

MUSIAD

TÜRKİYE'NİN GÖÇ RAPORU

Göçü Anlamak ve Yönetmek
BÜTÜNLEŞİK BİR GÖÇ POLİTİKASININ
YOL HARİTASI

TÜRKİYE'NİN GÖÇ RAPORU

Göçü Anlamak ve Yönetmek
BÜTÜNLEŞİK BİR GÖÇ POLİTİKASININ
YOL HARİTASI

KASIM 2024

MÜSİAD Genel Başkanı

Mahmut ASMALI

UTESAV Başkanı

Ahmet Doğan ALPEREN

Koordinatör

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Bölüm Yazarları

Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA

Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU

Doç. Dr. Zeynep Burcu UĞUR

Prof. Dr. Necmettin DOĞAN

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Zabihullah KOKCHA

Kinda HAWASLI

Araştırma Asistanı

Hilal KÖROĞLU

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmet Akif ALTAN

Yayın Kurulu

Ahmet Emre KÜME

Abdulfettah İsmail ŞENBAŞ

Emir Furkan GÜNDOĞDU

Mustafa Halil AYDIN

Kapak Tasarım

Emre TURKU

Tasarım

Yusuf DİLBER

Baskı / Cilt

Mavi Ofset

ISBN

978-625-94495-4-8

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
UTESAV Başkanı'nın Önsözü	11
Yönetici Özeti	17
Anmak İstediklerimiz	25
Giriş: Göç Bir Sorun Değil Yönetilmesi Gereken Bir Süreçtir	29
1. Göçü Yönetmek: Sürecin Farklı ve Kesişen Boyutlarına Birleştirerek Bakmak	35
1.1. Bütünleşik Bir Kamu Politikasının Anlamı	35
1.2. Küresel Bir Gerçeklik Olarak Göç ve Göç Yönetimi	37
1.3. Bütüncül Bir Yaklaşım ve Bütünleşik Bir Göç Politikasının Gerekliliği	43
2. Araştırmanın Metodolojisi	53
3. Ekonomide Mevcut Durum ve Gelişme Perspektifleri	63
3.1. Göçmenler ve Ekonomi: Evrensel Tecrübe Işığında Bir İlişkiyi Betimlemek	63
3.2. Alandan Tespitler, Talepler ve Öneriler	74
3.3. Türkiye Genelinde Firmaların Göçmenlere Bakışı Araştırması	82
4. Kültürel Karşılaşmalar: Gerilim ve Uyumunu Birlikte Tecrübe Etmek	91
4.1. Toplumsal Kabul Açısından Ön Plana Çıkan Sorunlar	92
4.2. Toplumsal Uyumun Kolaylaştırıcıları: Arkadaşlık, Komşuluk ve Evlilik	103
4.3. Bütünleşik Politika Açısından Karşılaşmaların Yönetimi	107

5. Göçü Eğitim Üzerinden Okumak	111
5.1. Okul Ortamında Suriyeli Öğrenciler	111
5.2. Geniş Toplumla Etkileşimde Sorunlu Alanlar	126
5.3. Eğitim Sorununu Bütünleşik Bir Göç Politikasının Parçası Olarak Çözmek	135
6. Alandan Yansıyanlar: Mevcut Duruma İlişkin Değerlendirme, Talep ve Öneriler	139
6.1. Göçmenlerin Gündemi: Sorunlar ve Değerlendirmeler	139
6.2. Göçmenler ve Devlet Arasında Moderatör Olarak Sivil Toplum	164
6.3. Bütünleşik Bir Politika Açısından Ufuk Açıcı Yaklaşım ve Öneriler	166
7. Bölgesel Barış ve Ortak Gelişimin Stratejik Bileşeni Olarak Göçmenler	179
7.1. Türkiye'nin Yumuşak Gücü Olarak Göçmenler	179
7.2. "Dış Politika İçeride Yapılır" Ne Demektir?	184
7.3. Göç politikasına Türkiye'nin Küresel ve Bölgesel Hedefleri Açısından Bakmak	196
8. Yaklaşım ve Hukuki Çerçeveyi İyileştirme İhtiyacı	199
8.1. Türkiye'deki Geçici Koruma Sistemi: Mevzuat ve Uygulamaya Dair Tespitler	199
8.2. Geri Kabul Anlaşması ve Sonrasında Geçici Koruma Politikalarının Şekillenışı	205
8.3. Geçici Koruma Altındaki Göçmenlerin Durumu: Alandan Tespitler	211
9. Yedi Yılın Ardından Aynı Olguya Yeniden Bakmak	229
9.1. UTESAV'ın 2017 Çalıştay Raporundaki Tespit ve Öneriler	229
9.2. 2017'den 2024'e: Değişen ve Değişmeyen	232
9.3. Yedi Yıllık Süreci Bir Girişimcilik Hikayesi Üzerinden Okumak	233
Sonuç: Bütünleşik Bir Göç Politikası ve Yol Haritası Üzerine	237
Bütünleşik Bir Politikanın Somut Pratikteki Anlamı	237
Perspektiften Politikaya: Bir Yol Haritasının Ana Çizgileri	242
Sosyal, Siyasi ve Hukuki Alanlarda Atılması Gereken Adımlara Dair Somut Öneriler	245
Kaynakça	255
Ekler	273
Ek I - Göç Yönetim Sistemin Değerlendirilmesi: Hollanda, İspanya ve Türkiye	273
Ek II - İyi Bir Uygulama Örneği: Göçmen Entegrasyon Politika Endeksi (MIPEX) Verilerinde İsveç	275

TAKDİM

Türkiye’de hem göçmenler ve hem de yerleşik toplum bakımından zenginleşmeyi beraberinde getirecek bir yaklaşım ve perspektif geliştirmek, ekmeğimizi beraber büyütmek mümkün.

Bunun için sosyal medyanın ve sanal platformların ürettiği olumsuz imajların ötesine geçmek, göçe bir gerçeklik ve göçmene de her şeyden önce kendisi ve ailesi için güvenli bir yer arayan, hak sahibi bir insan olarak bakmak gerek. Ona insanca muamele etmek için başka bir sebep olması gerekmiyor.

Ama göçmen, aynı zamanda, sanatıyla, hüneriyle, girişim ruhu, sermayesi ve emeğiyle gelen ve ekonomiye katkı yapan taze bir gücü de ifade ediyor. Türkiye’nin kimi zaman kendi ayağını bağlayan mevzuatıyla yeterince istifade edemediği dinamik bir güç; hem kendisinin hem toplumun yararlanmasını bekleyen zengin bir potansiyel aynı zamanda.

Bunun için özel bir keşif veya buluş yapmak gerekmiyor; ortada yalın bir gerçek ve karşılanması gereken bir ihtiyaç var: Göçmenlerin çalışmaya ve kimseye muhtaç olmadan ailelerini geçindirmeye ihtiyacı var; Türkiye ekonomisinin de onların çalışmasına. Üstelik de ihtiyaç derecesi farklı olsa da tüm sektörlerde bu böyle.

Tek yapılması gereken, başarılı bir göç yönetimiyle bu zengin potansiyelin “kuvveden fiile” çıkmasının önünü açmaktan, bütün sektörlerin temsilcisiyle konuşurken dile getirileni aleni hale getirmekten başkası değil.

Ekonomik tablo bu kadar net iken, ülke ekonomisinin gereklerini mülteci veya göçmen karşıtlığına feda etmemek, serinkanlı bir yaklaşımla adil ve makul olanı ortaya koymak ve gerçekleştirmek gerek.

Ancak bu sadece siyaset kurumunun görevi değil. Toplumun, STK’ların, akademinin ve iş dünyasının da artık daha yüksek sesle bu ihtiyacın altını çizmesi, kamu politikasının doğru yönde şekillenmesi için inisiyatif almaktan kaçınmaması, doğru politikayı talep ve takip etmesi gerek.

MÜSİAD, bu gerçeği ortaya koymayı öncelikle ülkeye ve ülke ekonomisine karşı bir ödev olarak görüyor.

Göçü ekonomik ve sosyal tüm boyutlarıyla birlikte ele alan entegre bir göç politikasına ihtiyacımız var. İnsani ve ahlaki bir temele dayandığı kadar Türkiye'nin gelişen ekonomisinin ihtiyaçlarına da cevap verebilen böyle bir politika, bundan yedi yıl önce, UTESAV'ın düzenlediği "Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi" çalıştayında ele alınmış ve 2018 yılında bir rapor olarak yayınlanmıştı.

O raporda dile getirilen en önemli fikirlerden biri, ekonominin biri kazandığında diğersinin kaybettiği "sıfır toplamlı bir oyun" olmadığı; ekonomiye statik değil dinamik bir olgu olarak bakmak gerektiğiydi. Ekonomiye sabit bir pasta olarak algılayan ve her yeni gelenin bir dilim olarak diğersine küçük bir pay bırakacağını varsayan göçmen karşıtı fikirleri eleştiren Prof. Dr. Buğra Kalkan, "oysa ekonomiye katılan insanların çalışma özgürlükleri güvence altına alındığında, pasta yeni gelenlerin katkıları ile büyümeye devam eder ve toplumdaki herkes bu refah artışından faydalanır" tespitinde bulunmuştu.

O çalışmada dile getirilen önerilerin bugün de geçerliliğini koruduğu ve geldiğimiz aşamada eksikliğinin çok daha fazla hissedildiği görülüyor.

Okumakta olduğumuz "Göçü Anlamak ve Yönetmek: Bütünleşik Bir Göç Politikasının Yol Haritası" başlıklı çalışmamız ise bu perspektif ve tespitlerin teorik ve pratik boyutları olan yeni ve bağımsız bir araştırmayla doğrulanması ve derinleştirilmesi anlamını taşıyor. Alandan yansıyan görüşlerle firmalarla yapılan anketin sonuçları, ekonominin ihtiyaçlarına ve dolayısıyla atılması gereken adımlara ışık tutuyor.

Bu kapsamda Türkiye'nin 81 ilinden 425 firma ile yapılan anketin en çarpıcı sonuçlarından biri, firmaların yerli işçi bulamadıkları ve göçmen çalıştırmak için gerekli izinleri almakta zorlandıkları gerçeği. Firmalar göçmen istihdam etmelerinin sebeplerine dair soruya %75 oranında "yerli işçi bulma zorluğu" cevabını veriyor. İhtiyaç duymalarına rağmen göçmen istihdam etmeyenlere de bunun nedeni sorulduğunda "göçmen çalıştırmak için gerekli çalışma iznini almanın zorluğu" en yaygın cevap olarak veriliyor. İş insanlarıyla yapılan derinlikli mülakatlar ve odak grup görüşmeleriyle ticaret odalarından yetkililerin beyanları da bu sonuçları teyit ediyor. Bu çerçevede elinizdeki rapor, geçici koruma statüsüne sahip kişiler için çalışma hakkının otomatik bir hak haline getirilmesini; diğer göçmenler ve onların çalışmasına ihtiyaç duyan işletmeler bakımından ise kolaylaştırılmasını öneriyor.

Türkiye'nin gelişen ekonomisinin, sanayisi, tarımı ve tüm sektörleriyle sadece Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin emeğine değil, fazlasına da ihtiyacı var. Tarihin zor bir döneminde Türkiye'ye gelip yerleşmek durumunda kalmış olan insanların çalışmaya; Türkiye ekonomisinin de onların işgücüne, girişim, üretim

ve yatırım süreçlerinde katkı vermesine ihtiyacı var. Yapılması gereken, insani açıdan onların evlerine ekmek götürmelerinin önündeki engelleri kaldırmak; iktisadi açıdan ise arz ve talebi buluşturmadır. Bu hem ahlaki hem de rasyonel bir politika olacaktır.

Son yıllarda Türkiye'deki sosyal ve siyasi atmosferin göçmenler açısından olumsuzlaşmasının etkisinin yanında kendi ayağımızı bağlayan ve piyasa ekonomisinin gerekleriyle bağdaşmayan mevzuat hükümlerinin engellemesi yüzünden maruz kaldıkları kısıtlamalar sebebiyle göçmen yatırımcının başka bir ülkede çalışmayı, iktisadi faaliyetini başka bir ülkeye taşımayı düşünüyor olması bizim için uyarıcı olmalı. Türkiye yatırım yapmak hem kendisi hem de ülke için katkı sağlamak isteyen girişimcilerin iktisadi faaliyetlerini kolaylaştırılmalı; çocukların, gençlerin ve özellikle de göç süreçlerinin ilave mağduriyetlere maruz bıraktığı kadınların bir esenlik beldesinde hayata ümitle bakmalarının yollarını açmalı.

Ümidi ve ekmeği birlikte çoğaltmak, daha müreffeh bir geleceği birlikte tahayyül etmek mümkün. Göçlerle şekillenen tarihimiz, göçmenlerin bugün burada olduklarına ve ekmeğimizin onlarla büyüdüğüne dair gerçeğimiz ve hepsinden önemlisi çocukların gözlerindeki ışıltı, bize iyimser olmamızı öğütüyor. Geriye, bütünleşik bir göç yönetiminin gerektirdiği adımları güvenle atmak kalıyor.

Raporumuzun göç yönetiminde politika belirleyicilere ışık tutması dileği ile.

Mahmut ASMALI
MÜSİAD Genel Başkanı

UTESAV Başkanı'nın Önsözü

Değerli Okuyucular,

UTESAV olarak, 25 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirdiğimiz Sığınmacılar ve Ekonomi Çalıştayı'nın ürünü olarak yayımlanan "Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi - Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak" başlıklı raporun ardından, şimdi sizlerle Türkiye Göç Raporu'nun bu yeni çalışmasını paylaşmaktan büyük bir onur ve mutluluk duyuyorum. Bu rapor, MÜSİAD ile işbirliği yaparak hazırlandı ve göç olgusunun sadece bir sorun değil, doğru yönetildiğinde toplumsal zenginleşme ve kalkınma fırsatı olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Göç, insanlık tarihinin en köklü ve dönüştürücü süreçlerinden biridir. Tarih boyunca toplumları dönüştüren ve geliştiren bu dinamik olgu, bugün de dünya genelinde büyük bir öneme sahiptir. Ancak, bu sürecin yönetiminde karşılaşılan zorluklar ve yanlış yaklaşımlar, göçmenleri hedef alan önyargı ve ayrımcılığın artmasına yol açmaktadır. Bu noktada, doğru bilgiye dayalı, anlayışlı ve kapsayıcı politikalar geliştirmek hayati öneme sahiptir.

Günümüzde sosyal medya, bilgiye hızlı erişim ve geniş kitlelere ulaşma imkanı sunarken, aynı zamanda dezenformasyon ve yanlış algıların yayılmasına da zemin hazırlamaktadır. Özellikle göçmenler konusunda sosyal medyada sıkça rastladığımız yanlış ve yanıltıcı bilgiler, toplumda olumsuz algıların pekişmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin suç oranlarını artırdığı veya sosyal hizmetlerden haksız yere faydalandığına dair iddialar, bilimsel verilere dayanmayan ve çoğu zaman kasıtlı olarak yayılan yanlış bilgilerdir. Bu tür içerikler, toplumsal uyumu ve barışı tehdit eden tehlikeli önyargılar oluşturmaktadır.

Göç, tarihin her döneminde büyük medeniyetlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Göçün, büyük bir potansiyele sahip olduğuna inancımız tamdır. Ancak bu potansiyelin hayata geçirilmesi, doğru yönetim ve anlayışla mümkündür. Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)'in Mekke'den Medine'ye hicreti, tarih boyunca göçün nasıl büyük bir dönüşüm ve fırsatlar yaratabileceğine dair en güçlü örneklerden biridir. İbn-i Haldun'un, "Göç, medeniyetlerin kuruluş ve yıkılışında temel bir etkidir" sözü de bu durumu desteklemektedir. Göçün yönetiminde doğru politikalar ve toplumsal dayanışma, bu sürecin olumlu sonuçlarını ortaya çıkaracaktır.

Göçün tarih boyunca ekonomik kalkınmaya olan katkısı yadsınamaz. Amerika Birleşik Devletleri'nin başarı hikayesi, büyük oranda göçmenlerin ülkeye kattığı değerler sayesinde yazılmıştır. Benzer şekilde, Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik mucizesi, büyük ölçüde Türkiye'den gelen işçilerin katkılarıyla mümkün olmuştur. Bugün Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenler, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına önemli katkılar sağlamaktadır. Kanada ise, göçmen politikalarıyla dünyanın dört bir yanından nitelikli iş gücünü çekerek ekonomik kalkınmasını sürekli kılmayı başarmıştır. Bu ülkeler, göçün doğru yönetildiğinde nasıl büyük fırsatlar yaratabileceğinin en somut örnekleridir.

Göçü anlamak ve doğru yönetmek, tarihin bizlere öğrettiği en değerli derslerden biridir. Göçmenlerin topluma entegrasyonu, kültürel karşılaşmalar ve toplumsal kabul süreçleri üzerine yapılan araştırmalar, göçün getirdiği fırsatları ve karşılaşılan zorlukları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Toplumsal uyumun sağlanmasında eğitim, işgücü piyasası ve sosyal ilişkilerin önemi büyüktür. Göçmenlerin topluma entegrasyonunda, karşılıklı anlayış ve işbirliği hayati öneme sahiptir. Aksi halde, yanlış yönetilen her sosyal durumun büyük sorunlara yol açabileceği gerçeğini unutmamalıyız. Mevlana Celaleddin Rumi'nin "Dünle beraber gitti cancağızım, ne kadar söz varsa düne ait, şimdi yeni şeyler söylemek lazım" sözü, göçmenlerin yeni hayatlarına adaptasyon sürecinde hepimiz için ilham verici olmalıdır.

Göç sürecinde, toplumsal uyum ve entegrasyonun sağlanması için atılacak adımlar büyük önem taşımaktadır. Göçmenlerin eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimi, onların topluma katkı sağlamasında belirleyici olacaktır. Bu bağlamda, göçmenlerin topluma kazandırılması için her türlü çaba gösterilmeli ve destek verilmelidir. Hz. Ali'nin "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum" sözü, eğitimin ne denli önemli olduğunu ve bir toplumun geleceğini inşa ettiğini açıkça ifade eder.

Göç yönetiminde sosyolojik boyutun yanı sıra, hukuki ve ekonomik açılardan da doğru politikalar geliştirilmelidir. Bu bağlamda, aşağıdaki politika önerilerini sunuyoruz:

Politika Önerileri

1. Bütünleşik Göç Politikası:

Göç yönetiminde kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır. Bu işbirliği, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak ve toplumsal uyumu güçlendirecektir. “Birlikten kuvvet doğar” atasözümüz burada tam anlamıyla kendini göstermektedir. Bu özlü söz, birlikte çalışmanın ve dayanışmanın gücünü vurgular. Aynı zamanda, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)’in “Müminler bir bina-nın tuğlaları gibidir, birbirine destek olurlar” Hadisi Şerifi, bu işbirliğinin ne kadar değerli olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

2. Eğitim ve İstihdam:

Göçmenlerin eğitim ve istihdam olanaklarına erişimi artırılmalıdır. Özellikle genç göçmenlerin eğitim hayatına entegrasyonu, toplumsal uyumun sağlanmasında kilit rol oynamaktadır. Hz. Ali’nin “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum” sözü, eğitimin ne denli önemli olduğunu ve bir toplumun geleceğini inşa ettiğini açıkça ifade eder. Eğitim, göçmenlerin topluma kazandırılmasında en güçlü araçtır.

3. Farkındalık ve Bilgilendirme Faaliyetleri:

Göçmenler hakkında doğru bilgilerin yayılması ve yanlış algıların düzeltilmesi amacıyla sosyal medya kampanyaları düzenlenmelidir. Dezenformasyonun önüne geçmek için doğru ve güvenilir bilgilendirme yapılmalıdır. Mevlana Celaleddin Rumi’nin “Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol” sözü, doğru bilginin ve dürüst iletişimin önemini vurgulamaktadır. Sosyal medya, doğru kullanıldığında toplumsal barışı güçlendiren bir araç olabilir.

4. Hukuki Çerçeve ve Haklar:

Göçmenlerin haklarını koruyan ve ayrımcılığı önleyen hukuki düzenlemeler güncel durum ve yeni ihtiyaçlar ışığında güncellenmeli ve mevcut düzenlemeler güçlendirilmelidir. Göçmenlerin hukuki statüleri netleştirilmeli ve bu konuda kamuoyuna doğru bilgiler sunulmalıdır. “Adalet mülkün temelidir” sözü, Hz. Ömer’in adaletin devletin temel direği olduğunu vurguladığı bir ilkedir. Adalet, her zaman toplumsal barışın temelidir ve göçmenlerin haklarının korunması, adaletin sağlanması için elzemdir.

5. Toplumsal Uyum Projeleri:

Göçmenlerin ve yerel halkın birlikte yaşama kültürünü geliştirecek projeler desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Bu projeler, sosyal uyumun sağlanmasında ve önyargıların kırılmasında önemli rol oynayacaktır. “İnsanı yaşat ki devlet ya-

şasının" ilkesini rehber edinmeliyiz. Bu söz, Şeyh Edebali'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluş ilkelerinden biridir ve insanı merkeze alan bir yönetim anlayışını ifade eder. Göçmenlerin topluma entegrasyonu, bu anlayışla mümkün olacaktır.

6. Yerel Yönetimlerin Rolü:

Yerel yönetimler, göçmenlerin uyumu sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Belediyeler ve yerel otoriteler, göçmenlerin barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için mevzuat çerçevesinde gerekli düzenlemeleri yapmalı ve bu süreçte toplumsal uyumu destekleyici faaliyetlerde bulunmalıdır. Toplumun tüm kesimlerinin katılımını sağlayacak, kültürel ve sosyal etkinliklerle bu süreç güçlendirilmelidir.

7. Ekonomik Katılım ve Girişimcilik:

Göçmenlerin ekonomik hayata katılımını desteklemek, ekonomik kalkınma ve sosyal uyum açısından büyük önem taşımaktadır. Göçmenlere yönelik girişimcilik eğitimleri ve destek programları düzenlenmeli, iş kurma ve istihdam yaratma süreçlerinde karşılaştıkları bürokratik engeller azaltılmalıdır. Göçmenlerin ekonomik katkıları, toplumsal kalkınma için büyük bir fırsattır.

8. Sivil Toplum ve STK'ların Katkısı:

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve sivil toplumun diğer bileşenleri, göçmenlerin topluma uyumu konusunda önemli bir rol oynar. STK'lar, göçmenlerin haklarının korunması, sosyal hizmetlere erişiminin sağlanması ve toplumsal uyum projelerinin hayata geçirilmesi noktasında kritik öneme sahiptir. Bu kuruluşların desteklenmesi ve işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi gereklidir.

Göç, doğru yönetildiğinde toplumsal zenginleşmenin ve kalkınmanın anahtarı olabilir. Bu raporun, göçün yönetiminde izlenecek yollar konusunda yol gösterici olmasını ve toplumsal uyumu güçlendirmeye katkı sağlamasını diliyorum. Göçmenlerin toplumumuza katacağı zenginlikleri, birlikte ulaşacağımız hedeflerle ortaya çıkarmak hepimizin elinde. Hep birlikte, göçü bir sorun olarak değil, bir fırsat olarak gören bir yaklaşımı benimsemeliyiz.

Bu vesileyle, MÜSİAD Başkanı Sayın Mahmut Asmalı'ya, raporun hazırlanmasında birçok toplantıya başkanlık ederek katkı sağlayan önceki dönem başkanımız Sayın İsrail Kuralay'a ve o dönemde mütevelli heyetimizde yer alan mütevelli heyet üyelerimize, MÜSİAD Yönetim Kurulu üyelerine ve raporun hazırlanmasında emeği geçen değerli yazarlarımıza gönülden teşekkür etmek istiyorum. Prof. Dr. Ahmet Koyuncu, Prof. Dr. Bekir Berat Özipek, Dr. Kinda Hawasli, Prof. Dr. Necmettin Doğan, Prof. Dr. Ömer Faruk Gençkaya, Zabihullah Kokcha ve Doç. Dr. Zeynep Burcu Uğur gibi alanında uzman isimlerin katkılarıyla hazırlanan bu rapor, göç yönetiminde yeni perspektifler sunmaktadır.

Raporumuzun Türkiye’de göç yönetiminin tüm taraflarının görüş, katkı ve eleştirileriyle her türlü geri bildirimine ve zaman içindeki değişimlere açık, periyodik olarak tazelenip yenilenebilen yaşayan bir rapor olmasını amaçlıyoruz.

Bu anlamda çalışmamızın Türkiye’nin göç yönetimine ışık tutabilmesi en büyük arzumuz.

Saygılarımla.

Ahmet Doğan ALPEREN

UTESAV Başkanı

Yönetici Özeti

MÜSİAD ve UTESAV tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Göç Raporu: Bütünleşik Bir Göç Politikasının Yol Haritası” başlıklı rapor, Türkiye’nin 2011 yılından itibaren karşı karşıya kaldığı yoğun göç dalgasını analiz ederek, bu süreçte karşılaşılan zorlukları ve çözüm yollarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Rapor, göçün bir kriz olmaktan öte, doğru yönetildiğinde toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda zenginleşme sağlayabilecek bir fırsat sunduğunu vurgulamakta ve bu doğrultuda Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu bütünleşik bir göç yönetim modelini ortaya koymaktadır.

1. Göçün Türkiye İçin Stratejik Önemi ve Yönetim İhtiyacı

- Rapor, göçü tarihsel ve küresel bir perspektifle ele alarak, Türkiye’nin göç olgusuyla tarih boyunca farklı dönemlerde karşı karşıya kaldığını ve bu durumun ülkenin sosyal ve ekonomik yapısında önemli değişimlere neden olduğunu belirtmektedir. 2011 yılından itibaren, özellikle Suriye’deki iç savaşın etkisiyle Türkiye, büyük bir göç dalgasıyla karşılaşmış ve yaklaşık 4 milyon sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır.
- Bu göç hareketleri, Türkiye’nin ekonomik yapısında, işgücü piyasasında, sosyal hizmet sunumunda ve toplumsal yapısında ciddi etkiler yaratmış, bu durum göç yönetimi için bütüncül bir yaklaşım ihtiyacını doğurmuştur. Rapor, Türkiye’nin bu süreci yönetirken karşılaştığı zorlukları detaylı bir şekilde analiz ederek, göçü yönetmenin sadece bir devlet politikası değil, aynı zamanda toplumsal uyum, ekonomik büyüme ve uluslararası ilişkiler açısından stratejik bir gereklilik olduğunu savunmaktadır.

2. Bütünleşik Göç Yönetimi ve Politika Önerileri

Rapor, göçün yönetimi konusunda mevcut politikalardaki eksiklikleri ele almakta ve daha etkili bir göç yönetimi için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör arasındaki iş birliğini öne çıkarmaktadır. Bütünleşik bir göç yönetimi modeli, göçmenlerin sosyo-ekonomik katılımını artırmayı ve toplumsal uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Rapor, bu yönetim modeli kapsamında atılması gereken adımları detaylandırmaktadır.

3. Göçmenlerin Ekonomiye Katılımının Artırılması ve Çalışma İzinlerinin İyileştirilmesi

- Rapor, göçmenlerin Türkiye ekonomisine hali hazırda önemli bir katkı yapmakta olduğunu ve çok daha aktif katkı sunabileceğini, ancak bürokratik engeller ve çalışma izinlerinin zorluğunun bu süreci olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Türkiye genelinde 81 ilde yapılan araştırmada, firmaların %75'inin yerli işçi bulmakta zorluk yaşadığı ve göçmen işgücüne yönelmek istedikleri tespit edilmiştir. Ancak, göçmenlere çalışma izni verilmesindeki bürokratik engeller, firmaların bu işgücü potansiyelinden yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır.
- Raporda, göçmenlerin işgücü piyasasına daha kolay erişim sağlayabilmeleri için çalışma izinleri sürecinin kolaylaştırılması gerektiği savunulmaktadır. Bu, Türkiye'nin tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki iş gücü açığının kapatılmasına katkı sağlayacaktır.

Çözüm Önerileri:

- Geçici koruma statüsündeki kişilere otomatik çalışma izni sağlanmalı ve diğer göçmen gruplarına yönelik çalışma izinleri süreci hızlandırılmalıdır. Bu adım, hem işgücü piyasasındaki açıkların kapatılmasına hem de göçmenlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasına olanak tanıyacaktır.
- Göçmenlere yönelik mesleki eğitim programları ve dil kursları organize edilmeli, böylece işgücü piyasasına katılımları desteklenmelidir. Bu programlar, özellikle nitelsiz işgücünün yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemelidir.
- Göçmen girişimcilerin iş kurma süreçlerini desteklemek amacıyla yatırım teşvikleri ve destek programları oluşturulmalıdır. Bu sayede, göçmenlerin Türkiye'de ekonomik faaliyetlerde bulunmaları teşvik edilerek ülke ekonomisine katkıları artırılabilir.

4. Toplumsal Uyum ve Kamuoyu Bilgilendirme Stratejileri

- Rapor, toplumsal uyumun göç yönetimindeki en kritik alanlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Göçmenlere yönelik yanlış algılar ve önyargılar, sosyal medyada yayılan dezenformasyonlar aracılığıyla pekişmekte ve bu durum toplumda göçmen karşıtlığını artırmaktadır. Özellikle, göçmenlerin suç oranlarını artırdığı veya sosyal hizmetlerden haksız yere faydalandığı gibi asılsız iddialar, bilimsel verilere dayanmayan ve kamuoyunu yanlış yönlendiren bilgilerden kaynaklanmaktadır.

- Toplumsal uyumun sağlanması, yalnızca göçmenlerin değil, yerleşik toplumun da bilinçlendirilmesini gerektirmektedir. Göçmenlerin topluma kazandırılması sürecinde karşılıklı anlayış ve empati kültürünün geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çözüm Önerileri:

- Göçmenlere yönelik doğru bilgilerin yayılması için kamuya yönelik bilgilendirme kampanyaları ve sosyal medya programları hayata geçirilmelidir. Bu kampanyalar, göçmenlerin toplumdaki olumlu katkılarını vurgulamalı ve yanlış algıların düzeltilmesine odaklanmalıdır.
- STK'ların ve yerel liderlerin aktif katılımı ile toplumsal bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmeli; toplumdaki önyargıların kırılmasına yönelik kültürel etkinlikler ve sosyal projeler desteklenmelidir.
- Toplumsal barışın güçlendirilmesi için medya okuryazarlığı programları uygulanmalı ve bu sayede toplumun dezenformasyona karşı farkındalığı artırılmalıdır.

5. Göçmen Çocukların Eğitim ve Sosyal Entegrasyonu

- Rapor, göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonunun, toplumsal uyum açısından kritik bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Suriyeli ve diğer göçmen çocukların eğitim hayatına katılımındaki dil bariyerleri ve ekonomik zorluklar, onların eğitimden kopmalarına neden olabilmektedir.
- Göçmen çocukların eğitimi, uzun vadede toplumsal uyum ve sosyal entegrasyonun sağlanması için kilit rol oynamaktadır. Rapor, eğitim sistemine yönelik yapılacak iyileştirmelerin, bu çocukların gelecekte topluma aktif bir şekilde katılmalarına olanak sağlayacağını vurgulamaktadır.

Çözüm Önerileri:

- Göçmen çocuklar için ücretsiz dil kursları ve rehberlik hizmetleri sağlanarak, onların eğitim sistemine entegrasyon süreçleri kolaylaştırılmalıdır.
- Eğitim bursları ve ekonomik destekler ile göçmen çocukların okula devam etmeleri teşvik edilmeli; eğitim hayatından kopmalarının önüne geçilmelidir.
- Okullarda kültürel çeşitliliği destekleyen programlar uygulanarak, göçmen çocukların yerleşik toplumla kaynaşması sağlanmalı ve farklı kültürlerin birlikte yaşama kültürü pekiştirilmelidir.

6. Yerel Yönetimlerin Göç Yönetimindeki Rolü

- Raporda, yerel yönetimlerin göçmenlerin barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Yerel yönetimler, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak hizmetlerin sunulmasında öncülük etmektedir.
- Belediyeler, özellikle göçmenlerin sosyal uyumunu sağlayacak projelerin hayata geçirilmesinde önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

Çözüm Önerileri:

- Belediyelere ek bütçe ve kaynak tahsisi yapılarak, göçmenlere yönelik barınma ve sosyal hizmet projeleri desteklenmelidir.
- Yerel yönetimlerin, STK'larla iş birliği yaparak kültürel uyum projeleri geliştirilmesi ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getirecek etkinlikler düzenlemesi teşvik edilmelidir.
- Göçmenlerin ihtiyaçlarına yönelik topluluk merkezleri kurulmalı ve bu merkezlerde hem sosyal hizmetler hem de entegrasyon programları sunulmalıdır.

7. Hukuki Çerçevenin Güçlendirilmesi ve Göçmen Haklarının Korunması

- Rapor, Türkiye'nin göç yönetiminde hukuki çerçevenin güncellenmesi gerektiğini ve göçmen haklarının daha etkili biçimde korunmasının sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Mevcut hukuki düzenlemelerin, göçmenlerin çalışma, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimini zorlaştırdığı belirtilmekte ve bu durumun göçmenlerin topluma entegrasyon sürecini olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Göçmenlerin hukuki statülerine ilişkin belirsizlikler hem toplumsal uyum hem de ekonomik katkı açısından önemli bir engel teşkil etmektedir.

Çözüm Önerileri:

- Geçici koruma altındaki kişilerin çalışma ve sosyal haklarının netleştirilmesi gerekmektedir. Bu hakların daha açık bir şekilde belirlenmesi, göçmenlerin Türkiye'deki statülerini anlamalarına ve topluma daha güvenle katılmalarına olanak tanıyacaktır.
- Göçmenlere yönelik hukuki destek sağlamak için danışma merkezleri oluşturulmalı ve bu merkezlerde ücretsiz hukuki destek sunulmalıdır. Bu mer-

kezler, göçmenlerin haklarını öğrenmelerine ve yasal süreçlerde destek almalarına yardımcı olmalıdır.

- Ayrımcılığı önleyen ve göçmen haklarını koruyan düzenlemelerin hayata geçirilmesi, toplumda göçmenlere yönelik adil ve eşit bir yaklaşımın yerleşmesi için gereklidir. Göçmenlerin temel haklarının korunması, adaletin sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır.

8. Gönüllü Geri Dönüş ve Bölgesel İstikrarın Sağlanması

- Rapor, Türkiye'nin göçmenlerin gönüllü geri dönüşünü desteklemek için kaynak ülkelerde barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Göçmenlerin ülkelerine gönüllü olarak geri dönmeleri, bu kişilerin güvenli ve sürdürülebilir yaşam koşullarına kavuşmaları açısından önem taşımaktadır.
- Türkiye'nin komşu ülkelerdeki çatışma ve istikrarsızlık süreçlerinin sona ermesine yapacağı katkılar, uzun vadede göç hareketlerinin azalmasına ve mevcut göçmenlerin geri dönüş süreçlerinin hızlanmasına katkı sağlayabilir.

Çözüm Önerileri:

- Türkiye, komşu ülkelerde barış süreçlerini desteklemek amacıyla uluslararası iş birlikleri ve insani yardım faaliyetleri yürütmeli; bu kapsamda uluslararası kuruluşlarla ortak projeler geliştirmelidir.
- Geçici güvenli bölgelerin hukuk, ekonomi ve sosyal hayat açısından tercih edilebilir hale gelmesini sağlayacak önlemler alınmalı, serbest ve canlı bir iktisadi hayatın tesis edilmesi için çaba sarf edilmelidir.

9. Uluslararası İş Birliği ve Türkiye'nin Bölgesel Rolü

- Raporda, göç yönetimi konusunda uluslararası iş birliğinin ve Türkiye'nin bölgesel rolünün güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye'nin, hem Avrupa Birliği (AB) ile olan ilişkilerinde hem de komşu ülkelerle olan ilişkilerinde göçün etkilerini göz önünde bulundurarak politika geliştirmesi önemlidir.
- Göç olgusunun küresel bir gerçeklik olduğu vurgulanarak, Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarla ortak projeler geliştirmesi ve göç yönetiminde bölgesel bir iyileşme sağlanabilmesi bakımından öncülük yapması gerektiği savunulmaktadır.

Çözüm Önerileri:

- Türkiye, AB ile göç yönetimi konusunda iş birliğini güçlendirmeli, Türkiye, uluslararası göç konferansları ve çalıştaylar düzenleyerek, göç yönetiminde deneyimlerini paylaşmalı ve bölgesel düzeyde iş birliği imkanlarını artırmalıdır. Bu sayede, Türkiye'nin göç yönetimi konusundaki deneyimleri ve iyi uygulamaları diğer ülkelerle paylaşılabilir.
- Türkiye, uluslararası göçmen hakları kuruluşları ile iş birliği yaparak, göçmenlerin haklarının korunması ve toplumsal uyumun sağlanması için küresel düzeyde katkı sağlayabilir.

10. Bütünleşik Göç Yönetimi Yol Haritası: Somut Adımlar ve Stratejik Planlama

- Raporda, göç yönetimi konusunda atılacak adımların ve bu alanda geliştirilecek politikaların, stratejik bir planlama sürecine dayanması gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye'nin göç yönetiminde attığı adımların, toplumsal ve ekonomik hedeflerle uyumlu olması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Göçün etkilerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları da göz önünde bulundurularak bütüncül bir politika geliştirilmelidir.

Çözüm Önerileri:

- Bütünleşik bir göç yönetimi planı hazırlanmalı ve bu plan, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler içermelidir. Bu plan, göçmenlerin Türkiye ekonomisine katılımını, toplumsal uyumu ve uluslararası iş birliğini hedeflemelidir.
- Türkiye, göç yönetiminde kapsayıcı bir veri tabanı oluşturmalı ve bu veri tabanı üzerinden göçmenlerin ihtiyaçlarını, demografik yapılarını ve ekonomiye katkılarını izleyerek, politikalarını bu doğrultuda şekillendirmelidir.
- Göç yönetimi için izleme ve değerlendirme mekanizmaları kurulmalı ve bu mekanizmalar üzerinden göç politikalarının etkinliği düzenli olarak gözden geçirilmelidir.

MÜSİAD ve UTESAV'ın hazırladığı bu rapor, Türkiye'nin göç yönetimi konusundaki mevcut zorlukları ve çözüm yollarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Türkiye'nin göçü yönetme sürecinde daha etkin bir yaklaşıma ihtiyacı olduğu belirtilmekte ve bu sürecin yönetiminde kamu, özel sektör ve sivil toplumun birlikte çalışması gerektiği savunulmaktadır. Raporda öne çıkan öneriler, göçmenlerin ekonomiye katkılarını artırmayı, toplumsal uyumu güçlendirmeyi ve uluslararası iş birliğini derinleştirmeyi hedeflemektedir.

Göç, yalnızca Türkiye'nin değil, küresel ölçekte birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı bir olgudur ve Türkiye, bu süreçte örnek bir yönetim modeli geliştirme potansiyeline sahiptir. Rapor, Türkiye'nin göç politikalarının uzun vadeli bir vizyonla şekillendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, göçü bir kriz değil, fırsat olarak gören bir bakış açısının benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'nin bu süreci başarılı bir şekilde yönetebilmesi hem bölgesel hem de küresel düzeyde güçlenmesine ve toplumsal refahın artmasına katkı sağlayacaktır.

Anmak İstediklerimiz

Bu raporun hazırlanması sürecinde her aşamada çok sayıda ismin desteğini aldık. Bu bağlamda öncelikle anmak istediğimiz isim, raporumuzun yayına hazırlanması sürecinde vefat haberini aldığımız Mersin Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Erdal Baykan. Mersin'deki yuvarlak masa toplantısının gerçekleştirilmesi sürecinin her aşamasında emek veren, yaşadığı sağlık sorunlarına ve o günlerde devam eden rahatsızlığının verdiği yorgunluğa rağmen toplantının başarılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için gayret sarf eden kıymetli hocamızı rahmetle anar, manevi huzurlarında kendilerine teşekkürlerimizi, ailesine, dostlarına ve öğrencilerine taziyelerimizi sunarız.

Araştırma sürecinde yedi ilde kilit aktörlere ulaşmamızı sağlayan, odak grup görüşmelerinin, yuvarlak masa toplantılarının ve derinlikli mülakatların düzenlenmesine destek veren veya bizzat katılarak fikir ve tecrübelerini paylaşan, mekanlarını açan ve raporun yayınlanmasından önce okuyup görüşlerini bizlerle paylaşan aşağıdaki kişi ve kurumlara teşekkürü borç biliriz.

Abdurrahman Ataş, Adem Ceylan, Adem Seleş, Adnan Yavuz, Ahmet Altınısık, Ahmet Bahadır, Ahmet Kılıçarslan, Ahmet Malkoç, Ahmet Tuncer, Alhanza Gülfırat, Ali Aydın, Ali Çiçek, Ali Dost, Ali Rıza Kargı, Aslan Türkmen, Atik Aslan, Ayaz Akkoyun, Ayhan Çatalkaya, Ayşe Kayran, Bülent Bilir, Cem Elibol, Cem Sezal, Cemil Yüksekdağ, Cihan Yürük, Doğan Torun, Eflatun Saygılı, Emrah Keklik, Emre Koç, Enver Atar, Ercan Uslu, Erdal Baykan, Ertuğrul Balıbay, Fatih Akın, Fatih Canpolat, Fatih Çayabatmaz, Fatih Elbaşı, Fatih Mehmet Oruç, Fatih Peker, Fehim Cansabuncu, Feyzullah Kıyak, Galip Yeşilbaş, Habib Şahin, Hakan Saçan, Halid Duraidı, Halil İbrahim Çelik, Halis Yavuz, Hamdi Yüce, Hamidullah Sultani, Hasan Düşünceli, Hasan Gürlesin, Hasan Kondu, Hasan Şahintürk, Hasan Sarı, Hidayet Günay, Humayun Hayri, Hüseyin Akyıldız, Hüseyin Ertuğrul, İbrahim Doğru, İhsan Küçüktaşlıo, İlker Akgüller, İnan Uyanıker, İsmail Abdülfettah Şenbaş, İsmail Akbulut, İsmail Çakmak, İsmail Filizfidanoğlu, İsmail Hakkı Asıl, İsmail Şentürk, İsrail Kahraman, Kadir Boyacı, Kemal Ergin, Kemal Gülbay, Khalid Duraidi, Lutfi Can Başaran, Mahir Karabudak, Mahmut Kaya, Mehmet Ali Eminoğlu, Mehmet Ali Korkmaz, Mehmet Arif Koçer, Mehmet Aydın, Mehmet Gürbüz Aksu, Mehmet Haciosmanoğlu, Mehmet Nuri Görenoğlu, Mehmet Sait Kayan, Mehmet Türkmen, Mehmet Yusuf Arvas, Mehmet Taha Mahsereci, Memduh Akbay, Mohamed Sebbar, Mohammad Qasim Naimzada, Muhammed

Ali Arslan, Muhammed Emin Şimşek, Muhammed Karataş, Muhammed Kayra, Muhammed Mustafa, Muhammed Albayrak, Murat Epli, Murat Güler, Murat Özsandıkçı, Mustafa Alhuseyin, Mustafa Bacak, Mustafa Beser, Mustafa Can, Mustafa Daşcı, Mustafa Durusoy, Mustafa Kayıkçıoğlu, Mustafa Kuzu, Mustafa Tek, Mustafa Yüceel, Necmettin Öztürk, Nezir Asaroğlu, Nihat Yılmaz, Osman Yetim, Ömer Can Yıldız, Öner Meral, Özgür Selçu, Prof. Dr. Ömer Demir, Ramazan Kuzu, Recep Palamut, Recep Taylan, Reşat Yeniyöndem, Salih Atmaca, Sami Orhan, Samim Tefe, Selçuk Parmaksız, Şerafettin Karademir, Serdar Yeşil, Serhat Çağlar, Serhat İlim, Sinan Cırık, Sinan Koçak, Songül Yıldırım, Taha Elgazi, Tansel Cavit Kulak, Tuğba Sıdıka Berber Karaman, Tuna Eroğlu, Uğur Ökütgil, Ümit Gürel, Veysel Tüfekçi, Yaşar Aksanoğlu, Yaşar Atılgan, Yavuz Fettahoğlu, Yıldız Önen, Yunus Emre Odabaş, Yunus Karaman, Yunus Özkan, Yusuf Ada, Zafer Urtaç, Zeki Çarşıbaşı ve Zikrullah Faruk.

İstanbul

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Oğuzboyu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Uluslararası Gençlik Merkezi, Türkmenler Platformu, İnsan Hakları ve Sosyal Güvenlik Forumu, Barq Araştırma Merkezi, Suriye Topluluk Derneği, Harmoon Araştırma Merkezi, Fırat Evi Derneği, Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi, Jusoor Araştırma Merkezi, ULFED (Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Federasyonu), Suriye Nur Derneği, Mukarabat Araştırma Merkezi, Raman Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, Suriye Türkmenleri Derneği, 10'lar Medya, İstanbul MÜSİAD, Local Development Organization Derneği, MAPS Derneği, Violet Derneği, Bünyan Derneği, Assistance Coordination Unit Derneği, Fidan Derneği, Türk Cumhuriyetleri Sivil Toplum Kuruluşları Platformu

Konya

İki Doğu İki Batı Uluslararası Öğrenci Derneği, Sen Değerlisin Derneği, Konya Alperen Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu, Hayra İlk Adım Derneği, ELBİR Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Girişimci İş adamları Vakfı, Aden Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Karatay Ziraat Odası Başkanlığı, Konya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Konya Çalışma ve İş Kurumu (İŞKUR) İl Müdürlüğü, Konya MÜSİAD, Konya Ticaret Borsası, Konya Sanayi Odası, Uluslararası Yetim ve Yardımlaşma Derneği, Konya Ticaret Odası, Konya Büyük Şehir Belediyesi Genel Sekreterliği, Eğitim-Bir-Sen, SAQAW

Şanlıurfa

Şanlıurfa Sivil Toplum Kuruluşları İnsani Yardım Platformu, Şanlıurfa İHH İnsani Yardım Vakfı, Rızık İstihdam Ofisi, Suriyeli Kadınlar Derneği, Şanlıurfa Kent Konseyi, Şanlıurfa İl Müftülüğü, El Fırat Derneği, CARE Türkiye Temsilciliği, Türkiye Beyazay Derneği, Kitap Vakfı, Ruha Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Eğitim ve Kültür Derneği, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Nurul Ensar Derneği, Nisaa Algaç Derneği, Kadınlar İçin Geçiş ve Adalet Derneği, Şanlıurfa MÜSİAD

Gaziantep

Yeni Adım Derneği, Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Mesleki Atölye Projeleri Seviye Geliştirme Derneği, Gazi Şam Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Gazi Mısırlı ile Sınır Tanımayan Eğitim Vakfı, Türkiye Maarif Vakfı, Giras İnsani Derneği, Lemar Gıda, Gaziantep MÜSİAD

Mersin

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu, Suriye İlim ve Eğitim Yayma Derneği, İlim Yayma Cemiyeti, Mersin Ticaret Odası, Milli Eğitim Müdürlüğü, Mersin Gelecek Suriye Topluluğu Derneği, Mersin İHH İnsani Yardım Vakfı, Baraka Hayır Derneği, Kızılay, Mersin Uluslararası Öğrenci Derneği, Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu, Mersin MÜSİAD

İzmir

İnsan Hakları Derneği, İnsan-Der Aşevi, Suriyeli Öğrenciler Birliği, İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü, Hak İnisiyatifi Derneği, İzmir Uluslararası Öğrenci Derneği, Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisi, İzmir MÜSİAD

Bursa

Bursa Özgür-Der, Davet Eğitim ve Gençlik Derneği, Bursa Uludağ Kültür Eğitim Yardımlaşma Derneği, Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa MÜSİAD

Giriş

Göç Bir Sorun Değil Yönetilmesi Gereken Bir Süreçtir

Göçle ilgili çalışmalar, genellikle onun geçmişten günümüze tarihin her döneminde mevcut olduğunun tespitiyle başlar. Gerçekten de göçün damgasını vurmadiğı bir zaman dilimi veya coğrafya bulunmamaktadır. İnsanlar ve toplumlar için göçün en son yaşananı çok farklı veya çok özel görünse ya da bazı özellikleriyle önkçkilerden farklı olsa da aslında yaşananlar çoğu kez şaşırtıcı ölçüde birbirine benzer.

Göç, aynı zamanda dinamik bir süreci de ifade eder. Göç veren ve alan ülkede, göçmenler ve yerleşik toplum üzerinde çok boyutlu etkiler oluşturan ve içinde büyük bir enerji barındıran karmaşık bir süreçtir bu. Göçün bu dinamik niteliğı, içerdiği büyük potansiyel onun yönetilmesine bağılı olarak, bir başarı veya başarısızlık hikayesini de beraberinde getirir.

Bu tespit bizi göçün nasıl yönetildiğini incelemeye yöneltir. Etkin ve etkili yönetilmeyen her sosyal durum, çözülmesi gereken sorunları da beraberinde getirir. Ancak aynı sosyal durum, iyi yönetilmesi halinde, ülkeler ve toplumlar için insani, kültürel ve ekonomik gelişme açısından büyük bir imkân da yaratabilir.

Tıpkı rüzgâr, ışık ve su gibi kaynaklardan doğru yararlanılması durumunda onların devasa bir enerji kaynağı haline gelmesi gibi, göç de bir ülke açısından onu harekete geçirecek önemli bir güç, yeni bir can suyu veya hayat aşısı işlevi görebilir. Bu bağlamda, geçmişte ortaya çıkan ve dünyaya yön veren en büyük uygarlıkların öncesinde bir göç hikayesinin bulunması tesadüf değildir. Yunan Uygarlığına yapılan Mısır aşısı, Roma, Osmanlı ve modern zamanlarda ABD'nin hikayelerinin bir yerinde mutlaka göç etkisinin olması tesadüf değildir.

Günümüzde, özellikle istikrarsız küresel ortamda göçün siyasi çatışma, savaş ve işgallerle birlikte ortaya çıkması ve onların bir sonucu olarak yaşanması, göçün başlı başına bir olumsuzluk kaynağı olarak algılanması gibi tek yönlü bir yaklaşımı ve yanlış algıyı da beraberinde getirmiştir. Özellikle, içinde bulunduğumuz tarihsel anda, Batı'dan Doğu'ya dünyanın her yanına yayılma eğilimi gösteren ırkçı, ayrımcı, yabancı düşmanı ve göçmen karşıtı yaklaşımın her ülkede gündelik hayata damgasını vurması, göçün de fırsatları ve riskleriyle çok boyutlu soğukkanlı bir değerlendirmesini engellemiş, onun ülkeye zarar verecek bir sorun olarak algılanmasına sebep olmuştur.

Göçü, göçmeni, mülteciyi ve genel olarak yabancı olarak algılanan her şeyi bir tehdit, ülkeye zarar verecek, onun kültürünü, demografik yapısını ya da iktisadi dengelerini bozacak bir sorun olarak tanımlayan dışlayıcı bir bakış açısının yaygınlaşması, çoğu kez devletlerin ve hükümetlerin kendi ülkelerinin yararına gördükleri durumda bile göçle ilgili konularda olumlu adımlar atmalarını sınırlandırmaktadır. Öyle ki, devlet ve hükümetlerin çoğu kez yanlış olduğunu bildikleri halde baş edemedikleri ölçüde mahkûm oldukları bu ayrımcılık dalgasına, çatışmalara, demokrasi açığına ve sonuçta aynı zamanda ülkeleri iktisadi bakımdan potansiyel bir kaynaktan istifade etmemeye götüren bir savruluşla karşılaşabilmektedir. Oysa, güncel siyasi tartışmaların ön plana çıkardığı meseleleri çözmeye çalışırken, hemen her konuyla kesişen göç politikasına odaklanamamak veya göç politikasının temel gereklerinden uzaklaşmak yerine, orta ve uzun vadeli bütünlük bir göç politikası oluşturmak öncelikli hedef olmalıdır.

Doğru ve istikrarlı bir göç yönetimi ihtiyacı

Bu raporun hazırlandığı dönemde yapılan son Avrupa Parlamentosu seçimleri ve eşzamanlı olarak birçok AB ülkesindeki seçimlerde, yabancı düşmanı, ırkçı ve ayrımcılığı savunan partilerin yükselişe geçmesi bu konudaki endişelerin haklı olduğunu düşündürecek olumsuz bir tabloyu ifade ediyor.

Türkiye'de 2011 yılından itibaren göçlerle şekillenen tarihinin tekerrürü anlamını da taşıyan kitlesel bir dış göç dalgasıyla karşı karşıya kaldı. Önce, Suriye'den, daha sonra yine küresel sistemin büyük aktörlerinin de müdahalesiyle yaşanan savaş, iç savaş ve çatışmaların istikrarsızlaştırdığı coğrafyalardan gelen sığınmacılar ve mültecilerle beraber Türkiye yeni bir "muhaceret dalgası" yaşadı.¹ Beklenmedik bir anda çok sayıda insanın bir ülkeden başka bir ülkeye gitmesinin toplumsal anlamda bazı kaygıları, tepkileri ve soruları beraberinde getirmesi anlaşılır bir durumdu ve öyle de oldu.

1 - Sığınmacılar, mülteciler gibi kavramların hukuki ve sosyolojik anlamlarının farklı olması, bir dizi tartışmayı da beraberinde getiriyor. "Neden mülteci diyorsunuz, Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü bu değil" diyen bürokrat, kavramın mevzuattaki tanımından söz ederken, onun eleştirdiği hukukçu ise bu kavramı uluslararası hukuktaki anlamıyla, akademisyen de sosyolojik anlamıyla kullanabiliyor.

Öte yandan aynı grupta görülenlerin birbirinden farklı statüde oldukları, örneğin "Suriyeliler" demenin de açıklayıcı olmadığı (Çünkü Türkiye'de yaşayan her Suriyeli "geçici koruma altındaki kişi" statüsünde değil) görülüyor.

Bu raporda farklı ülkelerden yasal statüsü birbirinden farklı bireyleri konu alıyor. Ağırlıklı olarak Türkiye'de yaşayan Suriyeliler merkez altına alınmakla birlikte, Afganistanlılardan Azerbaycanlılara ve diğer ülkelerden bireylere de yer veriliyor.

Birbirinden farklı statülere sahip bireylerin ortak durumunu ifade eden üst kavram ise göç. Burada yer verilen anlamıyla göç, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda tanımladığı şekliyle (Bkz. M. 3/1) "Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı" ifade ediyor ve göçmen de bu anlamdaki göçün öznesi olarak kullanılıyor.

Bu raporda daha genel bir kategoriye işaret eden "göçmen" kavramı tercih edilmekle birlikte, spesifik bir gruptan söz edildiğinde, o grubun özel statüsüne (Mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma statüsünde olanlar, uluslararası koruma statüsü sahibi kişi gibi) yer verildi. Rapor kapsamında görüşlerine yer verilen kişilerin tercih ettikleri ifadelere (Suriyeli, Afgan, sığınmacı gibi) ise müdahale edilmedi.

Türkiye bu süreçte daha öncekilerden farklı ve ani bir durumla karşılaşmanın etkisiyle hızlı kararlar almak durumunda kaldı. Hızla karar verip uygulamaya geçirmenin zaruri olduğu bir tarihsel anda, hem temel insani gereklerin, ahlakın ve uluslararası hukukun hem de Anadolu'nun göçlerle şekillenen tarihinin işaret ettiği yönde, ülkenin kadim geleneğine yarışır bir başlangıçla, en temel unsurları bakımından doğru olanı yaparak sınırına gelenleri ölüme terk etmedi.

Ancak zaman içinde göç yönetiminde yaşanan sorunlar yanında iç ve dış dinamiklerin etkisiyle sığınmacı ve geçici koruma altındakilere yönelik olumsuz yaklaşımların yaygınlaşması yükselişi, bu alanda anlamlı ve etkili bir bilgilendirmenin yapılamayışı ve dezenformasyon karşıtı kamusal iletişimdeki zaaf, zaman içinde göçü ve göçmeni sorunlaştıran yaklaşımın toplumsal algıya hâkim olmasını da beraberinde getirdi. Özellikle, "Açık Kapı" politikasının terk edildiği 2015 sonrasında günümüze, göçle ilgili politikalar çoğu kez söz konusu kamusal algı ve iklimin etkisiyle göç yönetiminde devletin çeşitli kurumlarının raporlarına da yansıyan olumsuzlukların da içinde yer aldığı inişli çıkışlı bir nitelik taşımaya başladı.

Türkiye, tarihi bir süreçte çok doğru bir yaklaşımla başladı ve doğru adımlar attı. Böylesine bir göçe hazırlıklı olmamasına rağmen tutum almakta gecikmedi. Milyonlarca insanı kamplarda tutmaya kalkışmadan, sosyal geçişkenliğin avantajlarında da yararlanarak, hayatın olağan akışı içinde onların yerleşik toplumla bütünleşerek kendi ayaklarının üzerinde durmaları için bir zemin oluşturdu. Ancak sonrasındaki tarih aynı ölçüde bir başarıyı yansıtmadı. Çalışma hakkı istisnai olarak tanınan bir hakkı ifade etti insanların mesleklerini icra etmeleri kısmen sağlandı ve seyahat, teşebbüs, bankada hesap açma ve yatırım alanlarında iktisadi hayatın gerektirdiği serbestilere dair kısıtlamalar kısmen devam etti.

Dahası, "gönüllü geri dönüşü teşvik" adına atılan adımlar, bu alanda yaşanan sorunları derinleştirirken, sosyal uyuma da zarar verdi. Türkiye'den dünyaya yansıyan olumsuz görüntülerin, siyasi, stratejik ve ekonomik bakımlardan ülkeye maliyeti tam olarak tespit edilemeyen zararlar verdiği açıktır.

Milyonlarca insanın evini ardında bırakarak ailesiyle veya kimi zaman da onlardan bir kısmından koparak kendisini nereye varacağından emin olmadığı yollarda bulması, kimse için kolay değildir. Ancak hayatın zıtlıklarla kaim olması, felakete içkin olan umudun varlığına da işaret eder. Bu anlamda yaşanan tüm sıkıntılar, amaçlanmamış olumlu sonuçları da beraberinde getirme potansiyeli taşır.

Bir trajedinin ürünü olan Suriye göçü de ondan çıkacak bir dizi olumlu veya hayırlı sonucun aktif hale getirilmesini bekliyor. Bu süreç doğru yönetilirse savaş, çatışma ve hoşgörüsüzlük girdabına savrulmakta olan bir dünyada Türkiye'yi en avantajlı ülkelerden biri haline de getirebilir. İçeride ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda Suriyeli, Afganistanlı ve Ukraynalı göçmenlerle ülkenin zengin-

leşmesi sağlanabilir. Onların önünün açılması, Arap coğrafyası ve diğer ülkelerle Türkiye'nin ticari ve siyasi ilişkilerinde etkili olmaları, ülkenin iktisadi açılımından tanıtımına kadar pek çok alanda katkı sağlar. Sürecin doğru yönetilmemesi durumunda Türkiye'den dünyaya yansıyan olumsuz görüntüler üzerinden aynı alanlarda kayba yol açar.

Geldiğimiz bu aşamada Türkiye'nin göç yönetiminde yeni bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye, doğru bir başlangıç yaptığı göçü daha iyi yönetebilir ve yönetmelidir. Şimdiye ve geleceği doğru yönde belirlemek için son 13 yıl boyunca göç konusunda atılan olumlu adımların ışığında, onlarla uyumlu olacak şekilde yeni adımlar tasarlayarak bütünlüklük bir göç politikası inşa edebilir. Üst üste seçimlerle siyasetin sürekli olarak dalgalandığı bir dönemin geride kalmış olması, artık daha uzun vadeli adımlar için elverişli bir ortamın varlığı anlamına geliyor. Harcanan bütün emeklerin heba olmasını engellemek, göçle gelen dinamizmi hayata katarak hem göçmenler hem de ülke için olumlu sonuçlar doğuracak şekilde uyumlu hale getirmek artık çok daha ulaşılabilir bir hedefi ifade ediyor.

Bütünlük bir göç yönetimine doğru

Bugün, son yılların bir muhasebesini yaparak yeni bir solukla daha etkili göç yönetimi için yapılması gerekenler üstüne daha çok düşünmek ve konuşmak gerek. Geldiğimiz aşamada artık bütünlük bir göç yönetimine çok daha fazla ihtiyacımız var.

Türkiye'nin göç yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda, bugüne kadar atılan doğru adımların teyidi, yanlışların ise tespit ve ayıklanmasıyla hangi adımların atılması gerektiği konusu, sivil toplumun, hukuki statüsü ne olursa olsun göçmenlerin, uzmanların ve kamu politikasını belirleyen makamlar da dahil olmak üzere tüm paydaşların katılımıyla birlikte düşünülüp birlikte şekillendirilmesi gereken bir ortak akla ihtiyaç gösteriyor. Göçü bir sorun değil süreç olarak gören, güvenlik ile özgürlük arasındaki sahte ikilemin arasına itilip bunlardan ilkinii seçtirip her ikisini de kaybettirecek bir çıkmaza girmeden, evrensel tecrübeyi de göz önüne alarak yeni bir sayfa açmak gereklidir.

Devletin çeşitli kurumları arasındaki uygulamaları birbiriyle uyumlu bir biçimde aynı geniş fotoğrafın anlamlı birer karesi haline getirebilmek için atılması gereken adımlar sadece hükümetin ya da genel olarak siyasetin tek başına üstesinden geleceği bir konu değildir. Başarılı bir göç orkestrasyonu, bütün enstrümanların uyum içinde ses vermesi ise sürecin tüm aktörlerinin kamusal diyaloga katılımı ve siyasa oluşturma sürecinde üstüne düşen yükümlülüğü yerine getirmesine bağlıdır.

UTESAV'ın bütüncül bir yaklaşımla ve bütünlük göç yönetimini konu alan bu

çalışması, başarılı bir göç yönetiminin ilk bakışta birbirinden bağımsız ve farklı görünen ancak kesişen politika alanlarının ortak amaç doğrultusunda uyumlu bir biçimde yönetilebilmesinin gereklerini, ilgili akademik literatürün somut önerilerini, meseleyi farklı perspektiflerden ele alan düşünce insanlarının yaklaşımlarını ve farklı ülkelerin bu konudaki ufuk açıcı iyi uygulama örneklerini göç olgusunun tüm aktörlerinin müzakere ve önerileriyle birleştirerek sunulmasını amaçlamaktadır.

Türkiye’de sistemin kendi içinde iyi işleyen ayrı parçalarının kesişen noktalarda birleştirilmelerine ilişkin olarak yapılması gerekenlerin somut politika önerileri ve buradan bir yol haritasının çıkarılması, bütünleşik bir göç yönetiminin gerekleri doğrultusunda tüm unsurların bir araya getirilmesi; özellikle, 13 yıllık yaşanan tecrübelerden çıkarılan dersler ışığında bugün çok daha mümkün ve zorunlu görünmektedir.

Bir yandan göçmen olan ve olmayan tüm çocukları okulla buluşturmak için çalışırken diğer yandan İstanbul’da çalışıp ailesini geçindiren göçmenlerden çocuğunu okula göndermek istiyorsa ilk kayıtlı olduğu ile gitmesini istemek, tarım ve sanayi işletmeleri nitelikli ve niteliksiz işgücüne ihtiyaç duyarken çalışma yaşındaki göçmenlerin yüzde 10’undan daha azına çalışma hakkı tanımak ya da içeride göçle ilgili bir karar alınırken bunun dış politikada ülkenin durumunu etkilememesini beklemek makul değildir. Bu bağlamda Richard N. Haas’ın (2013), “dış politika içeride başlar” (Foreign Policy Starts at Home) şeklindeki tespiti, Türkiye’nin orta ve uzun vadeli stratejik hedefleri ile Türkiye’den dışarıya yansıyan (veya “bazı uluslararası medya organları” tarafından “büyük bir şevkle servis edildiği” ileri sürülen) görüntüler arasındaki bağlantıyı irdelememizin gereğine işaret ediyor.

İçeride atılan her adımın dışarıdaki alternatif maliyetini hesaba katan, geri gönderilen göçmen sayısını bir başarı olarak açıklarken yakıcı bir ihtiyaç halinde ara eleman bulmaya çalışan küçük ve orta boy işletmelerin şehir meydanlarında dağıttıkları “asgari ücretin üstünde ödeme yapılır” broşürlerine yansıyan talebi karşılamaya çalışmayı birbirinden bütünüyle bağımsız iki olgu olarak gören yaklaşımın yerini alması bütünleşik bir göç politikasıdır ki bu raporun somutlaştırmaya gayret ettiği yol haritasının doğum nedeni tam da bu ihtiyaca karşılık geliyor.

Farklı üniversitelerden, göçmen perspektifini de içerecek biçimde teşkil edilen bir akademik heyetle, sürecin çeşitli aktörleri ile yapılan derinlikli mülakatlar ve odak grup görüşmeleri ile bir dizi çalıştay, yuvarlak masa toplantısı ve alana dair gözlemin ürünü olan tespit ve taleplerle çok boyutlu müzakerelerin neticesinde ortaya çıkan bu raporun, Türkiye’nin bütüncül bir göç yönetimi çabalarına katkıda bulunması umulur.

1. Göçü Yönetmek: Sürecin Farklı ve Kesişen Boyutlarına Birleştirerek Bakmak

Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA

Hayatın çeşitli kısımlarını birbirinden ayıramayacağımız gibi göç yönetimini de onun sadece tek bir boyutuna indirgeyerek ele alamayız. Bu anlamda bütüncül bir yaklaşıma ve bütünleşik bir göç politikasına ihtiyacımız bulunmaktadır.

Peki ama bu nedir ve nasıl sağlanır?

Öncelikle bütünleşik bir kamu politikasından ne kastedilmektedir? Bununla ilgili kavramlar ve politika stratejileri nelerdir? Yönetimi ve göç yönetimine veya artık daha çok tercih edilen kavramla göç yönetişimine hâkim olması gereken temel ilkeler nelerdir? Literatürde, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların raporlarında ve Türkiye'nin kalkınma planında neden böyle bir yaklaşıma atıf yapılmaktadır? Dünyadaki iyi uygulamalar nelerdir ve onlardan alınabilecek bazı dersler söz konusu mudur? Bütün bunlardan hareketle adeta bir sürecin farklı, kesişen ve tamamlayıcı parçalarını bir araya getirerek, bir orkestra şefi gibi göçü yönetmek mümkün müdür?

Bu bölüm yukarıdaki sorulara cevap arıyor.

1.1. Bütünleşik Bir Kamu Politikasının Anlamı

Karar alma sürecinin giderek karmaşıklaştığı bir dünyada, çeşitli alanlarda politikaların bütünleştirilmesi ihtiyacı artmaktadır. Başta küreselleşme ve karar vermenin artan oranda merkezileştirilmesine karşılık, karar alma yetki ve sürecinin paylaşılması ve ademimerkeziyetçi bir yapıya kavuşturulması, yönetimin kapsayıcı ve uyumlu bir yaklaşımla gerçekleştirilmesini çok daha gerekli hale getirmektedir.

Bilgi toplumunun sağladığı kolaylıklar halkın karar alma süreçlerine daha fazla ve etkin bir biçimde katılımına olanak sağlarken, sivil toplum örgütlerinin, baskı gruplarının ve konu ile ilgili kuruluşların karar alma sürecinde yer alması politika oluşturma sürecine dahil olan aktörlerin sayısını artırmıştır. Tüm bu gelişmeler bütünleşik politika ihtiyacını artırırken sürecin etkin bir biçimde yürütülmesini de daha önemli bir zorunluluk haline getirmektedir.

Terörizm, gıda güvenliği, iklim değişikliği, düzensiz göç ve işsizlik (WEF, 2015) gibi günümüzün en acil toplumsal zorluklarının çoğu, farklı ülkelerin yönetim kapasitelerinin ve politika alanlarının sınırlarını aşmaktadır. Bu sorunlar belirli düzeyde bütünlük politikaları zorunlu kılar.

Bütünlük politika, politika oluşturma sürecinde, geleneksel politika alanlarının sınırlarını aşan ve çoğu zaman birbirinden bağımsız çalışan birimlerin kurumsal sorumlulukları dışında kalan ancak başka konularla kesişen konuların yönetilmesi anlamına gelir. Bu yönetim, tek bir kuruluşun sektörel birimleri arasındaki iş birliğinden ziyade, öncelikle farklı kurumlar arasındaki iş birliğiyle ilgilidir. Farklı sektörel alanlarla ilgili konuların bütünlükleştirilmesi söz konusu olduğunda, kuruluşlar arasında ortak bir politika oluşturulması etkin bir izleme ve denetleme mekanizmasını zorunlu kılmaktadır.

Ancak politika yapıcılar ve kurumsal yapılar yönünden ciddi bütünlük zorlukları da bulunmaktadır. Bu tür zorluklar, özellikle alt sistemlerdeki² farklı politika yapım biçimlerinden kaynaklanır (Candel ve Biesbroek, 2016, 212).

Alt sistemler arasındaki farklılıklar, genellikle kesişen nitelikteki sorunlarla tatmin edici bir şekilde başa çıkmak için gereken tutarlı veya bütünsel yaklaşımlara izin vermez (Jochim ve May 2010). Kesişen sorunların yönetimini daha da karmaşık hale getiren şey, bu sorunların muğlak, üzerinde uzlaşma sağlanamamış ve çıkmaza girmiş biçimde algılanmasını beraberinde getiren bir etkileşimin bulunmasıdır (Rittel ve Webber 1973; Termeer ve diğerleri 2015).

Bir politikanın bütünlük olarak nitelendirilebilmesinin temel gereklilikleri şunlardır:

- Kapsamlılık (zaman, mekân, aktörler ve konular açısından politika sonuçlarını daha geniş bir kapsamda tanımlamak),
- Birleştirme (politika alternatiflerinin 'genel' bir bakış açısıyla değerlendirilmesi) ve
- Tutarlılık (bir politikanın tüm politika oluşturma düzeylerinde ve tüm devlet kurumlarına nüfuz etmesinin sağlanmasıdır (Underdal, 1980).

Bütüncül yönetim, bütünlük devlet ve kesişen karar alma kavramları ile eş anlamlı olan bütünlük politika daha fazla etkileşim, erişilebilirlik ve uyumluluk gerektirir; daha fazla karşılıklı bağımlılığa yol açar, daha resmi kurumsal düzenlemelere ihtiyaç duyar, daha fazla kaynak gerektirir, paydaşların özerklikten daha fazla vazgeçmesini gerektirir ve zaman, mekân ve aktörler yönünden politikaların bütünlükleştirilmesi daha kapsamlıdır.

² - Alt sistemler, sistemin birbirine dayalı ve bağımlı olan alt parçalarıdır. Alt sistemler, parçası oldukları sistemden ayrı özellikler taşır. Bir örgütün birimleri, alt sistem özelliği gösterebilir. Tüm alt sistemlerin uyumlu çalışabilecekleri bir ortamın oluşturulması da yine yönetsel alt sistemin sorumluluğundadır. Bu nedenle diğer alt sistemlerle arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur (Tortop, İspir ve Aykaç, 1999, 233- 234).

Genel anlamda politikaların bütünleştirmesi ya da bütünleşik politika, her bir idarenin kurumsal sorumluluklarını aşan (yatay bütünleşme) veya aynı birim içindeki farklı politikaları kapsayan (dikey bütünleşme) sektörler arası politika yapımını içerir (Meijers ve Stead, 2004). Böylece, ilgili aktörlerin ve kuruluşların farklı politika alt sistemleri arasında koordinasyonu ile farklı politika sektörlerinden araçların tutarlı bir şekilde birleştirilmesinin yanı sıra bunların karmaşık bir sorunun farklı boyutlarını ele almak üzere tutarlı bir şekilde uygulanması ve değerlendirilmesi sağlanır (Cejudo and Trein, 2023, 11). Politika tasarımı ve karar alma sürecinden farklı olarak politika değişikliğinin özel bir türü olan bütünleşik politika, politika yapıcılarının politika oluşturma sürecinde politika alt sistemlerini sürekli olarak birbirine bağlamalarını gerektirir. Örneğin, hükümet, gündem belirleme gibi bütünleşik bir politikayı ancak tasarım aşamasında veya daha sonra uygulamaya konulduğunda kamuoyuna ayrı olarak duyurabilir.

Aslına bakılacak olursa, politika alt sistemlerinin kendi mantığına göre faaliyet gösteren mevcut politika aktörleri, politika oluşturulması sürecinde politikaların bütünleştirilmesini engellemeye yönelik tutum ve davranışlarda bulunabilirler. Bu nedenle, politika alt sistemlerinin mantığı, aktörlerin gündem belirleme, karar alma ve uygulama sırasında bütünleşik politikalara yönelik çabaları parçalama, sulandırma veya etkisiz hale getirme olasılığını artırabilir. Diğer politika değişikliklerinde olduğu gibi, politikaları bütünleştirme çabaları sektörel bakış açısıyla bir gerilim bilinçli siyasi müdahalelerle bu gerilim aşılabılır (Cejudo and Trein, 2023, 12).

Bütünleşik bir politika stratejisi veya bütünleştirici politika kapasitesinin bulunmadığı durumlarda kamu politikalarının karar alma, uygulama ve değerlendirilmesi de benzer şekilde sektöre özgü olacaktır (Cejudo and Trein, 2023, 19-21). Başka bir deyişle, kuruluşlar politika sorunlarını ellerindeki araçlar, kaynaklar, metodolojiler ve uygulamalara göre çözmeye çalışacaklardır (Fischer, 2019).

1.2. Küresel Bir Gerçeklik Olarak Göç ve Göç Yönetimi

Bütünleşik bir politika ihtiyacının en fazla hissedildiği konulardan biri de göç yönetimidir. Günümüz dünyasında farklı nedenlerden kaynaklanan insan hareketliliği ve bu alanda var olan belirsizlik göç yönetimini daha da önemli hale getirmektedir.

Göç olgusunun yönetilmesini zorlaştıran bir husus, konunun ele alınışındaki fikir ve önceliklerin farklılığıdır. Göçe ilişkin yaklaşım farklılıkları, genellikle göçün bir sorun olup olmadığı sorgulamasından başlamaktadır. Tercih edilecek politikanın temel öncelikleri, özgürlükçü-güvenlikçi politika ayrımı, uyum sürecinde tercih edilecek politikaların niteliği, farklılıkları koruyucu mu yoksa bağdaşık hale mi getireceği, bu süreci yönetecek siyasetçi ve idareciler arasında görüş ayrılıklarına neden olabilmektedir.

Çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmak, bir ülkenin kanun ve kamu düzeninden çalışma yaşamı, eğitim ve sağlık hizmetlerine kadar çok çeşitli sosyal hizmetleri sağlama kapasitesini zorlamaktadır. Ayrıca, kültür, değerler ve yaşam tarzı ile dini inanca ilişkin farklılıkların bir çatışma doğuracak şekilde siyallaştırılıp kendi çıkarlarına yönelik dürüst olmayan bir şekilde sosyal etki yaratılmasına, farklı sosyal gruplar arasında gerilimlere ve başka toplumsal sorunlara da neden olmaktadır. Uluslararası göçmenlerin mevcut adil olmayan ve eşitsiz dağılımı, zorunlu göçteki büyük artış ve göçmenlerin çeşitliliği bir araya geldiğinde, ortaya bireyler, toplumlar, politika yapıcılar ve dünya liderleri için her zamankinden daha fazla yeni zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Her şeyden önce, zorla yerinden edilmelerin artışını durdurmanın ve düzenli göçü mümkün kılmanın tek yolu barıştır. Bu bakımdan, insanları göçmen durumuna düşüren sorunu öncelikle kaynak ülkede çözmek önemlidir. Suriye'deki iç savaştan Myanmar'daki toplumsal çatışmalara kadar, savaş ve çatışmalar ülkelerde istikrarsızlık yaratırken, insanların kurulu düzenlerini bozmakta ve gelecek arayışı içine girerek büyük bir göç dalgasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bütünleşik göç politikaları oluşturulurken kaynak ülkelerdeki koşulların değişebileceği, barış ve güvenlikle birlikte göçmenlerin gönüllü geri dönüşünü kolaylaştıracağı da göz önüne alınmalıdır.

Bütünleşik Kamu Politikasıyla İlgili Temel Kavramsal Çerçeve

Bütünleşik kamu politikaları çok düzlemli ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu bakımdan konu ile ilgili başlıca kavramların tanımlanması gerekir.

Politika uyumu (policy coherence, OECD, 1996), üzerinde anlaşmaya varılan hedeflere ulaşmaya yönelik sinerji yaratan devlet kurumları ve kuruluşları arasında karşılıklı olarak güç birliğini gerektiren politika uygulamalarının sistemli bir biçimde yönetilmesidir.

Birbiriyle kesişen konularla politika yapımı (cross-cutting policy making, Cabinet Office, 2000), oluşturulacak politika konusu ile ilgili birimlerin işlevsel görev alanlarının kesişmesi nedeniyle, ilgili kurumlar ve kuruluşlar ile çok sayıda aktörün başka konularla kesişen karmaşık politika sorunlarının üstesinden gelmek üzere bütünleşik bir politika oluşturulması ihtiyacına yönelik bir yönetim ve koordinasyon sağlanmasıdır.

Ortak karar alma (concerted decision-making, Warren et al, 1974) konu ile ilgili uzmanlaşmış yetkililer ve ayrı birimler ve farklı yönetim ve yetki düzeyleri (örneğin, mahalle, belediye, ulusal hükümet) arasında birlikteliğin sağlanması; genel siyasi hedeflere ulaşmak için siyasi denetim yapılması; mahalli idareler düzeyinde karar alma ve/veya kurumsal

yapısal değişikliklerin yapılması; sivil toplumun ve/veya ilgili kuruluşların kararların oluşturulması ve/veya uygulanmasına katılımı ile bireylerin sahip oldukları farklı olanaklarına, sorunlarına ve yaşam koşullarına yönelik bütüncüsiyasi stratejilerin geliştirilmesidir.

Politika tutarlılığı (consistent policy, Deshpande, 2014), en üst seviyeden en alt seviyeye kadar tüm paydaşlar arasındaki eylemlerin gidişatının uyumluluğu ve birlikteliğini anlatır.

Ukrayna-Rusya Savaşı örneğinde de görüldüğü gibi, göç konusu, ülkeleri sorumluk almayı mecbur hale getirmektedir. Bu konuda, şu ana kadar gerçekleşen göçlerin yönetimindeki zorluklar bundan sonrasında gerçekleşme ihtimali olan göçlerin etkin ve etkili politikalarla yürütülmesi gereğine işaret etmektedir.

Avrupa Birliği örneğinde de görüldüğü gibi büyük devletler ve uluslararası kuruluşlar özellikle kitlesel göçleri engellemeye ya da külfeti paylaşmaya dönük hareket etmediklerinden, bu konuda Türkiye gibi ülkelerin “kendi göbeğini kesmekten” başka alternatifi kalmamaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin Ukrayna-Rusya Savaşı sırasında yaptığı girişimler ve arabuluculuk ile tahıl konusunda çözüm üretebilmiş olması, yoksul ve baskıcı yönetimlere sahip ülkelere açlık ve sefaletle başlı olarak yeni göç dalgalarının önüne geçilmesi, başka bir ifadeyle sorunun daha çıkmadan, kaynak ülkede önüne geçilmesi için etkili bir politikanın kimi zaman mümkün olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bir yandan Suriye'den gelen sığınmacı ve geçici koruma statüsündeki göçmenler ile başta Afganistan olmak üzere Asya ve Afrika ülkelerinden gelen düzensiz göçmenler için Türkiye'nin büyük bir sorumluluk almasının ve bu külfeti neredeyse tek başına üstlenmesinin zorlukları ortadadır.

Kitlesel göçlerin ülkelerin kalkınma sürecinde yaratabileceği olumsuz

Böylece politikanın, çatışma yaratmadan hepsi tarafından doğru ve verimli bir şekilde izlenmesi sağlanır.

Bütüncül yönetim (holistic government), birbiriyle bağlantılı ve tamamlayıcı politika oluşturulması olarak bilinir ve kısa vadeli gereklilikler ile uzun vadeli politika hedeflerinin dengelenmesini gerektirir (Wilkinson and Appelbee, 1999, v) Çeşitli kuruluşların koordineli bir müdahalesine ihtiyaç duyan sorunların çözülmesinde bakanlıklar, merkezi ve yerel yönetimler ve sektörler arasındaki “sınırları kaldırmadan örgütsel sınırlar dışındaki faaliyetlerin koordine edilmesi” düşüncesine dayanır. (Meijers and Stead, 2004) Bu bağlamda, bütünleşik devlet (joined up government) ve kesişen karar alma (crosscutting decision making) kavramları ile yakından ilişkilidir.

Politika koordinasyonu (policy coordination) tutarlı, uyumlu, kapsamlı ve birbiriyle bütünlük içerisinde uygulanabilir çıktılara yönelik bir arayış olarak tanımlanmaktadır (Challis at al., 1988: 25). Bu nedenle, bir kamu politikası veya projesinin çeşitli hedefleri ve unsurları arasında tutarlılık ve uyumu sağlamak; bir veya daha fazla birim veya kuruluşun dahil olduğu bir dizi etkileşimli politika veya projede tutarlılık ve uyumu sağlamak; politikanın bir veya daha fazla birim veya kuruluş tutarlı ve uyumlu bir dizi uygun eyleme dönüştürülmesini sağlamak; sahada hizmet sunumuna ilişkin uygulamaların belirli ihtiyaçları olan kişilere tutarlı, uyumlu ve kapsamlı bir yardım paketi halinde sunulmasını sağlamak ve kamu politikasının ilişkide bulunulan halkın isteklerine uygun, uyumlu, tutarlı ve kapsamlı bir paket olarak sunulmasını sağlamak öncelik taşıyor (Challis ve diğerleri, 1988:29)

yansımaların iyi yönetilmesi, orta ve uzun vadede ortaya çıkabilecek, toplumsal, kültürel, ekonomik ve hukuki meselelerin etkin bir yaklaşımla önüne geçilmesini sağlayabilir. Ulusal ve uluslararası belgelerin bağlayıcılığı yanında Türkiye'nin tarihi, kültürel ve dini bağı bulunan Suriyelileri zorla geri göndermesi insan hakları, adalet ve hukuk açısından mümkün veya makul gözükmemektedir. Bu nedenle, geniş katılımlı çalışmalarla ve temel insani ve hukuki güvence ve garantilerin sağlanması koşuluyla bir gönüllü geri dönüş programı bütünlüklü göç politikalarının bir parçası olarak düşünülebilir.

Birleşmiş Milletler himayesinde 2018 yılında hükümetler arası bir anlaşma olan Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutakabat Sözleşmesi (Global Compact for Migration, GCM) kabul edilmiştir. GCM, 23 hedef çerçevesinde: göçmenlerin yasal kimliği, insana yakışır çalışma olanakları ve temel hizmetlere erişimlerinin yanı sıra bunların topluma tam olarak dahil edilmesi ve uyumu gibi amaçları içermektedir. Avrupa'daki göçmen grupları ile ev sahibi toplumlar arasındaki gerilimlerin gösterdiği gibi önyargı, ayrımcılık ve damgalama yalnızca göçmenlerin yaşadıkları kültür ve toplumla bütünleşmesini ve özdeşleşmesini engelleyecektir. Bazı aşırı durumlarda şiddet ve terörizme yönelmeleri olasılığı da bulunmaktadır.

Toplumsal düzeyde, STK'ların göçmen politikaların oluşturulmasında ve uyumunda yardımcı olma ve kolaylaştırma konusunda önemli bir rol oynayabildikleri görülmektedir. Bununla birlikte, STK'lar da dahil hangi paydaşların sürece dahil edileceği sürecin düzenli bir biçimde yönetilmesinde önem taşımaktadır. Aksi halde, birbirinden bağımsız iyi niyetli çabalar kısa vadeli çözüm üretse de orta ve uzun vadede yeni yetki ve sorumluluk çatışmalarına neden olabilmektedir.

Başlıca Bütünlüklü Politika Stratejileri

Yeni Kamu Yönetimi (New Public Administration, NPA) yaklaşımının ilk uygulandığı Anglo-Sakson ülkelerde (İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada) 1990'larda bütünlüklü kamu politikası Yeni Kamu Yönetimi İşletmeciliği (New Public Management, NPM) yaklaşımının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir yandan dikey örgütlenme, öte yandan uzmanlık alanlarına göre alt birimlerin oluşturulması, kamu yönetiminde verimlilik ve etkinlik sorunlarına bir tepki olarak bütünlüklü kamu politikası modeli önerilmiştir.

Kamu yönetiminin yapısal sorunları dışında toplumsal sorunların karmaşıklaşması kamu yönetiminde koordinasyon ve iş birliğine dayalı yeni bir yönetim yaklaşımını zorunlu kılmıştır.

**Tablo 1.1. Politikaların Bütünleştirilmesi
Biçimlerine Göre Bütünleştirme Stratejileri**

	Politika uyumlulaştırma	Politika Yaygınlaştırma	Politika koordinasyonu	Politika kurumsallaştırılması
Başlıca Bütünleştirme Stratejileri	Standart oluşturma Politika maliyetinin standartlaştırılması Politika Öykünmesi	Düzenleyici yaygınlaştırma Yönlendirilmiş yaygınlaştırma	Müzakere ve danışma	Bakanlıklar ve ilgili birimler gibi sektörler arası kurumların oluşturulması

Kaynak: Michael Howlett and Kidjé Saguin, Policy capacity for policy integration: Implications for the Sustainable Development Goals, April 6, 2018 Working Paper No.: LKYSPP 18-06.

4.1. Politika Uyumlulaştırma: Politika uyumlulaştırması, farklı siyasi birimler arasındaki politika/düzenleme farklılıklarından kaynaklanan sorunlara yönelik bir çözümdür (Majone, 2014). Aynı zamanda hükümetler arası iş birliğinin geliştirilmesinin bir yoludur. Bu politika daha çok Avrupa Birliği gibi bölgesel kuruluşlarda ve federal rejime sahip ülkelerde uygulanmıştır. Bu politikanın dört ana uyumlulaştırma türü bulunmaktadır:

a. Politika süreci içerisindeki belirli faaliyetlerin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini belirleyen belirli kural ve düzenlemelerin uyumlulaştırılması. Örneğin, kimya fabrikalarına yönelik kirlilik düzenlemeleri artık farklı ülkelerde veya aynı ülkenin farklı bölgelerinde yeknesaktır. OECD'nin bazı üye devletleri, politikalarını yeknesak hale getirmek üzere bu konuyla ilgili yönergeleri takip etmektedir.

b. İkinci olarak, kurumlar hükümet politikasının hedeflerini esas alan ortak hedefleri belirler ve sürdürürler. Ortam hava kalitesi standartları veya sürdürülecek asgari iş sağlığı ve güvenliği standartları gibi hedefler uyumlulaştırılabilir.

c. Üçüncü olarak, politika yapımında dikkat edilen genel ilkelere ilişkin bir tür uyumlulaştırma sağlanır. Örneğin, 1970'lerde hem Avrupa Topluluğu hem de OECD tarafından benimsenen, kirlilik maliyetinin içselleştirilmesine yönelik "kirleten öder" politikası geliştirilmiştir.

ç. Son olarak, genellikle diğer uyumlulaştırma türlerinin güçlendirilmesini amaçlayan sürecin uyumlaştırılması. Başka bir deyişle, politika oluşturma aşamasında politika birimlerinin bazı ortak işlemleri izlemesi gerekmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından, 1957'de Roma Antlaşması ile bir tür uyumlulaştırmayı kolaylaştırmak üzere üye devletlerin ulusal politikalarının uyumlulaştırılması öngörülmüştür. Politikaların bütünleştirilmesinin uyumlulaştırma modelini izleyen hükümetlerin, politika araçlarında daha fazla tutarlılık sağlamak üzere ellerinde birkaç strateji bulunur. Stratejilerin birçoğu, tüm aktörlerin bir araya gelmesi için koşulların öncelikle işletimsel düzeyde oluşturulduğu ve politikanın standart hale getirilmesi veya politika ilkelerinin ortak bir anlayış etrafında birleştirilen bir standardın belirlenmesidir (Scharpf 1994). Politika öykünmesi (policy emulation) ise politika bileşimindeki farklı tercihler ve değerlerin getirdiği belirsizlikle başa çıkmanın iyi bir yolu olarak da tanımlanmıştır (Heinmiller 2003).

4.2. Politika Yaygınlaştırma: Esas olarak toplumsal azınlıklar, çevre ve iklim değişikliği konularında uygulanan politikanın yaygınlaştırılması, olağan durumlarda yalnızca ikincil olarak ele alınan bir konunun daha fazla önemsenmesini içerir. Kamu hizmetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve verimlilik örneğinde olduğu gibi, hedeflerin çelişkili olduğu algılanmaktadır. Aynı yasa, farklı kurumlar tarafından, genellikle birbirinden farklı olan kendi çıkarlarını güçlendirecek şekilde yorumlanabilir. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti'nde iki ana bakanlık denizcilik işleri konusunda birbirleriyle çatıştığı; biri kendi rolünü 'balıkçıların hizmetkarları' olarak tanımlarken diğeri kendini 'denizin sahipleri' olarak görmektedir ve bu da balıkçılık yönetiminin parçalanmasına yol açmaktadır (Ferraro ve Brans 2012). Bütünleştirme stratejileri bu nedenle çatışan hedefler arasındaki sinerjiyi çevreleyen fikirleri etkilemeye yöneliktir. Düzenleyici yaygınlaştırma, örgütler arası planlama çerçevelerinin, düzenlemelerin ve kuralların değiştirilmesini içerir. Yönlendirilmiş yaygınlaştırma, personel ve uzmanlık geliştirilmesinin finansmanı gibi kaynakları daha özgül alanlarda bütünleştirmeyi geliştirecek yeni projelerin oluşturulmasını içerir. Hedeflerin yakınsaması esas olarak kademeli ve yukarıdan aşağıya olacak ve bazen sorumlulukların yayılmasını yönlendirmekten sorumlu özel bir birimin oluşturulmasını gerektirecektir. Ancak alt sistem içindeki hedeflerin tutarsız doğası göz önüne alındığında, gündemi etkilemeye ve konuyu çerçevelemeye yönelik iletişim- sel stratejiler özellikle önem kazanmaktadır (Jahan ve Mumtaz 1996).

4.3. Politika koordinasyonu: Politika koordinasyonu, müzakere ve pazarlık yoluyla ilgili "aktörlerin politika konularını kolektif eylem sonuçlarına dönüştürme" sürecidir. Uluslararası makro-ekonomik gelişmelerde ve enerji politikasında olduğu gibi, politika yapıcılarının sorunlarla çözümleri eşleştirme konusunda aynı modeli paylaşmadıkları durumlarda koordinasyon en uygun stratejidir. Politika koordinasyonu "açık, tutarlı ve üzerinde anlaşmaya varılmış bir dizi politikanın geliştirilmesi, önceliklerin belirlenmesi ve bu politikaları uygulamaya koymak için stratejilerin oluşturulması" ile ilgilidir (Boston 1992, 89). Ortak sorunların çözümü de hiyerarşik düzenlemelere alternatif olarak pazarlık yoluyla veya çatışan fikirleri uzlaştırarak politika koordinasyonu ile sağlanabilir. (Peters, 2013).

4.4. Politika kurumsallaştırılması: Kurumsallaşma, uzun vadeli toplumsal ve politika değişim süreçleri bağlamında, politika düzenlemelerinin içeriklerinin ve örgütlenmesinin etkileşim içinde (yeniden) üretildiği, yapılandırma ve istikrar arasındaki etkileşim olarak tanımlanmaktadır (Van Tatenhove, Arts and Leroy, 2000, 19). Kurumsallaşma, tanımlanmış yetki hatları oluşturularak ve kaynakları sektörler arası konulara yönelik politikalarla ilişkili kuruluşlara yönlendirerek, uzmanlaşmış bağımsız karar alma sürecinin yerine getirilmesidir (Karlsson-Vinkhuyzen, 2012). Örneğin, Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Konseyleri (SKUK), üye ülkelerde, resmi aktör olmayanların da geniş katılımıyla daha yaygın bir sürdürülebilir kalkınma sorununa ilişkin politika söylemini yönlendirmek üzere oluşturulmuştur (Connor ve Dovers 2004). Kurumsallaşma, geleneksel politika oluşturma yollarının yarattığı sınırları aşmak üzere, hedefler ve araçlar uyumlu olduğunda habis sorunların çözümüne olanak tanıyacak şekilde ortaya çıkar.

1.3. Bütüncül Bir Yaklaşım ve Bütünleşik Bir Göç Politikasının Gerekliliği

Göç politikası birbirleriyle ilişkileri olan eğitim, sağlık, güvenlik, çalışma yaşamı, barınma gibi birçok alandaki politikaların üretilmesini ve onların birbiriyle koordineli olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, göç politikasının bütüncül (holistic) bir yaklaşımla irdelenmesi, her bir parçasının birbiriyle uyumlu bir biçimde işlevselleştirilmesi ve sorunlara bu bütünleşik (integrated) çözümler üretilecek sürdürülmesi uygun olacaktır.

Bunun için öncelikle göçle ilgili bütünleşik bir politika oluşturmanın neden gerekli olduğu konusunu ele almakta fayda bulunmaktadır.

Karşılaştırmalı göç analizlerine olan ilginin artması, göç, göç ve uyum da dahil olmak üzere ülkelerin göç politikalarını ve yönetişimini değerlendirme ve karşılaştırmaya yönelik çeşitli girişimlere yol açmıştır. Bu çaba aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde de (SKH'ler) yer almaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 10.7'de, Birleşmiş Milletler Üye Devletleri 2030 yılına kadar "planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanması da dahil olmak üzere insanların düzenli, güvenli ve sorumlu göçünü ve hareketliliğini" kolaylaştırmayı taahhüt etmektedir (Ek I ve Ek II).

Göç politikaları genellikle göç sürecinin belirli bir grubunu veya bir bölümünü açıkça hedef alır, göçün özendirilmemesinden (engellen-

Avrupa Birliği'nin Yeni Göç ve Mülteci Politikası ve Uygulama Planı

Avrupa Parlamentosu, 10 Nisan 2024'te göçle ilgili yeni kuralları kabul etmiştir. Ardından 14 Mayıs 2024'te AB Konseyi bu kuralları resmen onaylamıştır (European Commission, 2024a)

Göç ve İltica Konusunda Yeni Anlaşmanın Amaçları:

- Kimlik, sağlık ve güvenlik kontrolleri de dahil olmak üzere dış sınırların etkin ve adil yönetimi;
- Adil ve etkili iltica kuralları, iltica ve geri dönüş prosedürlerini kolaylaştırma;
- Arama kurtarma, baskı ve kriz durumlarına karşı yeni bir dayanışma mekanizması;
- Daha güçlü öngörü, kriz hazırlığı ve müdahale;
- Etkili bir geri dönüş politikası ve geri dönüş konusunda AB ile koordineli bir yaklaşım;
- İltica ve göç politikalarının daha iyi yönetilmesi ve uygulanması için AB düzeyinde kapsamlı yönetim;
- Kilit üçüncü menşee ve geçiş ülkeleri ile karşılıklı fayda sağlayan ortaklıklar;
- Korunmaya ihtiyaç duyanlar için sürdürülebilir yasal yolların geliştirilmesi ve yeteneklerin AB'ye çekilmesi ve
- Etkili entegrasyon politikalarının desteklenmesi. AB, göç ve iltica yönetimi için 11 Haziran 2024'te yürürlüğe giren ortak bir Avrupa sistemi benimsemiştir. Komisyon, üzerinde mutabakata varılan kuralların uygulanmasına yönelik olarak 2024 yılı sonuna kadar somut adımlar atmaları beklenmektedir.

Ortak Uygulama Planı 10 yapı taşından oluşmaktadır: (European Commission, 2024b)

mesinden) göçmenlerin uyumuna, geri dönüşüne veya yeniden entegrasyonuna kadar ilgili birçok konuyu kapsar. Ayrıca, bir dizi başka ve doğrudan göçü konu almayan politikalar da göçü aynı ölçüde veya daha da fazla etkileyebilir. Örneğin, devletlerin işgücü politikası, diğer sektör politikalarıyla (örneğin sanayi veya tarım) birlikte göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olma fırsatlarını şekillendirir. Yüksek öğrenimle ilgili devlet politikaları, uluslararası öğrenci hareketliliğini etkinleştirebilir veya devre dışı bırakabilir ve sosyal refah politikaları bireylerin göç etme olasılığını, karar alma süreçlerini ve sosyal koruma ihtiyaçlarını etkileyebilir. Bu alanların hiçbiri 'göç politikası' olarak tanımlanan hedeflerin kapsamında görülmesi de göç yönetiminin örtük bileşenleridir. Göç politikası analizlerindeki yaygın eğilim, belirli politikalara ve açıkça belirtilen hedeflerin etkilerine odaklanmak olsa da bu dar odak noktasının ötesine geçmek ve politika etkisinin analizini genişletmek önemlidir.

Göç politikası, göç yönetiminin bir parçasıdır ve açıkça tanımlanmadan yaygın olarak kullanılmaktadır. İlgili diğer terimler arasında göç düzenlemesi, kısıtlaması ve denetimi yer alır. Yeni bir tanıma (Bjerre ve diğerleri, 2015) göre göç politikaları "... bir hükümetin ülkede ikamet eden yabancıların seçimi, kabulü, yerleştirilmesi ve sınır dışı edilmesiyle ilgili olarak ne yapmayı ya da yapmama-yı planladığına (yasalar, düzenlemeler, kararlar veya emirler dahil) ilişkin beyanları" olarak tanımlanmaktadır:

- Ortak bir göç ve iltica bilgi sistemi (Eurodac):

AB ülkelerinin yeni dayanışma ve sorumluluk kurallarını uygulamasını desteklemek ve mümkün kılmak.

- AB dış sınırlarında göçü yönetmek için yeni bir sistem: AB vatandaşı olmayanların düzensiz gelişini yönetmek ve iltica ve geri dönüş için hızlı ve etkili prosedürlerin yanı sıra güçlü güvenlik önlemleri oluşturmak.

- Yeterli yaşam standartları: Başvuru sahipleri için ihtiyaçlarına göre. Örneğin, uluslararası koruma alan kişiler için işgücü piyasasına daha erken erişim, fiziksel ve zihinsel sağlık hizmetleri ve aileler, çocuklar ve hassas durumdaki başvuru sahipleri için daha fazla koruma.

- Adil, etkili ve uyumlu sığınma prosedürleri:

Avrupa çapında bireysel sığınma başvurularının kolaylaştırılmış değerlendirme ve karar verme süreci ve başvuru sahipleri ile uluslararası koruma almış olanlar için güçlendirilmiş korumalar, haklar ve garantiler.

- Etkin ve adil geri dönüş prosedürleri: AB'nin göç politikası ancak AB'de kalma hakkına sahip olmayanların etkili bir şekilde geri gönderilmesiyle sürdürülebilir olabilir.

- Adil ve verimli bir sistem: Birlik genelinde etkili ve istikrarlı bir sorumluluk paylaşımının kurulması ve ikincil hareketlere yönelik teşviklerin azaltılması.

- Dayanışmanın işe yaraması: AB, ilk kez, hiçbir AB ülkesinin baskı altında yalnız bırakılmamasını sağlamak için kalıcı, yasal olarak bağlayıcı ancak esnek bir dayanışma mekanizmasına sahip.

- Hazırlık, acil durum planlaması ve krize müdahale:

Göç politikaları, işgücü piyasası, uyumuna ve insani yardım/iltica, aile, etnik köken ve düzensiz göç gibi çeşitli alanları kapsayabilir. Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Yönetişim Çerçevesi (Migration Governance Framework), göç politikasını "insanların hareketini etkileyen yasa ve politika" olarak tanımlar. Başlıca, "seyahat ve geçici hareketlilik, göç, göçmenlik, vatandaşlık, işgücü piyasaları, ekonomik ve sosyal kalkınma, sanayi, ticaret, sosyal uyum, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, kolluk kuvvetleri, dış politika, ticaret ve insani" konuları kapsar (IOM, 2017).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Göstergesi 10.7.2'ye ilişkin verilere göre, üye devletlerin yarısından fazlası (yüzde 54) insanların güvenli ve sorumlu göçünü ve hareketliliğini kolaylaştıracak geniş bir politika yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ülkeler arasında iş birliğini ve paydaş katılımını teşvik etmeye yönelik özgül politika önlemleri olarak devletlerin yüzde 91'i göç konusunda bakanlıklar arası bir koordinasyon mekanizmasına yüzde 90'ı göç konusunda ikili anlaşmalara sahiptir (UNDESA, IOM ve OECD, 2019). 49 ülkenin genellikle kapsamlı göç yönetim çerçevesi oluşturduğu ve çoğunun hem göç hem de göçmenlik yönlerine odaklandığı görülmektedir. Öte yandan, politikalar genellikle sürdürülebilir kalkınma, afet yönetimi ve iklim değişikliğinin azaltılması ve uyum gibi diğer önemli politika alanlarıyla tam olarak uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır (IOM, 2019).

Göç durumlarının gelişimine karşı daha fazla dayanıklılık oluşturmak ve kriz durumlarının risklerini azaltmak.

-Sığınma başvurusunda bulunanlar ve hassas durumdaki kişiler için yeni güvenceler: Temel hakların daha fazla izlenmesi, etkili prosedürlerin sağlanması ve insan onurunun korunması.

-Yeniden yerleşim, katılım ve entegrasyon: Göçmenlerin entegrasyonu ve katılımına yönelik çabaların hızlandırılması.

BM Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Yönetişim Çerçevesi:

İlkeler ve Hedefler

İlkeler

1. Uluslararası standartlara bağlılık ve göçmen haklarını tanımak: İnsani ve düzenli göç, uluslararası hukuka uyumu gerektirir. Bireylerin haklarına saygı duyma, bunları koruma ve yerine getirme yükümlülüğü çok önemlidir ve bir devletin topraklarındaki tüm bireyler için, uyuşma veya göç durumuna bakılmaksızın ve ayrımcılık yapılmaksızın, güvenliklerini, fiziksel bütünlüklerini, refahlarını ve onurlarını korumak amacıyla geçerlidir. Bireylerin haklarının korunması, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleyi, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerine bağlılığın sağlanmasını ve korumaya erişimin sağlanmasını içermektedir.

2. Kanıtları ve "bütün-hükümet" yaklaşımını kullanarak politika oluşturmak:

Göç politikası sıklıkla yoğun siyasi tartışmaların konusudur ve popülist duygulara dayanabilir. Göç politikası gerçeklere ve insanların hareket etmesinin devlete getirdiği fayda ve risklerin sağlama temellere dayanan bir analize dayanmalıdır. Göçü iyi yönetmek için devlet, diğer hususların yanı sıra demografik

Göç Yönetişim Çerçevesinin Dayandığı Üç İlke

- **İlke 1:** İyi göç yönetimi, uluslararası standartlara bağlı kalmayı ve göçmen haklarının yerine getirilmesini gerektirir.

İnsani ve düzenli göç, uluslararası hukuka uygunluğu, uyruk veya göç durumuna bakılmaksızın bir devletin topraklarındaki bireylerin haklarına saygı gösterilmesini ve bunların yerine getirilmesini gerektirir. Buna yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele, eşitliğin ve ayrımcılık yapılmamasının sağlanması ve korumaya erişim sağlanması da dahildir. İyi göç yönetimi, bu bireylerin çocuk odaklı, kadın haklarına duyarlı ve kültürel yönden uygun yaklaşımlar kullanılarak belirlenmesini ve desteklenmesini gerektirir. Zorunlu göçmenlerin bulunduğu devletler, insani yaklaşım ve insan hakları ilkelerine uygun olarak yardım ve koruma sağlamalıdır. Zorla çalıştırma, insan ticareti ve kaçakçılık suç sayılmalı, ancak düzensiz göçmenler suçlu sayılmamalıdır. Göçmenlerin, cinsiyet, yaş veya çeşitli özelliklerine bakılmaksızın geçiş ve varış ülkelerinde adalete ve hak söz konusu olduğunda yasal tazminata erişmeleri gerekir.

- **İlke 2:** Göç ve ilgili politikalar en iyi şekilde kanıta dayalı ve bütün/yekpare devlet (whole of government) yaklaşımları kullanılarak formüle edilir.

Göç politikası, yararlarının ve risklerinin kapsamlı bir analizini gerektiren tartışmalı bir konudur. Bir devlet, nüfus, sınır ötesi hareketler, ülke içinde

bilgiler, sınır ötesi hareketler, ülke içinde yerinden edilme, diasporalar, işgücü piyasaları, mevsimsel eğilimler, eğitim ve sağlık konularında güvenilir veri ve bilgileri toplamalı, analiz etmeli ve kullanmalıdır. Ayrıca, devlet, göç eğilimlerini anlamaya ve bunları, çevresel bozulma, iklim değişikliği ve krizlerle olan bağlantılar da dahil olmak üzere politikalara yansıtmaya çalışacaktır. Aynı zamanda, insanların hareketini etkileyen yasa ve politikalar arasında seyahat ve geçici hareketlilik, göç, vatandaşlık, işgücü piyasaları, ekonomik ve sosyal kalkınma, sanayi, ticaret, sosyal uyum, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, kanun yaptırımı yer almaktadır. Dış politika, ticaret ve insani politika da buna dahildir. Bu nedenle iyi göç yönetimi, insanların hareketleriyle ilgili sorumluluklara sahip tüm bakanlıkların dahil edildiği bütün-hükümet yaklaşımlarına dayanır.

Bu şekilde, devlet, göç ve hareketlilik politikasının daha geniş çıkarlara hizmet etmesini sağlayabilir.

3. Göç ve ilgili konuların ele alınması için ortaklarla etkileşim:

Doğası gereği göç ve hareketlilik birden fazla aktörü içermektedir: Devletler ve komşuları, ulus-altı yetkililer, yerel topluluklar, göçmenler ve aileleri, diasporalar, işverenler ve sendikalar. Ayrıca, görevleri göç ve insani yardım konularına değinen düzenlerce hükümetlerarası ve sivil toplum kuruluşu da bulunmaktadır. Göçü iyi yönetmek, göç anlayışını genişletmek, kapsamlı ve etkili yaklaşımlar geliştirmek için ortaklıklar gerektirir. Bu üç ilke, göçün herkese faydalı olması için azami sonuçları elde etmek amacıyla daha etkili bir ortam yaratarak göçün iyi yönetilmesi için gerekli koşulları önermektedir. Bunlar, bir devletin iyi göç yönetimine yönelik sistemik gerekliliklerin mevcut olmasını sağlayacağı araçları temsil eder.

yerinden edilme, diasporalar, işgücü piyasaları, mevsimsel eğilimler, eğitim ve sağlık konularında güvenilir veriler toplamalı ve kullanmalıdır. Göç eğilimlerini anlamak ve bunları politikalara dahil etmek çok önemlidir. Göçü etkileyen yasa ve politika; seyahat, göç, vatandaşlık, işgücü piyasaları, ekonomik kalkınma, sanayi, ticaret, sosyal uyum, sağlık, eğitim, kolluk kuvvetleri, dış politika, ticaret ve insani politika gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. İyi bir göç yönetişi mi, politikanın yaygın çıkarların göz önüne alınmasını sağlamak üzere göç konusunda sorumlulukları olan tüm bakanlıkların/birimlerin sürece katıldığı bütün devlet yaklaşımlarını gerektirir.

- **İlke 3:** İyi göç yönetimi güçlü ortaklıklara dayanır.

Göç ve nüfus hareketliliği; devletler, ulus-altı otoriteler, yerel topluluklar, göçmenler, aileler, diasporalar, işverenler ve sendikalar dahil olmak üzere çok sayıda aktörü içerir. Göçü etkili bir şekilde yönetmek üzere ortaklıklar çok önemlidir. Bu ortaklıklar, ulus-altı hükümetleri, yerel yönetimleri, işverenleri, sendikaları ve sivil toplum gibi yerel aktörlerin yanı sıra uluslararası ve bölgesel örgütleri de içermelidir.

Kamu-özel sektör ortaklıkları, ilgili tüm nüfusların adil ve eşitlikçi temsilinin sağlanmasına yardımcı olabilir. Yakın komşular ve menşe, geçiş ve varış ülkeleri de dahil olmak üzere diğer ülkeler ve Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (Global Forum on Migration and Development) ve

Hedefler

1. Göçmenlerin ve toplumun sosyo ekonomik refahını geliştirmek: Yoksulluk, istikrarsızlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere erişim eksikliği, bireyleri göçe itebilecek faktörlerden yalnızca birkaçıdır. Göç etmeye zorlananların (göç etmeyi seçenlerin aksine), etik olmayan işe alım görevlilerinin, kaçakçıların veya insan tacirlerinin hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere, istenmeyen veya tehlikeli koşullar altında göç etme olasılıkları daha yüksek olabilir. Bu nedenle göçü iyi yönetmek, istikrarın, eğitim ve istihdam fırsatlarının teşvik edilmesi ve dirençliliğin teşvik edilmesi de dahil olmak üzere zorunlu göçün itici güçlerinin azaltılması ve böylece bireylerin kalma veya göç etme arasında seçim yapmalarına olanak sağlanması anlamına gelecektir. Zorunlu göçün itici güçleri ortadan kaldırılabilir bile bireyler, örneğin farklı veya daha büyük fırsatlar aramak veya aileleriyle yeniden bir araya gelmek için göç etmeyi tercih edeceklerdir. Bu nedenle, göç ve ilgili yasa ve politikanın, göçmenler ve menşe, geçiş ve varış toplulukları için güçlü sosyo ekonomik sonuçları da teşvik edecek şekilde tasarlanmasını gerekmektedir.

2. Krizlerin hareketlilik boyutlarını etkili bir şekilde ele almak: 2015 yılında doğal ve insan kaynaklı felaketler sonucunda 60 milyon kişi yerinden edildi; çok sayıda zorunlu göçmen, kentsel alanlar da dahil olmak üzere uzun süreli yerinden edilme durumlarında kaldı. Krizlerin göçmenler ve toplum üzerinde uzun vadeli önemli etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, uluslararası toplumun şu amaçlarla ortak eyleme geçmesi gerekmektedir: Krizi önlemek ve krize hazırlanmak; krizlerden etkilenen göçmenleri, yerinden edilmiş kişileri ve toplulukları insani ilkelere uygun olarak desteklemek ve yerinden edilmeyi sona erdirmek için kalıcı çözümleri teşvik etmek. Krizlerin

Uluslararası Göç Örgütü'nün Uluslararası Göç Diyalogu (International Dialogue on Migration) gibi uluslararası kuruluşlar da bu ilişkilerin sürdürülmesinde rol oynayabilir.

Göç Yönetişim Çerçevesine Dayanan Üç Hedef

- **Hedef 1:** İyi göç yönetimi ve ilgili politika, göçmenlerin ve toplumun sosyo-ekonomik refahını artırmayı amaçlamalıdır.

Yoksulluk, istikrarsızlık ve eğitime erişim eksikliği, çoğu zaman tehlikeli koşullar altındaki bireyleri göç etmeye teşvik edebilir. Bu, göçmenler ve menşe, geçiş ve varış toplulukları için olumsuz sonuçlara yol açabilir. Göçü iyi yönetmek üzere istikrarı, eğitimi ve istihdam olanaklarını teşvik ederken zorunlu göçe neden olan etmenleri azaltmak da çok önemlidir. Dayanıklılık, bireylerin kalma veya göç etme arasında seçim yapmalarını sağlayabilir. Zorunlu göçün nedenleri ortadan kaldırılrsa bile, bireyler yine de daha iyi fırsatlar veya aile birleşimi için göçü tercih edebilir. Devletin göç yönetimi, işgücü piyasasının ihtiyaçları, topluluk oluşturma ve sosyal ve kültürel kalkınma dahil olmak üzere ülke içi çıkarılara da odaklanmalıdır. Göç ve ilgili yasalar, göçmenler ve topluluklar için güçlü sosyo ekonomik sonuçlar üretmeyi de teşvik etmelidir.

- **Hedef 2:** İyi göç yönetimi, krizlerin hareketlilik boyutlarına etkili yanıtlara dayanmaktadır.

ve buna bağlı nüfus hareketlerinin temel nedenlerinin ele alınması, iyileştirme, geçiş ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik uzun vadeli yaklaşımların bir parçası olmalıdır. Ayrıca, uluslararası toplum, krizlere göçün kaçınılmaz bir sonuç olduğu ve iyileşme ve geçiş çabalarının göçmenlerin ve toplulukların ihtiyaçlarının dikkate alınmasını gerektirdiği anlayışıyla yanıt vermelidir.

3. Göçün güvenli, düzenli ve onurlu bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak: Göçün güvenli ve düzenli olmasını sağlamak aynı zamanda insanların hareketinden kaynaklanan risklerin de azaltılması anlamına gelecektir. Buna, hastalığın yayılmasını önlemek ve göçmenlerin ve toplumun sağlığını korumak için etkili sınır ötesi sağlık önlemlerinin uygulanması ve halk sağlığı stratejilerinin güçlendirilmesi de dahildir. Göç ve hareketlilik planlarının bütünlüğünü korumak, düzensiz göçü tespit etmek ve yasa dışı sınır ötesi faaliyetleri yasaklamak becerisini gerektirir. Göç ve sınır kontrol birimleri, terörizmin yanı sıra insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve diğer sınır ötesi suç faaliyetlerini ele almak da dahil olmak üzere bilgi istihbaratını toplamak, analiz etmek ve kullanmak için ulusal ve uluslararası adalet ve güvenlik kurumlarıyla birlikte çalışacaklardır.

Bu üç hedef özgül nitelikte olup, halihazırda mevcut olanlardan başka herhangi bir sözleşme, yasa veya uygulamayı gerektirmez. Birlikte ele alındığında bu hedefler göçün yönetilmesini sağlar.

Bütünlük ve bütüncül bir şekilde, hareketli insan kategorilerini dikkate almak ve acil durumlarda yardım sağlamak ihtiyacına yanıt vermek, bireylerin ve toplulukların dayanıklılığını artırmak ve aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal sağlığı için fırsatlar sağlamak gereklidir.

Kaynak: IOM Migration Governance Framework, 2016, <https://publications.iom.int/books/migration-governance-framework>

Krizlerin göçmenler ve toplum üzerinde uzun vadeli etkileri vardır. Krizleri önlemek ve krizlere hazırlanmak, yerinden edilmiş kişi ve toplulukları desteklemek ve yerinden edilmeyi sona erdirmek için kalıcı çözümler teşvik etmek için uluslararası eylem gerektirir.

Uluslararası toplum, göçün krizlerin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu kabul etmeli ve göçmenlerin ve topluluklarının ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Krizlerin hareketlilik boyutlarının etkili bir şekilde ele alınması için yardım, destek ve koruma sağlayan insani yardım kuruluşlarına yapılacak katkılar esastır.

IOM Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi, krizlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında hareketlilik boyutlarının ele alınmasına yönelik 15 alanda yardım belirlemektedir. Bunlar, Kamp Yönetimi ve Yerinden Edilme Takibi, Barınma ve Gıda Dışı Malzemeler, Etkilenen Nüfuslara Ulaşım Yardımı, Sağlık Desteği, Psikososyal Destek, (Yeniden) Entegrasyon Yardımı, Toplumun İstikrarı ve Geçişini Desteklemeye Yönelik Faaliyetler, Afet Riskinin Azaltılması ve Direnç Oluşturulması, Arazi ve Mülk Desteği, İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Savunmasız Göçmenlerin Korunması, İnsani Sınır Yönetimi için Teknik Yardım, Acil Konsolosluk Yardımı, Diaspora ve İnsan Kaynaklarının Seferberliği, Göç Politikası ve Mevzuat Desteği ve İnsani İletişim (IOM, 2012).

Üye Devletler, göç krizlerine karşı hazırlıklılıklarını ve müdahale kapasitelerini geliştirmek üzere bu çerçeveyi kullanmalıdır. Komşu ülkeler, uluslararası belgelere uygun olarak, mülteciler de dahil olmak üzere yerinden edilmiş nüfus gruplarının güvenliğe ve korumaya erişimini kolaylaştırmalıdır.

• **Hedef 3:** Göç güvenli, düzenli ve onurlu bir şekilde gerçekleşmelidir

Göç sistemleri, politika hedeflerini karşılayacak ve verimli ve etkili bir şekilde yürütülecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu, politikaların etkili bir şekilde uygulanmasını, düzenli göç kanallarını ve iyi yönetilen vize ve giriş planlarını içerir. Çifte vatandaşlık erişimine, zamanında sığınma belirleme süreçlerine ve etkili kimlik yönetimi uygulamalarına sahip olmak çok önemlidir.

Güvenli göçün sağlanması, sınır ötesi sağlık önlemleri ve halk sağlığı stratejilerinin güçlendirilmesi gibi hareketle ilişkili risklerin azaltılmasını içerir. Göç ve hareketlilik planlarının bütünlüğünü korumak, düzensiz göçün tespit edilmesini ve yasa dışı sınır ötesi faaliyetlerin yasaklanmasını gerektirir. Göç ve sınır güvenlik kurumları, terörizm, insan ticareti, kaçakçılık ve sınır ötesi suç faaliyetlerini ele almak amacıyla bilgi istihbaratını toplamak, analiz etmek ve kullanmak için ulusal ve uluslararası adalet ve güvenlik kurumlarıyla iş birliği yapmalıdır.

Göç politikasını anlamada ya da geliştirmede kritik bir ilk adım, bu politikanın politika yapan devletin sınırları içinde mi yoksa dışında mı uygulanmak ve etki yaratmak üzere tasarlanıp tasarlanmadığıyla ilgilidir. AB dış göç politikası üzerine yapılan araştırmalar, genellikle iç politika araştırmalarından bağımsız bir şekilde yürütüldüğünü söylemektedir (Reslow 2019).

Politikanın iç veya dış olarak ikiye ayrılması, göç politikasının etkisini kavramsal-laştırmakla ilgili olarak dikkate alınması gereken bir husustur (Czaika vd. 2021, 5). Dış göçle ilgili bir politika, gelen göçmenlerin sayısı ve bileşimi gibi dahili bir etkiye sahip olurken, göçle ilgili bir iç politika, potansiyel göçmenlerin özlemleri ve yetenekleri gibi harici bir etkiye sahip olabilir. “Örneğin, yabancı bir ülkede ikamet edenlerin aile birleşimi için başvuruda bulunmak için yerine getirmeleri gereken koşullarla ilgili bir politika, hedef kitlelerini hem dahili olarak (göçmen geçmişine sahip ikamet edenler) hem de harici olarak (göçmenlerin yurtdışındaki aile üyeleri) etkileyen bir dahili politikadır.”

Bütünleşik Göç Politikası Geliştirirken Yapılandırılması Gereken Unsurlar Nelerdir?

Hem göç hem de göç dışı politikanın göç üzerinde bir etkisi olabileceğinden (a) bir (dış) göç politikası olup olmadığı; (b) bir (dış) göç politikası varsa bunun kapsamı; (c) var olan politikanın göç dışı politikalarla ilişkisi ve (ç) var olan politikanın göç dışı politikalarla kesişen yönlerini dikkate alarak bütünleşik bir göç politikasının geliştirilmesinde aşağıdaki tabloda yer alan unsurlar yapılandırılabilir (Czaika vd. 2021, 5).

Tablo 1.2. Bütünleşik Göç Politikası Analizine Yönelik Bir Tipoloji

Politika Amacı Politika Uygulaması	Göçle İlgili Konular	Göç Dışı Konular
Dış	<ul style="list-style-type: none"> • Sınır kontrol politikası (sınır koruması, prosedürler) • Ülkeye giriş politikası (vize verilmesi) • Vize ve kabul politikası • Düzensiz göç politikası (transit ülkelere müdahaleler) • Geri dönüş ve yeniden entegrasyon politikası (DGGD: destekli gönüllü geri dönüşler, yeniden entegrasyon desteği) • Diaspora politikası (katılım, ulus ötesi uygulamaları destekleme) 	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası ticaret politikası (tarifeler ve tarife dışı engeller, örneğin tarım veya tekstil sektörleri için) • Uluslararası güvenlik politikası (askeri müdahaleler, polis işbirliği) • İnsani politika (acil yardım - yiyecek, barınak, yeniden inşaa) • Uluslararası kalkınma politikası (yoksulluğun azaltılması, insani gelişim) • Uluslararası iş dünyası politikası (yabancı yatırımın ve ortak girişimlerin desteklenmesi)
İç	<ul style="list-style-type: none"> • İşçi göçü politikası (işe alım, işgücü piyasası entegrasyon, beceri seçimi) • Aile göçü politikası (yeniden birleşme, eşlerin hakları) • Öğrenci göçü politikası (belgelerin tanınması, mezuniyet sonrası kalış olanağı) • Sığınma politikası (nitelik, kabul, prosedürler) • Mülteci politikası (haklar, tam veya ikincil statü) • Uyum politikası (dil, barınma, beceri) • Vatandaşlık politikası (daimi ikamet, vatandaşlığa giden yol) • Düzensiz göç politikaları (düzensiz giriş ve kalış) 	<ul style="list-style-type: none"> • Finans ve vergi politikası (kurumlar vergisi, gelir vergisi) • Sosyal güvenlik politikası (emekliliğin taşınabilirliği, refah yardımları) • Sağlık ve bakım hizmetleri politikası (kalite ve erişim) • İşgücü piyasası politikası (aktivasyon politikaları, işgücü piyasası esnekliği) • Ulaşım politikası (altyapının kalitesi) • Sosyal ve kültürel politika (kapsayıcı çeşitlilik politikaları) • Eğitim politikası ((yüksek) eğitimin kalitesi ve erişimi) • İklim politikası (CO2 vergilendirmesi, yeşil gelişim) • Tarım ve sanayi politikası (sübvansiyonlar, yapısal değişimin kolaylaştırılması)

2. Araştırmanın Metodolojisi

Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU

Karma yöntemin kullanıldığı bu çalışmanın ana eksenini nitel araştırma oluşturmaktır. Nitel araştırmanın öncelenmesinin temel sebebi esas olarak konu ve amaç ile ilgilidir. Bütünleşik bir yol haritasının ortaya koyulabilmesi amacıyla derinlemesine, detay bilgilere ulaşmak, konunun doğrudan muhataplarının ve uzmanların teknik bilgilerine duyulan ihtiyaç ayrıca sığınmacılarla güven esasına dayanan, samimi görüşmeler yapma çabası nitel yöntem tercihinde belirleyici olmuştur.

Araştırmanın nicel kısmı ekonomiye dairdir. Bilindiği üzere sığınmacı karşıtı propagandanın en çok kullandığı tartışma alanlarından biri de ekonomidir. Tartışmalar daha çok “göçle gelen külfet” üzerinedir. Bu noktadan hareketle araştırmanın nicel kısmında Türkiye’de faaliyet gösteren konunun doğrudan muhatabı olan ve saha da mevzuyu bizzat deneyimleyen firmaların sığınmacılara bakış açısını ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaçla, sığınmacı istihdam eden firmaların neden sığınmacı istihdam etmeyi tercih ettikleri, istihdam etmeyenlerin niye tercih etmedikleri, istihdamdaki temel sorunlar, bürokratik engeller, yasal düzenlemeler, iş tecrübesi, kültürel farklılığın iş uyumuna etkisi, firmaların sığınmacıların sektöre katkılarına ilişkin kanaatleri nicel araştırma ile analize tabi tutulmuştur.

Araştırmada üçü nitel biri nicel olmak üzere dört farklı araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma kapsamında İstanbul, Gaziantep, Mersin, Şanlıurfa, İzmir, Konya ve Bursa illerinde konunun aktörlerini bir araya getiren yuvarlak masa toplantıları, odak grup görüşmeleri ve derinlikli mülakatlardan oluşan üç farklı teknikte veri toplanmıştır.

Araştırmanın metodolojik çerçevesi

Bilindiği üzere bütünleşik politika, politika oluşturmada, yerleşik politika alanlarının sınırlarını aşan ve çoğu zaman birbirinden bağımsız birimlerin kurumsal sorumluluklarına karşılık gelmeyen, kesişen konuların yönetimiyle ilgilidir (OECD, 1996; Cabinet Office, 2000; Warren ve ark., 1974; Wilkinson and Appelbee, 1999; Challis et al, 1988). Bu bağlamda, son yıllarda geliştirilen Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX) de dahil olmak üzere bütünleşik göç politikasının temel amaçları doğrultusunda farklı teorik yaklaşımlar, geçmiş ve mevcut uygulamalar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, karmaşık politika alanlarından elde edilecek verilerden hareketle analitik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu rapor çerçevesinde de söz konusu temel kategorilerde yaşanan sorunların tespiti, bu sorunlara yönelik alternatif çözüm önerileri konunun tarafları ile gerçekleştirilen saha verilerinden hareketle ortaya konmuş; ayrıca sığınmacılarla birlikte yaşama tecrübesi olan ülkelerdeki ampirik bulgulardan ve çözüm önerilerden de yararlanılarak politika yapıcılara bilgi ve çözüm önerisi sunulmuştur.

Bütünleşik bir göç politikası oluşturmak bir taraftan sahadaki ilgili aktörlere ulaşmayı elzem kılarken diğer taraftan alanında uzman ve farklı disiplinlerden gelen akademisyenleri ve araştırmacıları disiplinler arası bir perspektifte bir araya getirmeyi zorunlu hale getirmektedir. Dahası ciddi bir maddi imkânı da gerekli kılmaktadır. Nitekim Türkiye'de göçmenlerle ilgili literatüre bakıldığında özellikle 2012 sonrası her biri kendi disiplini ile sınırlı olmak kaydıyla spesifik meseleleri konu edinen binlerce akademik yayına ulaşmak mümkündür. Ancak bu çalışmalar bütünleşik bir göç politikasının yol haritasını ortaya koyma noktasında son derece kısıtlı ve sınırlıdır (Kaya, 2018; Çorlu, 2023). Dolayısıyla, bu çalışmayı özgün kılan en önemli husus çalışmanın kapsamı, yöntemi ve yöntemle ilgili olarak ulaşmayı hedeflediği örneklem büyüklüğünün yanı sıra elde edilen verileri sorun alanlarına göre tasnif edip alternatif çözüm üretme potansiyeli barındıran farklı disiplinlerden uzman akademisyenleri bir araya getirmesi ve bu yolla bütünleşik bir göç politikasının yol haritasını ortaya koymayı hedeflemesidir. Çalışmanın özgün değerini ve önemini artıran bir diğer nokta da durağan olmayıp süreç içeren ve dolayısıyla biteviye yeni ve farklı değişimleri beraberinde getiren bir olgu olan göç bağlamında mevcut değişim ve dönüşümleri dikkate alarak politika yapıcılara öneriler sunma amacı taşımasıdır.

Bu bağlamda, araştırma kapsamında karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem araştırmaları, genel olarak araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2003; Tashakkori ve Teddlie, 1998; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Bu çalışmanın ana eksenini nitel araştırma oluşturmaktadır. Nitel araştırmanın öncelenmesi ve daha merkezi bir konumda yer almasının temel sebebi ise ele alınan konu ve amaç ile ilgilidir. Bütünleşik bir yol haritasının ortaya koyulabilmesi amacıyla derinlemesine, detay bilgilere ulaşmak, konunun doğrudan muhataplarının ve uzmanların teknik bilgilerine duyulan ihtiyaç ayrıca sığınmacılarla güven esasına dayanan, samimi görüşmeler yapma çabası nitel yöntem tercihi belirleyici olmuştur. Nitekim, nitel araştırma, incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlama uğraşı içinde olan bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016).

Araştırmanın nicel kısmı ekonomiye dairdir. Bilindiği üzere sığınmacı karşıtı propagandanın en çok kullandığı tartışma alanlarından biri de ekonomidir. Tartışmalar daha ziyade göçle gelen külfet üzerinedir. Henüz gelişmekte olan ve ekonomik göstergeler açısından kırılgan bir yapıya sahip Türk ekonomisi-

nin bu kadar fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmasının ekonomiye büyük bir yük getireceği ve hatta ciddi bir tehdit oluşturacağı görüşü en sık dillendirilen konuların başında gelmektedir. Yanı sıra sığınmacıların yerel halkın işlerini ellerinden aldığı/alacağı iddiası sayısız araştırmaya da konu olmuştur (Koyuncu, 2014; Lordoğlu ve Aslan, 2016; ORSAM&TESEV, 2015, Erdoğan 2018). Bu noktadan hareketle araştırmanın nicel kısmında Türkiye’de faaliyet gösteren konunun doğrudan muhatabı olan ve saha da mevzuyu bizzat deneyimleyen firmaların sığınmacılara bakış açısını ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaçla, sığınmacı istihdam eden firmaların neden sığınmacı istihdam etmeyi tercih ettikleri, istihdam etmeyenlerin niye tercih etmedikleri, istihdamdaki temel sorunları, bürokratik engeller, yasal düzenlemeler, iş tecrübesi, kültürel farklılığı iş uyumuna etkisi, firmaların sığınmacıların sektöre katkılarına ilişkin kanaatleri nicel araştırma ile analize tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada üçü nitel biri nicel olmak üzere dört farklı araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma kapsamında İstanbul, Gaziantep, Mersin, Şanlıurfa, İzmir, Konya ve Bursa illerinde konunun aktörlerini bir araya getiren yuvarlak masa toplantıları, odak grup görüşmeleri ve derinlikli mülakatlardan oluşan üç farklı teknik ile veri toplanmıştır.

Söz konusu 7 ilin belirlenmesinde göçmenlerin yoğunluğu, coğrafi bölge ve kentin ekonomik (sanayi, ticaret, üretim kapasitesi) düzeyi belirleyici olmuştur. Türkiye’deki tüm sığınmacıların illere göre dağılımına ilişkin resmi bir istatistik mevcut değildir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye’deki göçmenlerin yaklaşık üçte ikisini oluşturan Suriyelilerin illere göre nüfus yoğunluğu Göç İdaresi Başkanlığı sitesinde (www.goc.gov.tr) haftalık olarak yayınlamaktadır. Buna göre Türkiye’de en fazla Suriyelinin ikamet ettiği iller sırası ile İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin, Bursa, Konya, İzmir ve Ankara’dır. Bahsi geçen iller sadece Suriyelilerin değil aynı zamanda farklı uyruklardan sığınmacıların da ikamet ettiği illerdir. Söz konusu listede yer alan iller arasından İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Bursa, Konya ve İzmir araştırmaya dahil edilmiştir. İllerin tercihinde Hatay hem deprem koşulları hem coğrafi bölge, Ankara ve Adana ise coğrafi bölge açısından heterojen bir örnekleme ulaşmak amacıyla dışarıda bırakılmıştır. Buna göre;

- Yedi ilin her birinde yuvarlak masa toplantısı
- Yedi ilde 1’er olmak üzere toplam 7 odak grup toplantısı
- Yedi ilde 15 derinlikli mülakat (toplam 105 mülakat) gerçekleştirilmiştir.

Konunun taraflarının bir araya getirildiği yuvarlak masa toplantılarına konuyla ilgili uzmanlar, meselenin tarafı olan bireyler, sığınmacılar, resmi kurum ve sivil toplum temsilcileri, iş adamları, sanayi ve ticaret odaları, konunun uzmanı akademisyenler ve diğer ilgililer davet edilerek, “Chatham House kuralları” çerçevesinde serbest bir tartışma yürütülmüştür. Yuvarlak masa toplantılarının asli amacı sığınmacılara ilişkin sorun alanlarının ve temel aktörlerinin tespitine dönüktür. Elbette bu tartışmanın ışığında billurlaşan fikir, tespit ve öneriler bütünlük bir göç politikası kapsamında bir kamu politikasının netleştirilmesi amacıyla öneriler haline de getirilmiştir.

Araştırma kapsamında tercih edilen bir diğer araştırma tekniği ise odak grup görüşmeleridir. Odak grup, en sistematik veri toplama yöntemlerinden biridir. Odak grup görüşmelerinden elde edilen detaylı veriler, birebir görüşmeler ve anketler için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Kitzinger, 1995). Bowling'e (2002) göre odak grup görüşmesi küçük bir grupta lider arasında yapılandırılmamış görüşme ve tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma, derinlemesine bilgi edinme ve düşünce üretmedir. Odak grup görüşmelerinin amacı, belirlenen bir konu hakkında katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine, algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu nitel bilgi edinmektir (Stewart ve Shamdasani, 1990; Kitzinger, 1994, 1995; Krueger, 1994; Gibbs, 1997; Bowling, 2002). Bu anlamda odak grup görüşmelerinin en önemli avantajı, grup içi etkileşimin ve grup dinamiğinin bir sonucu olarak yeni ve farklı fikirlerin ortaya çıkmasıdır (Kitzinger, 1994, 1995) ki, yapılan odak görüşmeleri bu anlamda çok verimli geçmiş ve odak konuya ilişkin analitik verilerin toplanması mümkün olmuştur. Bu araştırma da odak grup görüşmelerinin tercih edilmesindeki ana sebep, yuvarlak masa toplantılarında elde edilen temel sorun alanlarına (istihdam, eğitim, yasal düzenlemeler, bürokratik işlemler vb.) ilişkin doğrudan konunun tarafı olan kurumsal yapıların temsilcileri ile samimi bir ortamda sorunların ve çözüm önerilerinin detaylı tartışılmasıdır.

Nitel araştırma kapsamında tercih edilen bir başka veri toplama aracı da yapılandırılmamış/derinlikli mülakatlardır. Bilindiği üzere derinlikli mülakat tekniği esnek, çok yönlü ve zengin verilerin toplanabilmesini sağladığından araştırmacıya inceleme konusuyla ilgili ayrıntılı bilgi edinme olanağı sağlayabilmektedir. Dahası ve önemlisi bu teknik, veri toplaması başka bilimsel ve akademik araştırma teknikleriyle sağlanamayan bilgilerin elde edilmesini sağladığı için diğer veri toplama tekniklerinden ayrılmaktadır (Arksey & Knight, 1999; Books, 1997). Bu araştırmada derinlikli görüşmelerin tercih edilmesindeki ana sebep ise gerek yuvarlak masa toplantılarında gerekse odak grup toplantılarında elde edilen alternatif çözüm önerilerine yönelik alanında uzman kişilerle yapılacak yapılandırılmamış görüşmelerle söz konusu önerilerin bütünlük bir politikaya dönüştürülebilme imkânı ve somut önerilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda ilgili kişi ve kurumlardan anahtar kişilerle 15 adet derinlikli mülakat yapılmıştır.

Kısaca ifade edildiğinde, nitel araştırma sürecinde öncelikle konunun aktörleri ve muhataplarını bir araya getiren yuvarlak masa toplantıları düzenlenmiştir. Bu toplantılarda, göçmenlerin ve yerel aktörlerin karşılaştığı ana sorun alanları belirlenmiş ve bu sorunlar, daha sonra odak grup görüşmeleriyle detaylandırılmıştır. Odak grup görüşmeleri, belirlenen ana temalara göre tasnif edilmiş ve her bir tema üzerinde derinlemesine analiz yapılmıştır. Ayrıca, tespit edilen sorunlara yönelik çözümler ve politika önerilerinin inşası için kapsamlı derinlikli mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar, göçmenler, işverenler, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve kamu yetkilileri gibi çeşitli paydaşlarla yapılmış olup, elde edilen veriler ışığında bütünleşik göç politikasına yönelik somut öneriler geliştirilmiştir.

Nicel araştırma kapsamında ise anket tekniği tercih edilmiştir. Anket, sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Kısa sürede geniş bir örneklemden veriler elde etmek için son derece elverişli olup, büyük örneklem gruplarından veriler hem daha hızlı bir şekilde hem de daha düşük maliyetle toplanmasını sağlaması büyük bir avantaj oluşturmaktadır. Dahası, anket formunun standart olması başka araştırmacıların da aynı araştırmayı tekrarlayabilmelerine olanak tanınması açısından önemli bir imkan sağlamaktadır. Nicel araştırma kapsamında sığınmacıların yoğun olarak istihdam edildikleri sektörler de dikkate alınarak Türkiye'nin 81 ilinden 14.000'e yakın firmaya online anket gönderilmiş ve bu anketlere 425 firmadan cevap alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Bir araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için en önemli kriterlerden biri de araştırmanın örneklemdir. Aranılan cevapların doğru ve güvenilir kaynaklardan elde edilmesi örneklemin temsil yeteneği ile doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda nitel araştırma kapsamında 3 farklı veri toplama aracı kullanılmış olup, yuvarlak masa toplantıları için maksimum çeşitlilik örnekleme seçim tekniği tercih edilmiştir. Bu örnekleme, araştırılan konuya taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaya amaçladır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan örnekleme tekniklerinden biridir. Temel amaç, katılımcıların konuya ilişkin kanaatlerini, farklı ve özgün değerlendirmelerini ortaya çıkarmak ve bu yolla karmaşık bir olgunun farklı boyutlarına dair bilgi elde edebilmektedir (Creswell ve Clark, 2014). Bu kapsamda araştırmanın örneklemini belirlenen 7 ilde konunun muhatabı olan göçmenler ve göçmenlerin kurdukları dernekler, yerel halktan işverenler, odalar (sanayi odası, ticaret odası), resmi kurum temsilcileri (İş-Kur, Belediyeler, Millî Eğitim, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları) sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile konunun uzmanı akademisyenler oluşturmaktadır. Bu kapsamda her bir il için yuvarlak masa toplantılarına katılan temsilcilerin listesi şu şekildedir.

Yuvarlak masa toplantılarında elde edilen verilerden hareketle temel sorun alanlarına ilişkin problemlerin ve çözüm önerilerinin detaylı tartışıldığı odak grup görüşmelerinde ise homojen örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu örnekleme seçim tekniği temelde maksimum çeşitlilik örnekleminin tam tersi olacak şekilde konunun doğrudan muhatabı olan küçük ve homojen bir örneklem ile ele alınarak belli alt gruplardan konuya ilişkin derinlemesine ve detay bilgileri elde etmeyi amaçlamaktadır (Patton, 2014; Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Belirli bir olguyu tüm boyutları ile ayrıntılı olarak resmetmekte tercih edilen homojen örnekleme seçim tekniği odak grup görüşmelerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Patton, 2014).

İstanbul Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü
- Oğuzboyy Dayanışma Derneği
- Uluslararası Gençlik Merkezi
 - Türkmenler Platformu
- İnsan Hakları ve Sosyal Güvenlik Forumu
 - Barç Araştırma Merkezi
 - Suriye Topluluk Derneği
 - Harmoon Araştırma Merkezi
 - Fırat Evi Derneği
- Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi
 - Jusoor Araştırma Merkezi
 - UFLED
(Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Federasyonu)
 - Suriye Nur Derneği
 - Mukarabat Araştırma Merkezi
- Raman Araştırma ve Danışmanlık Merkezi
 - Suriye Türkmenleri Derneği
 - Harmony
 - 10'lar Medya
- Türk Cumhuriyetleri Sivil Toplum Kuruluşları Platformu

Konya Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- İki Doğu İki Batı Uluslararası Öğrenci Derneği
 - Sen Değerlisin Derneği
- Konya Alperen Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı
 - Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu
 - Hayra İlk Adım Derneği
- ELBİR Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
 - Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
 - Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
 - Girişimci İş adamları Vakfı
- Aden Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği
 - Karatay Ziraat Odası Başkanlığı
 - Konya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
 - Konya Büyükşehir Belediyesi
 - Konya Çalışma ve İş Kurumu
(İŞKUR) İl Müdürlüğü
 - Konya MÜSİAD
 - Konya Ticaret Borsası
 - Konya Sanayi Odası
- Uluslararası Yetim ve Yardımlaşma Derneği
 - Konya Ticaret Odası
- Konya Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreterliği
 - Eğitim-Bir-Sen
 - Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Şanlıurfa Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- Şanlıurfa Sivil Toplum Kuruluşları
İnsani Yardım Platformu
- İHH İnsani Yardım Vakfı
 - Rızık İstihdam Ofisi
- Suriyeli Kadınlar Derneği
 - Harran Üniversitesi
 - Şanlıurfa Kent Konseyi
- Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası
 - Şanlıurfa İl Müftülüğü
 - El Fırat Derneği
 - CARE Türkiye Temsilciliği
 - Türkiye Beyazay Derneği
 - Kitap Vakfı
- Ruha Sosyal Yardımlaşma Dayanışma
Eğitim ve Kültür Derneği
 - Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
- Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
 - Nurul Ensar Derneği
 - Nisaa Algae Derneği
- Kadınlar İçin Geçiş ve Adalet Derneği

İzmir Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- İnsan Hakları Derneği
 - İnsan-Der Aşevi
- Suriyeli Öğrenciler Birliği
- İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
- İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü
 - 26. Noterlik
- İzmir Uluslararası Öğrenci Derneği
- Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisi

Gaziantep Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- Gaziantep Üniversitesi
 - Avukat
 - İşveren
 - Yeni Adım Derneği
- Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü
 - ÖNDER İmam Hatipliler Derneği
- Mesleki Atölye Projeleri Seviye Geliştirme Derneği
- Gazi Şam Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği
 - Gazi Mısırlı ile Sınır Tanımayan Eğitim Vakfı
 - Türkiye Maarif Vakfı
 - Giras İnsani Derneği

Mersin Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- Suriye Muhafız ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
 - Suriye İlim ve Eğitim Yayıma Derneği
 - İlim Yayıma Cemiyeti
 - Mezitli Kaymakamlığı
 - Mersin Ticaret Odası
 - Milli Eğitim Müdürlüğü
 - Mersin Gelecek Suriye Topluluğu Derneği
 - İHH İnsani Yardım Vakfı
 - Baraka Hayır Derneği
 - Mersin Üniversitesi
 - Kızılay
 - Mersin Uluslararası Öğrenci Derneği
- Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu

Bursa Yuvarlak Masa Toplantısı Katılımcı Listesi

- Özgür-Der
 - Davet Eğitim ve Gençlik Derneği
- Bursa Uludağ Kültür Eğitim Yardımlaşma Derneği
 - Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü
 - Bursa Ticaret ve Sanayi Odası

Yuvarlak masa toplantıları ve odak grup görüşmelerinde elde edilen alternatif çözüm önerilerine yönelik alanında uzman kişilerle yapılacak yapılandırılmamış görüşmeler için yoğunluk örnekleme tercih edilmiştir. Yoğunluk örnekleme, araştırılan olay ve olguları yoğun bir şekilde betimleyen bilgi yüklü durumları içermekte (Tutar ve Erdem, 2020) olup, araştırılan olgunun en iyi veya en zengin bilgi içeren örneklerini kapsamalıdır (Morgan & Morgan, 2008). Bu örnekleme yönteminin temel amacı, araştırmacının içinde var olan yaratıcı düşüncüyü açıkça ifade etmek ve anlamlandırmasını sağlamaktır ki genellikle araştırmacının incelediği olgu hakkında ön bilgi ve tecrübesinin olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005). Yoğunluk örnekleme yönteminin kullanıldığı durumlarda araştırmacının, araştırdığı olguyu en iyi biçimde açıklayabileceğini düşündüğü örnekleme iyi bir şekilde belirlemek için iyi bir hazırlık yapması ve daha sonra incelenen olguyu derinleştirebilecek düzeyde zengin bilgiye sahip örnekleri seçmesi gereklidir (Patton, 2005; Silverman, 2013). Dolayısıyla araştırmacının araştırılan olguları derinlemesine tecrübe eden ve aynı araştırmayı yürüten ya da benzer tecrübeleri yaşamış araştırmacıların çalışmaya dâhil edilmesi önemlidir (Kothari, 2004; Liamputtong, 2013). Çalışmada görev alan araştırmacıların uzmanlıkları dikkate alındığında yoğunluk örnekleme için hem araştırmacı hem de uzman katılımcılara ulaşma potansiyelini fazlasıyla barındırdıkları açıkça görülmektedir. Nitekim gerçekleştirilen yapılandırılmamış/derinlikli mülakatlar son derece verimli geçmiş, elde edilen verilerin bütünlük bir politikaya dönüştürülebilirlik imkanı ve somut önerileri ortaya koyulmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin 81 ilinde faaliyet gösteren, konunun doğrudan muhatabı olan ve sahada mevzuyu bizzat deneyimleyen firmaların göçmenlere bakış açısını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen anket çalışmasında ise küme örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, büyük ve farklı evrenlerden oluşan örneklem için son derece elverişli olup, hem kümeler hem de kümelerden alt birimler seçkisiz olarak seçilebilmektedir. Araştırma sorusuna bağlı olarak Sanayi ve Ticaret Odaları, Müsiad gibi kurumların üyeleri arasından seçilen yaklaşık 14.000 firmaya online anket gönderilmiştir. Firmaların 425'i ankete cevap vermiş ve elde edilen veriler frekans tabloları üzerinden yorumlanmıştır.

Son olarak nitel ve nicel araştırmadan elde edilen tüm veriler, katılımcıların konuya ilişkin algıları, düşünceler ve bunu nasıl anlamlandırdıklarından hareketle temel sorun alanlarına göre tasnif edilmiş; kültürel karşılaşmalar, eğitim, ekonomi, bölgesel barış ve hukuk temaları üzerinden analitik incelemeye tabi tutularak bütünlük bir göç politikasının imkanı ve yol haritası inşa edilmeye çalışılmıştır.

3. Ekonomide Mevcut Durum ve Gelişme Perspektifleri

Doç. Dr. Zeynep Burcu UĞUR

Bu başlıkta ele aldığımız sorular şu şekilde sıralanabilir: Göçmenler gittikleri ülkelerin ekonomilerine nasıl etki ediyorlar? Göçmenler iş piyasasını nasıl etkiliyorlar? Göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ne?

Türkiye, göçmenlerin ekonomik potansiyelinden gereği gibi yararlanabiliyor mu? Göçmen girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini büyütmelerinin önündeki engeller neler?

Firmalar göçmenlere nasıl bakıyor?

Bu soruları yanıtlarken, hem teorik olarak göçmenlerin etkisinin nasıl olacağı ile ilgili öngörülerden hem de göçmenlerle yaşama tecrübesi olan ülkelerdeki ampirik bulgulardan da yararlanılmıştır.

3.1. Göçmenler ve Ekonomi: Evrensel Tecrübe Işığında Bir İlişkiyi Betimlemek

Göçün ülkelerin ekonomisine olan etkilerini anlamak için, ilk olarak göçe neden olan sebepleri ortaya koymakta fayda var. Göç literatürü, göçe neden olan faktörleri genellikle “itme” ve “çekme” kuvvetleri olarak ikiye ayırır. Bu terminoloji, göçmenleri ülkelerinden ayrılmaya iten olumsuz koşulları (itme faktörleri) ve onları başka ülkelere çekmeye teşvik eden olumlu koşulları (çekme faktörleri) tanımlamak için kullanılır. İtme faktörlerine örnek vermek gerekirse, insanın içinde yaşadığı çevre ile uyumsuzluğu, bazen kendi vatanından zorla çıkarılması ve göçe zorlanmasını netice vermektedir. Aynı şekilde, ayrımcılığa, kıtlığa maruz kalma, ağır vergiler altında ezilme, iklim şartlarındaki kötüleşme veya doğal ekosistemin bozulması göç dalgalarını doğurmaktadır (Feng, Krueger, & Oppenheimer, 2010; Ravenstein, 1889).

Bu olumsuz faktörler olmasa da daha gelişmiş ülkelerdeki ekonomik fırsatlar daha olumsuz maddi refah şartlarında yaşayan ülkelerdeki insanlara cazip gelip, ekonomisi daha iyi ülkelere göçü çekebilmektedir. Benzer şekilde, göç edilen

ülkenin daha iyi eğitim veya sağlık hizmetleri sunabiliyor olması, kültürel olarak cazip görünmesi, politik olarak baskıya maruz kalmayacağı algısı da göçü cazip hale getirebilmektedir (Parkins, 2010).

Bu itme ve çekme faktörleri göz önüne alındığında göçün daha az gelişmiş ülkelere doğru olacağını tahmin edilir. Bu tahmin ile uyumlu olarak, gelişmiş pek çok ülke, özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri, neredeyse tamamıyla net göç alan ülkeler konumundadır (Funkhouser & Ramos, 1993; IOM, 2020). Özellikle Suriye savaşından sonra, Türkiye'nin göç veren bir ülke olma durumundan göç alan bir ülke olmaya başladığı gözlemlenmiştir (Kirişçi, 2007). Bu da Türkiye'nin ekonomik kalkınması ile beraber artan cazibesi olarak yorumlanabilir.

Göç Ekonomik Büyümeyi Nasıl Etkiler?

Göçün ekonomiye etkilerini anlamlandırabilmek için, ekonomik büyümenin nasıl oluştuğuna dair bazı arka plan bilgilerine ihtiyaç vardır. Ekonominin büyümesi demek, o ülkede daha çok üretim yapılması demektir. Üretim olması için gerekli üç temel faktör vardır. Bunlar işgücü/emek, sermaye ve teknolojik kapasitedir. Bu faktörlerden her birinde artış olmasının ekonomik büyümeyi beraberinde getirmesi beklenir. Uzun yolları aşmış göç edenlerin büyük çoğunluğunun çalışma çağına olduğu düşünülünce (UN DESA, 2019), göçmenlerin işgücü arzını arttıracığı için göçün ekonomiyi büyütme yönünde etkilerinin olması beklenir. Göçmenlerin gelmesi ile yerli ve homojen olan kabiliyet kümesine çeşitlilik ekleneceği ve bu çeşitliliğin de üretimde avantaj sağlamanın bir yolu olduğu kalkınma ekonomisi çalışanlar tarafından vurgulanmıştır (Alesina & La Ferrara, 2005; Alesina, Spolaore, & Wacziarg, 2000). Bununla beraber, göç ile beraber gelen üretim süreçlerinde bir takım maliyetlerin de olacağı örneğin, çeşitlilik ile dil bariyerleri de olacağı ve iletişim kurmanın maliyetinin artacağından da bahsedilmiştir (Lazear, 1999).

Ekonomik büyümenin bir de talep kısmı vardır. Göçmenler gittikleri ülkelerde yeni bir hayat kurmak için o ülkede üretilen malları tüketmeleri ya da talep etmeleri gerekmektedir. Talebi artıracakları için de ekonomiye olumlu katkı yapmaları beklenir. Buradaki mekanizmayı anlamak için, bir gömlek firmasını örnek olarak ele alalım. Göçmenler gömlek dikme işinde çalışarak daha fazla gömlek üretilmesini sağladıkları için (arz kanalı) ve aynı zamanda giymek için gömlek satın alarak, üreticilerin gömlek üretiminde kar elde etmesine de katkıda buldukları (talep kanalı) için de ekonominin büyümesine hizmet etmektedirler.

Diğer bir ifade ile, göçmenlerin gelmesi genel olarak ekonomik pastanın büyümesi demek. Fakat göçmenlerin de oturduğu ekonomik dağıtım sofrasında pastadan pay almak isteyen kişiler de artacağı için, herkesin pastadan eskisi kadar pay alması için göçmenlerin de ortalama olarak yerli halk kadar pastayı

büyütmesi yani üretime katkıda bulunması, bunun için ekonomiye katılım yollarının açık olması veya açılması gerekir.

Üretimde ise emek ile sermayenin birleşimi ile verimli sonuçlar elde edilir. Bunun için sermayenin de en azından emeğin arttığı oranla artması gerekmektedir. Gömlek üreten firma örneğinden ilerlersek, göçmenleri işe alan firmanın üretimini artırabilmesi için göçmenlere de dikiş makinası sağlayabilmesi gerekir. Türkiye gibi işgücünün sermayeye göre görece daha fazla olduğu ülkelerde göçmenlerin ekonomik katkısı için sermaye yatırımları da elzemdir. Yeterince sermaye olmadığı durumlarda göçmenlerin ekonomiye katkısı da sınırlı kalacaktır.

Üretim artışı için işgücü ile paralel artan sermaye gereklidir. Bu da genel olarak yabancı sermayeye verilen önemi ya da göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri sermayenin neden ehemmiyetli olduğunu anlamaya yardım etmektedir. Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin önemli bir kısmı savaştan önce çok canlı bir ticaret hayatı bulunan Halep'ten gelmektedir. Bu iş insanları Türkiye'ye göç ettiklerinde beraberlerinde çok önemli bir sermayeyi de Türkiye'ye getirmişlerdir. 2018 yılı başından 2021 yılı Nisan ayına kadar İstanbul'da Suriyeliler tarafından 6.272 şirket kurulmuştur. Diğer bütün milletlerden yabancıların aynı dönemde kurduğu şirket sayısı ise 13.393'tür (Tanrikulu, Özipek, Uğur, Ersin ve Yerlikhan, 2022).

Yapılan bazı araştırmalar Suriyeli gençlerin girişimcilik ve iş kurabilme için gerekli bir yetenek olan risk alma kabiliyetine daha çok haiz olduğunu göstermektedir (Uğur & Doğanay, 2024). Bu kabiliyet realize edilebilirse girişimciliğin artışına uygun bir zemin oluşturabilecektir.

“İş insanları Türkiye'ye göç ettiklerinde beraberlerinde sermaye de getirdiler”

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin önemli bir kısmı savaştan önce çok canlı bir ticaret hayatı bulunan Halep'ten gelmektedir. Bu iş insanları Türkiye'ye göç ettiklerinde beraberlerinde çok önemli bir sermayeyi de Türkiye'ye getirmişlerdir. 2018 yılı başından 2021 yılı Nisan ayına kadar İstanbul'da Suriyeliler tarafından 6.272 şirket kurulmuştur. Diğer bütün milletlerden yabancıların aynı dönemde kurduğu şirket sayısı ise 13.393'tür.

İTO İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler Raporu (2022)

“İşçilerin kültürel çeşitliliğinin toplam faktör verimliliğine etkisi pozitifdir”

Ayrıca, göç toplam faktör verimliliğindeki (TFV) büyümeyi, araştırma ve geliştirme yatırımlarını artırarak güçlendirebilir, yenilikleri ve göçmenlerin girişimcilik faaliyetleri vasıtasıyla da ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir (Hornung, 2014). Ortega ve Peri (2014) göçmenlerin bir ülkeye gelmesi ile ekonomik performanstaki iyileşmenin TFV kanalının üzerinden olduğunu ampirik bulgular ile ortaya koymaktadır. TFV'yi etkileyen alt mekanizmaların da yeniliklerin artması

ve göç ile gelen beceri çeşitliliği olduğu düşünülmektedir. Trax, Brunow, ve Suedekum (2015)'un Almanya faaliyet gösteren işletmelere dayanan verilerden elde edilen analizleri, işletmede çalışan işçilerin kültürel çeşitliliğinin toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ticaret ve potansiyel bir avantaj olarak “mukayeseli üstünlükler”

Göçmenlerin hem işgücü hem sermaye sağlayıcılar olarak uzun vadede ekonomik büyümeyi pozitif etkileyebileceği bir diğer kanal, uluslararası ticarettir (Bratti, De Benedictis, & Santoni, 2014). Göçün ticareti artırma kanalıyla ekonomik refahı artırmanın en iyi yollarından biri olduğu konusunda birçok iktisatçı hemfikirdir. David Ricardo tarafından ortaya konulan mukayeseli üstünlük prensibine göre, bireylerin kendi mukayeseli üstünlüğü olan işi yapmasının toplumdaki toplam üretimi artırması iktisadın en temel bulgularındandır. Bir toplumun üyelerinin mukayeseli üstünlüğe göre işlerini bölüşmesi mantığını uluslararası ticarete uyarladığımızda, ulusların arasında da uzmanlaşmada artış, ölçek ekonomisinden istifade etme, fiyatları düşürme, seçenekleri arttırma, rekabetin artması, yenilikleri tetikleme ve ekonomik büyümeyi arttırmaya neden olduğu sürece karşılıklı olarak hem ithal eden hem ihraç eden uluslara yarar sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'deki göçmenlerin çoğunluğunu teşkil eden Suriyelilerin uzun yıllardır ticaret kapasitesi ile bilinen Halep gibi şehirlerden gelmiş olmaları ve on yılı aşkın bir süredir Türkiye'de yaşamaları hem Türkçeye hem de Türkiye'de iş yapış biçimlerine aşina olmaları Türkiye firmalarının uluslararası ticaretine katkıda bulunabilecek bir beşerî sermayeye sahip olmaları anlamına gelir. Bu beşerî sermaye özellikle Arapça konuşulan ülkelere ihracat konusunda Türkiye'nin şirketlerinin elini güçlendirebilecek bir unsurdur. Çünkü göçmenler Arapça konuşan alıcı ve Türk satıcılar arasındaki bilgi ve iletişim eksikliğinin giderilmesinde önemli bir rol oynayabilir, böylece Türkiye'nin ticaret potansiyeli artabilir. Bu etki, Bursa'da plastik granül üreten ve ihraç eden en büyük fabrikalardan birinin sahibinin sözlerinde şöyle ifadesini buluyor:

Bursa bir sanayi şehri olmasına rağmen malları ön planda olan İstanbul'a gönderildiği için Arap ithalatçıları tarafından pek bilinmiyordu. Ancak şu anda oradaki Suriyelilerin varlığı sayesinde Arap ithalatçıları getirip çekebildiler. Böylece Bursa, İstanbul ile rekabet eden ana bir ihracat şehri haline geldi.

Literatürde, Aleksynska ve Peri (2014), göçmenlerin göç veren ve alan ülke arasında ticaret potansiyelini arttırabileceğine dikkat çeker. Bu çalışma göçmenlerin hem göç ettikleri hem de göç veren ülkenin iş yapış biçimlerini, kültürünü, alışveriş pratikleri konusunda önemli bir beşerî sermayeye sahip olmasının önemini vurgular. Bu beşerî sermayenin, ihracat ve ithalat yapan şirketleri kısıtlayan bilgi ve iletişim sorunlarının minimize edilmesinde rol oynayabileceğinden bahsedilir. Bu konuda yapılmış ampirik araştırmalar göçün uluslararası ticareti artırıcı etkisinin her durumda geçerli olmadığını, özellikle

kurumsal altyapısı daha sınırlı olan gelişmekte olan ülkeler için göçmen mevcudiyeti ve sayısındaki artışın uluslararası ticarete anlamlı etkisi olduğunu gösterirken, halihazırda gelişmiş kurumsal altyapılara sahip ülkeler için anlamlı bir etki tespit edilememiştir (Briant, Combes, & Lafourcade, 2014).

Bu konuda yapılan bir diğer araştırmada da göçmenlerin bir ülkenin ekonomisini daha rekabetçi hale getirmesinde önemli unsurlardan birinin o ülkenin ihracat sepetini oluşturan ürün yelpazesindeki çeşitliliği artırdığı gösterilmiştir (Bahar, Rapoport, & Turati, 2022).

Hemen akla gelebilecek bir husus da göçmenlerin Türkiye'ye gelmesi yerine buldukları ülkede üretim yapıp Türkiye'nin onlardan ithalat yapması fikridir. Fakat özellikle hizmet sektöründe hizmet ithalatının mümkün olmasını engelleyen birtakım nedenler bulunmaktadır. Örneğin, yaşlılara uzaktan bakmak, bir lokantanın bulaşıklarının uzaktan yıkanabilmesi veya bir evin uzaktan boyanabilmesi günümüz teknolojisi ile mümkün değildir. Bu da göçü özellikle hizmet sektöründe uzmanlaşmanın bir aracı haline getirmektedir.

Göçün ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceğini, göçle gelen çeşitliliğin, etnik, kültürel ve diğer boyutlarıyla buna katkı sağlayacağını ortaya koyan ampirik araştırma sonuçları da vardır. Göç ve ekonomik büyüme alanıyla ilgili olabilecek önemli bir çalışmada, Easterly ve Levine (1997), kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın ar-

“Göçmenlerin bu sektöre yaptığı katkıdan memnunuz”

Bursa'da bebek kıyafetleri sektörü var. Bu sektördeki şirketlerde yüzlerce Suriyeli işçi çalışıyor. Bazı Suriyeli işverenler de var. Bu sektör çok kârlı ve yurtdışına da ihracat yaptığımız sektörlerden biri. Göçmenlerin bu sektöre yaptığı katkıdan memnunuz.

Bursa İş Adamları Derneğinden Temsilci, Bursa

“Bursa bir sanayi şehri olmasına rağmen malları ön planda olan İstanbul'a gönderildiği için Arap ithalatçıları tarafından pek bilinmiyordu. Ancak şu anda oradaki Suriyelilerin varlığı sayesinde Arap ithalatçıları getirip çekebildiler. Böylece Bursa, İstanbul ile rekabet eden ana bir ihracat şehri haline geldi.”

Plastik granül üreten ve ihrac eden en büyük fabrikalardan birinin sahibi, Bursa

“Suriyeli şirketlerin katkılarının ihracatın%30'una ulaştığını tahmin ediyorum”

“Türkiye İhracat Meclisi ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin verilerine göre, Gaziantep'in 2022 yılı ihracatı 11 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir ve Suriyeli şirketlerin katkısı resmi rakamlara göre %5 olarak belirlenmiştir. Ancak, çeşitli nedenlerle birçok Suriyeli şirket Türk araçlar vasıtasıyla ihracat yapmaktadır ve bu nedenle Suriyeli şirketlerin gerçek katkılarının toplam ihracatın %30'una ulaştığını tahmin ediyorum. 2023 yılında, en yüksek ihracat yapılan ilk on ülke arasında beş Arap ülkesi bulunmakta olup, Suriye üçüncü sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan ve Umman gibi bazı Arap ülkelerine yapılan ihracat, bu ülkelerle bağlantı kuran Suriyeliler sayesinde artmıştır.”

Plastik granül üreten ve ihrac eden en büyük fabrikalardan birinin sahibi, Bursa

tiş oranının bir ülkedeki etnik çeşitlilik derecesi ile ters orantılı olduğunu gösterir. Ancak, etnik çeşitliliğin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin, özellikle beşerî sermaye ve siyasi istikrarsızlığın olduğu yerlerde kendini gösterdiği raporlanmıştır. Bu araştırma göç ile özellikle etnik çeşitlilik arttığında ekonomik büyümenin her zaman artmayabileceğine işaret olarak yorumlanabilir. Alesina, Harnoss, ve Rapoport (2016) nitelikli göçmenler olarak adlandırılan özellikle eğitim seviyesi yüksek göçmenler arasındaki çeşitliliğinin ekonomik gelişme ile pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Alesina ve ark. (2003) yaklaşık 190 ülke için etnik, dil ve dini çeşitliliği oldukça ayrıntılı bir düzeyde ayrıştırarak tekrar regresyon analizine tabi tuttuklarında, dil farklılıkları kontrol edildiğinde etnik farklılığın etkisinin ortadan kalktığı ve istatistiksel olarak anlamsız hale geldiği göstermektedir. Bove ve Elia (2017) ise 1960-2010 yılları arasındaki küresel göç verileri üzerinden etnik çeşitlilik endeksleri hesaplayarak yaptığı araştırma sonuçlarına göre ilk bakışta olumsuz gibi görünen fraksiyonlaşma ve kutuplaşmanın dahi ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri bulunduğu tespitini yapmaktan mümkündür.

“Gelişmekte olan ekonomiler, göçle gelen çeşitlilikten en çok fayda sağlayan kategoride yer alıyor”

Bu araştırma sonuçlarına göre, gelişmekte olan ekonomiler, göç ile beraber gelen çeşitlilikten en çok fayda sağlayan kategoridedirler. Ortega ve Peri (2014) ülkelerin göçe karşı açıklığının uzun vadeli kişi başına geliri pozitif etkilediğini göstermektedir. Bu da göçmenlerin oranı ile o ülkenin ekonomik performansının olumlu etkilendiği anlamına gelmektedir. Aynı çalışmanın sonuçlarına göre, ticarete açıklığın gelir üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Göçün kişi başına gelir üzerindeki etkisinin teknolojik avantajın bir ölçütü olan toplam faktör verimliliği kanalıyla olduğu gösterilmekte ve bu toplam faktör verimliliği kısmen yeniliklerdeki artışa ve kısmen de üretimde kullanılan becerilerdeki çeşitliliğe atfedilmektedir.

Kutuplaşma Değil Fraksiyonlaşma

Göçün ekonomik büyümeye pozitif etkisi ülkeler kıyaslaması ile gösterildiği gibi, bu etkiyi şehirler, eyaletler ve ilçeler arasında mukayese ile ortaya koyan çalışmalarda mevcuttur. Ager ve Brückner (2013) 1870-1920 döneminde ABD'ye olan büyük göç dalgasını kullanarak, ABD'nin ilçe düzeyinde nüfusunun göçle artan çeşitliliğin o ilçenin üretim artışı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu çalışmada göçle beraber ilçenin yaşadığı çeşitliliğin değişik etkilerini ayırt etmek için fraksiyonlaşma ve kutuplaşma ölçütleri oluşturulmuştur. Araştırmanın temel bulgusu, fraksiyonlaşmanın üretimi önemli ölçüde artırdığı, kutuplaşmanın ise üretimi önemli ölçüde azalttığı yönündedir. Docquier, Turati, Valette, ve Vasilakis (2020) II. Dünya Savaşı sonrası dönemde (1960-2010 yılları arası), ABD eyaletlerini bah-

sedilen dönem içinde izleyen bir panel veri setine dayandırarak yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, göçmenlerin doğduğu ülkelerin çeşitliliğinin özellikle üniversite eğitimi sahibi olan göçmenlerin doğum yeri çeşitliliğinin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Öte yandan yüksek eğitilmiş göçmen çeşitliliğinin %10 artışı kişi başına GSYİH'yi yaklaşık %6 artırırken, düşük eğitime sahip göçmenlerin çeşitliliğinin belirgin etkileri olmadığı raporlanmıştır.

Bazı firma düzeyinde yapılan analiz sonuçları da ülke ve şehir/eyalet sonuçlarını destekler nitelikte iken bazı sonuçlar tam ters bulgular içermektedir. Trax ve ark. (2015) Alman işletmelerinden elde edilen panel veri yapısına dayanan kapsamlı gözlemleri kullanarak, işletmede çalışan işçilerin kültürel çeşitliliğinin toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisini pozitif olarak tespit etmiştir. Toplam faktör verimliliğinin de ekonomik büyümeyi artıran bir faktör olduğu ile beraber değerlendirilince, işçilerin kültürel çeşitliliğinin ekonomik büyümeye de etki etmesinin makul olduğu çıkarılabilir. Danimarka'da faaliyet gösteren işletmeler için çalışanların etnik çeşitliliğinin firmaların üretkenliği ile negatif korelasyon içinde olduğu gösterilmiştir (Parrotta, Pozzoli, & Pytlikova, 2014). Danimarka bağlamında üretkenliğin, inşaat, toptan ve perakende satış sektörlerinde üretkenlik çalışanların etnik çeşitliliğinden olumsuz etkilendiği gösterilirken, ulaşım ve finans sektöründeki çalışanların etnik çeşitliliğinin sonuca anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Aynı araştırma sonuçları firmada çalışanların yaşların çeşitliliğinin olumsuz bir etkisi raporlanmamıştır. Aynı olgunun farklı ülkelerde farklı etki yapması, bağlamın gözardı edilmemesi, indirgemeci yorumlar yapmanın yanlış olduğu ve meselenin göç yönetimiyle ilgili boyutunun analize dahil edilmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Kayıtlı Olmayan İşçilere Yasal Çalışma Hakkı Verilmesi Üretimi Ne Yönde Etkiliyor?

Birçok araştırmacı kayıtlı göç ile kayıtlı olmayan göçmenler arasında önemli farklar olduğunu ve bu farkların da yeni geldikleri yerlerdeki ekonomiye katkıları konusunda da farklılığa neden olduğunu ortaya koymaktadır. Edwards ve Ortega (2017) Amerikan ekonomisi için yaptığı hesaplamalara göre kayıtlı göçmenlerin ekonomiye yaptıkları katkıyı %5'e yakın oranda, kayıtlı olmayan göçmen işçilerin ekonomik katkısını yılda brüt yurt içi hasıla (GSYİH) içinde yaklaşık %3,1 oranında olarak hesaplamışlardır. Bu hesaba göre kayıt dışı göçmenlerin 10 yıllık bir dönemde, yaklaşık olarak 6 trilyon dolarlık bir ekonomik katkısı olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, bu araştırmada halihazırda kayıtlı olmayan işçilere yasal çalışma hakkı verilmesi halinde katkılarının özel sektör GSYİH'sinin %4,8'ine çıkacağını tahmin edilmektedir. Bu artışın nedeni olarak da genişlemiş işgücü piyasasından kaynaklanan verimlilik artışı ve artan karlılık nedeniyle işverenlerin sermaye yatırımlarında bir artışa olacağı öngörüsüne dayanılabilir.

ABD'de de kayıtdışı göçmenlere kalıcı ikamet hakkı tanınması politik olarak çok tartışmalı bir mevzu olmasına rağmen ve aynı zamanda 1986'dan bu yana kayıtdışı göçmenlere herhangi bir yasal statü veren bir düzenleme de olmamasına rağmen, güçlü ekonomisinin çekim gücü nedeniyle ABD de kayıtdışı göçmen akınından kendini muhafaza edememiştir. Halihazırda dünyanın en fazla kayıtdışı göçmenini barındıran ülke konumundadır. Bir araştırmada, genellikle "DREAMers" olarak bilinen, ABD'ye çocukken getirilen belgesiz gençlere yasal statü sağlanamamasının ekonomik etkileri araştırılmıştır. Yasal statü sağlanmasında iki program vardır: DACA) ve DREAM programları. DACA, uygun bireylere sadece geçici yasal statü sunarken, DREAM kalıcı yasal ikamet iznine gidebilecek bir yol da sunmaktadır. Ortega, Edwards, ve Hsin (2019) genel denge modeli kullanılarak çalışma, eğitim ve çalışmama arasındaki statü değişikliklerini de hesaba katmaktadır. Bu modellere göre DACA'nın GSYİH'yi yaklaşık 3.5 milyar dolar kadar, ya da %0,02 artırdığı, DREAM'in GSYİH'yi 15,2 milyar dolar kadar, ya da %0.08 kadar arttırdığı hesaplanmıştır. DREAM'in daha büyük bir etkiye sahip olması, göçmenlere daha uzun vadeli kalıcı oturma izni sunması ile birlikte gelen göçmenlerin üniversiteye gitmeleri ve böylece daha nitelikli işlerde çalışmalarıyla açıklanmaktadır.

Özetle literatür, göçmenlerin ekonomik büyümeye katkılarının dil farklılığının az olduğu, kültürel uyumun fazla olduğu, kalıcı oturma imkânı sağladığı ve özellikle eğitilmiş göçmenlerin olduğu durumlarda daha fazla olacağı şeklinde bulguları göstermektedir.

Göçmenler ve İş Piyasası

Bir ekonominin sağlıklı olup olmadığı ile ilgili temel göstergelerden birisi işsizlik oranı olduğu için, emek piyasası hemen herkesin takip ettiği bir piyasadır. Ayrıca, bir işe sahip olmak insana bir sosyal ortam ve katkı yapıyor ve işe yarıyor hissi de sağladığı için, işsizlik hiç istenmeyen bir sosyal olgudur. Bu nedenle de göçmenlerin gelmesi ile emek piyasasında nasıl değişimler olduğu en çok incelenen hususlardandır.

Göçmenlere karşıtı propagandanın kullandığı malzemelerden biri göçmenlerin çalışmadığı, göç ettikleri ülkelerin imkanlarını kullandığı ve o ülkelere yük oldukları şeklindedir. Bu iddia birçok açıdan geçerli değildir.

- Birincisi, göçmenlerin çoğu genç ve çalışma çağındadır (UN DESA, 2019). Buna ek olarak, birçok ülkede yapılan araştırmalar göçmenlerin çalışarak kendi geçimlerini sağladığını göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle eğitim seviyesi düşük erkek göçmenlerin istihdam seviyesinin yerlilerden daha yüksek olduğunu gösteren bulgular mevcuttur (National Academies of Sciences Engineering and Medicine, 2017). Benzer şekilde, Türkiye'deki yabancı uyrukların da istihdam oranları yerli halka yakın oranlardadır (Özipek, Tanrıku, Uğur & Ersin, 2022).

Bu rapor için Türkiye genelinde firmalarla yapılan anketlerden alınan yanıtlara göre, firmaların %33.5'i hâlihazırda göçmen istihdam etmektedir. (Bkz. Şekil 8)

- Göçmen karşıtı propagandanın en çok kullandığı bir diğer söylem, göçmenlerin yerel halkın işlerini ellerinden aldığı/alacağı şeklindedir. Göçmenlerle yaşama deneyimi olan birçok ülkede de en çok araştırılan nokta burasıdır. Pek çok insan, göçmenlerin iş piyasasına girmesiyle yerli bir işçinin işini ve dolayısıyla gelirini elinden aldığı şeklinde düşünür. Hâlbuki göçmenlerin ekonomiye etkileri bu kadar basit değildir. İlk olarak, bu bakış açısında göçmenlerin yerli işçileri tam olarak ikame edebileceği yani yerine geçebileceği varsayımı vardır. Halbuki birçok ampirik araştırma, göçmenlerin genellikle yerlilerin istemediği işleri yaptığını göstermektedir (National Academies of Sciences Engineering and Medicine, 2017).

Örneğin, tarım sektöründe göçmenler tarlada kalan ürünleri toplamaktadır. Göçmenlerin sağladığı ucuz işgücü olmasa o ürünlerin tarladan toplanamayacağı tahmin edilmektedir çünkü işçi maliyetleri ürünlerin satıldığında elde edilebilecek gelirden fazla olduğunda ürünler tarladan toplanmaması çiftçi veya tarım işletmesi açısından daha mantıklıdır. Göçmenler yerlilerin çalıştığından daha ucuza çalıştığı için, tarlada kalması muhtemel bazı ürünlerin de piyasaya girmesine imkân sağlamaktadır. Bu örnekten hareketle, göçmenlerin gelmesiyle bazı işletmeler daha verimli hale gelmekte olduğu ve bu işletmelerin karlılığının arttığı söylenebilir. Bursa'da bir tarım işletmesi sahibinin anlattıkları da bu yönde:

Göçmen işçiler özellikle de Afgan göçmenler seftalimizi, armudumuzu ve incirimizi topluyor. Ahududu mevsimi gelince bizim köye günde bin göçmen geliyor. İşleri bitince de gidiyorlar.

Dolayısıyla, göçmenlerin yoğun olarak çalıştığı sektörlerdeki toplam üretim artmakta ve çarpan etkisi ile bu ekonominin diğer sektörlerine sirayet etmekte, böylece yerel halkın da istihdamının artması mümkün olmaktadır (Clemens, 2013).

Bu çalışma kapsamında 81 ilde firmalarla yapılan anket sonuçlarına göre, Türkiye'de firmaların göçmen istihdam etmelerinin en büyük sebebi çalıştıracak yerli işçi bulamamalarıdır. (Bkz. Tablo 1)

- Göçmenler çoğunlukla yerel halkın yapmak istemediği özellikle kol gücüne dayalı işlerde çalışmaktadır. Göçmenlerin yapılmayan işlere talip olması da aslında yerel halkın işini elinden aldıkları argümanıya çalışmaktadır. İzmir'de bir hurda işletmecisinin sözleri de bu bilgiyi teyit ediyor:

Hurda sektöründe çalışıyoruz. Bu sektör fiziksel güç gerektiriyor. Göçmenlerden başka hiçbir işçi bulamıyoruz Biz de göçmenlerden memnun olduğumuzu ifade etmek isteriz.

- Ayrıca, göçmenler, göç ettikleri ülkenin dilini yerliler kadar iyi konuşmaları çoğunlukla mümkün olmadığı için, dil becerilerinin ve müşteri iletişimi becerilerinin görece daha az önemli olduğu sektörlere veya işlere daha fazla eğilim gösterirler. Başka bir deyişle, işinde iletişim ve dil becerilerini kullanan yerliler ülke göç olsa bile kolaylıkla işlerini kaybetmezler.
- Bazı durumlarda, yerli iş gücü ile göçmen işgücü birbirini tamamlayıcı olabilir. Bu da göç ile beraber yerliler için daha fazla iş ortaya çıkabileceği ve yerlilerin işsizliğinin düşebileceği anlamına gelir. Bunu biraz daha somutlaştırmak için bir pideci hayal edebilirsiniz. Birçok insan pide siparişi veriyor ve bu siparişlerin hızlı bir şekilde pişirilmesi ve müşterilere servis edilmesi gerekiyor. Eğer bu pideci pideleri taş fırında hızlı bir şekilde pişirecek birini bulamazsa veya pideleri pişirmeye talip olan kişi çok yüksek ücret isterse bu durumda pide işletmesinin sahibi yeterince kar elde edemeyeceğini düşünüp pideciyi kapatmayı bile düşünebilir. Fakat Suriyeli bir göçmen eğer kendi ülkesinde taş fırında ekmek yapmayı biliyorsa, Türkiye'ye geldiğinde bir pideci taş fırın ustası olarak ucuza çalışıp o işyerinde Türk garsonların da istihdam edilmesini mümkün kılabilir. Eğer işletme yeterince karlı olursa, ikinci üçüncü pideciyi de açabilir ve bu da daha fazla garson ve işletme müdürü istihdamı anlamına gelebilir. Alesina ve ark. (2016), bir önceki örnekte bahsedilen göçmenler ile yerli işçiler arasında bu tamamlayıcılık ilişkileri olduğunu gösteren bulgular sunmaktadır.

Aslında göçmenlerin ekonomik performansı arttırdığını gösteren araştırmaların bu sonuçları açıklamakta kullandıkları temel açıklama, göçmenlerin farklı bir sosyo-kültürel ortamda büyümeleri sonucu ortaya çıkan farklı becerilerinin yerlilerin bilgi ve beceri seti ile tamamlayıcı olduğu şeklindedir (Bkz. Bahar ve ark. (2022); Bove ve Elia (2017); Ortega ve Peri (2014)).

Göçmenlerin işgücünü arttırdığı için reel ücretlerde kısa süreli bir düşüşe neden olmalarını beklemek teorik olarak yanlış değildir. Daha somutlaştırmak adına bir örnek ile ifade etmek gerekirse, Suriyeliler daha önceden Türklerin yaptığı işleri daha ucuza yapmaya başladığında, Türk halkının Suriyelilerin işgücü ile ikame olan (onun yerine geçebilen) kısmının istihdam imkânlarının azalması normaldir. Suriyelilerin Türkleri ikame edici özelliği, Türklerden daha ucuza çalışmaları dolayısıyla işletmeler tarafından tercih edilmelerinde yatmaktadır. İşgücünü kabaca homojen kabul eden ve ekonomik büyümeyi de hesaba katmayan bu

yaklaşımına göre Suriyelilerin gelmesi Türk halkının bir kısmının işsizliğini arttırabilir. Bu yaklaşımda hesaba katılmayan iki nokta bulunmaktadır.

Birincisi, Suriyelilerin emeği ile yerleşik toplumun emeği her zaman birbirini ikame edici değildir, çünkü işgücü veya emek homojen değil, heterojen bir üretim faktörüdür. Diğer bir ifade ile emeğin çeşitleri vardır. Bir Suriyeli kendini mobilya boyama işinde geliştirdiyse, Türkiye'nin yerli halkından hâlihazırda mobilya boyacısı olanlar eğer Suriyelilerin

çalışmaya razı olduğu ücretlere çalışmaya razı değillerse işsiz kalması beklenebilir. Fakat Suriyeliler mobilya boyama işinde uzmanlaştığında, Türkiye'nin yerel halkının da mobilya pazarlama, uluslararası pazarlara mobilyalarını satma ve Suriyelilerin de yardımıyla Arap ülkeleri pazarlarına açılmaları gibi katma değeri daha yüksek işlere yönelmeleri mümkündür. Bu mekanizmaya Suriyeli öğrencilerin gelmesiyle Türk öğrencilerin artan oranda yüksek eğitime yöneldiğini gösteren bulgular da örnek verilebilir (Tumen, 2018) Bu etkinin özellikle ailesi eğitilmiş olan erkekler için geçerli olduğunu gösteren de bulgular da bulunmaktadır (Çakır, Erbay, & Kırdar, 2023).

“Göçmenlerden başka hiçbir işçi bulamıyoruz.”

Göçmen işçiler özellikle de Afgan göçmenler şeftalimizi, armudumuzu ve incirimizi topluyor. Ahududu mevsimi gelince bizim köye günde bin göçmen geliyor. İşleri bitince de gidiyorlar.

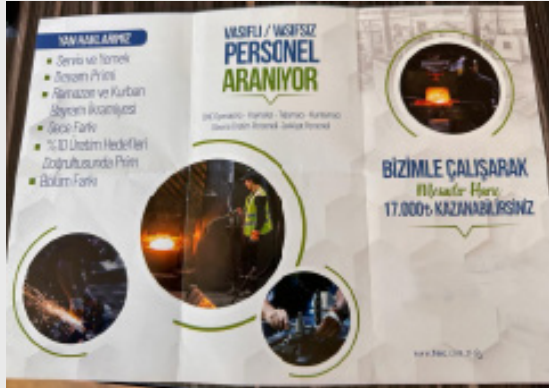
Tarım işletmesi sahibi, Bursa

Hurda sektöründe çalışıyoruz. Bu sektör fiziksel güç gerektiriyor. Biz de göçmenlerden memnun olduğumuzu ifade etmek isteriz.

Hurda İşletmesi, İzmir

“Eleman Aranıyor”

Sanayi ve tarım işletmelerindeki vasıflı ve vasıfsız eleman ihtiyacını karşılamak için şehrin ana meydanlarında, cami önleri ve pazarlarda dağıtılan broşürler, asgari ücretten fazlasını vadetmesine rağmen açığı karşılamaya yetmiyor. Aşağıda asgari ücretin 11.000 TL olduğu yıllarda dağıtılan bir broşür örneği bulunmaktadır:

Suriyeli göçmenlerin Türklerin işlerini ellerinden alacağı söyleminin altında yatan bir diğer kabul, toplam işlerin sabit olduğu varsayımdır. Hâlbuki bu mantık üniversiteden mezun olup iş hayatına yeni giren her gencin hâlihazırda çalışan insanların işini elinden alacağı fikrinden farksızdır. Hakikatte ise, canlı bir ekonomide iş piyasasına yeni girişler ile oluşan talep ekonomiyi daha da büyütmektedir. Bu nedenle iyi işleyen bir ekonomide göçmen emeği olsun, yeni mezun gençler olsun veya kadınların emeği yoluyla olsun ekonomiye yeni emek girişi işsizliği mutlak olarak artırmaz. Burada kritik nokta yeni işgücü artışıyla beraber mal ve hizmet talebinin artıp artmamasıdır. Ekonominin yapısal sorunları olduğu durumlarda işsizliğin artması ise, ayrı tartışılması ve çözümlenmesi gereken bir sorundur ve sorunu göçmenlerin üzerine yıkarak yapısal sorunlarımızı çözmüş olamayız.

Bu hususta görünen ve görünmeyen etkileri ayırt edebilecek dikkatli gözlerle ihtiyaç vardır. Çoğu insan, Suriyeli bir işçinin daha önceden bir Türk işçi tarafından yapılan işi yaptığını fark etmekte iken, Suriyeli işçiler sayesinde yerli işçilerin daha katma değeri yüksek işler için serbest kalması sonucu ortaya çıkan yeni işler ise Suriyelilerin etkisi değil de Türk işçilerin kabiliyetlerine bağlanmaktadır. Hâlbuki yerli işçilerin göçmenlerden gelen rekabet sonrası daha yüksek katma değerli işlere yönelmesi de göçmenlerin etkisidir fakat bu etkiyi herkes doğru teşhis edememektedir. Ekonomide yaratıcı yıkım olarak adlandırılan yeniliklerin eski teknolojileri ve eski koşullarda geçerli olan işleri ortadan kaldırması daimî bir süreçtir. Göçmenler olsa da olmasa da zamanla yeni işler ortaya çıkacak ve bazı işler tarihe karışacaktır.

3.2. Alandan Tespitler, Talepler ve Öneriler

Türkiye Verisi Kullanarak Yapılan Araştırma Bulguları

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki işgücü piyasasına olan etkilerini araştıran çok sayıda araştırma vardır. Bazı çalışmalar Suriyelilerin Türkiye'deki fiyat seviyesine, konut talebine ve üretim kapasitesine etkilerinin de ele almaktadır.

Ceritoglu, Yunculer, Torun, ve Tumen (2017), Suriyeli göçmenlerin Türk işgücü piyasası üzerindeki etkisini ele alan başka bir çalışmadır. Bu çalışmada 2010-2011 yılları göçmenlerin gelmesinden önceki yıllar olarak kategorize edilmiş, 2012-2013 yılları ise göçmenlerin gelmesinden sonraki dönem olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırmada farkların farkı metodolojisi Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan İşgücü anketi mikro verisi kullanılarak analizler yapılmıştır. Göçmenlerin, yerleşik toplumun istihdamını bir ölçüde etkilediği, ancak ücret sonuçları üzerindeki etkisinin ihmal edilebilir düzeyde olduğu bulunmuştur. Yerli halk özellikle kayıt dışı sektördeki işlerde %2,2 oranında istihdam kayıpları yaşamıştır. Kayıt dışında çalışan Türklerin bir kısmı kayıtlı olarak çalışmaya başlamıştır ve bir kısmı da işsiz kalmıştır. Genel olarak, Suriyeli mülteci akışlarının Türk

işgücü piyasaları üzerindeki etkisi sınırlı olduğu söylenebilir. Bu etkinin 2013 yılına kadar ancak Suriyelilerin geldikleri ilk dönem etkisi olduğunu söylemekte fayda bulunmaktadır. Del Carpio ve Wagner (2015), Suriyeli göçmenlerin Türkiye genelindeki dağılımı ve 2011-2014 yılları arasındaki Türkiye İşgücü Anketi verilerini bir araya getirerek onların işgücü piyasası üzerindeki erken dönem etkisini değerlendirmektedir. Özellikle 2014 yılında Suriyeli göçmenlerin çoğunluğu çalışma izni almadıkları için genellikle kayıt dışı olarak istihdam edilmekteydi. Birden 2,5 milyon civarında sığınmacının gelmesi ile, yerli halkın özellikle kayıtdışı çalışanları için bu net olarak bir arz şoku oluşturmuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, Suriyelilerin gelmesiyle yerli halk kayıt dışı piyasadan büyük oranda çıkmıştır ve bu şok kayıtlı istihdamı özellikle düşük eğitim seviyesine sahip erkekler için artırmıştır. Düşük eğitilmiş ve kayıt dışı sektörde çalışan Türk kadınlar ise, Suriyelilerin gelmesi ile kayıtdışı sektördeki fiyat düşmesi ile rekabet edemeyip işsiz kalmak yerine, işgücünden de çıkmıştır.

Bir diğer araştırmada Suriyelilerin gelmesinden sonra kısmen adaptasyon yaşadıkları 2015 yılını da içeren çalışmalarda göçmenlerin yerleşik halkın işgücü durumuna ortalamada da liseden daha az eğitimi olanlar için de olumsuz bir etki tespit edilmemiştir (Cengiz & Tekgüç, 2022). Bulguları açıklayan mekanizmalar ise, zamanla Suriyelilerin sadece bir işgücü arzı etkisi değil aynı zamanda da ülkede üretilen mallara talep etmeye de başlamalarıyla yerli ve göçmen işgücü arasındaki tamamlayıcılık mekanizmasının ortaya çıkışı, göçmenlerin de konut talebi ve artan göçmen girişimcilik faaliyetlerinin devreye girmesi olarak değerlendirilmektedir.

Suriyelilerin gelişinin işgücü piyasasına, gıda ve konut fiyatları üzerine etkisini araştıran bir diğer çalışmaya göre, göç dalgası 2012-2013 yıllarında göçmenlerin yoğun yaşadığı kampların da fazla olduğu Gaziantep, Kilis ve etrafındaki illerdeki gıda fiyatlarını anlamlı olarak artırırken, konut fiyatlarına bir etki tespit edilmemiştir. Ayrıca, bu araştırma sonuçlarına göre yerli halkın iş hayatı ile ilgili de göçmenlerin bir etkisi tespit edilmemiştir (Akgündüz, Van Den Berg, & Hassink, 2015). Fakat bu araştırmaya dahil olan zaman diliminde göçmenlerin büyük oranlarda kamplarda yaşadığını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

Suriyeli mültecilerin gelmesinin işgücü piyasaları, tüketici fiyatları ve konut kiralaları üzerine de erken dönem etkilerini (2012-2013 yıllarındaki etkileri) analiz eden bir araştırma bulunmaktadır. Bu araştırma sonuçları Del Carpio ve Wagner (2015) ve Ceritoglu ve ark. (2017) ile benzer minvalde yerli halkın kayıt dışı istihdamdan çekildiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ek olarak, göçmenlerin çalıştığı kayıt dışı istihdam ile faaliyet gösteren sektörlerde personel giderlerinin azalması kanalı ile bir fiyat düşüşü olduğu tespit edilmiştir. Göçmenlerin gelmesi ilk aşamada daha yüksek kaliteli konut talebini artırdığı için bu tarz konutların fiyatını artırırken, düşük kaliteli konut fiyatları üzerinde bir etki bulunmamıştır (Tumen, 2016).

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki tüketici fiyatları üzerindeki etkisini tespit etmek için göçmenlerin bölgesel dağılımından yararlanan ve yine bir farkların farkları yöntemi ile yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, Suriyelilerin gelmesi ile tüketici fiyatlarının genel düzeyinin yaklaşık %2,5 düştüğü bulunmuştur. Bu etkiyi görmek için de yine Suriyelilerin gelmesinden önceki 2010-2011 yılları ile 2012-2014 yılları arasındaki dönemdeki farklar kıyaslanmaktadır. Bu etki mal ve hizmet fiyatları için benzer düzeylerde bir düşüş olarak hesaplanmıştır. Bu düşüşün arkasındaki mekanizma ise Suriyelilerin ucuz kayıt dışı işgücü sağlaması ve bu nedenle özellikle kayıt dışı işlerin yoğun sektörlerde fiyatların düşmesine neden olduğudur. Bu sektörlerde fiyatlar yaklaşık %4 düşmüştür. Diğer yandan, kayıtlı çalışmanın yaygın olduğu sektörlerdeki fiyatlarda bir değişim gözlemlenmemiştir (Balkan & Tumen, 2016).

Diğer bir araştırmada ilk kez Türkiye'deki Suriyeli göçmenleri temsil eden bir örneklemden veri toplayan 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın veriseti kullanılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre, 2018 yılında dahi göçmenlerin kayıtlı çalışma oranı yerli halktan %58 daha düşüktür. Bu veriler aynı zamanda göçmen erkeklerin ücretli istihdamındaki yerli-mülteci farkı yerleşim yerinin göçmenin geldiği ilk yılda keskin bir şekilde azaldığını, birinci yılın ardından çok az bir fark kalmasına rağmen, mülteci kadınlar açısından yerli kadınlar ile arasındaki istihdam farkının hiç kapanmadığı tespit edilmiştir (Demirci & Kırdar, 2023).

Aracı, Demirci, ve Kırdar (2022) Suriyelilerin gelmesinin Türkiye'nin farklı bölgeleri arasında önemli ölçüde değişen farklı etkileri olduğunu göstermektedir. Bu araştırma sonuçları, bölgesel kalkınma düzeyi yükseldikçe göçmenlerin yerli nüfusun işgücü piyasası sonuçları üzerindeki etkisinin olumsuzdan olumluya doğru evrildiğini göstermektedir. Diğer araştırmalarda tespit edilen, göçmenler ile gelen işgücünün artmasının kadınların istihdamı ve işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkilerinin ortalama kalkınma düzeyi için geçerli olduğunu ama görece yüksek kalkınma düzeyinde olan bölgelerde kadınların işgücü sonuçlarına olan negatif etkinin ortadan kalktığı gösterilmektedir. Bir diğer sonuç, göçmen etkisinin erkeklerin istihdamı üzerinde en az gelişmiş bölgeler için negatifken, çok gelişmiş bölgeler için pozitif olduğu yönündedir.

Tumen (2018), Hanehalkı İşgücü anketinin 2006 ile 2016 yılları arasındaki verilerini kullanarak, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki yerli gençlerin lise kayıt oranları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu araştırmada yarı deneysel yöntemler kullanılmış ve Suriyelilerin mülteci kabul eden bölgelerde yerli gençlerin lise kayıt oranlarını %2,7 ile %3,6 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, Suriyeli mültecilerin genellikle Türk yerlilere kıyasla daha az eğitilmiş olduklarını ve düşük ücretli, gayri resmi işlerde çalışmaya daha yatkın olduklarını göstermektedir. Suriyeli göçmenlerin gelişi, yerli gençlerin iş gücü piyasasında daha fazla rekabetle karşılaşmasına ve bu nedenle eğitime daha fazla önem vermele-

rine neden olmuştur. Diğer bir ifade ile, yerlilerin düşük beceri gerektiren işlerde Suriyeliler ile rekabet edemeyeceklerini fark etmeleri, beşerî sermayeye yatırım anlamına gelen lise kayıt oranlarını artırmıştır.

Türkiye’de çocuk istihdamında düşüğe dair bir açıklama

Çakır ve ark. (2023), Suriyeli mültecilerin gelişinin yerli çocukların okula kayıt ve istihdamını nasıl etkilediğini farkların farkı ve enstrümantal değişken yöntemi kullanılarak incelemektedir. Bu amaçla, Suriyeli göçünün daha fazla olduğu bölgeler ile daha az olduğu bölgeler ve Suriye göçünün başlamasından önceki ve sonraki durumlar karşılaştırılmıştır. Araştırma, Suriyeli göçmenlerin gelişinin yerli çocukların istihdamında önemli bir düşüğe neden olduğunu göstermektedir. Bu etkinin oluşmasının altında yatan mekanizma, yerli çocukların Suriyelilerin gelmesinden önce iş ve okulu birlikte yürüttüğü formdan sadece eğitime yönelmesine dayanmakta olduğu raporlanmıştır. Bu etkinin özellikle eğitilmiş ebeveyne sahip erkek çocukları için geçerli olduğu söylenebilir. Ancak, Suriyelilerin gelmesiyle istihdam veya eğitime katılmayan kızların oranının da arttığı tespit edilmiştir.

Bir diğer araştırmada PISA testi mikro verileri kullanılarak bölgesel mülteci yoğunluğundaki zaman değişiminin Türk gençlerinin Matematik, Fen ve Okuma notlarının Suriyeli mültecilerinin gelmesi ile arttığı gösterilmiştir (Tumen, 2021). Bu araştırmaya göre test puanlarında artış, çoğunlukla test notu dağılımının düşük kısmında ve özellikle annelerinin eğitiminin daha düşük olduğu yerli gençler üzerinde daha çok etkili olduğu gösterilmiştir. Bu etkinin de yerlilerin işgücü piyasasında yaşayacağı artan rekabetten dolayı yerli gençlerin lise eğitimlerinin kalitesine daha çok odaklandıkları şeklinde açıklanmaktadır.

Suriyeli mülteci akışı Türkiye’deki işletme sayısını ve performansını nasıl etkiliyor?

Suriyeli mülteci akışının Türkiye’deki işletme sayısını ve performansını nasıl etkilediği de analiz edilmiştir. Çeşitli yöntemler kullanılarak nedensellik ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre, göçmenlerin gelmesi işletmelere olumlu etkide bulunmaktadır. Toplam işletme sayısı belirgin bir şekilde etkilenmiyor gibi görünmektedir. Ancak, yeni yabancı sermayeli işletmelerin sayısında önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir. Yeni yabancı sermayeli işletmelerin artışıyla uyumlu olarak, brüt kar ve net satışlarda bazı artışlar görülmüştür (Akgündüz, Van Den Berg, & Hassink, 2018).

Kısaca özetlediğimizde, genel olarak göçmenlerin ilk zamanlarda işgücü arzını özellikle kayıt dışı işlerde çalışarak yerli halkın bu sektörden ayrılmasına, kayıtlı çalışmaya doğru yönelmelerine ve bazı grupların da işsizliğe veya iş hayatından ayrılmasına neden olduğu söylenebilir. Fakat göçmenlerden gelen kayıt dışı ekonomideki artan rekabet yerli halkın eğitime ve beşeri sermayesini artırmaya daha çok yatırıma itmiştir. Göçün negatif etkileri özellikle düşük eğitim seviyesine sahip Türk vatandaşları için geçerlidir. Göçün etkileri özellikle gelişmiş

bölgelerde pozitif olarak hissedilirken, yeni iş oluşturma kabiliyeti düşük olan az gelişmiş bölgelerde ise, yerli halk üzerinde negatif etkiler oluşturmuştur. Göçmenlerin yavaş yavaş talep de oluşturması ile, birçok araştırma sonucuna göre yerli halkın istihdamını artırdıkları gözlemlenmektedir. Fiyatlarda da sadece talep oluşturdukları ilk dönemlerde gıda fiyatlarını artırırken, kayıt dışı sektörlerde çalışmaya başladıklarında fiyatları düşürür etkiler oluşturmuşlardır.

a. Nitel Araştırma Bulguları

7 İlde yapılan saha araştırmasında yapılan mülakatlarda öne çıkan başlıklar da aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Türk İşverenlerin İşine Yarayan Suriyeliler

Birçok Türk işveren tarafından yapılan yorumlarda, Türklerin çalışmak istemediği bazı mesleklerde artan bir ihtiyaç ve Suriyeli işçilere olan talep dile getirilmiştir. “Türk ürünleri pazarını canlandıran Suriyeliler” Derinlemesine mülakatlarda dile getirilen bir diğer husus da Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının rolüdür. Türkiye dışındaki bağıışçılardan sağlanan devasa mali kaynaklarla insani yardım operasyonlarını Türkiye’den yürüten Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının rolünün göz ardı edilmemesi gerektiği de ifade edilmiştir. Bu kuruluşlar aracılığı ile, insani yardım projelerinin hayata geçirilmesi için gerekli malların Türkiye pazarından satın alınmasına harcadığı ve bu durumun özellikle sınır şehirlerinde Türk pazarını canlandırdığı Suriyeliler tarafından belirtilmiştir.

Fakat göçmenlerin yaşadığı ekonomi alanında faaliyetlerine ve katkılarına engel olan bazı hususlar da bulunmaktadır.

Mali İşlemler ve Bankalarla İlgili Karşılaşılan Zorluklar

Yasalar, geçici koruma statüsünde olan bireylerin bankacılık hizmetlerinden ve para transferlerinden yararlanmalarını engellemektedir. Ancak, birçok göçmen, pratikte bankalarda çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını beyan etmektedir. Bu sorunlar geçici koruma statüsüne sahip bireylerin banka hesapları açma sürecinde yaşanan zorluklar ve ayrıca bazı durumlarda hesaplarının da yeterli bilgilendirme yapılmadan kapatılması olarak ifade edilmektedir.

Göçmenler, devletlerin dijital sistemler ve işlemleri daha fazla benimsemesi nedeniyle bankacılık işlemlerinin gerekliliğinin arttığını ve bu durumun geniş bir kesimi bu hizmetleri almak için kayıt dışı döviz bürolarına yönelmeye zorladığını ifade etmektedirler. Bankacılık sistemine kolayca erişememeleri ise, göçmenlerin istismar edilme ve yasa dışı faaliyetlere karışma riski ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler. İstanbul’da mülteci hakları savunucusu bir insan hakları aktivisti de bu durumu “Bankacılık sistemine girmek zorlaştıkça, geçici koruma statüsü sahiplerine bir meblağ karşılığında banka hesabı açmaya ‘yardımcı’ olan aracı taraflar görmeye başladık (simsarlık)” şeklinde dile getiriyor.

Yatırımcı Olarak Karşılaşılan Zorluklar

Göçmenler, geçici koruma statüsü, sahiplerini ekonomik güçlenmeye ve kendi işlerini kurmaya teşvik etmediğini, etkilerini küçük ve orta ölçekli projelerle asgari düzeyde sınırladığı düşünülmektedir. Uzmanlarla yapılan görüşmeler, odak grup tartışmaları ve Suriyelilerin liderliğindeki önemli projelerin izlenmesi süreci, girişimciler, iş insanları, yatırımcılar ve sivil toplum kuruluşlarının kurucularının çoğunun öncelikle turistik ikamet izni sahipleri ve ikincil olarak ve daha düşük bir dereceyle çalışma izni sahipleri olduğunu ortaya koymuştur. Bu ekonomiye daha aktif katılan grup, daha geniş yasal hak ve özgürlüklerden yararlanmak ve bankacılık hizmetlerinden faydalanmak için geçici koruma statüsünden uzak durmuş, ailelerinin diğer üyelerini ise genellikle geçici koruma statüsünde kayıt altına aldırılmışlardır.

Bununla birlikte, geçici koruma kartı sahiplerinden sınırlı sayıda kişi, bakkal dükkanları ve küçük ticari işletmeler gibi kendi işlerini kurmayı başarmıştır. Bazı yetenekli zanaatkarlar, küçük veya orta ölçekli sanayi atölyeleri açmış, ancak Türkiye içinde hareket özgürlüğünün kısıtlanması nedeniyle sık sık veri güncelleme işlemleri ve seyahat izinlerinin alınması gibi bürokratik engellerle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun, işlerini büyütmelerini engellediğini beyan etmektedirler. Ayrıca, geçici koruma statüsü sahiplerinin Türkiye dışına seyahat edememeleri, yeni pazarlara açılmalarını bunun yanı sıra ihracatı artıracak ve Türk ekonomisine katkı sağlayacak biçimde işlerini genişletmelerini büyük oranda engellemektedir. 2014 yılından beri Bursa'da yaşayan, giyim ve ihracat işiyle uğraşan bir tüccar yaşadığı sıkıntıları şu şekilde dile getirmektedir:

2018 yılından beri Bursa'da giyim ticareti yapıyorum. Bu, sevkiyat işlerini takip etmek veya bazı fuarlara katılmak için seyahat izni almak için çok zaman ve çaba harcamak anlamına geliyor. Bir süredir daha fazla hareket özgürlüğü sağlayan turistik ikamete geçmeyi düşünüyordum, ancak bu ikametlerin yenilenmesindeki kısıtlamalar ve sıkı politikalar nedeniyle bu fikirden vazgeçtim.

Göçmenlere göre, turistik ikamet izni gibi diğer ikamet türleri de ticari ve sanayi işletme sahipleri ile sivil toplum kuruluşları liderlerine daha iyi bir istikrar sağlamamıştır. Özellikle 2022'den bu yana uygulanan sıkı denetim ve uygulamaların göçmenleri çok fazla kısıtlamaya yönelmesi ve yabancı yatırımcıların sorunlarını çözmek için gerekli yasal kolaylıkların sağlanmamasından dolayı, yatırımcılar da da ikamet izni ve çalışma izinlerinin yenilenmesiyle ilgili sıradan göçmenler ile aynı bürokratik sorunlar ve engellerle karşı karşıya kaldıklarını beyan etmektedir. Gaziantep'te danışmanlık şirketi müdürü ve Suriyeli yatırımcılar birliğinin kurucusu olan bir iş insanı bu hususları şu şekilde ifade etmektedir:

İş insanları olarak işimizi genişletebilmemiz için en az üç yıllık istikrarlı ve net bir vizyona ihtiyacımız var. Ancak bu şu anda mümkün değil. Her yıl aynı kısır döngüye yakalanıyoruz. Ana meşguliyetlerimiz pasaportlarımızı yenilemek, onaylatmak ve hem ailemiz hem de kendimiz için ikamet başvurusunda

bulunmakve yenilemek. Bu süreç her yıl en az 3-4 ay sürüyor. Ayrıca uzatma işlemi aile bireylerinin tamamı için aynı süre verilmiyor. Bu durum süreci daha da karmaşık hale getiriyor, iş sahibini işinden alıkoyuyor ve istikrarsız hissettiriyor.

Bu hususun özellikle Suriyeli yatırımcıları olumsuz etkilediğine dair çok sayıda bilgi aktarılmıştır. Gaziantep ve Ankara'da inşaat şirketi sahibi bir iş insanı ise yaşadıkları olumsuzlukları şu şekilde aktarmaktadır:

Deprem sonrası inşaat sektöründe iş gücüne olan talep büyük ölçüde arttı. Suriyeli işçilerin mevcut olmasına rağmen, seyahat izni alma sürecinin karmaşıklığı nedeniyle bu iş gücünden yararlanma imkânı çok sınırlıydı. Hatay'da bir proje üzerinde çalışıyorduk ve çalışma amacıyla yapılan seyahat izin başvuruları, gerekli belgeler eklenmesine rağmen reddedildi. İşçiler işe ihtiyaç duyduklarından kaçak olarak gitmek zorunda kaldı ve biz de projeyi zamanında teslim etmek zorundaydık. Çalışma sırasında bazı denetim ekipleri, işçilere ve bize büyük para cezaları verdi.

Yabancı şirket sahiplerinin ve özellikle Suriyeli şirket sahiplerinin, yatırımcılar ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların çok sık karşılaştığı çalışma izni verilemesi hususu konusundaki sorun defalarca ilgili mercilere iletildiği de belirtilmiştir. Fakat göçmenler bu çalışma izni konusunda şikayetlere rağmen herhangi bir adım atılmadığını da ifade etmektedir. Bu durum, onları kayıt dışı çalışmaya itmekte ve bu durumda da yasaları ihlal etmeleri nedeniyle para cezalarına ve hatta sınır dışı edilme tehlikesine açık hale getirdiği beyan edilmektedir. Görüşmeler sırasında, bir iş adamı, bu politikaların yalnızca Suriyelileri hedef almadığını, aynı zamanda Arap yatırımcıları da kapsadığını belirtmiştir. İhracat şirketi sahiplerinden bir Cezayirli'nin, çalışanlar veya vergi ödemeleri açısından şirkette hiçbir değişiklik olmamasına rağmen, çalışma izninin yenilenmesi reddedildiğini beyan etmiştir. Ret gerekçesi olarak ileri sürülen gerekçenin ise çok sudan bir sebep olduğunu belirtmiştir. Bir iş insanı yine çalışma izni ile ilgili deneyimini şu şekilde dile getirmektedir:

Çalışma iznimin yenilenmesi için yaptığım başvuru, ben iş sahibi olmama ve çalışanlarımın çalışma izni yenilenmesine rağmen ret sebebi açıklanmadan sekiz kez reddedildi, tüm başvurular profesyonel bir Türk hukuk danışmanı tarafından hazırlanmıştı ve dokuzuncu başvuruda sebebini bilmediğim şekilde kabul edildi.

Yatırımcıların baş etmesi gereken bir diğer sorun ise enflasyondur. Birçok yatırım, yıl sonunda TL cinsinden kâr elde etse de, enflasyon nedeniyle bu kârlar yatırımcıların dolar cinsinden sermayelerinin değer kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum, yatırımların reel değerini kaybetmesine yol açmakta ve yatırımcıların Türkiye'de yatırıma olan ilgisini azaltmaktadır.

Suriyeli iş adamlarının toplumsal sorumluluğuyla ilgili olarak, özellikle Kuzey Suriye'deki sanayi şehirlerinin açılmasıyla birlikte birçok iş adamı Suriye'ye de mal satarak çalışmak istediklerini belirtmektedir. Ancak, bu istek, menşe sertifikası

alma ve küresel ve Türkiye finansal sistemi ile alakalı mali transfer sorunlarıyla karşı karşıya gelmek anlamını taşımakta olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki Suriyeliler siyasi şartlardan kaynaklı Suriye'ye uygulanan uluslararası yaptırımlarla bağlantılı daha başka engellerle de karşılaşmaktadırlar. Bursa'da üretim ve ihracat yapan büyük bir fabrikanın sahibinin yaşadığı şu olaylar dikkat çekicidir:

Türkiye'deki bir ihracat işimi yaptığım esnada, istenen dökümanlarla belgelenmiş resmi havaleler olmasına rağmen, bana gelen bir mali havale donduruldu. ABD'deki aracı bankaya başvurduğumda, bana Küba, Kuzey Kore, Kırım Cumhuriyeti, İran ve Suriye ile herhangi bir iş yapmayacağıma dair bir belge imzalamamı istediler. Çünkü bu ülkelere yaptırım uygulanıyordu. Dolayısıyla, Kuzey Suriye'de iş yapmayı düşünürsem tüm ticari faaliyetlerim tehdit altında olacak.

Ekonomide de Kendini Gösteren Kültürel Farklılıklar

Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan problemlerin oraya çıkardığı gerginliklerin, işlerin yürütülmesi üzerinde etkili olduğu gibi, çalışanlarla olan ilişkiler üzerinde de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Görüştüğümüz bazı iş insanları, Türk çalışanlarla çalışmanın zorluğundan, yönetim anlayışı ve iş yapma biçimi farklılıklarından şikayetçi olmuşlardır. Bazı çalışanların yabancı işverenlerden talimat almaya isteksiz olduğu belirtilmiş ve bu durumun, yatırımcıların daha iyi anlaşabilecekleri yabancı işgücünü tercih etmelerine neden olduğu dile getirilmiştir. İhracat yapan Suriyeli bir fabrika sahibinin tecrübeleri şu minvaldedir:

Türk iç pazarıyla olan deneyimimde, tüccarlar arasında yaygın bir gelenek olduğunu fark ettim: dolandırıcılık veya hile durumlarında sorunlarını kendi yöntemleriyle çözmeye çalışıyorlar ve yasaya başvurmanın etkili olmadığını düşünüyorlar. Bu yüzden ailelerinden ve tanıdıklarından yardım alarak haklarını zorla geri alıyorlar. Bu durum beni ithalatta sınırlı kalmaya ve iç pazardan uzak durmaya itti.

Suriyeli bir firma sahibinin Türk çalışanları ile ilgili şu tespitlerine kulak vermekte fayda var:

Arap yatırımcı ile bazı Türk çalışanlar arasında ciddi bir iletişim sorunu var. Yıllarca tecrübem olmasına rağmen, işi yönetme şeklimden memnun olmayan çok sayıda Türk çalışanla karşılaştım. Çalışma biçimlerine uymayı reddetme ve küçümseme durumu vardı. İşten çıkarmak zor olduğundan, başıma bir şey getirmemelerinden emin olmak için onlara hak ettiklerinden fazlasını vermek zorunda kaldım.

Devlet Desteklerinin Yetersizliği

Yabancı yatırımları teşvik eden politikaların yetersizliği hakkında görüştüğümüz iş adamları, akraba veya tanıdıklarının Türkiye'de başarılı olamayıp başka pazarlarda yüksek kar elde eden birçok yabancı yatırımcının hikayelerini aktarmışlardır. Bu iş adamlarının bazıları, illerdeki ekonomi ofislerinin yatırımcılara Türkiye piyasası hakkında doğru bilgi vermemesini, başarısızlığın temel sebeplerinden biri olarak göstermektedirler. Örneğin, birçok yatırımcı, sanayi bölgelerinde sunulan arsaların zaten Türk iş insanlarına satıldığını ve bu arazilerin kendilerine satıldığı iş insanlarının, bu arsaları Ekonomi Ofisi'nin ilk fiyatlarının iki katı fiyatla satışa sunduğunu görünce şaşırıldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, devletin yatırıma desteği ile pratikteki uygulama arasında bir uçurum olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca, devletten yatırıma teşvik amacıyla sunulan desteğin sadece makine ithalatında vergi muafiyeti ile sınırlı kaldığı belirtilmiştir.

Türkiye'den Çıkış

Görüşmelerde, 2022'den bu yana Suriye ve Arap sermayesinin ve yatırımcıların Türkiye'den göçünün açıkça arttığı belirtilmiştir. Bu durum, özellikle küresel piyasaların yatırımcıları ve sermaye sahiplerini çekmek için büyük teşvikler ve kolaylıklar sunarak yoğun rekabet ettiği bir dönemde ekonomik ve yasal istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır.

Birçok röportaj, çoğu Suriyeli ve Arap yatırımcının Türk iç pazarında çalışmaktan vazgeçtiğini ve dış pazarlara yöneldiğini belirtmektedir. Bu tercih, toplumsal kutuplaşma ve artan nefret söylemi ile ırkçılıktan kaynaklanan sorunlardan uzaklaşma çabası olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca, herhangi bir sorun çıktığında yasal koruma çerçevesinin zayıf olduğunu hissetmeleri de bu tercihi etkilediği ifade edilmektedir. Gaziantep'te bir işletme sahibinin şu sözleri kayda değerdir:

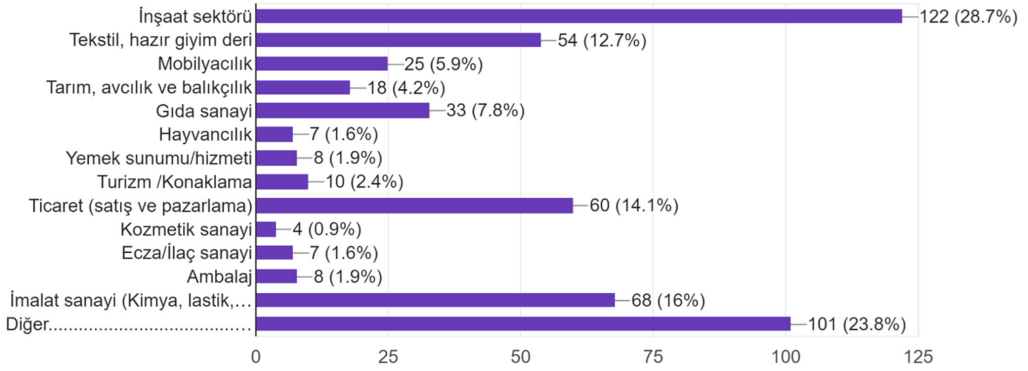
Türkiye'deki birçok yatırımcı, yatırımlarını diğer ülkelere taşıma konusunda cazip teklifler aldı. Suudi Arabistan, tüm ihracatçılara gönderdiği yazılı teklifte, tesis için gerekli araziyi ücretsiz sağlama, yılda sadece 100 Suudi Riyali ücretle yüz işçiye vize verme ve kredi kolaylıkları sunma gibi imkanlar sağladı. Benzer şekilde, Çin, taşınma maliyetleri ve işçi ücretleri konusunda kolaylıklar sunarak ihracatçıları topraklarına çekmeye çalışıyor.

3.3. Türkiye Geneli Firmaların Göçmenlere Bakışı Araştırması

Bu kısımda Türkiye'de faaliyet gösteren firmaların göçmenlere bakış açısını ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaçla, bahar 2024'te 14.000'e yakın firmaya cevaplama 3-5 dakika arasında süren bir online anket gönderilmiştir. Türkiye'nin 81 ilinden bu ankete 425 firmadan cevap alınmıştır. Bu kısımda bu gelen verilere dair analiz sonuçları sunulmaktadır.

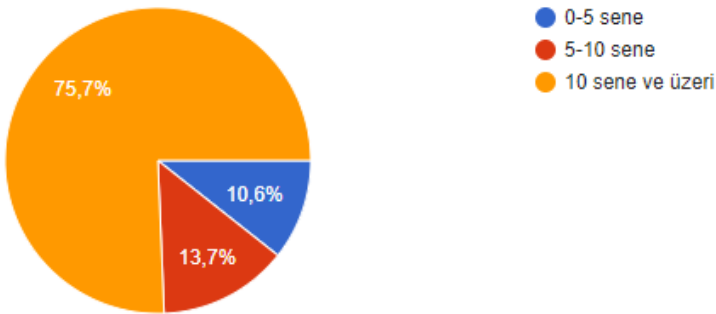
Şekil 3.1'e de ankete katılan firmaların sektörel dağılımı gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre, ankete cevap verenlerin en yüksek yüzde ile bulunduğu sektör %28.7 ile inşaat sektörüdür.

Mensup olduğunuz firma hangi sektörde hizmet vermektedir?

Şekil 3.1. Ankete Katılan Firmaların Sektör Dağılımı

Firmanız kaç senedir hizmet vermektedir?

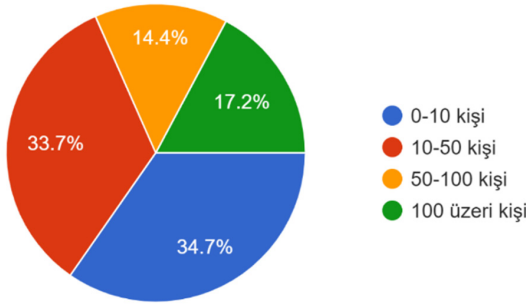

Şekil 3.2. Ankete Katılan Firmaların Faaliyet Süreleri

Şekil 3.2'de firmaların büyüklüğünü anlamakta gösterge olarak kullanılan faaliyet süresinin yüzde dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, firmaların %75'i 10 yıl ve üzeri bir süredir faaliyet göstermektedir. Bu da ankete cevap veren firmaların görece büyük olduğunu göstermektedir.

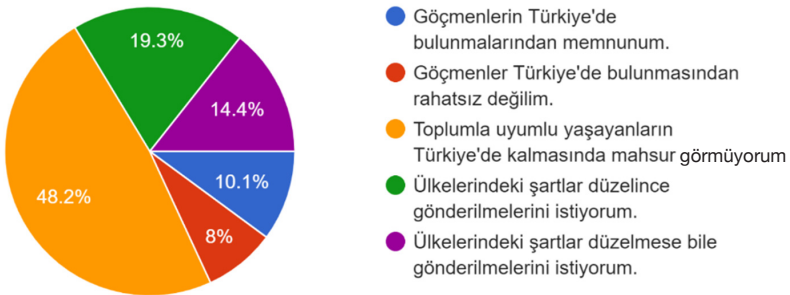
Şekil 3.3'te firma büyüklüğünün bir diğer göstergesi olan çalışan sayısının dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, 100 ve üzeri kişinin çalıştığı büyük ölçekli firmalar bütün firmaların %17.2'i iken, 10 kişiden az çalışanın olduğu firmalar örneklemin %34.7'sini oluşturmaktadır.

Firmanızın çalışan sayısı hangi kategoriye girer?

Şekil 3.3. Firmaların Çalışan Sayıları

Göçmenlerle ilgili hangisi sizin bakış açınızı en iyi yansıtır?

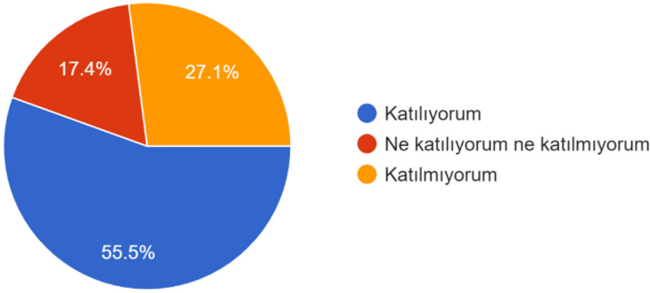

Şekil 3.4. Firmaların Göçmenlere Bakış Açısı

Şekil 3.4'te araştırmamızın en önemli içeriğini oluşturan firmaların göçmenlere bakış açısını gösteren dağılım bulunmaktadır. Bu soru göçmenler ile ilgili hangisi sizin bakış açınızı en iyi yansıtır şeklinde yöneltilmiştir. Cevap şıkları (1) Göç-

menlerin Türkiye’de bulunmalarından memnunum, (2) Göçmenler Türkiye’de bulunmasından rahatsız değilim, (3) Toplumla uyumlu yaşayanların Türkiye’de kalmalarında mahsur görmüyorum, (4) Ülkelerindeki şartlar düzelince gönderilmelerini istiyorum, ve (5) Ülkelerindeki şartlar düzelme bile gönderilmelerini istiyorum şeklindedir. %48,2 ile en fazla seçilen seçenek toplumla uyumlu olanların Türkiye’de kalmasında mahsur görmeyenlerdir. Bununla birlikte ülkelerindeki şartlar düzelince gönderilmelerini isteyen 19,3%’lük bir kesim de bulunmaktadır. Aynı şekilde %14,4’e tekabül eden bir grup da ülkelerindeki şartlar düzelme bile gönderilmeleri gerektiğini düşünmektedir.

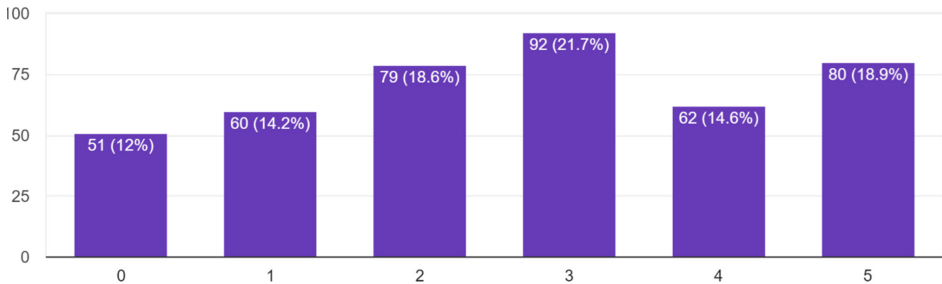
**Göçmenlerin çalışma izni alma şartları kolaylaştırılmalıdır.
Bu ifadeye katılma düzeyinizi belirtiniz.**

Şekil 3.5. Firmaların Göçmenlere Çalışma İzni Verilmesine Bakış Açısı

Şekil 3.5’te firmaların göçmenlere çalışma izninin kolaylaştırılması gerektiği ile ilgili bir yargı cümlesi verilmiş ve bu ifadeye firmaların %55,5’i katıldığını belirtirken, yaklaşık %27,1’i katılmadığını belirtmiştir.

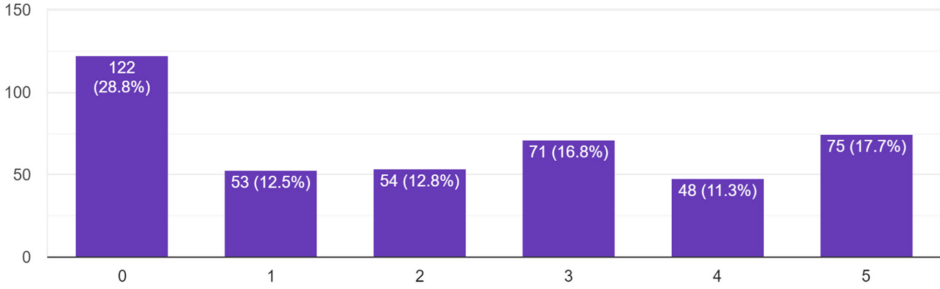
Göçmenlerin Türkiye ekonomisine katkısını değerlendiriniz.

Şekil 3.6. Firmaların Göçmenlerin Ekonomiye Katkıları ile ilgili Değerlendirmeleri

Şekil 3.6'da firmaların Türkiye ekonomisine olan katkılarını değerlendirmelerine ait sonuçlar bulunmaktadır. Buna göre, firmaların %21,7 ile en büyük yüzdesi göçmenlerin katkılarını 5 üzerinden 3, ikinci en büyük yüzde de %18,9 ile 5 üzerinden 5 olarak değerlendirmektedir.

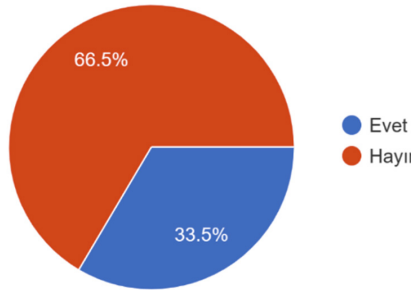
Göçmenlerin firmanızın faaliyette bulunduğu sektöre katkısını değerlendiriniz.

Şekil 3.7. Firmaların Göçmenlerin Sektöre Katkıları ile ilgili Değerlendirmeleri

Firmaların %28,8'i göçmenlerin kendi faaliyet gösterdikleri sektöre katkılarını 5 üzerinden 0 olarak değerlendirmektedir. Bununla beraber, göçmenlerin sektöre katkısının 5 üzerinden 5 olduğunu belirten de %17,7'lik bir grup bulunmaktadır.

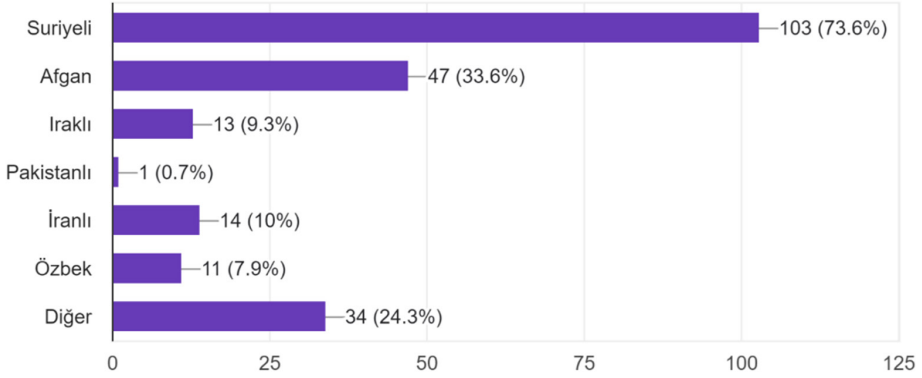
Firmanızda halihazırda çalışan göçmen var mı?

Şekil 3.8. Firmalarda Göçmen Çalıtırma Dağılımı

Şekil 3.8'de firmalarda göçmen işgücü bulunmasına dair bir dağılım sunulmaktadır. Firmaların %66,5'inde halihazırda göçmen çalışmamaktadır. Firmaların %33,5'ü firmada göçmen çalıştığını beyan etmektedir.

**Firmanızda çalışan göçmenler hangi ülkededir?
(Birden fazla sık işaretleyebilirsiniz.)**

Şekil 3.9. Göçmenlerin Geldiği Ülkeler

Şekil 3.9'da göçmenlerin kökenine dair dağılım gösterilmektedir. Buna göre, firmalarda çalışanların göçmenlerin büyük çoğunluğu Suriye kökenlidir. İkinci büyük kategori, Afganistan kökenlilerdir.

Tablo 3.1. Göçmen İstihdam Edilmesinin Nedenleri

Neden	Yüzde	Sıklık
Yerli işçi bulma zorluğu	75,7	106
Yerli işçilerin iş beğenememeleri	60,7	85
Arapça bilmeleri yurtdışı veya yurtiçinde müşterilere hitap etmek	26,4	37
Daha kaliteli iş çıkarmaları/Mesleki yetkinlikleri	22,9	32
Daha az şikayet etmeleri	20	28
Onlara destek olmak amacıyla	16,4	23
Ücretlerin / maliyetlerinin düşüklüğü	12,9	18
Daha uzun süre çalışmaları	11,4	16
İşten ayrılma ihtimallerinin düşük olması	10	14
Sosyal güvenlik maliyetlerinden kaçınmak	3,6	5

Tablo 3.1'de göçmen istihdam eden firmalara sorulan, neden göçmen istihdam etmeyi tercih ettikleri soruna verdikleri yanıtların dağılımı en fazla seçilen şıktan en az seçilen şığka doğru sıralanmıştır. Bu dağılıma göre, firmaların göçmen istihdam etmeyi tercih etmelerindeki en belirgin nedenler yerli işçi bulma zorluğu ile alakadardır. Ankete katılanlardan %75,7'si göçmen istihdam etmesinin nedenini yerli işçi bulma zorluğu olarak belirtmiştir. İkinci en yaygın sebep de %60,7 ile yerli işçilerin iş beğenmemeleridir. Bu çok çarpıcı bir sonuçtur. Şöyle ki, göçmenlerin yerlilerin işlerini elinden aldığı argümanını çürütmekte ve aslında yerlilerin tercih etmediği işleri göçmenlerin yaptığına işaret etmektedir. Bu iki seçeneğe göre daha az yüzde ile seçilmiş olsa da, en yaygın üçüncü göçmen çalıştırma nedeni %26,4 ile Arapça bilmelerinden kaynaklı olarak belirtilmiştir. Yine bu kategori açısından da yerliler ile göçmenlerin rekabeti sözkonusu değildir. % 3,6 ile en az seçilen seçenek sosyal güvenlik maliyetlerinden kaçınmaktır. Bu bulgu iki şekilde yorumlanabilir. Her ne kadar anketi dolduran firmanın hangi firma olduğu anketten çıkarılamayak da olsa, firmalar yasal olmayan bir seçeneği söylemekten kaçınıyor olabilir. Diğer bir ihtimal de, gerçekten firmaların çok azı için sosyal güvenlik maliyetlerinin göçmen istihdamında belirleyici olduğudur. İşten ayrılma ihtimallerinin düşük olması ve daha uzun süre çalışıyor olmaları da gibi gerekçeler, firmaların göçmenleri karlı olduğu için çalıştırıyor olmaları yaklaşımına uygundur. Bununla beraber, %16,4 firma da göçmenlere yardım etmek için onları istihdam ettiğini de belirtmiştir. Bu seçim, bir kişiye iş öğretmenin veya iş vermenin o kişiye yardım etmenin bir formu olduğu görüşüne de uygundur.

Tablo 3.2. Göçmen İstihdam Edilmemesinin Nedenleri

Neden	Yüzde	Sıklık
Göçmen çalıştırmak için gerekli çalışma izni almanın zorluğu	29,4	77
Kültürel uyumsuzluk	27,9	73
Çalışma disiplinlerinin /motivasyonlarının eksikliği	27,1	71
Yaptıkları iş kalitesinin düşüklüğü /Kalifiye olmamaları	25,6	67
Göçmen çalıştırmak için yasal zorunlulukları karşılayamamak (İdari zorluklar)	25,6	59
İşin göçmen çalıştırmaya yasal olarak mücade etmemesi	17,6	46
Türkçe konuşma konusundaki zorluk	16,8	44
Türk işçiler ile anlaşmazlık	15,3	40
Müşterilerin göçmenlerden rahatsız olması	12,2	32
Göçmenlerden hoşlanmam	8,4	22
Daha fazla izin almak istemeleri /daha çok sağlık sorunları	6,1	16

Tablo 3.2’de göçmen istihdam etmeyen firmalara, neden göçmen istihdam etmeyi tercih etmedikleri sorusuna verilen yanıtların dağılımı sunulmaktadır. Tablo 3.2’ye göre, göçmen istihdam etmemeye neden olan en belirleyici unsur %29,4 ile gerekli izinleri almanın zorluğu olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci sırada, %27,4 ile kültürel uyumsuzluk gelmektedir. Her ne kadar Türkiye’de artan yabancı düşmanlığı olduğu düşünülse de, şirketlerin karlarını düşünmeleri ve göçmenlerden hoşlanmasa bile eğer kendileri için ekonomik fayda oluşturacağına inanıyorsa, onları istihdam etmeleri beklenir. Bu beklenti ile doğru orantılı olarak göçmenlerden hoşlanmadığı gerekçesiyle göçmen istihdam etmeme davranışı %8,4 ile listenin en sonlarında gelmektedir. Türkçe konuşmaktaki zorluk da %16,7’lik bir grup işletme tarafından seçilmiştir. Bu sonuçlardan göçmen potansiyelinden yeterince yararlanılamamasının yasal düzenlemelerle yakından ilgili olduğu anlamı çıkarılabilir. Aynı zamanda, göçmenlerin Türkçe beceri düzeylerini artırmalarının kendi iş bulma kapasitelerine olumlu yansıtacağı sonucu çıkarılabilir. Bu tablodan çıkarılabilecek bir diğer sonuç, kültürel uyumsuzluğun, göçmenlerden yeterince faydalanamamayı netice verebileceğidir.

“Çalışma izni almakta zorluk çekiyoruz”

Çalışan veya işveren hiç fark etmez, Suriyeliler olarak her sektörde veya iş hayatının çeşitli derecelerinde de olsak çalışma izni almakta zorluk çekiyoruz.

Suriyeli İş insani (9 yıl Gaziantep + 3 yıl Bursa), Bursa

Özetle, literatür göçmenlerin ekonomik büyümeye katkılarının dil farklılığının az olduğu, kültürel uyumun fazla olduğu, uzun dönem oturma imkânı sağlandığı ve özellikle eğitilmiş göçmenlerin olduğu durumlarda daha fazla olacağı şeklinde bulguları göstermektedir.

Bütün bulgular bir arada değerlendirildiğinde göç konusunda yapılan teorik çalışmaların da gösterdiği gibi, göç ülkelere ekonomik büyümeyi pozitif etkileyebilecek bazen sadece yeni emek ve bazen sadece yeni sermaye girişi ve bazen de hem emek hem de sermaye girişi sağlamaktadır. Fakat bu artan kaynakları üretime dönüştürebilmek için üretimde kullanmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, emeğin istihdam olunması, sermayenin de yatırıma dönüşüp üretimde kullanılması gerekmektedir. Bu teorik imkanın pratikte ne gibi sonuçlar doğurduğu incelendiğinde, pratikte bazı ülkelerde göç ile ekonomik büyümenin arttığını gösteren bulgular vardır. Öte yandan ekonomik büyümeyi ve ekonomik büyümenin bir sürükleyicisi olan firmalardaki üretkenliği negatif etkilediğini gösteren bulgular da vardır. Bütün bulgular bütünsel olarak okunduğunda, piyasa kuvvetlerinin göçü otomatik olarak ekonomik büyümeye yönlendireceğini beklemek gerçekçi olmaz. Bu da göçün yönetilmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Göçmenlerin ekonomiye olan katkısını, göçmenlerin çalışmak ve topluma uyum sağlamak istekliliği ile ve yerli halkın onlara uyum konusundaki istekliliği belirleyecektir. Göçmenleri potansiyel kazanç gören toplumlar göçmenler ile gelen çeşitlilikten ekonomik olarak yararlanırken, göçü potansiyel tehdit gören toplumlar da göçmenlerden ekonomik olarak faydalanamamaktadır.

4. Kültürel Karşılaşmalar: Gerilim ve Uyumun Birlikte Tecrübe Etmek

Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU

İnsanın doğup büyüdüğü, hatıralarını biriktirdiği, varoluş hikayesine eklemlenen evini ve yurdunu terk etmesi, farklı ve yeni bir yaşamın kapısını aralaması kolay değildir. Göç, insanın zaman ve mekânla kurduğu ilişkide kendini yeniden konumlandığı bir süreçtir. Başka bir ifadeyle göç, sadece demografik bir nüfus hareketi değildir.

Göç eden birey, gittiği yere sadece fiziksel varlığını götürmez aynı zamanda kültürel varlığını da götürür ve orada onu yaşatmaya çalışır. Bu da doğal olarak farklı kültürlerin karşılaşmalarına zemin hazırlar. Kentlerin gündelik hayatın pratiklerinde ve sosyal dokusunda ortaya çıkan kültürel farklılıklar, bir yandan heyecan verici karşılaşmalara, yenilik getirici sentezlere ve hayatın doğal renklerini tamamlayıcı bir tablo ve zenginleşmeye, diğer yandan da toplumsal uyum sorunu ve kültürel çatışmaya götürebilecek bir potansiyel anlamına gelir.

Göç yönetimi bu anlamda kültürel karşılaşmaların da yönetimi anlamına gelir. Çatışma potansiyelini azaltacak, beraberliğin imkanlarının önünü açacak biçimde sürecin tüm parçalarının uyumlu biçimde yönetimi, zengin bir potansiyelin hem gelenler hem de onların geldiği ülke açısından önemli bir kalkış ve gelişme fırsatını ifade eder.

Bir sistemin iyi işleminin tüm parçalarının uyumlu biçimde çalışmasına bağlı olduğu gibi, sosyal anlamda da bir sistemin sorunsuz biçimde işlemesi, parçalar arasındaki sürtünme katsayısının azaltılması ve ahenkli bir çalışmanın sağlanması anlamında sosyal uyum için gerekeni yapmaya ihtiyaç gösterir.

Bu amaçla önümüzdeki durum nedir? Elimizdeki somut kazanımlar veya zaman içinde yitirdiklerimiz nelerdir ve bütünleşik bir göç politikası doğrultusunda bu karşılaşmanın ahenkli biçimde olumlu bir düzeye getirilmesi bakımından atılması gereken adımlar nelerdir? Bu kısımda literatürden ve sahadan hareketle cevap aranacak sorular bunlardır.

4.1. Toplumsal Kabul Açısından Ön Plana Çıkan Sorunlar

Türkiye'nin göç yönetimi kültürel karşılaşmalar anlamında ne durumdadır? Türkiye neyi doğru neyi yanlış yapmıştır ve doğruların egemen olması için atılması gereken adımlar nelerdir?

Göçün başlangıcında, öncelikle Suriyeliler olmak üzere özellikle 2000 sonrası savaş ve iç çatışmaların mağduru sığınmacılar için gerek kurumsal gerekse bireysel düzeyde eşine az rastlanır bir dayanışma sergilenmiştir.

Suriye'de baş gösteren iç savaş ve çatışmaların ardından Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmeye başlayan Suriyelilerle ilgili sürecin başındaki algı, onların zulme uğramış insanlar olduğu şeklindedir. Dindar Müslüman kesimler açısından buna ilave olarak "mazlum Suriyeli kardeşlerimiz" ve "Ensar-Muhacir kardeşliği" vurgusu da yaygındır.

Kritik bir insani aşamada hükümet veya genel ifadeyle devlet, zor durumda kalan insanlarla ilgili olarak gerek ahlak gerek Anadolu'nun kadim içirme ve kucaklama geleneği ve gerekse de uluslararası hukuk açılarından sorumlu bir hükümetin ve devletin yapması gerekenlere uygun bir tutum aldı: Kapıları açtı ve geniş toplumla bütünleşerek kendi ayakları üstünde durmalarının zemini sağladı.

Ancak geçen yıllar içinde bir yandan kamunun, bakanlıkların, ilgili kurum ve kuruluşların göç yönetiminin ayrılmaz bir parçası olan kamusal iletişim, bilgilendirme ve sosyal uyum ile ilgili diğer çalışmaları yapmakta istenen hedeflere ulaşamamış olması, diğer yandan muhalefetin göçmenlerle ilgili olarak 13 yıllık kesintisiz bir ayrımcılık üreten dezenformasyonu, zaman içinde baştaki kabul ve dayanışmanın yerini göçe ve göçmene karşı ağırlıklı olarak olumsuz duygulara ve tutumlara bıraktı.

Kültürel Temas: Endişe ve Empati

Uluslararası göçlerin en temel sonuçlarından biri de kültürlerarası etkileşime kapı aralmasıdır. Farklı kültürlerle mensup birey ve grupların birbirleri ile ev sahibi ülkenin sosyal dokusu, kültürel kodları ve toplumsal formasyonunda birçok yeni ve farklı olgunun ortaya çıkmasına ve yeni tartışmaların neşvüneva bulmasına da zemin hazırlar. Konuya kültürel temas açısından bakıldığında en temel tartışma konularından birinin de göçmenlerin, özellikle de mülteci, sığınmacı, geçici koruma gibi hukuki statülere sahip insanların ev sahibi ülkeye sosyal uyumu gelmektedir ki, bu noktada en temel problem onlara yönelik önyargının aşılabilmesidir. Atasözlerine de yansıdığı üzere "insan bilmediğinin düşmanıdır." Nitekim sosyal temas kuramcıları da en temelde sosyal temasın önyargıları azaltacağı, sosyal ilişkileri düzenlemek için gruplar arasında sosyal temasın olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Allport, 1954; Sherif vd., 1961; Amir, 1969; LeVine ve Campbell; 1972; Tajfel ve Turner, 1979; Pettigrew, 1998). Önyargının Doğası

isimli kitabında ortaya koyduğu Temas Hipotezi ile temas kuramının temellerini atan Gordon Allport (1954)'un hipotezindeki ilk varsayımlar, dış gruptan kişilere dair bilgi eksikliğinin, kişileri ön yargıya sevk ettiği ve farklı gruplardan kişilerin birbirini tanımasıyla bu ön yargının azalacağı yönünde olmuştur. Bununla birlikte Allport (1954), sosyal temasın önyargıyı azaltıcı bir etki oluşturabilmesi için bazı koşulların sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu koşullar; eşit statü, ortak amaç, iş birliğine dayalı ilişki ve otorite desteğidir. Buna göre ilk koşul eşit statüdür ki, burada eşitlik sadece hukuki olmayıp sosyo-ekonomik bir eşitliktir. Bu bağlamda temas halindeki grupların sunulan kaynak ve imkanlara ulaşımı ile karar alma süreçlerine müdahil olabilmeye imkânı son derece önemlidir. Dahası farklı grupların birbirleri ile eşit oldukları yönündeki algıları da önemlidir. Aksi halde gruplar arasında oluşan etkileşim sonucunda ön yargıların üretilmesi veya pekiştirilmesi muhtemeldir.

İkinci koşul, grupların ortak hedeflere sahip olması (üst amaçlar belirlenmesi) ve bu hedefler doğrultusunda iş birliği içinde aktif olarak çalışmasıdır. Sherif ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği kamp deneyinde görüldüğü üzere, farklı gruplara bir üst amaç verildiğinde, grup üyeleri birbirlerine karşı olan düşmanca tutumlarını bir kenara bırakıp diğer grup üyeleriyle ortak amacı gerçekleştirmeye ve birbirleri ile iş birliği içinde verilen hedefe odaklanmışlardır (Sherif vd., 1961; Sherif ve Sherif, 1969).

Üçüncü koşul ilişkinin iş birliği temelinde gelişmesine yöneliktir. Temasın rekabet ya da yarışma zemininde şekillenmesi yanlılık, önyargı gibi olumsuz tutum alışları tetiklerken iş birliği durumunda aynı amaca yönelmesi sebebiyle birlik-telik grupların birbirlerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde değiştirebilmektedir (Gaertner vd., 1999; Koschate ve Van Dick, 2011).

Dördüncü ve son koşul, otorite olarak kabul edilen kişilerin özellikle de politikacı, yönetici, kanaat önderi gibi otorite figürlerinin gruplar arası temasa ve etkileşime verdikleri destektir (Pettigrew, 1997).

Elbette bu destek tek başına yeterli değildir. Yasaların da sosyal temasa uygun düzenlenmiş olması son derece önemlidir. Başka bir ifade ile otorite figürlerinin verdiği destek, kurallar ve yasal düzenlemeler ile meşrulaştırılmalı ve kurumsal hale getirilmelidir. Bahsi geçen koşulların fiili olarak sağlanabildiği, hayata geçirilebildiği durumda farklı sosyal kimliğe (etnik, dini, mezhebi vb.) sahip gruplar arasında gerçekleşebilecek olumlu temas ve etkileşim, gruplar arası önyargıları azaltacak ve zamanla ve gruplar arasında olumlu tutumların gelişmesine zemin hazırlayacaktır (Pettigrew, 1998).

Bu noktada son derece önemli olan bir diğer husus da söz konusu koşulların sürdürülebilir olmasıdır. Başka bir ifade ile farklı sosyal kimliklere sahip gruplar arasındaki temas ve etkileşim kısa süreli ilk karşılaşmalar yerine, uzun süreli ve tekrar eden ilişkilere dönüştüğünde, bu koşullar bir anlam kazanacak, böylece

gruplar arası temas ve arkadaşlıklar yoluyla oluşturulan duygusal bağlar, bireylerin kendi gruplarından olmayan, dış grup üyelerinin tamamına karşı daha olumlu tutumlar geliştirebilmelerine de imkân sağlayacaktır (Pettigrew, 1997). Dolayısıyla farklı sosyal kimliklere sahip kişiler aynı ortamlarda birlikte zaman geçirmeye başladığında, süreç boyunca tekrarlanan temas ve etkileşim, bir arkadaşla geçirilen kaliteli zaman, kişilerin birbirlerine ilişkin tutumlarını olumlu etkilerken aksi durumda gruplar arası kaygıyı ve önyargıyı artırabilmektedir (Paolini vd., 2004).

Konuya Türkiye'deki sığınmacılar açısından bakıldığında bahsi geçen koşulların sağlanamadığı dolayısıyla kısa süreli ilk temasların bir süre sonra kaygı ve tehdit algısını beraberinde getirdiği görülmüştür. Suriye'deki savaş ve iç çatışma sebebiyle 2012 yılında Türkiye'ye gelen bir katılımcının ifadeleri konuyu özetler nitelikte:

İlk geldiğimiz zamanlar bir sorun yoktu. İnsanlar çok yardımcı oldu. Hatta ihtiyacımız olmasa bile ev eşyası ya da para (nakdi yardım) teklif eden bile oluyordu. 2016 yılından sonra ise bazı kişiler tarafından dışlayıcı bakışlara ve sözlere maruz kaldım. Pazar yerlerinde, toplum ulaşımında, sosyal hayatta sözlü tacizlere maruz kalıyorum.

Mesela ilk geldiğimde Arapça konuştuğumda dışlayıcı tavırlara maruz kalmıyordum. Şimdi Türkçeyi öğrendimama tabi Türkçe konuşsam bile yabancı olduğum anlaşılıyor. Ama şimdi ne zaman kendi aramızda Arapça konuşsak fiziksel olmasa da insanların bakışlarıyla, damgalamalarına ve sözleriyle ayrımcı tavırlarına maruz kalıyorum.

Yerel halkın başta Suriyeliler olmak üzere göçmenlere yönelik tutumlarını araştıran çalışmalara bakıldığında da Suriye göçünün ilk yıllarında Türk halkının Suriyelilere dair tutumlarının daha ziyade misafirperverlik anlayışı ile şekillendiği ancak zaman içinde bu olumlu tutumun yerini önce endişeye sonra tehdit algısına ve kimi zaman yabancı düşmanlığına evirildiği ortak bulgular arasındadır (Koyuncu, 2014a; İçduygu, 2015; Doğan vd. 2020; Kirişçi ve Ferris, 2015; Oytun ve Gündoğar, 2015; Erdoğan 2018; Erdoğan 2021).

Kısaca ifade edildiğinde sığınmacıların artan sayılarına paralel olarak kentlerin kamusal alanlarında daha fazla görünür hale gelmeleri kültürel karşılaşmaları da sıklaştırmış ve gerek karşılaşılacak olumsuzluklar gerekse üretilen şehir efsaneleri ile birlikte yaşama konusundaki çekinceler gündeme getirilmiş, bu durum toplumsal kabulün zayıflamasına sebep olmuştur.

Araştırma verileri göstermektedir ki, göçmenler gündelik hayatın hemen her alanında ayrımcılığa ya da dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Sokakta, çarşıda, pazarda, AVM'de, toplu ulaşımında, kent meydanlarında, işyerinde, apartmanda ya da resmî kurumlarda söz konusu ayrımcılık ve dışlanmaya şahit olmak mümkündür. İstihdamdan eğitime, sağlıktan güvenliğe, ev kiralardan kamu yardımlarına kadar hemen her alanda göçmenlere yönelik tepkiler gözlemlenmektedir.

Konuya kültürel karşılaşmalar temelinde bakıldığında ayrımcılık ve dışlanma iddialarının yoğunlaştığı alanlar toplu ulaşım araçları, alışveriş mekanları ile göçmenlere kamu hizmeti sunan kurumlar olarak ifade edilmektedir. Nitekim yerel halkın Suriyelilere yönelik algı ve tutumu ile ilgili olarak her biri farklı illerde yapılmış araştırmalara (Reçber ve Ayhan, 2013; Koyuncu, 2014a; Gözübüyük Tamer, 2016; Güney ve Konak, 2016; Budak, 2017; Çalışkan, 2019; Karasu, 2016; Çetin, 2017; Aydın vd., 2017; Atasoy ve Demir, 2015) bakıldığında da özellikle kültürel faktörler açısından olumsuz algı ve tutumların ön plana çıktığı benzer sonuçlar görülmektedir.

Dile yönelik tepki ve önyargılar

Bir toplumun kültürünü, geleneğini, örfünü, düşünce yapısı ve düşünme biçimini toplumsal formasyonunu ve karakterini yansıtan dil, genelde yabancılar özelde sığınmacıların ev sahibi toplum ile sağlıklı bir etkileşim kurabilmesi, aidiyet bağlarını geliştirebilmesi hem toplumsal kabul ve uyum hem de kendisini göç ettiği toplumun bir üyesi olarak hissetmesi açısından önem taşıyor.

Dil sadece iletişim için değil aynı zamanda ev sahibi toplumun kültürünün, (eğitim, istihdam, sağlık vb.) günlük hayatın bileşenlerinin ve davranış örüntülerinin içselleştirilmesi ve ev sahibi toplum tarafından kabul görmelerinde bir kolaylaştırıcı olması açısından da önemli (Ager ve Strang, 2004; Berry, 2005). Avrupa Konseyi'nin yetişkin göçmenler için dil eğitimi politikaları (European Commission, 2011) ve Avrupa Birliği Göçmen Entegrasyonu Politikası Ortak Temel İlkeleri raporunun 4. Maddesi de bu hususa işaret ediyor (Council of Europe, 2014). Sosyal temas kuramı bağlamında da dil önemli bir kriter olup birbirleri ile temas kuracak kişilerin aynı dili konuşması ve kendi isteğiyle temasa geçiyor olması oldukça önemli (Wagner ve Machleit, 1986). Ancak araştırmacının en dikkat çekici bulgularından biri özellikle Arapça konuşan göçmenler (başta Suriyeliler) söz konusu olduğunda tepkilerin belirgin bir biçimde artması ve tepkiden nefrete uzanan bir skalada görünürlük kazanması. Nitekim anadili Arapça olsa da kamusal alanda İngilizce, Fransızca konuşan ya da farklı ülkelerden gelip kendi yerel dillerinde konuşmayı tercih eden göçmenlerin çoğunlukla herhangi bir tepkiye maruz kalmadığı görülüyor.

Konuya kültürel karşılaşmalar açısından bakıldığında dilin bir kolaylaştırıcı olarak toplumsal kabulü ve uyumu hızlandırdığı tespiti yapılabilir. Ancak mevzu sadece dil ile sınırlı değil. Tanışıp bir iletişim kurmak, tepkileri, ayrımcılığı ve dışlanmayı azaltan değil, çoğu zaman ortadan kaldıran dahası kabulü ve sahiplenmeyi ön plana çıkaran bir işlev görüyor. Uyumu kolaylaştırdığı gibi aidiyeti de güçlendiriyor. Nitekim sosyal temas süreci dış gruba, dolayısıyla farklı bakış açılarına ve kültürel yapıya yönelik tanıma, bilgi edinmeyi de içerir. Bu durum, sadece dış grubu tanımayı ve tanış olmayı değil aynı zamanda kişinin kendi

grubunu, grup yargılarını ve dünya görüşlerini değerlendirmesi için bir imkana dönüşme potansiyelini de barındırır (Pettigrew, 1998).

Göçmenlerin yerel halktan en fazla tepkiye maruz kaldıkları hususların başında kamusal alanda kendi anadillerini konuşmaları geliyor. Kentin çeperinde yaşayan ve yerel halkla etkileşimi sınırlı olan ya da Türkçe bilmediği için verilen tepkiyi anlayamayan göçmenler hariç tüm göçmenlerin gündelik hayatta bununla karşılaşabiliyorlar. Irak Türkmenlerinden olan ve mütercimlik yapan katılımcımızın ifadeleri mevcut durumu vuzuha kavuşturacak nitelikte.

Türkçe konuştuğum zamanlarda bir tepkiyle karşılaşmıyorum. Ancak Arapça konuştuğumda bakışlarda, mimiklerde olumsuz tepkiler görebiliyorum. Arapça konuştuğum zamanlarda bazen sözlü tacize uğruyorum. Türkçe bilmediğimi düşünerek hakaret edebiliyorlar.

Yerel halkın konuya ilişkin tutumu da bu veriyi destekliyor. Nitekim yerel halktan katılımcıların önemli bir kısmı “Burası Türkiye. Anadilimiz de Türkçe. Madem buradalar, o halde Türkçe konuşsunlar” diyerek dile dair kabullenememe durumunun bir örneğini veriyor.

Tüm bu alanlarda maruz kalınan tepkilerin odağında ise genellikle göçmenlerin kendi anadillerini konuşmaları geliyor. Katılımcıların ifadeleri bu savı net olarak ortaya koyuyor:

Bazen öğreniyormuş gibi bakıyorlar. Öyle baktıklarında kendimi kirli hissediyorum. Görünüşümden dolayı Suriyeli olduğumu bildikleri için böyle yapıyorlar. Bizim de acımız büyük. Biz de geri dönmek istiyoruz. Türk esnaflar bize bir şey satarken sanki sadaka vermiş gibi davranıyor oysa biz de paramızla alıyoruz. Bir de bizimle ilgilenmiyorlar, ürünleri seçerken veya fiyat sormak istediğimde sorduğum soruları ciddiye almıyorlar, cevap vermiyorlar.

Dil önyargısını yansıtan tepkiler, bazen insanların kurulu düzenlerini bozduруп ülkeden ayrılmayı düşündürtecek ölçüde incitici olabiliyor. “Suriyeliyim” sözü mimik ve jestlerden tutumlara kadar pek çok şekilde ifadesini bulabiliyor:

Türkmenler genel olarak Suriyeliler ya da Afganlar kadar kötü tepkiler almıyor. Biz yabancı gibi görünmediğimiz için Türkmen olduğumuz için Türklerle normal yaşıyoruz. Mesela normal konuşuyoruz nereli olduğumu sorduklarında Suriyeliyim dediğimde hemen suratlar asılıyor. İçim yanıyor ama ne yapalım artık. Bunu görünce hemen Suriye'nin Türkmenlerindenim diyorum, en azından bu bakış azalıyor. Genelde “Haal Tamam o zaman” deyip konuşmaya devam ediyorlar.

Yaşam tarzı ve kentlilik

Karşılaşılan tepkilerde ikinci husus ağırlıklı olarak kentlilik bilinciyle ilgili. Başta Suriye olmak üzere ülkelerinin kırsal alanlarından gelen sığınmacılar kentli pratiklere sahip olmadıkları için (kötü niyetli olmasalar bile) eylemleri yerel halk tarafından rahatsız edici bulunabiliyor. Toplu ulaşım araçlarında yüksek sesle konuşma, kamu kurumlarındaki iş ve işlemlerde sıra alma, kent meydanlarında bulunan parklarda temizliğe ve kurallara dikkat edilmemesi, kent mobilyalarının özensiz kimi zaman zarar verecek şekilde kullanımı, çöplerin çöp konteynerlerine atılmaması, trafik kurallarına uyulmaması, kimi Suriyeli ailelerin ikamet ettikleri konutlarda gece geç saatlere kadar yüksek sesle konuşması, bekar göçmenlerin mahremiyete dikkat etmemeleri vb. pek çok gerekçeyle suçlanabiliyor ve tepkilere maruz kalabiliyorlar.

Fabrikayı satalım, ilk fırsatta gidelim

Ayrımcı tutumlar, bazen ciddi bir para ve sermaye ile iş kurup istihdam yaratan ve ekonomiye katkı sağlayan insanların bütün bir kurulu düzenlerini bozduracak ölçüde incitici olabiliyor. Konya’da bir fabrika sahibinin yakınının anlattıkları da bunu yansıtıyor:

Geçen hafta semt pazarında babam ve oğlum alışverişe gitmişlerdi. Domates almak istemişler. Esnaf “Suriyelilere satmıyoruz. Git başka yerden al” demiş. Babam çok üzgündü. Anlatırken dayanamadı ağladı. Fabrikayı satalım ilk fırsatta gidelim dedi.

Suriyeli girişimci, Konya

Ulus devletin verili kalıpları ve “Arap” İmaji

Bir diğer sebep, ulus devletin verili zihinsel kalıpları. Bilindiği üzere 19. Yy.’da imparatorlukların dağılmasının ardından ortaya çıkan ulus devletler meşruiyetlerini ve sürekliliklerini sağlama noktasında ulusal kimlik inşasına yönelmişlerdir. Bu inşa sürecinde “biz ve onlar” ikileminde ötekileştirilen milletler, kimi zaman düşman ama her zaman bir tehdit olarak gösterilmiş ve dışlanmışlardır.

Öteki ile ilişkilerde çoğunlukla kalıp yargılar üzerinden sürekli taze tutulan damgalamalarla toplumsal muhayyilenin anlam haritaları şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti de benzer bir tecrübeye şahitlik etmiş, ulus kimliğini inşa etmede başka milletleri “kurucu öteki” olarak kurgulamıştır.

Bu süreçten Araplar da payına düşeni almıştır. Nitekim yakın döneme kadar eğitimin bütün seviyelerinde ve dahi gündelik dilde Araplara ilişkin pek çok olumsuzluk, yerme ve hakaret içeren söz ve fiil bulmak son derece sıradan bir durum olagelmıştır (Koyuncu, 2018). Bu sürecin bir sonucu olarak yerel halktan katılımcıların konuşulan dile ilişkin tepkilerinin devamında genelde Araplar özelde Suriyeliler hakkındaki kanaatini şekillendiren ve toplumsal kabulü zorlaştıran

en temel argümanlarının başında “Arapların bizi sırtımızdan vurduğu” yönündeki ulus devlet inşa sürecinin verili zihinsel kalıplarını yaklaşık yüz yıl boyunca şekillendiren klişeler geliyor. Nitekim olumlu ve olumsuz temas durumlarını inceleyen çalışmaların bulgularına bakıldığında kalıp yargıların olumsuz temas durumlarıyla ilişkili olduğu (Stephan vd, 2000; Stephan vd., 2002) ayrıca olumlu ve olumsuz temas durumu ve önyargı arasındaki ilişkinin tehdit algısı aracı değişkeni ile ilişkili olduğu, ama bu ilişkinin olumsuz temas durumu açısından daha güçlü olduğu bulunmuştur (Aberson, 2015).

Ulus kimliğinin inşasında başvurulan önemli katalizörlerden biri de dildir. İttihat ve Terakki döneminde Ziya Gökalp'in temellerini attığı tek dil, tek kültür ve tek ideal esasına dayanan ulus yaratma fikri (Baban, 2009), Cumhuriyet döneminde bir devlet politikasına dönüştürülmüş ve dil, “biz” veya “onlar” ayırımında diğer etnik halkların ötekileştirmesi için kullanılan temel kriterden biri olmuştur. Ulus kurgusunda dilin ortak kimliğin ve ulus bilincinin bir göstergesi haline getirilmesi, milli devlete mensup nüfusun ve kamusal alanın dönüştürülmesi noktasında aslî bir araç olarak kullanılması ve tüm bunların milliyetçi bir zeminde şekillendirilmesi (Kasımoğlu, 2013) bu süreçte belirgin bir role sahiptir.

Sosyal medya ve ayrımcılığın geometrik artışı

Genel olarak medya üzerinden oluşturulan ayrımcı haber ve söylemler, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik bariyerler oluşmasına ve göçmenlerin dışlanmasına sebep olan söz ve fiillerde aynı şekilde yansıma buluyor. Göçmenler işsizlikten kira artışlarına, artan suç oranlarından dış politikaya kadar hemen her konuda sorunun aslı kaynağı olarak sunuluyor ve onlara ilişkin dışlayıcı bir dil kullanılıyor (Göker ve Keskin, 2015:231; Çağlar ve Özkır, 2014: 499; Pandır, Efe ve Paksoy, 2015: 21; Boztepe, 2017: 91).

Söz konusu tepkilere ilişkin bir diğer husus da Türkiye'deki Suriyeli sayısının yanı sıra Suriyeli göçmenler konusunun bir siyaset malzemesi haline getirilmesinde, iktidarın özellikle 15 Temmuz sonrası yaslandığı milliyetçi retorüğün de etkili olması. Bu retorik hem resmî kurumlarda hem de kamusal alanda tepkilerin artmasına ve daha da sertleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu sürecin bir yansıması olan sosyal medya paylaşımları da tepkilerin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Sosyal medya ve zaman zaman sosyal medyaya eklenen görsel medyadaki paylaşımlar uyruk fark etmeksizin tüm sığınmacıların en çok şikayetçi oldukları konuların başında gelmektedir.

Özellikle Suriyelere yönelik sosyal medyada yapılan paylaşımlar sadece dışlayıcı ve ayrımcı değil, hakaret ve küfürlerin havada uçuştığı kin ve nefret söylemleri için de yeni ve verimli bir zemin oluşturuyor. Göçmenlerin sosyal temsilde medyanın kullandığı dil, önyargıları artırıyor, toplumsal kabulü, uyumu ve birlikte yaşamayı zorlaştırıyor ve temkinli olma hali yerini endişeye hatta öfkeye bırakıyor.

Hep en kötü şeyleri haberlere veriyorlar asla iyi davranışlarımızı haberlerde göstermiyorlar” diye şikâyet ediyor durumdan Konya’daki Suriyeli bir katılımcı ve ekliyor: “Bu haberlerden sonra halk sanki her şeyi ben yapmışım gibi davranıyor. Siz Suriyeliler böyle yaptınız şöyle yaptınız diye söylenmeye başlıyor. Haber doğru mu sormuyorlar. Doğru olsa bile beş parmağın beşi bir mi?

Onun anlattıkları, söz konusu tepkilerin etkisinin nerelere kadar uzandığına işaret ediyor:

Bu haberlerden sonra özellikle resmî kurumlarda tepki daha da arttı. Yabancı uyruklu kişilerin noter işlemlerine bile zam geldi. Ev kiralamak daha da zorlaştı. Ev sahipleri yabancı uyruklu kişileri evden atıp nereye gidersen git demeye başladı. Şu an Konya’da 19 mahallede yabancı uyrukluların ev tutması yasaklandı. Böyle olunca küçücük çocuklar sokaklarda yaşamaya başladı. Yerel halk da izlediği haberlerden sonra daha sert tutum sergilemeye başladı.

Sosyal medya başta olmak üzere yapılan haber ve paylaşımlara ilişkin en temel sorun alanı haber ve paylaşımların sorgulanmadan kabullenilmesi bir yana habere konu sığınmacıların toptan yaftalanması ve adeta günah keçisi ilan edilmesi. Gündelik hayatta uyruk farkı gözetmeksizin sosyal medyanın etkisini ve davranışa yansıma potansiyelini net bir biçimde ortaya koyması açısından Somalili göçmenin ifadeleri kayda değer:

Genellikle gittiğim bazı mahallelerde, toplu taşımalarda ve çarşıda beni gören çocuklar siyahi olduğum için yaklaşip ‘hello’ diyorlar veya alışveriş merkezi gibi yerlerde ergenler gelip fotoğraf çekilmek istiyorlar. Ama geçenlerde Karabük Üniversitesi’nde siyahi öğrencilerin bulaşıcı hastalıklara sebep olduğuna ilişkin söylentiler sosyal medya da yayıldıktan sonra kötü (müstehcen) laflar, ırkçı şakalar, alaycı gülüşmelerle karşılaşmaya başladım.

Ayrımcılıkla baş etme yolları

Yerel halkın olumsuz tavırları, tepkileri ya da sözlü tacizleriyle karşılaşan göçmenlerin maruz kaldıkları ayrımcılıkla mücadele etme konusunda farklı stratejiler geliştirdikleri görülüyor. Göçmenlerin büyük çoğunluğu karşılaştıkları tepkiler karşısında sessiz kalmayı ve görmezden gelmeyi tercih ediyor:

Olumsuz bir durumla karşılaştığımda susmaktan başka çarem yok, mecbur susuyorum. Biz de isteyerek gelmedik. Savaş olmasa gelmezdik. Böyle şeyler olunca çok üzülüyorum, kırılıyorum. Ama genelde susmaya kendimi mecbur hissediyorum. Kavga çıkmasını olayların büyümesini istemiyorum. Başka yapabileceğim bir şey yok.

Göçmenlerin yaşadıkları ayrımcılıklarla mücadele susmayı tercih etmelerinin bir sebebi de dil bariyeri. Göçmenlerin büyük çoğunluğu Suriye’de yaşadıklarını, içinde buldukları koşulları, Türkiye’ye gelme ve burayı seçme nedenlerini, ki-

saca kendilerini ifade edecekleri Türkçe dil becerisine veya etkili ifade gücüne genellikle sahip değiller. Bu sebeple susmak en çok başvurulan yol. Bu tercihin bir diğer sebebi de kendilerini koruyacak bir hukukun olup olmadığının haberdar olmamaları ile söz konusu hukukun pratikte işleyip işlemediği ile ilgili endişe ve çekinceleri. Nitekim tepkilere sessiz kalan göçmenlerin tamamına yakını tartışmaların kolluk kuvvetlerine yansması durumunda görevlilerin konuya ilgisiz kalacağı ya da yerel halkı önceleyeceği, sorunun büyümesi halinde ise Geri Gönderme Merkezleri (GGM) üzerinden Türkiye'den gönderileceklerini düşünüyor.

Kısmen benzer bir yaklaşım da dil ile ilgilidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere göçmenlerin maruz kaldıkları tepkilerin odağında daha ziyade kendi anadillerini konuşmaları geliyor. Bu durum bazı göçmenlerde yeni bir mücadele yöntemi olarak Türkçe öğrenmek ve konuşmak yönünde bir çabanın gelişmesine zemin hazırlamış görünüyor:

Buraya ilk geldiğimde Türkçeyi hiç bilmiyordum. Ama çok çabaladım, kursa gittim, her zaman Türkçe konuşmaya çalıştım ve Türklerle nasıl iletişime geçeceğimi öğrendim. Bu bir uyumdur. Çünkü dil her kapıyı açar. Bir lisan bir insan diye boşuna dememişler. Burada yaşayacaksak buranın dilini öğrenmemiz lazım. Şimdi Türkçe konuştuğum için artık olumsuz bir tepki almıyorum.

Yerel halkın göçmenleri tanıma, tanımlama ve ayrımcı tepkiler vermesindeki öncelikli göstergelerden biri de göçmenlerin yerel kıyafetleriyle kamusal alanda görünür olmaları. Göçmenlerin giyim-kuşamlarındaki farklılık sadece sözel tepkilere değil aynı zamanda toplumsal yapıya ve kimliğe bir tehdit olarak da görülüyor. Nitekim yerel halk da en sık karşılaşılan tepki "Burası Türkiye. Kendi kıyafetleri ile gezeceklerse kendi ülkelerine gitsinler." Söyleminde ifadesini buluyor. Yapılan mülakatlarda ilkesel olarak zevkler ve renklerin tartışılmaması gerektiği, herkesin kıyafetini seçmede özgür olduğu, farklı giyim biçimlerinin bir zenginlik olduğu ifade edilmesine karşın sohbet havasındaki mülakatların ilerleyen kısımlarında göçmenlerin yerel kıyafetleri ile kamusal alanda görünür olmaları ciddi tepkilerle karşılanıyor. Başka bir ifadeyle ilkesel düzeyde hoşgörü, özgürlük, zenginlik olarak tanımlanan hususlar, pratikteki tutum ve davranışlara yansıdığı anda tehdit olarak algılanabiliyor. Bu durumun farkında olan göçmenler de tepkileri en aza indirebilmek adına çoğu zaman toplumsal kabul ve uyumun ilk örüntülerinden biri olarak kıyafet tercihlerini değiştirme yoluna gidiyor.

Olumsuz tavırlar sergileyenler çok oluyor. Eskiden giyinişimden Suriyeli olduğumuz daha çok anlaşılıyordu. Ama şimdi normal, sizin gibi giyinip örtünüyorum Suriyeli olduğumuzu belli etmemeye çalışıyorum.

“Kabullenilmiş ayrımcılık”

Maruz kalınan ayrımcılık karşısında susmayı tercih edenler arasında tutumları ve yaklaşımları itibarıyla oldukça dikkat çekici bir bulgu da mevcut. Sayıları az olmakla birlikte bazı katılımcılar karşılaştıkları ayrımcılık ve tepkileri haklı bulabiliyor:

Yerel halkın olumsuz tavırları ile karşılaşılıyor. Bu durumlarda susuyoruz. Cevap vermiyoruz ve oradan uzaklaşmaya çalışıyoruz. Sonuçta burası Türklerin ülkesi. Biz burada misafiriz ve misafirliğimizi bilmemiz gerekiyor. Ona göre davranıyoruz.

Bölüm yazarı olarak göç literatürüne bir katkı olabileceğini düşündüğüm ve “kabullenilmiş ayrımcılık” olarak kavramsallaştırdığım bulgu, ulus devletin ön kabullerinin ne kadar içselleştirildiğini göstermesi açısından da son derece manidar.

Sınırlı bir sayıya sahip olsalar da ayrımcılığa karşı sesini yükselten, kendini ifade etmekten çekinmeyen, gerekirse tartışmayı göze alan ve gösterilen tepkiye ya da maruz kalınan ayrımcı muameleye göz yummayan, kulak tıkamayanlar da var:

Bana neden geldiğimi sorup savaştan mı kaçtın diye tepki gösteriyorlar. Ben de oradaki durumun nasıl olduğunu anlatıyorum. İnsanların kardeşlerini bile vurması gerekiyordu; bu savaş değildi, bir zulüm vardı. İnsanlara bunları anlattığımda hak verenler olduğu gibi dinlemeyenler, inanmayanlar da oluyor.

Çoğu zaman sizinle ne yapacağız böyle. Savaş bitmedi mi hala? Ne zaman gideceksiniz? Gibi tepkilerle karşılaşılıyor. Önceleri cevap vermiyordum ama artık ben de susmuyorum, susamıyorum. Savaş bitmedi, gitmeyeceğiz diye ters cevap veriyorum.

Yerel halkın tepkilerine karşı ayrımcılıkla mücadelede bir diğer strateji de kamusal alanda bilinen ve yerel halk tarafından kabul gören başka bir yabancı dil örneğin İngilizce, Fransızca gibi dillerin konuşulması. Elbette bu tercih daha ziyade eğitilmiş göçmenlerin tercih ettiği ve imkân olarak kendilerine yönelen tepkileri azaltmaya dönük bir stratejiyi ifade ediyor. Ancak, göçmenlerin büyük çoğunluğu bu imkândan yoksun. Bununla birlikte anadili Kürtçe olan ya da Kürtçe bilen göçmenler bunu bir imkana dönüştürebiliyor:

Suriye’den geldik. Ben aslen Kürdüm. Burada kendi aramızda Arapça konuştuğumuzda tepki alıyoruz. Aşağılayıcı bakışlara, kızgın yüzlere maruz kalıyoruz. Ben artık sokağa çıktığımda Kürtçe konuşuyorum. Burada (Gaziantep) Kürtçe konuşunca genelde tepki veren olmuyor. Ben de özellikle çocuklar tepkilere maruz kalmasın diye Kürtçe konuşmayı tercih ediyorum.

Ayrımcılığın hedef değiştirmesi: Kürtlerle ilgili klişelerin Araplarla ilgili kullanımı

Türk modernleşmesinin seküler temelli Batılılaşma pratiği dikkate alındığında muasır medeniyetler dairesinde tanımlanan ülkelerin dillerinin (İngilizce, Fransızca vb.) statü arayışında bir imkân olarak tercih edilmesi anlamlı bulunabilir. Ancak Türk modernleşmesi sürecinde (tek dil, tek ulus anlayışı bağlamında) Kürtlere yönelik politikalar ve Kürtçeye yönelik dışlama ve yasaklamalar dikkate alındığında Kürtçenin sınıf atlamak için bir statü aracı haline gelmesi ve toplumsal kabulün kolaylaştırıcıları arasında yerini alması manidardır. Bu gözlem, göçmenlerle birlikte Türkiye'nin toplumsal formasyonu ve sosyal dokusunda meydana gelen toplumsal değişime işaret etmesi bakımından da oldukça anlamlıdır.

Son yıllarda seküler-milliyetçi çevrelerden Kürtlere yönelen ayrımcı tutumların bariz biçimde azalmasında -veya bazı yaklaşımlara göre Suriyelilere ve Araplara yönelmesinde-, ayrımcılığın sona ermesinden çok siyasi koşulların değişmesinin etkisi olabilir.

Maruz kalınan ayrımcılık ve tepkilere karşı sessiz kalmayı tercih edenler, yıllar içinde tepkilerin artması, kimi zaman bir nefrete dönüşmesine paralel olarak yeni strateji ama sessiz kalma yaklaşımının bir devamı olarak kendi içlerine çekilme yolunu benimsemişlerdir. Bu seçim iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki ve çoğunluğun tercih ettiği gettolar oluşturmak, diğeri ise (gettolarda yaşamayı tercih etmeyenler için) bir zorunluluk olmadıkça kamusal alana çıkmamak yönündedir.

Biz ilk Hatay'a geldik. Çoğunlukta olduğumuz bir mahallede yaşadığım için Hatay'da pek problem yaşamadım. Daha sonrasında işim sebebiyle Konya'ya taşındık. Benim patron ayarladı evi. Komşularımız hep Türk'tü. Ama bizi pek iyi karşılamadılar. Kimse bizimle iletişim kurmak istemedi. Yeterli Türkçem olmadığı için konuşma zorluğu yaşadığımı gördüklerinde beni dışladılar. "Sen Suriyelisin. Bizden sana fayda yok" diye benim işlerimi halletmemi zorlaştırdılar. Ailem ya da buradaki arkadaşarımla Arapça konuştuğumuzda insanlar bize düşmanmış gibi bakış atıyor, bazen küfürler ediyorlardı. Ben de Suriyeli tanıdıklara durumu anlattım. Sonra onların olduğu mahalleden bana ev buldular. Şimdi oturduğumuz mahallede hep Suriyeliler var. Artık daha rahatız.

Kentin merkezinden uzakta yaşamak

Yerel halk tarafından ayrımcılığa maruz kalan ya da tepkilerin hedefi haline gelen göçmenler, yaşadıklarının sorunun üstesinden gelebilmek, tepkilerden uzakta kalabilmek ve bir nebze de olsa huzur bulabilmek için gettoları tercih ediyorlar. Daha doğru bir ifade ile yerel halkın tepkileri göçmenlerde aidiyet ve güvenlik algısını tetiklemede bu durum gettoların yaygınlaşmasına ve kalıcı hale gelmesine zemin hazırlıyor. Bu bağlamda gettolar, göçmen gruplarının ayrımcılıkla

karşı karşıya kaldıklarında, dışlanma ve içe kapanma süreçlerinin (Erder, 2006) etkileşimiyle ortaya çıkan, mekânsal ayrışma ve toplumsal dışlanmayı tetikleyen (Silver, 1994; Wacquant, 1997; Gans, 2007; Duman ve Alacahan, 2012) bu sayede sakinlerinin kendilerini dış etmenlere karşı güvende hissetmelerini sağlayan (Bauman, 2003; Roth ve Petropoulos, 2005) ancak toplumsal uyumu zorlaştıran yapılardır. Tıpkı aşağıdaki ifadelerle yansıyan ruh halinde olduğu gibi:

Etraftaki tepkilerden çok yorulduk. Eşimle ben tamamen kendi hayatımızdayız. Yani o işe gider gelir birlikte çocuklarımızla vakit geçiririz. Onun harici etrafla çok iletişim halinde değiliz. Mecbur kalmadıkça evden çıkmıyoruz. Çocuklarla vakit geçiriyoruz. Çocuklar sıkılıyorlar tabii. Dışarı çıkmak, oynamak istiyorlar. O zaman annem biz yabancıyız. Dışarı çıkmayın diyorum. Aslında çok üzülüyorum ama bu onları korumak için yaptığım bir şey... Daha çok üzölmek istemiyorum.

Katılımcı ifadelerinden de göröleceğı üzere göçmenlerin içe kapanma, kamusal alandan uzak durma pratiğı sadece gettolarla sınırlı değıil. Göçmenler oralarda yaşamasalar da söz konusu ayrımcılık ve tepkilere maruz kalmamak için kendi içlerine kapanmayı tercih edebiliyorlar ve bu durum toplumsal uyumu zayıflıyor.

4.2. Toplumsal Uyumun Kolaylaştırıcıları: Arkadaşlık, Komşuluk, Evlilik

Göçmenler açısından sosyo-kültürel bağlamda başarılı bir uyum süreci için farklı kültürlerin birbirini tanıması, günlük hayatta arkadaşlıklar tesis edilmesi, aynı mekânda komşuluk, farklı gruplar arası evlilik vb. göstergeler kritik öneme sahiptir (Schnell vd., 2015; Sirkeci vd., 2015). Nitekim Ager ve Strang (2004) da başarılı bir uyum sürecinin temel alanlarını tanımlamak için sundukları kavramsal çerçevede sosyal bağlantılar başlığı altında sosyal köprüler, sosyal bağlar ve sosyal bağlantıları uyum göstergelerindeki kolaylaştırıcılar olarak belirlemişlerdir. Dolayısıyla göçmenlerin ayrımcılık korkusu yaşamadan, ikamet ettikleri ülke ile sosyal, kültürel bağlar kurması, kendini ifade ederek mevcut kültürel ve sosyal yapıya katkıda bulunması (Fielden, 2008) kültürel uyum açısından önem arz etmektedir.

Gruplar arası olumlu temasın, özellikle de gruplar arasında samimi arkadaşlıkların olmasının, önyargıyı azaltmada güçlü bir etkiye sahip olduğu görölmektedir (Davies vd., 2011). Benzer şekilde, olumlu gruplar arası temas, aynı zamanda dış gruba yönelik empatiyi de geliştirmektedir. Temasta bulunulan dış-grup üyelerinin dünyayı nasıl gördüğünü anlama imkânı beraberinde olumlu tutumları geliştirmekte ve önyargıları azaltmaktadır (Pettigrew ve Tropp, 2011). Bu durum ayrımcılık başta olmak üzere bir yandan dezavantajlı gruplara ve gruplar arası politikaların iyileştirilmesine yönelik çabalara kapı aralarken diğer yandan deza-

vantajlı kişilerin, ev sahibi ya da avantajlı gruplara yönelik tutumlarını da olumlu yönde değiştirmelerini sağlamaktadır (Pettigrew, 2010).

Modern toplumda başarı:

“Yabancı”yı tasfiye etmeye çalışmak değil onunla yaşamak

Modern toplumun sorunu, yabancıların nasıl tasfiye veya tecrit edileceği değil, tüm belirsizliklere rağmen yabancılarla bir arada nasıl yaşanacağı sorunudur. Modernitenin sürekliliği yabancıların korunmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Dahası yabancılar olmadığında onları icat etmek gerekir.

(Bauman, 1998b).

Bu bağlamda çalışmadan elde edilen verilere bakıldığında başlıkta dile getirilen (arkadaşlık, komşuluk ve evlilik) kolaylaştırıcıların göçmenler açısından sınırlı olduğu dikkati çekiyor. Gettolaşma, yerel halkla ilişki ve etkileşimi sınırlandırdığı ve daha kapalı devre bir yapı tesis ettiği için söz konusu kolaylaştırıcılarda bu sınırlılıkla maluldür. Katılımcıların ifadeleri de bu savı destekler nitelikte:

Türk arkadaşım yok. Türkleri sevmediğim için değil ama sanırım tepki gördüğümüz için içimize kapandık. Suriyeliyim demek bile rahatsız ediyor. Suriyeliyiz diyemiyoruz” diyor bir katılımcı. Bir başkasının tecrübesi de bu yönde. Onun sözleri de bu açığı akrabalarıyla birlikte yaşamakla kapattığını gösteriyor: “Benim bu zamana kadar hiç Türk arkadaşım olmadı. Zaten çoğu akrabamızla aynı yerde yaşıyoruz. Böyle bir ihtiyacım da olmadı.

Söz konusu durum yerel halk içinde geçerli. Suriyeli arkadaşı olan katılımcı sayısı son derece sınırlı olup, arkadaşı olanların da genelde mesafeli ilişkiler kurdukları görülüyor. Arkadaşlıkların tesisinde farklı etkenler olsa da bu konuda öne çıkan ana etken eğitim. Özellikle üniversitede öğrenim gören göçmenlerin neredeyse tamamı Türk arkadaşlarının olduğunu, samimiyet ve güven esaslı bir ilişkilerinin olduğunu ifade ediyor:

Çok fazla Türk arkadaşım var. Aramız çok iyidir hiçbir sıkıntı çıkmadı şimdiye kadar. Üniversite arkadaşlarımla da çok iyi anlaşıyoruz. Arkadaşlarımla kafeye gidip oturuyoruz. Mangal yapıyoruz. Mangalı çok seviyorum. Okey, kart, bilgisayar oyunları oynuyoruz. Geçenlerde benim doğum günümü kutladık. Çok sevindim, duygulandım. Yüz yüze görüşemediğimizde mesajlaşıp, görüntülü konuşuruz, şakalaşıp sohbet ederiz. Onları çok seviyorum.

Üniversite ortamı arkadaşlıkların tesisinde önemli bir rol oynuyor. Hewstone (2009) da gruplar arası temas ve önyargı arasında anlamlı derecede bir negatif ilişki olduğunu, bu sebeple gruplar arası arkadaşlıkların belki de temasın en etkili şekli olarak olumlu tutumları geliştirme ve önyargıları azaltmada pozitif etkiler sağladığını vurguluyor. Elbette üniversite okuyan göçmenlerin sayısı oldukça sınırlı. Bu bağlamda sığınmacılar içinde Türk arkadaşı olanların sayıca az olduğu olanların da genel olarak mesafeli ilişkiler kurdukları görülüyor.

Komşuluğun iki yönlü etkisi

Toplumsal uyum göstergeleri açısından bir diğer kolaylaştırıcı da komşuluk ilişkileridir. Komşuluk, farklı kültürlerde ve farklı coğrafyalarda, yaşantı biçimleri, ritüelleri, dil ve eylem pratikleri itibarıyla farklılıklar arz etse de ikamet yeri, yüz yüze ilişki, dayanışma ve yardımlaşma, mahremiyet, samimiyet, dedikodu, eğlence, boş vakitlerin beraberce geçirilmesi, ortak alâkalar, kültürel bağlar gibi özellikleri itibarıyla toplumsalın tahlilinde birçok veriyi içinde barındıran bir sosyal müessese konumunda bulunuyor (Koyuncu, 2014b).

Komşuluk en temelde mekânsal yakınlığın da bir ifadesi olduğundan mekânsal ayrışmanın tıpkı arkadaş ilişkilerinde olduğu gibi yerli halkla komşuluk ilişkilerini de sınırlandırdığı görülüyor. Bununla birlikte yerli halkla iç içe yaşayan göçmenlerin komşuluk ilişkisi tesis ettikleri ve genel olarak yardımlaşma ve dayanışma temelinde bir komşuluk ilişkisi sürdürdükleri görülüyor:

İlk evimizden taşındıktan sonra bir apartmana geçmiştik. Burada çok yardımcı oldular. Bazen bazı yerleri, kurumları sormamız gerekiyordu. Gider sorardık. Onlarda yardımcı oluyorlardı. Bizim bir düzen kurmamız için çok yardım ettiler.

Dayanışmanın getirdiği uyum

Yardımlaşma ve dayanışma temelinde başlayan komşuluk ilişkileri tarafların birbirlerini daha yakından tanıması ile güven esaslı samimi dostluklara da dönüşebiliyor:

Komşularım beni çok severler. Tanımadan önce çok farklı yaklaşıyorlar. Bundan önceki komşum yeni taşındığımızda hayırlı olsuna geldi. Konuşmamdan belli oluyor yabancı olduğum. Ve kapıda sen nerelisin dedi. Bende Suriyeliyim dedim. Arkasına bakmadan gitti. Bir daha hiç yüzüme bile bakmamıştı. Ama buradaki komşularım çok iyi. Her gün görüşüyoruz. Birbirimize kahve içmeye gideriz. İhtiyaçlarımızı da isteriz. Ailecek de görüşürüz. Akşam ev oturmaları yaparız. Hatta komşularım seni çok kişiye değişmeyiz derler. Mutlu oluyorum.

Benzer sonuçlar yerel halk için de geçerli. Yerel halktan katılımcıların çoğunluğu göçmen komşusu olmadığını, varsa da bilmediğini ifade ediyor. Göçmen komşusu olanların büyük çoğunluğunda da ilişkilerin daha ziyade selamlaşma şeklinde gerçekleştiği görülüyor. Bu konuda en çok sıkıntı çeken husus dil farklılığı sebebiyle komşularla iletişim kurulamaması, yanı sıra komşuluğun en önemli aktörleri kadınlar olmasına karşın göçmen kadınların dil bilmemeleri sebebiyle evde kalmayı ve sosyal hayata dahil olmayı tercih etmemeleri.

Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir diğer husus da komşuluk ilişkilerinin sadece göçmenler özelinde değil modernite ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği yeni yaşam koşulları ve formlarının geleneksel anlamdaki komşuluğu değiştirip dönüştürmesi (Koyuncu, 2014b). Nitekim yerel halktan

katılımcıların çoğu, yine yerel halktan komşuları ile de sınırlı bir ilişkilerinin olduğunu, bu ilişkinin genelde selamlaşma şeklinde yansıdığını ifade ediyor. Bu bağlamda komşuluk ilişkilerindeki temel belirleyicilerden biri de ikamet edilen semt. Çok katlı binaların hâkim olduğu ve zaten komşuluk ilişkilerinin daha yüzeysel ve karşılaştıkça selamlaşma şeklinde gerçekleştiği semtlerde sığınmacılarla daha mesafeli bir ilişki mevcutken, mahalle aidiyeti dolayısıyla komşuluk ilişkilerinin daha güçlü olduğu semtlerde yerel halkın sığınmacı komşuların sorunları ile yakından ilgilenmeleri dikkat çekiyor.

Kültür, inanç ve evlilikler

Toplumsal uyum göstergeleri açısından başka bir kolaylaştırıcı ise evlilik. Bilindiği üzere evlilik, sadece bireylerin bir aile kurmasından ibaret değildir. Söz konusu birliktelik tarafların aile ve akrabalarının da dahil olduğu çok daha geniş bir grubun din, ahlak, hukuk, örf ve âdet gibi, sosyokültürel ve sosyoekonomik pek çok olgu bağlamında bir araya gelmesine de vesile oluyor. Konuya toplumsal kabul ve uyum bağlamında bakıldığında evlilik olgusunun sığınmacılarla yerel halk arasında yeni ilişki ve etkileşimlere de kapı araladığı, yeni sosyal bağlar ve köprüler kurulmasına imkân sağladığı, akrabalık temelinde yeni kültürel ağlara zemin hazırladığı görülüyor.

Evlilik bağları üzerinden toplumsal uyumun gerçekleştirilmesi konusunda ilk örneklerden birini İslam tarihinde bulmak mümkün. Bizzat Hz. Muhammed (SAV) aracılığıyla ensar ve muhacirler arasında tesis edilen kardeşlik akdinin ardından ensar ve muhacir arasında evlilikler yoluyla akrabalıklar kurulmuş olduğu bilgisi, özellikle dini kuralları izleyen Müslümanlar için yol gösterici bir nitelik taşımakta olup hem toplumsallaşma hem de toplumsal bütünleşme açısından iki gurubun birbiriyle kaynaşmasında öncü ve kurucu rol oynamıştır. Bu sayede bir taraftan sosyal bağların güçlenmesine, diğer taraftan ırk temelli kabileciliğin kırılmasına hem de toplumsal formasyonun yeniden şekillenesine imkân sağlanmıştır.

Her ne kadar “hicret” ile “göç,” “muhacir” ile “sığınmacı” arasında kavram setleri ve anlam haritaları açısından farklar varsa da (Koyuncu, 2016) bugün de yerli halk ile sığınmacılar arasında gerçekleşen evliliklerin toplumsal kabul ve uyumun kolaylaştırıcıları (Orhan ve Şenyücel, 2015; Arslan vd., 2017) arasında dinin ve onunla gelen tarihsel hafızanın yer aldığını görmek mümkündür.

Bu anlamda katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine bakıldığında sığınmacıların büyük bir bölümünün cinsiyet farkı gözetmeksizin kızı ya da oğlunun yerel halktan biri ile evlenmesinde bir mahsur görmediği anlaşılıyor. Bununla birlikte sınırlı da olsa bazı katılımcılar kız çocuklarını yerel halktan biri ile evlendirme konusunda çekincelerini dile getiriyorlar. Çekincelerin temelinde ise Suriye'ye geri dönüş ya da Türkiye'den ayrılma durumu ana gerekçeyi oluşturuyor:

Oğlum eğer ki isterse bu durumda evlenmesini isterim sorun yok ama kızım için aynı şeyi söyleyemem. Zaten Türklere de öyle. Bizden kız alıyorlar ama kendi kızlarını kız istese bile vermiyorlar. Ama benim istememe sebebim bu değil. Yarın bir gün Suriye'ye dönmek ya da Türkiye'den gitmek zorunda kalırsak kızım burada tek başına kalsın istemem. Ayrıca damadımın kızıma iyi davranacağına asla emin olamam ve kızımı korumam gerekir.

Katılımcıların Türklere ilişkin tespiti araştırma verileri ile de örtüşüyor. Nitekim yerel halkın büyük çoğunluğu kızı ya da oğlunun sığınmacı biriyle evlenmesine sıcak bakmıyor. Bununla birlikte oğlunun sığınmacı bir kızla evlenmesini hoş karşılamasa ve istemese bile engel de olmayacağını ancak kızı söz konusu olursa buna açıkça karşı çıkacağını, bazı katılımcılar ise buna kesinlikle müsaade etmeyeceğini ve böyle bir durumda çok sert tepki vereceğini özellikle ifade ediyor.

Kızının yerel halktan biri ile evlenmesini istemeyen sığınmacıların öne sürdükleri bir diğer risk de evladının ayrımcılığa maruz kalma ihtimali. Bu risk tanımı sığınmacılar için tecrübe ile sabit olup endişe verici bir sorun olarak görülüyor:

Oğlumun da kızımın da Türk biriyle evlenmesini istemem. Kızımı hiç istemem. Zaten kızımı istediler ama vermedim. Belki çok iyi insanlardı ama çok örnek gördüm. İlk kavgada sen Suriyelisin deyip hor görmelerinden korktum açıkçası. O yüzden Türk biriyle evlenmelerini istemiyorum.

Bazen aile içi gerilimler göçle ilgili olabiliyor veya ondan bağımsız gerilimler göç üzerinden görünürlük kazanabiliyor. Tıpkı şu örnekte olduğu gibi:

Benim eşim Türk. 2018'de evlendik. Bir oğlum bir kızım var. Eşimle görüşmem ve kaynanam yüzünden sorunlar oluyor. Arkamdan benimle ilgili sessiz sessiz konuşuyorlar. Benim anlamadığımı sanıyorlar ama anlıyorum. Beni sevmiyor, gelin gibi görmüyorlar. Ben Suriye'den geldim diye hiçbir şeyi bilmiyorum sanıyorlar. Ne zaman bir sorun olsa sen zaten Suriyelisin deyip kızıyorlar. Ben de yanlarında durmuyorum odama gidiyorum. Orada ağlıyorum.

Sığınmacılar evliliklerde ayrımcılığa uğrama ve dışlanma ihtimalini öncelerken yerel halkın temel kaygılarının ise daha ziyade statü temelli olduğu dikkati çekiyor. Bir sığınmacıyı, modern anlamda ise ev sahibinin himmetine muhtaç birini Osmanlı sözlüğündeki tanımıyla da bir "sığıntıyı" gelin özellikle de damat olarak almak bir statü kaybı olarak görülebiliyor. Bu tercihte bulunanlar ise genellikle "Türk mü kalmadı memlekette?" eleştirisine maruz kalıyor. Ancak sınırlı da olsa evlilikler toplumsal kabul ve uyumun kolaylaştırıcısı olmaya, yeni sosyal ağlar ve köprüler kurulmasına, tanış olunmasına vesile olmaya devam ediyor.

4.3. Bütünleşik Politika Açısından Karşılaşmaların Yönetimi

Suriye başta olmak üzere Türkiye'nin göç aldığı coğrafyalardaki çatışma ortamının (mevcut durum açısından) daha uzun süre devam edebileceği, istikrarın sağlanmasının çok uzun yıllar alacağı ve sığınmacıların bu şartlar altında gi-

decek durumda olmadıkları göz önüne alındığında, bir şekilde daha fazlasının ülkeden ayrılmasını sağlamaya çalışmak yerine, sağlıklı bir perspektiften uzun dönemli stratejik planların hazırlanması gerekir. Bu bağlamda “gitsinler” şeklindeki yaklaşım, hukuktan, adaletten, devletin doğru biçimde belirlenmiş iç ve dış stratejik hedeflerinden bağımsız biçimde tercih edilecek bir seçenek olamaz.

Öte yandan, göçmenlerin kalmasını istemek ile gitmesini istemekten hangisi bir politika olarak belirlenmiş olursa olsun, makul ve sağlıklı bir devlet politikası söz konusu olduğunda karşılaşmaların yönetimi açısından tercih edilmesi gereken temel yaklaşım, sürtünme katsayısını azaltıcı, çatışma çözücü ve karşılıklı olarak pozitif tutum ve yaklaşımları besleyici bir nitelik taşımalıdır. Göçmenler kalacak veya gidecek olsalar da izlenmesi gereken bütünlük politikası bu olmalıdır.

Bu bağlamda savaş bitince gidecekler şeklindeki söylemlerin derhal toplumsal gerçeklikle yüzleştirilmesi önemlidir. Mevcut şartlar altında kitlesel bir geri dönüş neredeyse imkânsız olup, böyle bir kararın uygulanabilmesi de ancak zor kullanmakla mümkün olabilir. Bu sürecin bir sonucu olarak, ilk zamanlarda savaş mağduru mazlumlar olarak nitelenen ve sahip çıkılan göçmenlerin bugün savaş koşulları devam etmesine rağmen ülkelerine gönderilmelerine yönelik tutumlar gittikçe daha çok benimsenmeye başlanmıştır. Bu durum toplumsal kabul ve uyumu sadece geciktirmekle kalmıyor, aynı zamanda ayrımcılık, dışlama ve yabancı düşmanlığını da artırıyor ve Türkiye içinde ve Türkiye'nin dünyadaki konumunda olumsuz bir dizi etkiyi beraberinde getiriyor.

Genel olarak medyada özelde ise sosyal medyada göçmenlere yönelik olumsuz kanaatlerin, peşin hüküm ve güvensizliğin oluşmasına kaynaklık eden alıp yargıların, asılsız ya da eksik bilgilerin hızla yayılması ayrımcılığın düzeyini yükseltiyor ve süreç yabancı düşmanlığına doğru eviriliyor. Sığınmacıların maruz kaldıkları ayrımcılık ve nefret suçları karşısında sığınabilecekleri ve güven duyabilecekleri hukuki mekanizmaların yetersiz oluşu da güven esaslı ilişkilerin tesisini olumsuz yönde etkiliyor. Dahası ve önemlisi gerçeğe aykırı siyasi kışkırtmalar içeren paylaşımlara yönelik hukuki bir tedbir ya da işlem uygulanmaması yeni fay hatlarının oluşmasına zemin hazırlıyor.

İstihdam, işsizlik, suç oranları, kamu yardımları, sağlık harcamaları gibi konularda sağlıklı ve yeterli veri paylaşımının yapılmaması, bu alanlarda spekülasyonları ve kışkırtmaları kolaylaştırıyor. Bu durum sığınmacılara yönelik ayrımcılığı da tetikliyor ve kültürel karşılaşmaları kültürel çatışma zeminine çekiyor.

Yaşanan ayrımcılık, nefret suçları ve yabancı düşmanlığı sadece Türkiye'deki sığınmacıların özelde de Suriyelilerin yerel halka bakışını değil aynı zamanda Arap dünyasının Türkiye algısını ve imajını da olumsuz etkiliyor.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler dikkate alındığında söz konusu ayrımcılık uluslararası arenada Türkiye'nin insan hakları ih-

lalleriyle gündeme gelmesine hatta uluslararası mahkemelerde yargılanmasına sebebiyet verecek ölçüde ciddi bir sorunu ifade ediyor.

Suriyeliler, Afganistanlılar ve diğer göçmenlerin ülkede kalmaları veya gitmeleri yönünde bir politika benimsemekle onların hali hazırda burada oldukları gerçeğinden hareket eden bütünleşik bir politika farklıdır. İkincisi, onları taciz ederek, canlarını yakarak bir şekilde göndermeyi makul ve ülkenin iyiliğine bir politika olarak değerlendirmez. Bu bağlamda onların gitmelerinden veya kalmalarından bağımsız olarak karşılaşmaları yönetmeyi öngörür.

Bunun anlamı, öncelikle hukuku herkes için uygulamak ve hayat, hürriyet, mülkiyet ve ayrımcılığa uğramama hakkını herkes için garanti altına almaktır. Bu bağlamda nefret suçu işleyenlere karşı hukukun işletilmesi, cezasızlık algısının ortadan kaldırılması önemlidir.

Sığınmacılara yönelik ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı provokasyona açık yeni fay hatlarının oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum, gerilimin şiddete evrilme riskini beraberinde getirmektedir. Dahası, yerli halk ile göçmenler arasında yaşanması muhtemel gerilim ve şiddet sınırlarımız dışında ama Türkiye kontrolündeki bölgelerde Türk vatandaşlarının güvenliğini tehlikeye atacağı gibi Türkiye'nin uzun yıllardır sarf ettiği çabaları da berhava edecektir.

Göçmenlerle yerleşik toplum arasındaki gerilim alanları tespit edilerek sosyal uyum açısından müdahale edilecek noktalar tespit edilmeli ve o alanlardan başlanarak etkili bir çalışma toplumun konuya duyarlı kesimlerinin desteğiyle sürdürülmelidir. Geniş toplum ile göçmenleri eşit bir düzlemde bir araya getirecek kamusal bilgilendirme başta olmak üzere ve kültürel faaliyetler ve diğer sosyal uyum çalışmaları derhal hayata geçirilmeli, sosyal gruplar arasındaki sürtünme katsayısı giderilmelidir. Sanat, gastronomi, spor, yerel ürünler bunun için zengin bir kaynak sunuyor.

- Göçmenlerin kendilerini ifade edebilmeleri ve sürekli defansta olan konularını değiştirebilmeleri için bizzat sığınmacılar tarafından kurulan, yönetilen ve işletilen (dil eğitimi de veren) kültür merkezlerinin açılması gündeme alınmalı.
- Yerel halk ile Suriyelilerin daha aktif biçimde kaynaşmaları adına Kardeş Dernek, Kardeş Aile ve Kardeş Öğrenci projeleri gibi uzun vadeli etkinlikler gerçekleştirilmeli. Bu yolla hem çocuklar arasında hem aileler hem de kurumlar arasında sosyal bağlar, komşuluk ilişkileri ve kurumsal iletişim güçlendirilebilir.
- Göçmen STK'larının karar süreçlerine müdahil olması, özellikle yerel yönetimlerde muhacir meclislerinin ihdas edilmesi sürecin yönetimine katkı sağlayacaktır.

5. Göçü Eğitim Üzerinden Okumak

Prof. Dr. Necmettin DOĞAN

Bütünleşik politikanın en önemli bileşenlerinden birini de eğitim oluşturuyor. Çünkü eğitime erişim, göçmen veya mültecilerin statüsünden bağımsız olarak hem kendileri hem de içinde yaşadıkları toplum açısından önem taşıyor. Başka bir ifadeyle bu alandaki gelişmeler, göç yönetimindeki başarı ve başarısızlığın evrensel bir göstergesi olarak değerlendiriliyor.

Bu çerçevede eğitimde durum nedir? Başarılı ve doğru olan uygulamalarla olmayanlar nelerdir? Bunları test edebilmek için alana baktığımızda göçün başından bugüne neler görürüz? Başarılı bir göç yönetimi açısından bu alanda atılması gereken adımlar nelerdir?

Bu bölüm, bütünleşik göç politikası açısından eğitimi mercek altına alıyor.

5.1. Okul Ortamında Suriyeli Öğrenciler

Eğitim, mültecilerin ve ev sahibi toplumun refahına katkı açısından en önemli etkenler arasında yer alıyor. Dolayısıyla mültecilerin eğitimi, hem eğitim hakkı hem de geldikleri ülkeye nasıl katkı sağlayabilecekleri ile ilgili bir konuyu ifade ediyor (Dryden-Peterson, 2016).

Türkiye'ye zorunlu göç sonucu gelen ve geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerden yaklaşık 1,7 milyonu eğitim çağında. UNICEF 2018 raporuna göre de diğer ülkelerden gelen sığınmacı çocuk sayısı 400 bin dolaylarında. Yani farklı ülkelerden gelen 2 milyonun üzerinde eğitim çağında olan çocuk Türkiye'de yaşamını sürdürüyor (Ulukuş ve Tümtaş, 2023).

Suriyeliler Türkiye'de "Geçici Koruma Statüsü" altında buldukları için "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair" 1951 tarihli BM sözleşmesinin muhatabı olmamakla birlikte, Türkiye'nin uyguladığı eğitim politikalarında diğer uluslararası sözleşmeleri esas aldığı görülüyor. Türkiye'nin de imzacısı olduğu "Çocuk Haklarına Dair BM Sözleşmesi'nin" 22. maddesine göre, mülteci ve sığınmacı çocukların, sözleşmede belirtilen tüm haklardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli önlemleri alması gerekiyor. Ayrıca, "Çocuk Koruma Yasası", her çocuğun ulusal kökeninden bağımsız olarak korunma hakkından yararlanabileceğini belirtiyor (Taskin and Erdemli, 2018).

Çocukların statüsü ne olursa olsun eğitime dahil edilmeleri sadece uluslararası hukukun, Türkiye'nin tarafı olduğu sözleşmelerin ve yürürlükteki anayasanın bir gereği değil. Çocukların eğitim dışı kalmasının ahlaki ve pratik bakımdan hayati bir önem taşıdığı tartışma dışı bir gerçek. Hiçbir gerekçe bir çocuğun okulda olması gerekirken her türlü riske açık biçimde sokakta olmasının tercih edilebilir olduğunu mantıklı bir gerekçeye dayandıramaz; hiçbir ciddi göç politikası bunu hem çocuk hakları ve hem de ülke çıkarları açısından izah edemez.

Suriyeli Öğrencilerin İçinde Buldukları Durum

Mikro yaşam dünyasını bir çocuğun ebeveynleri, kardeşleri, sınıf arkadaşları, öğretmenleri ve komşuları oluşturur. Bir mikro sistemdeki ilişkiler çift yönlüdür; yani diğer insanlar çevrelerindeki çocuğu etkileyebilir ve inançlarını ve eylemlerini değiştirebilir. Çocuğun bu kişiler ve çevrelerle olan etkileşimleri gelişimini doğrudan etkiler. Örneğin, çocuklarına kitap okuyan ve eğitici faaliyetler sunan destekleyici ebeveynler çocukların bilişsel ve dil becerilerini olumlu yönde etkileyebilir. Ya da okulda akran zorbalığına maruz kalan çocuklar özgüven sorunu ile karşılaşabilir. Çocuk bu çift yönlü etkileşimlerde sadece pasif bir alıcı değil, aktif bir katılımcıdır.

Suriyelilerin önemli bir kısmı ücretli ve yevmiyeli çalışanlardır. Bir diğer çalışan grubunu ise kendi hesabına çalışanlar ve işverenler oluşturmaktadır. Geçici koruma sağlanan Suriyeliler genellikle yüksek niteliğe sahip olmayacak biçimde bir mesleki değerlendirmeye tabi tutulmakta (prestijli bir meslek mensubuna işini yapmak için gereken mesleki denkliğin tanınmaması durumunda bir tıp doktoru, hukukçu veya nükleer fizikçiye niteliksiz işgücü olarak kodlamak gerekir) küçük ve orta ölçekli işletmelerde kol işçisi olarak çalışmaktadır. Ayrıca işgücü piyasasında Türkçeyi iyi bilmemek ve farklı çalışma kültürüne sahip olmak da dahil olmak üzere çeşitli dezavantajları bulunmaktadır.

Kayıt dışı (sosyal güvencesiz) çalışanları, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, işsizlik, malullük, yaşlılık gibi sosyal risklere karşı korumasız bırakmaktadır. Girişimci Suriyeliler için kayıt dışı çalışmak ilk başta iş bulabilmenin ve geçinmenin bir yoludur. Ancak kayıt dışı kalmak, işletmenin büyümesini engellemekte, güvensizliğe neden olup ev sahibi topluluklar ile bağlantı kurmada güvencesizliğe ve dışlanmaya yol açmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'deki Suriyelilerin %48,2'sinin imalat sanayinde %13,2'sinin inşaatta, %17,7'sinin ise ticaret ve konaklama sektöründe istihdam edildiği, ve tekstil sektöründe Suriyeli işçilerin neredeyse tamamının sigortasız çalıştığı tespit edilmiştir (Oğuz Karadeniz, 2023).

Tüm bu veriler Suriyeli ailelerin büyük bölümünün her şeyden önce geçim sıkıntısı ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Yapılan birçok araştırmada ekonomik gelir ile ilişkili olarak Suriyeli hanelerin büyük bir bölümünün ev kiralalarının düşük, yaşam koşullarının görece olumsuz olduğu bölgelerde yoğunlaştığını

Mültecilerin eğitime erişiminde dünyada durum

Uluslararası sözleşmelerle garanti edilmesine rağmen, küresel düzeyde mültecilerin eğitim hakkına erişimi, olması gereken düzeyin çok altında. 2014 yılında tüm dünyada ilk okula erişim oranı %93'ken, mültecilerin ancak %50'si ilkokula erişim sağlayabiliyordu. Bu durum ortaöğretim düzeyinde daha da kötüleşiyor. Mültecilerin %25'i ortaöğretime erişebilirken, dünya genelinde bu oran %62.

(Dryden-Peterson, 2016)

göstermektedir. Türkiye'deki tüm Suriyeli nüfusu temsil edecek istatistikler olmasa da sınırlı bölgelerle ilgili yapılan çalışmalar resmin geneli hakkında bir fikir vermektedir. Örneğin Kilis'te yapılan bir araştırmada, sığınmacıların tamamının yüksek oranda kira ödeyerek sağlıklı evlerde oturdukları belirlenmiştir. Sığınmacıların büyük çoğunluğu temiz içme suyuna erişim sağlayabilse de 1/3'ünün evinde buzdolabı, 1/8 oranında yemek pişirmek için ocak/fırın bulunmadığı saptanmıştır. Suriyeli sığınmacıların ev koşullarından kaynaklı gıda güvenliğinin "çok ciddi düzeyde kötü" ve "orta düzeyde kötü" olduğu belirlenmiştir (Babacan ve ark., 2017). Şanlıurfa'da ise Suriyelilerin % 53,4'ü kirada oturmaktadır. Suriyelilerin % 10,1'i ev satın almış, % 3,4'ü ise yardımlar sayesinde bir ücret ödemeksizin barınmaktadır. Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların % 10,6'sı Şanlıurfa'daki akrabalarının yanında misafir olarak kalmakta, % 21,2'si daha ucuza geldiği için diğer Suriyelilerle birlikte aynı evi paylaşmaktadır. Böylece kira harcaması aileler arasında bölünmektedir. Şanlıurfa'da bazı Suriyeliler "başlık parası" karşılığında evde oturmaktadır (Karasu, 2016). Dolayısıyla her şeyden önce Suriyeli çocukların büyük bir bölümü mülteci konumuna düşmekle ilişkili olan, kişisel ve mahrem alanların azlığı, gıda güvenliği, psikolojik ve sosyal destekten mahrumiyet, eğitim materyallerine ulaşım vs. gibi ekonomik düzeyin getirdiği sorunlarla boğuşmaktadır.

Fakat bu durumun bölgesel olarak farklılaştığının da altını çizmek gerekmektedir. Birçok şehirde girişimci ve işveren Suriyeli orta ve orta üst gelir grubundan insan vardır. Örneğin İstanbul'da çok sayıda iş yeri açan orta sınıflaşan Suriyeli esnaf bulunmaktadır. Buna rağmen yayınlanan bir raporda Fatih İlçe Belediyesi tarafından "eğitim" başlığı altında Suriyelilere yönelik ele alınan temel sorun alanları arasında "bir çok Suriyeli öğrencinin yoksul olduğu, kırtasiye, yemek vb. ihtiyaçlarını karşılayamadıkları, ailelerin kız çocuklarını okuldan alıp tekstil atölyelerine gönderdikleri ifade edilmektedir (Kavas ve ark., 2019). Türkiye genelini yansıtan bir rapora göre de Suriyelilerin yüzde 49'u yaşadıkları konut biriminin rahat ve yüzde 40'ı konutlarının güvenliğinin yeterli olmadığını düşünmektedir. Yüzde 56'sı ise konutlarının iklim koşulları bakımından yetersizliğini vurgulamıştır. (AFAD, 2017). Sonuç olarak Suriyeli öğrencilerin birçoğunun okul başarısı için gerekli olan ev koşullarından mahrum olduğu görülmektedir.

Suriyeli Aileler ve Öğrenciler

Okul başarısında ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki önemli bir rol oynamaktadır. 2017 yılında yayınlanan bir rapora göre Türkiye'deki Suriyelilerin yüzde 31,4'ü ilkokul mezunu, yüzde 22,7'si ortaokul mezunu, yüzde 15,4'ü lise mezunu, yüzde 10,9 okuryazarlar, yüzde 10,3'ü üniversite mezunu iken, yüzde 9,3'ü okuma yazma bilmemektedir (AFAD, 2017). Yaşanan travmalar, ekonomik zorluklar, evlerdeki imkansızlıklar, dil ve kültürel uyum sorunları göz önüne alındığında, Suriyeli ebeveynlerin büyük bölümünün çocukların eğitimini desteklemekte zorlandıkları tahmin edilebilir.

Göçmen aileler sosyal, kültürel, ekonomik ve dil bakımından benzersiz bir konumda bulunmaktadır. Bu nedenle, okul idarecilerinin ve öğretmenlerin, okullarda ortaya çıkan özel zorluklara ve ihtiyaçlara duyarlı olmaları daha büyük önem kazanmaktadır; zira mülteci çocuklarının genellikle ebeveynlerinden duygusal ve psikolojik destek almakta zorlandıkları görülmüştür. Çünkü yetişkinlerin kendileri de travmanın kurbanlarıdır. Mülteci ailelerin bu deneyimleri okul idarecilerinin ve öğretmenlerin mülteci çocukların okul hayatına uyum sağlamalarına yardımcı olacak yaklaşımlar geliştirmesini gerektirir (Rah ve ark., 2009). Yeni bir ülkeye geldiğinde mülteci çocuğun karşılaştığı başlıca zorluklardan biri yeni bir okul ortamına uyum sağlamaktır.

Türkiye'nin sığınmacı çocukların eğitimiyle ilgili stratejileri

Türkiye 2011 yılından beri sığınmacı çocukların eğitimiyle ilgili birçok strateji geliştirdi.

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik eğitim politikalarını iki döneme ayırmak mümkün.

2011-2013 arasında sığınmacıların kısa sürede dönecekleri varsayımıyla bir politika izlenmişti. Bu dönem atılan adımlar Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine dâhil edilmesi fikrinden ziyade, bu çocukların ülkelerine döndüklerinde eğitimlerine kaldıkları yerden devam edebilecekleri şekilde desteklenmesine yönelikti. Bu amaç doğrultusunda kamplarda Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) açılarak Suriyeli çocuklara anadillerinde Türk müfredatına uygun eğitimler verilmesi sağlanmıştı (Tunga ve ark., 2020).

İkinci dönemin MEB'in 26 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" genelgesi ile başladığı söylenebilir. Bu genelge ile eğitim uygulamalarında ülke çapında bir standart oluşturulmaya çalışıldı. MEB ve UNICEF iş birliğiyle hazırlanan "Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı" ile göçmen öğrencilerin kayıp kuşak olmalarını önlemeye ve kültür/dil farklılığından kaynaklanan sorunlara yönelik farkındalıklar oluşturulmaya çalışıldı (Fidan and Taş, 2023). 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girdi. İlgili kanunda (YUKK) 2014'te geçici koruma statüsü düzenlenerek bütüncül bir iltica statüsü haline getirildi. Geçici koruma statüsü, geçici süreli kitlesel koruma sağlayan, açık kapı ve geri göndermeme ilkeleri üzerine kurulan, eğitim, sağlık, çalışma haklarını

Mültecilerin deneyimleri, geçmiş ve şimdiki koşulları farklılık gösterebilir. Yaşanan travmanın derecesi, çocuğun ailesinin ekonomik, sosyal ve kültürel sermayesi okul uyumu ve başarısında öne çıkan faktörlerdir. Ayrıca geniş aile, arkadaşlar, komşular, akrabalar da bir dereceye kadar uyum ve başarıda etkilidir (Angelika Anderson ve ark., 2004).

Şanlıurfa'da yaptığımız görüşmelerde çok sayıda öğrencisi Suriyeli olan ortaokulun müdürü, ekonomik sorunların, Türkçe bilmemenin ve gelecek ile ilgili beklentilerinin Suriyeli velilerin okulla ilişkilerini etkilediğini belirtiyor. Fakat son yıllarda Suriyeli velilerin daha fazla çocukların eğitimi ile ilgilenmeye başladıklarını de şu ifadelerle ortaya koyuyor:

Mesela, biz kaynak kitap aldığımız zaman Suriyeli vatandaşlar çok nadir gelir, hocam, param yok, yani mümkünse bedava verebilir misiniz diye. Ama Türk velilerin yarısı gelir, durumu olsa da böyle, onu da söyleyeyim. Küçük çocuklarda sıkıntı pek yaşamıyorum, eğitime aileler de önem vermeye başladı. Çünkü yaklaşık nereden baksanız 10 sene oldu Urfa'da.

Gaziantep'te bir İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yapan Mehmet Bey de ekonomik zorlukların öğrencilerin okula entegrasyonunu ve akademik başarılarını etkileyen en önemli faktörler arasında olduğunu belirtiyor:

Çocuklarını okula göndermeyenler maddi durumdan dolayı, çünkü ulaşım biraz problemlidir. Yakınsa gelebi-

tanımlayarak hak ve sorumlulukları açığa vuran bir statüdür (Tunga ve ark., 2020). 17 Mart 2014 tarihinde "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun" uygulanmasına ilişkin bir düzenleme yapıldı. O zamandan beri, Türkiye düzenlemeler ve idari direktifler şeklinde birkaç ikincil kanun çıkardı. Millî Eğitim Bakanlığı "Yabancılar İçin Eğitim ve Öğrenme Hizmetlerini Düzenleme" amacıyla 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 Sayılı genelgeyi yayınladı. Bu yönerge, geçici koruma altındaki Suriyeliler için 2016 yılına kadar süren ikili (Geçici Eğitim Merkezleri ve devlet okulları) bir üniversite öncesi eğitim sistemi oluşturdu. 2016 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bu ikili sisteme aşamalı olarak tespitson vermeye ve öğrencileri Türk okullarına yönlendirmeye başladı (Şimşek, 2019).

Hükümet, Türkiye'deki Suriyeli çocuk mültecilere sunulan eğitimin kalitesini artırmaya yönelik bazı önemli adımlar daha attı. Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığı "Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Acil Durum Fonu" (UNICEF) ile iş birliği yaparak, "Geçici Eğitim Merkezlerinde" çalışan 20,000'den fazla Suriyeli öğretmenpedagojik bilgilerini geliştirmek adına eğitti. Ayrıca, Türkçe öğretmenleri ve okul rehber öğretmenlerden oluşan yaklaşık 5,000 kişi, Avrupa Birliği (AB) tarafından desteklenen "Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi" (PIKTES) başlıklı bir proje kapsamında, bu merkezlerde veya Türk resmi okullarında kayıtlı olan Suriyeli öğrencilere destek sağlamak üzere istihdam edildi. Ayrıca, MEB ve UNICEF iş birliği ile Türk resmi okullarında çalışan binlerce öğretmene, göçmenlerle ilgili olarak "eğitici eğitimi" verildi. MEB tarafından başlatılan projelerin yanı sıra, devlet kurumları, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve yerel belediyeler de çeşitli şekillerde Suriyeli çocuk mültecilerin eğitimini destekledi (Gümüş ve ark., 2020)

liyor da yakın değilse, tek otobüsle gönderiyor, ama biraz daha servis işin içine girince gönderemiyor. Okulda yeme-içme durumu, çoğu öğrencimiz sabah kahvaltısını yapmıyor. Öğlene doğru yapmayan da var, öğlen de yemeyen var. Onun için birkaç defa toplantı yapmıştık.

Literatürde de Suriyeli çocukların bir çoğunun göç etmeden önce ve göç sırasında yaşadıkları travmalar sebebiyle psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu, özellikle barınma, ısınma, giyinme ve daha insani şartlarda yaşamalarını sağlayabilecek imkânlar sağlandıktan sonra, daha iyi uyum sağlamalarına yönelik çalışmaların artırılması gerektiği sıkça dillendirilmiştir (Sarier, 2020). Bu yerinde tespitlere rağmen okul dışı kalan çok sayıda çocuğun olduğu görülmektedir. MEB'in 2022 yılında yayınladığı istatistiklere göre okul öncesi ve 12. sınıf arasındaki Suriyeli çocuklarda okullaşma oranı %65'tir. Okullaşma ortaokulda %80'e çıkarken, lise dönemindekilerin okullaşması %42'ye düşmektedir.

Tablo 5.1. Suriyeli çocuklarda okullaşma oranı

SINIF	E Okul Kayıtlı Öğrenci	YÖBİS Kayıtlı Öğrenci	Toplam	Eğitim Kademelerine Göre	Çağ Nüfusu Toplam	Kademelere Göre Toplam Çağ Nüfus	Kademeye Göre Yüzde
Okul Öncesi (5 yaş)	40.545	2	40.547	40.547	118.083	118.083	34,34%
1. Sınıf (6 yaş)	101.080	16	101.096	313.695	116.754	417.546	75,13%
2. Sınıf (7 yaş)	64.049	24	64.073		111.031		
3. Sınıf (8 yaş)	69.167	32	69.199		92.017		
4. Sınıf (9 yaş)	79.291	36	79.327		97.744		
5. Sınıf (10 yaş)	78.329	24	78.353	268.752	95.707	335.952	80,00%
6. Sınıf (11 yaş)	66.435	22	66.457		90.334		
7. Sınıf (12 yaş)	74.613	19	74.632		75.390		
8. Sınıf (13 yaş)	49.298	12	49.310		74.521		
9. Sınıf (14 yaş)	23.457	4	23.461	65.885	67.544	252.772	42,65%
10. Sınıf (15 yaş)	18.672	8	18.680		62.251		
11. Sınıf (16 yaş)	15.218	1	15.219		61.520		
12. Sınıf (17 yaş)	8.521	4	8.525		61.457		
Lise Hazırlık	19	0	19	19			
HEP (A, B, C ve D)	0	7.835	7.835	7.835			
Açık Okullar	0	0	34.073	34.073			
Toplam Öğrenci Sayısı	688.694	8.039	730.806	730.806	1.124.353	1.124.353	65,00%

Okullaşan öğrencilerin 359.735 (%49,33)'i kız, 371.071 (%50,77)'i erkek öğrencidir.

Okul dışı kalmanın birçok sebebi var. Bunların başında ekonomik sebepler geliyor. Özellikle ortaokul ve lise çağına gelen çocukların önemli bir kısmı ailelerine yardım edebilmek için çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca okulda ayrımcılığa maruz kalma, başarısız olma, Türkiye'den bir gün ayrılacakları beklentisi, erkek çocukların dışarıda çalışmasına göre daha az güvenli olarak algılandığından ev içi emeği kız çocuklarına bırakma, kız çocuklarına bakış açısı, eğitimin bir fayda getirmeyeceği düşüncesi gibi olgu ve algılar da okulu terk etmenin sebepleri arasındadır. Konya'da özellikle okul dışı kalan çocuklarla ilgilenen Sosyal Gelişim ve Dayanışma Derneği yöneticisi 35 çalışanla çeşitli projeler gerçekleştirdiklerini aktarırken, bu sebepleri öne çıkarıyor:

2020-2023 arası 12.005 okul dışı çocuk tespiti yapıldı bizde. Konya ofisindeki çocuklar özelinde okul dışı kalmış çocukların tespitinin tekrar kazandırmaya yönelik çalışırken işin öbür tarafında çocuk işçiliği çıkıyor, genç yaşta evlilik çıkıyor ve hassas durumlar belli oluyor. Ailelerde kadın, anne-baba ebeveynlerde farklı hassasiyetler oluyor. Bunlar maddi hassasiyetler olabilir, kadınların ayrı hassasiyetleri olabilir ve bunları da aslında kapsayıcı olarak bizler değerlendiriyoruz.

Dernek yöneticisi özellikle kız çocuklarının çok daha fazla okulu terk ettiğini belirtirken ekonomik sebeplerin yanında hem kültürel sebepleri hem de çocuk sayısının fazla olmasından dolayı ev içi işlerde kız çocuklarının çok daha fazla sorumluluk almasını öne çıkarıyor; "ailedeki çocuklara, diğer kardeşlerine bakma yükümlülüğü"nden söz ediyor.

Suriyeli ailelerin çocukların okullaşmalarına etkisi olan bir başka önemli husus dil sorunu. Bazı ailelerde çocuklar evde Arapça konuşulduğu için Türkçeyi yeteri kadar öğrenemiyorlar. Okula yeni başlayan çocuklar hem öğretmenlerle hem de akranlarıyla ilişki kurmakta zorlanıyorlar. Ekonomik sebeplerin yanında Türkçe bilmemek, özellikle ilk okul çağındaki çocukların ebeveyninden destek almasını zorlaştırıyor. Bu durum ebeveyn ve okul arasındaki ilişkileri de zorlaştırıyor. Mersin'de Geçici Eğitim Merkezleri'nde müdürlük, MEB okullarında öğretmenlik yapmış, Mersin Üniversitesi'nden doktora derecesi almış Suriyeli öğretmenin ifadeleriyle;

Çocuklar konuşulan Türkçeyi bilmezler. O yüzden iletişim maharetlerini, becerilerini kaybettiler. İkincisi, eğitim sorunları çok, çünkü yeni eğitim, yeni alfabe, yeni kültür, yani çocuklar sınıfta ne yapacaklar, teneffüste ne yapacaklar bilemiyorlar. Bu konularla ilgili okul öncesi bilgi alamadıkları için bunlar hep sorun oluyor.

Araştırmamızın ilk aşamasında görüştüğümüz, PİKTES projesinde çalışan uzman öğretmenlerin verdikleri bilgiler de yukarıdaki tespitleri teyit ediyor. Burada doğmuş ve büyümüş çocuklarda bile dil sorunu devam ediyor. Aileler ve çocuklarda Türkçe öğrenmeye karşı ilgisizlik, hatta direnç olduğu uzmanlar

tarafından dile getiriliyor. Bu direnç, kendilerini burada rahat hissetmemeleri, kalıcı olduklarını düşünmemeleri ve çevrenin ayrımcı tavırlarına karşı tepkili olmalarıyla açıklanıyor.

Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitim Sorunlarını Anlamak: Bütüncül-Ekolojik Bir Yaklaşım

Çocuk gelişimi aile, yakın çevre, eğitim sistemi, kültürel değerler, mekânsal ve uzamsal bağlam gibi birçok faktörden etkilenen karmaşık bir süreçtir. Böylesi bir süreci psiko-sosyal açıdan başarılı bir şekilde kuramlaştıran isimlerin başında Bronfenbrenner geliyor. "İnsan Gelişiminin Ekolojisi" adını verdiği yaklaşım, yaşam süresi boyunca bir insanın yakın çevresi ve sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel yapı arasındaki karşılıklı etkileşime odaklanarak insan gelişimini değerlendirir (Bronfenbrenner, 1977). Bronfenbrenner'ın gelişimsel ekoloji teorisi göçmenlerin tecrübelerini anlamada da bütüncül bir perspektif sunar (Angelika Anderson ve ark., 2004)

Çocuk eğitimi bir sistem içinde ele almak: Bronfenbrenner'ın gelişimsel ekoloji

Şekil 5.1. Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistem Kuramı

Teorinin mikro düzeyini çocuğun yakın çevresinde onunla doğrudan etkileşimde olan insanlar oluşturur. Mezo-sistem ise, kişinin hayatının belirli bir noktasında içinde bulunduğu ortamlar arasındaki ilişkileri kapsar. Dolayısıyla, mezo-sistem genellikle aile, okul ve akran grubu arasındaki etkileşimleri içerir. Ekzo-sistem, kişinin bulunduğu ortamlara etki eden veya onları kapsayan diğer belirli sosyal yapıları kapsayan mezo-sistemin bir uzantısıdır. Örneğin, bir ebeveynin stresli işi ve çalışma programı, evde çocuklarıyla birlikte bulunma durumlarını, kaynaklarını ve ruh hallerini belirler. Okul yönetiminin kararları çocuğun aldığı eğitimin kalitesini, okula uyumunu, akademik başarısını vs. etkiler. Hükümet politikaları ve kitle iletişim araçları gibi daha geniş kapsamlı etkiler bile çocuğun mikro sistemlerini şekillendirir. Çocuk ekzo-sistemdeki yapılarla doğrudan etkileşime girmez, ancak bunlar onun mikro sistemlerini şekillendirirler. Söz konusu yapılar, iş hayatı, mahalle, medya, hükümet kurumları (yerel ve ulusal), mal ve hizmetlerin dağıtımı, iletişim ve ulaşım olanakları ve resmi olmayan sosyal ağlar gibi diğer yapıları kapsar.

Makro sistem, iktisadi, toplumsal, kültürel, hukuki, siyasi yapıların yanında eğitim sistemini de içerir. Makro sistem, gelişme çağında olan bir çocuğun belirli ortamlarına değil toplum ve kültüre atıfta bulunduğu için önceki ekosistemlerden farklıdır. Cinsiyet rolleri, bireysellik, aile yapıları ve sosyal konular hakkındaki inançlar, çocuğun mikro sistemlerine nüfuz eden normlar ve değerler oluşturur. Sosyoekonomik statü de makro düzeyde etkiye sahiptir; varlıklı ailelerin çocukları yoksulluk içinde büyüyen çocuklara kıyasla muhtemelen daha fazla eğitim avantajına sahip olacaktır. Bronfenbrenner'in ekolojik sistem teorisinin beşinci ve son seviyesi krono-sistem olarak bilinir. Krono sistem, çocuğun yaşamı boyunca gerçekleşen değişimler ve geçişlerle ilgilidir. Çocukların beklenen ve beklenmeyen yaşam geçişlerine nasıl tepki verdikleri, ekolojik sistemlerinin desteğine bağlıdır (Bronfenbrenner, 1977).

Okul ve Öğretmenler

Okul ve öğretmenler göçmenlerin uyumunu ve başarılarını belirleyen en önemli faktörler arasında yer alıyor. Bu bağlamda uyumun karşılıklı bir süreç olduğunu vurgulamak önemli. Bir başka ifadeyle göç sonrası sürece, sadece göçmen çocuklar değil, okullar, öğretmenler ve mevcut öğrenciler de uyum sağlayabilir. Okul, öğretmenler ve öğrencilerin bu yöndeki istekliliği uyumun sağlanması için kritik önemi haizdir. Dolayısıyla göçmen çocukların uyumunu ölçmeye çalışan bir araştırma sadece göçmenlere değil, eğitim politikalarına, okulların idari süreçlerine, öğretmenlerin ve öğrencilerin tutumlarına da odaklanmak durumundadır (Angelika Anderson ve ark., 2004).

MEB yayınladığı çeşitli yönetmelik ve yönergeler, yaptığı eğitimlerle Suriyeli mülteci öğrencilerin uyumlarını sağlayacak eğitimsel alt yapıyı oluşturmaya çalışmıştır. Fakat Suriyeli nüfusunun heterojen dağılımı bazı şehirlerde ve bölgelerdeki okullarda göçmen öğrencilerin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu da belirli okulların ve öğretmenlerin çok daha büyük yük ve sorumluluk ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır.

Öğretmenlerin ve okul idarecilerinin tavırlarının öğrencilerin okullaşmasında, okula uyumlarında ve başarılarında önemli bir faktör olduğu yaptığımız saha araştırmalarında da teyit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerle ortaya çıkan yeni sorumluluklar ve öğretmenleri de aşan sorunlar ile ilgili tespitleri de önemlidir. Kendisi de Suriyeli göçmenler ile ilgili araştırmalar yapan bir akademisyenin bu konudaki gözlemleri çarpıcıdır;

Şanlıurfa'nın kendisi zaten dezavantajlı hocam, yani mesela, diyelim ki Ak Parti hükümetleriyle birlikte Urfa'da derslik sayısı artmaya başladı. Bizde daha öğretmen açığı had safhadadır. Yani İstanbul'dan sonra Şanlıurfa hem derslik açısından hem öğretmen sayısı açısından, 750 bin civarında yerli öğrenci var. Yani bir şehirden bazı şeyleri daha fazla, işte bunun içerisinde 70-80 bin de Suriyeli koyduğunuz düşünün, ciddi problem var. Derslik problemi, öğretmen problemi, müfredat, servis, ulaşım, sağlıkta da benzer problemler var. İşte dilden tutun da yediği-içtiğine kadar, konuşma üslubuna kadar çatışmalar söz konusu. Bir de okullara dağıtırken çocukları belli bir şey, kota gözetilmedi. Mesela, bir okulumuz var, şehir merkezinde, yüzde 80'i Suriyeli, Türkiyeli çocuk orada azınlığa düşmüş. Başka yerlerde yine yoğunlaşmalar oluyor, bu sefer kültür çatışmaları oluyor ya da eğitimsel olarak çocuklar farklı seviyelerde olduğu için öğretmen sınıfta uyarılama yapamıyor.

Suriyeli veliler ile yapılan görüşmelerde ise Suriyelilere karşı bazı yönetici ve öğretmenlerin ilgisizliği ve ayrımcılığı öne çıkan en önemli sorun. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bazı Suriyeli veliler çocuklarını devlet okullarından özel okullara almalarının sebepleri arasında ayrımcılığı birinci faktör olarak zikrediyor. Fakat çoğunluğun özel okula göndermek gibi bir imkânı olmadığından ayrımcılıkla çeşitli mücadele yöntemleri geliştirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi çocukların okulunu değiştirmek. İstanbul yaşayan 3 çocuğu olan Amani Hanım bu durumu şekilde anlatmaktadır;

Küçük çocuğum okulda öğretmeni tarafından ırkçılığa maruz kaldı. 2019 yılında okula başladı. Türkçe okuma yazma iyi derecede biliyor. Bir süre sonra pandemi başladı, ancak 1. Sınıflılar okula haftada iki gün gidiyordu. Bir okuma yarışmasında birinci oldu. Sınıfın en hızlı okuma yapan öğrencisiydi. İyi bir öğrenci olduğu için hediyeler alıyordu. Bütün bunlara rağmen öğretmenin ona karşı tutumu kötüydü. Bir süre sonra oğlumun diğer öğrenciler tarafından dövüldüğünü öğrendim. Ömer bu durumu daha önce hiç anlatmadı. Daha önce de onun kıyafetleri hep kirleniyor, renkli kalemlerin izleri vardı. Bunun için okula gittim. Öğretmene iyi üslupla bunu anlattım, kirlenmiş kıyafetleri gösterdim, ancak öğretmen rahatsız oldu. Ömer'e daha sert davranmaya

başladı. Öğretmen genç yaşta değil, 50 yaşında, tecrübeli olması gerekiyor. Ancak rahatsız edici tavırları tekrarlandığından çocuk etkilendi, bunun için çocuğu başka bir okula naklettim. Bu öğretmenin Türk öğrencilere karşı kötü davranışları yoktu. Sadece yabancı uyruklu öğrencilerle kötüydü.

Mersin'de özel bir okulun müdürlüğünü yapan görüşmeci ise okuldan dışlananların özel okullara gittiğini, kendilerine kaydolan Suriyeli öğrencilerin de genelde öğretmenler tarafından dışlanma sebebiyle gelenler olduğunu belirtiyor:

Devlet okullarında okuyan öğrencilere öğretmenlerin bakış açısı artık çok değişti. Bunu sizler de basından da takip ediyorsunuzdur, kimse istemiyor artık, yabancılar memleketlerine gitsin diye bu yüzden büyük bölümü dışlanıyor. Bu dışlanan kişilerin çoğu bu tür özel okullara geliyorlar. Bizde mesela, Suriyeli var, Iraklı var, Suudi var, Mısırlı var, Ürdünlü var. Burada böyle bir problem yaşar. Anladınız, gerisini söylememe gerek yok zaten.

MEB okullarında öğretmenlik yapan Suriyeli kadın öğretmen de benzer bir vakayı şöyle aktarıyor:

Zorbalık ve dışlanmayı çok fazla gördük. Mesela, bir tane müdür yardımcısı çok kötüydü, bir kız mesela, asi ya da bir problemlili kız görünce üstüne gidiyor, gidiyor, sonra o kız patlıyor. Bir kere polis getirdi, yani bir sorun çıkmış o aile için, o kız okulu bıraktı. Ben onun için mücadele ettim, ama bir şey yapamadım. Yani sesimi hiç kimseye duyuramadım. Bir tek bir şey, bir şikâyet olunca o sorun hemen hiçbir şey olmadı.

Ayrımcı tutumların okul ortamında görülmesinde öğretmenlerin hazırlıksızlığı, çokkültürlü bir öğrenci profiline yönelik müfredatın bulunmaması, Suriyeli öğrencilerin yoğunluğu ve aynı sınıftaki Türk ve Suriyeli öğrenciler arasındaki büyük farklar da önemli rol oynamaktadır. Bu tür sorunların artması sonucu MEB, AB ile imzaladığı anlaşma ile "Suriyeli öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi" (PİKTES) kapsamında 2016 yılında geçici süreyle 4.200 Suriyeli öğretmen istihdam edeceğini duyurmuştur. PİKTES projesi ile Geçici Koruma Altındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimleri için Millî Eğitim Bakanlığı'nın yürüttüğü çalışmalar, Avrupa Birliği tarafından desteklenmiş ve finanse edilmiştir. UNICEF'in de eğitimde fırsat eşitliği yaratmak için desteklediği projede, Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içinde, oluşturulan fondan eğitim harcamaları yapılarak bakanlığa destek sağlanmıştır. Suriyeli öğrenciler için ihtiyaç duyulan eğitim ortamının yaratılması, eğitim materyalin temini, Türkçe öğreticileri ve telafi eğitimi için öğretmenlerin sağlanması PİKTES projesi tarafından yapılmaktadır. Eğitimin niteliğini arttırmak için düzenlenen öğretmen eğitimleri de projenin kapsamındadır. Okullarda bulunan PİKTES rehber öğretmenleri, Suriyeli öğrencilerle birebir iletişim ile sorunları çözmeye çalışmaktadır. Türkçe eğitimine verilen özel önemle birlikte öğrencilerin akranlarıyla bir arada olabilmeleri, kendilerini yabancı hissetmeden arkadaşlık kurabilmelerini amaçlanmıştır (Ulukuş and Tümtaş, 2023). Fakat bu noktada projede istihdam

edilen Suriyeli öğretmenlerin dile getirdikleri bazı sorunlara da değinmek gerekmektedir. Gaziantep'te PİKTES projesinde görev alan Suriyeli kadın öğretmenlerin bu konudaki tespitleri şu şekildedir:

Biz öğretmen olarak bir proje falan gelince çok acı çekiyoruz. Mesela, itibar falan yok, yani bazı müdürler falan bizi işçi olarak gördüler. Suriyeli öğretmen, Türk öğretmenlerden az alıyor. Belirli bir yönetmelik falan yok, Müdür Bey ne isterse ona göre, istediği görevi verebilir. İzin için hiçbir kanun, talimat falan yok, yani müdür istediği gibi davranabilir. Ama mesela, bize tazminat falan yok, işçi bile çok fazla tazminat alıyor, ama bize tazminat yok, itibar yok. Yani biz gerçekten... Türk öğretmenler bir kutlama falan yaparlarsa hiç almadılar bizi, yani öğretmenler gününe bile bizi hiç almadılar.

PİKTES projesi dış paydaşlarla ortak yürütülen ve finanse edilen bir proje olduğu için Suriyeli öğretmenlerin önemli bir kısmı son dönemde istihdam dışı kalmıştır. Projede görev alıp işsiz kalan Suriyeli öğretmenler, göçmen öğrencilerin sırf bu yüzden önemli bir destekten mahrum kaldıklarını, Suriyeli velilerin dil probleminin de okul, öğrenci ve ebeveyn ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca uzmanlar bazı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin Suriyeli öğrencilere karşı duyarsız davrandıklarını, bu öğrencilerle muhatap olan yönetici ve öğretmenlerin bu konuda eğitim almaları gerektiğini ifade etmişlerdir:

Saha çalışması sürecinde 7 ilde yapılan görüşmelerde öğretmenlerin hepsi de Suriyeli öğrencilerin dil sorununu özel olarak vurgulamışlardır. PİKTES projesi çerçevesinde uyum sınıflarında Türkçe bilmeyen veya Türkçesi zayıf olan öğrencilerin dil becerileri geliştirilmeye çalışılmasına rağmen istenilen başarı düzeyine ulaşamadığı ifade edilmiştir. Öyle ki, ilk okul eğitimini bitirip orta okula geldiği halde Türkçe bilmeyen öğrencilerin olduğu tespit edilmiştir. Konya'da görüşme yaptığımız bir okul müdürü bu konudaki zorluklara ve öğretmenlerin ilgisinin önemine dikkat çekiyor:

Bir de öğretmen arkadaşların yaklaşımı da önemli az önce okuma-yazma oranında, şimdi diyelim ki 9 tane şubem var benim, 6 tanesi mesela, bütün öğrencilerini okutuyor. Yani Suriyeli öğrencilerin sene sonunda geldiğinde tek kelime Türkçe bilmeyen çocuklar da okumuş olarak bitiriyor, ama üç öğretmenim çok kaliteli öğretmen olmasına rağmen hiç ilgilenmiyor ve tamamen o çocuklar okumadan mesela, sınıfında 12 tane Suriyeli var, soruyorum, "kaçı okudu" diyorum. "İki tanesi okudu" diyor. Hocam da şahit onlara, iki tanesi, yani buradaki yaklaşım ve şey de çok önemli, yani öğretmeni ikna etmek de çok önemli. Bizi idareci olarak bize çok görev düşüyor.

Bununla birlikte birçok öğretmen kendilerine yüklenen sorumluluğun aşırı olduğunu, sorunun birçok boyutu varken, sadece öğretmenleri öne çıkarmanın haksızlık olacağını belirtiyor:

Bu sene bir Suriyeli velimizin üç çocuğunu mezun ettik, dördüncüsü birinci sınıfa başladı. Fakat durumları çok kötüydü. Okuldan aldı. Yani çaresizlikten sosyal hizmetleri aradım, anlattım, ihbarda bulundum. 'Okul müdürünün işi değil' dedi. 'Olsun, benim işim' dedim, 'artık biz bu şeye geldik' dedim, 'benim bildirmem lazım.' Top döndü doladı, yine bizde kaldı. Eğitim tedbiri şöyle yazmış: 'Okul olarak devamsızlığını takip edeceksiniz, evine gideceksiniz.'

Öğretmenler, ekonomik zorluklarla, psikolojik problemlerle, dil sorunuyla, ayrımcı tutumlarla karşı karşıya kalan göçmen öğrencilerin tüm bu sorunlarla başa çıkmasında önemli bir oynayabilir. Aslında, birçok araştırmacı, zorbalık veya olumsuz akran ilişkileri gibi göç sonrası stres etmenlerinin, göçmen çocukların psiko-duygusal sağlığı üzerinde göç öncesi travmalara kıyasla çok daha önemli bir etkisi olabileceğini belirtmektedir. Sosyal uyum açısından, çocuklar için daha da üzücü olan şey, Suriyeli çocukların ayrımcılığa ve zorbalığa maruz kaldığında öğretmenlerden destek görememeleridir (Guo ve ark., 2019).

Bununla birlikte, ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı siyasette, medyada ve gündelik yaşamda daha geniş bir mücadelenin gerekliliği de açıktır. Özellikle önemli sayıda göçmen çocuğun kayıtlı olduğu okullarda idareci, öğretmen, öğrenci ve velileri kapsayan daha bütünsel bir yaklaşım gerekli olmaktadır. Mülteci çocukların varlığı ve ihtiyaçlarının farkındalığı, önyargı ve ayrımcılığı azaltabilir. Bu da okullarda hayal kırıklığına uğrayan göçmen çocukların okulu bırakmalarını önleyebilirken, uyumlarını ve akademik başarılarını artırabilir (Şeker and Sirkeci, 2015).

Arkadaşlık İlişkileri-Akran Zorbalığı

Okula uyumu ve akademik başarıyı etkileyen bir diğer faktör de akran zorbalığı olarak belirginleşiyor. Göçmen çocuklar ırkçı, ayrımcı ve dışlayıcı tavırlarla da sıkça karşılaşılıyorlar. Bu tavırlar özellikle ilk yıllarda çocuklarda yalnızlık hissi- ne yol açabiliyor. Dilsel ve kültürel farklılıklar da özgüvensizliği artırabiliyor. Bu tavırlar mültecilerin ve sığınmacıların özellikle medya ve siyasette olumsuz bir biçimde etiketlenmesiyle artıyor. Zorbalığa, ırkçı ve ayrımcı tavırlara karşı geliştirilen kişisel veya yerel iyi niyetli stratejiler genellikle yetersiz kalabiliyor. Bu sebeple ayrımcılığa, zorbalığa ve ırkçılığa karşı hem makro hem de mikro düzeyde politikaların geliştirilmesi elzemdir (Maureen McBride, 2018).

Akran zorbalığı fiziksel, duygusal, sözel, cinsel, etnik vs. gibi çok farklı biçimlerde kendini gösteriyor (Karataştan and Akcan, 2023). Bu bağlamda saha çalışmamızda da en çok dile getirilen sorun da ayrımcılık ve ırkçılık olmuştur. Birçok Türk aile Suriyelilerin sayısının sınıflarda fazla olmasından rahatsız olduklarını belirtmiştir. Konya'da yaptığımız saha görüşmesinde öğretmenler bu tür tutumların yaygınlığını vurguluyorlar:

Ben 5 yıldır çalışıyorum, net bir şekilde ve benim 5 yıldır yaşadığım en büyük problem şu: Öğretmen geliyor zaman zaman odama, bireysel

tartışmaya giriyor belli, konuşuyoruz. Tek derdi şu; benim sınıftaki yabancı uyruklu sayısı niye fazla, öbüründe eksik? Tek sıkıntısı bu, derdi bu. Tabii biraz öğretmenin motivasyonu da düşük, emekliliği gelmiş, veli de biliyor, ona göre sınıflar oluşuyor, ama sonuç olarak istemiyor, yani vatandaş istemiyor.

Depremde eşini kaybettikten sonra Kahramanmaraş'tan Ankara'ya taşınan Latife Hanım da bazı öğretmenlerin ve Türk öğrencilerin ayrımcı ve zorba tavırlar sergilediklerini belirtiyor ve kendi tecrübesini şu şekilde ifade ediyor:

5. sınıftaki kızım da başörtülü olduğu için diğer öğrencilerden rahatsız edici davranışlara maruz kaldı. Öğretmenlere bunu şikâyet ettim, ancak öğretmenler müdahale etmedi ve (her zaman olan şeyler bunlar, takılmayın) dediler. Bazı öğrenciler grup haline toplanıyordu, Suriyeli öğrenciler kıyafetlerinden belli oldukları için onlar hemen Suriyeli olduklarını anlıyorlar, bu gruplar Suriyeli öğrencileri sürekli rahatsız ediyorlardı, bunun için Suriyeli öğrencilerin velileri çocukları okula göndermemeye başladı. Özellikle kız çocuklarda bu durum çok tekrarlanıyor. Öğrencilerin Suriyeli öğrencilere karşı saldırıları sürdü, okulun içinde ve okulun çıkışında devam etti. Bu konuda öğretmenlere şikâyet etmek bir işe yaramadı, hatta Türk öğrencilerinin velileriyle konuşmak da bir işe yaramadı. O velilerin tutumu olayı daha kötüye götürüyordu, çünkü problemi küçümsediler. Oysaki onların çocukları Suriyeli çocuklarına saldırıyorlardı, dövüyorlardı. Kızımın okulu bırakmasını istemedim, başka bir okula kaydetmek istedim, uzak da olsa onu götüreceğim otobüs ya da araba ayarlayabileceğimi düşündüm. Kızlarının başlarına bir şey gelmesinden korkuyorum.

Şanlıurfa'daki okullarda çalışmış olan Suriyeli öğretmen Ahmet Bey de ırkçılık ve ayrımcılığın Suriyeli ailelerin çocuklarını okula göndermeme sebepleri arasında olduğunu şu ifadelerle teyit ediyor:

İrkçılıktan aile çocukları okula göndermiyor. Suriyeli öğretmenler varsa hemen müdahale ediyor. Yani kavga filan, ailesi onu alıyor, hemen müdahale ediyor, ama şimdi Suriyeli öğretmen yoktur, bu sebeple aile normalde okula göndermiyor.

Şanlıurfa'da Suriyelilerle ilgili araştırmalar yapan uzamanlar da akran zorbalığının kaynaklarını medyanın ve siyasetin etkisine bağlıyorlar. Ayrıca yerli ailelerin de bu önyargıları çocuklara taşıdığını ifade ediyorlar:

Genel olarak Suriyeliler ve yerli öğrenciler arasındaki ilişki problemliy diyebilirim. Tabii ki uyumlu olanlar da vardır illa ki ama genel problemliy. Sebebi de şu; işte son zamanlarda yaşamış olduğumuz pandemi, sonrasındaki genel seçimlerdeki ırkçı, ayrımcı dilin artması, milliyetçilik, deprem ve ekonomik kriz; bunlar hep üst üste gelince insanlar o yoksullaşmayı direkt göçmenlere bağlıyorlar. Dolayısıyla her karşılaştığımız ortamda, okulda, çarşıda, pazarda... Mesela, okullarda özellikle işte diyelim ki Arap, Suriyeli denilince medyanın da etkisiyle çocukların zihninde bir önyargı oluşuyor veya aileler tedirgin oluyorlar. İşte akran zorbalığından tutun da dışlamaya kadar, çeşitli damgalama şekillerine kadar bu tür bir şey var.

İstanbul'da yaşayan, ekonomik durumunun iyi olduğunu belirten, üniversite mezunu ve üç çocuk annesi Adıye Hanım da ayrımcılığa maruz kaldığı için çocuğunu özel okula aldığını fakat durumun değişmediğini belirtiyor. Adıye hanım bu kötü deneyimlerinden dolayı Türklere soğuduğunu, bir travma yaşadığını ve Türkiye'de Araplara ve Suriyelilere karşı büyük bir kin olduğunu ifade ediyor. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı aldıktan sonra da bir düzelme olmadığını, tam tersine karşılaştığı rahatsız edici tavırların, haksız vatandaşlık elde ettiği suçlamasıyla daha da arttığını belirtiyor ve okulda çocuğunun ırkçılığa ve ilgisizliğe maruz kaldığını söylüyor. Mersin'de çeşitli projelerde devlet okullarında öğretmenlik yapan Suriyeli öğretmenin görüşleri de şöyle:

Suriyeli öğrencilerin bir kısmı Türkçeyi çok iyi öğrendi. Ama bir kısım okulu terk etti. Ben bir daha okula gitmek istemiyorum, arkadaşlarım beni dövüyor diyenler oldu, ben hiçbir şey yapamıyorum, kimse bana yardım etmiyor deyip terk edenler. Mesela, bir ya da iki arkadaş sohbet ederken, bazıları müdahale ediyor, Türk arkadaşlarından uzaklaştırıyor. Hakkın yoktur, çekil buradan mesela, teneffüste sadece bir arkadaş ya da iki arkadaşla konuşur. Hatta bir sınıfta bir öğrenci daha önce gördüm, diğer sınıftan bir arkadaş buldu. Teneffüste birbirleriyle oynuyorlar, sınıfta hiçbir şey, yani arkadaşlarına hiçbir tepki göstermez. Hiç alaka, yani konuşma falan, dinleme hiçbir şey yok. Böyle devam etti. Bir öğrenci kendi kapanmıştır, yani kimseyle konuşmaz, kimseye söylemez, hiçbir şey yapmaz. Okula gider, yerinde oturur ve okuldan çıkar. Kendi kendine yaşıyor.

Ayrımcılık, damgalanma ve ırkçılık özellikle Suriyeli öğrenci sayısının yüksek olduğu okullarda ayrışmayı ve gruplaşmayı da beraberinde getiriyor. Bazı öğrencilerde ise bu durum, içe kapanma, güvensizlik, okulu bırakma, derslerde başarısız olma gibi tutum ve davranışlar şeklinde ortaya çıkıyor. Saha araştırmasında karşımıza çıkan çarpıcı bir olgu da Suriyeli öğrencilerin bir kısmının Türk öğrencilere karşı bir tutum geliştirirken, bir kısmının da Suriyeli kimliklerini saklamaya çalıştıklarıydı.

Ankara'da yaşayan Suriyeli bilgisayar mühendisi ve iki çocuğu olan Sümeyye Hanım'ın aktardığına göre ırkçılık ve ayrımcılık Suriyeliler arasında çeşitli korunma stratejilerinin geliştirilmesini de beraberinde getiriyor:

İrkçi davranışlara ve bakışlara maruz kalmak yaygın bir şey. Buna karşın Suriyeliler kendi kimliğini gizlemeye çalışırlar, ev sahibi toplum gibi giyinmeye çalışırlar, çünkü bu toplumun Suriyelilere yönelik bakış açısı iyi değil.

Bu tavır Suriyeli ilkokul ve ortaokul öğrencileri arasında da görülüyor. Gaziantep'te Suriyeli sivil toplum temsilcileri ile yapılan toplantıda, Suriyeli bir kanaat önderi aşağıdaki çarpıcı gözlemlerini aktarıyor:

En kritik nokta büyük bir korku içinde Suriyelilerin yaşamaları şu an, özellikle okullarda gördükleri zorbalık ve ırkçılıktan dolayı çoğu çocuk Suriyeli Türkçeyi anadili gibi konuşabiliyor şu an özellikle küçük olanlar, ama sokakta yürürken annesiyle Arapça konuştuğu zaman

bir Türk gördüğünde artık susar. Neden susar? Korkuyor, yani Suriyeli olduğu anlaşılmasın. Bu kültürel yenilgidir. Artık onlar kendi içinde şey hissediyorlar: Türkler daha üstün, bizden daha üstün, Suriyeli olduğumuz anlaşıldığı zaman kendini sanki aşağı gibi görüyor. Aşağılama vardır. Suriyeliler kirli, pistir, kurala uymuyorlar diye hep aşağılanıyorlar.

Suriyeli iş adamı bir baba da benzer bir durumu duygusal bir ses tonuyla aşağıdaki gibi ifade ediyor:

Benim kızım 3. sınıfta, Türkçesi mükemmel, çok iyi bir şekilde Türkçe konuşuyor. Ben sınıfına girdiğim zaman girmemi istemedi. Suriyeli olduğum anlaşılmasın diye, çünkü bütün çocuklar onu okulda Türk olarak biliyor.

Reyhanlı'da yaşayan Nur Hanım da oğlunun, yabancı olduğunu belli ettiği için kendi isminden rahatsız olduğunu ve ismini değiştirmek istediğini belirtiyor.

Çocuklar genellikle yeni dili ebeveynlerinden daha hızlı öğrendikleri için, aileler özellikle resmî kurumlarla işlerini yürütürken çocuklardan tercüman olarak yararlanırlar. Araştırmalar bu tür bir rol değişiminin ebeveynin otoritesini zayıflatabileceğini ve çocuklarda "ebeveyn den utanma" duygusu yaratabileceğini göstermektedir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki bu tür bir rol değişimi aile içinde de uyumsuzluk yaratabilmektedir. Anne-babalar da bu durumdan çocuğa bağımlı hale geldikleri için psikolojik olarak etkilenirler (Çelik and İçduygu, 2019). Fakat Suriyeli çocuklarda gözlemlenen kendi kimliğini saklama tutumunun, okulda ve medyada karşılaştıkları ayrımcı davranışlardan kaynaklandığı da gözlemleniyor.

Öte yandan reddedilme ve dışlanma, özellikle ergen göçmenler arasında artan bir etnik kültüre yönelme ve içe kapanmaya yol açabilir. Avrupa'da Müslümanlara yönelik İslamofobi ve yabancı düşmanlığı çoğunlukla göçmenlerin etnik ve dini kimliklere daha fazla sahip çıkmalarını da beraberinde getiriyor. (Schachner ve ark., 2017). Yaptığımız görüşmelerde de bazı Suriyeli gençler arasında tepkisel tavırların geliştiği, Suriyeli kimliğini daha öne çıkaran tutumların belirdiği müşahade edilmiştir.

5.2. Geniş Toplumla Etkileşimde Sorunlu Alanlar

Öğrencilerin okula uyumunu, akademik başarılarını ve nihayetinde topluma uyumlarını etkileyen orta düzey faktörlerin başında yerel toplumla etkileşimler, mekânsal tecrübeler ve gündelik hayattaki karşılaşmalar gelir. Mekânsal farklılaşma mekân temelli toplumsal gruplaşmalara zemin hazırlar. Özellikle göçler sonucunda bir yerleşim yerinin bazı bölgelerinde yoğunlaşan topluluklarda bu durum görülebilir. Kentlerin belli bölümlerinde yoğun olarak yaşayan bazı grupların dışarıya kapalı olarak yaşamaları, kentin diğer kesimlerinde yaşayan topluluklardan kopuk olmalarına neden olabilir. Ayrıca kente sonradan gelen ve kendi içinde küçük topluluklar halinde yaşamlarını sürdüren bu grupların önceki

kültürlerini kentlerde sürdürme çabası sergiledikleri görülür. Mekân, toplumsallaşma sürecinde kişiliğinin oluşmasına ve kültürel değişimine etki eder. Bu anlamda toplumun ortak düşünce ve eylemi, yaşam biçimi olarak mekâna yansır. Mekânı da içine alan toplumsal çevre kişinin kendini nasıl algıladığı konusunda temel teşkil eder (Yıldız and Çakır Sümer, 2020).

Ucuz konuta erişim sorunu, dünya üzerindeki tüm göçmenlerin yaşadığı problemlerin başında gelir. Bu yüzden, dünyadaki birçok metropolde başta ekonomik olmak üzere, etnik, dinsel veya ırksal mekânsal ayrışmalar karşımıza çıkar. Öte yandan, toplumsal ilişkilerin ve göçmenler arasındaki dayanışma örüntülerinin ikamet yerinin belirlenmesinde ve işgücüne katılımında büyük rolü vardır. Yapılan çalışmalar, kiralardan uygunluğunun yanında, sosyal bağların, akraba ve tanıdıkların da ikamet yeri tercihiinde önemli rol oynadığını gösterir. Yerleşim yerlerindeki ayrışma, göçmenlerin belirli bölgelere yoğunlaşması, aynı zamanda, iş, eğitim, kültürel yaşam ve çeşitli sosyal imkânlara ulaşım açısından daha dezavantajlı olmak anlamlarına da gelebilir. Bu dezavantajlar göçmenler ve ev sahibi toplum üyeleri arasında büyük fiziki ve sosyal mesafeler oluşturabilir (Doğan ve ark., 2020). Saha çalışması yaptığımız iller olan İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Konya, Mersin, Bursa ve İzmir’de de benzer mekânsal ayrışmalar gözlenmiştir. Suriyeli göçmenlerin büyük bölümü kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu da göçmenler ile ev sahibi toplum arasındaki etkileşimleri belirlediği gibi bu etkileşimler çocukların eğitim durumlarına da tesir eder. Bu tesirlerin başında dil becerilerinin gelişimi yatar (Yıldız and Çakır Sümer, 2020).

Sahadan elde edilen veriler Suriyeliler ve Türkler arasındaki toplumsal mesafenin bazı yerlerde ciddi bir seviyede olduğunu gösteriyor. Hatay’da yaşayan Suriyeli Nur Hanım deprem sonrasında Türk vatandaşı olduğu için başka bir şehirdeki öğrenci yurdunda kalabilmiş. Fakat yurttan diğer Türk vatandaşları tarafından “ülkene geri dön” şeklinde çok fazla ayrımcılığa maruz kaldığını belirtiyor. Antakya merkezden Reyhanlı’ya tekrar dönen bir öğrenci velisi, yaygın dışlayıcı ve ayrımcı tavırların okullarda da kendini gösterdiğini, kızının da benzer davranışlarla karşılaştığını belirtiyor:

Nefret var Suriyelilere karşı, oradaki insanlar Suriyelilerin iş fırsatları aldığı, kaynakları bitirdiği, yardımlar aldığı, iş ve üniversitelerde öncelik verildiğine inanıyorlar. Ve bütün bu ithamlar doğru değil. Reyhanlı’da hiç kimse ile tanışmak istemiyorum, öğrencilere zarar gelse de pek umursamıyorlar. Antakya’dayken Türk komşularıyla iyi ilişkilerim vardı, ama artık yok. Çocuklarım komşuların çocukları tarafından rahatsız ediliyorlar: bu davranışlar ırkçılık içermiyor, sadece çocukların kavgaları fakat artık Suriyeli aileler çocuklarının Türk çocuklarla oynamasını istemiyor.

Ankara’da yaşayan Aman Hanım da Türkler ve Suriyeliler arasındaki hem duygusal hem mekânsal ayrışmanın son dönemlerde arttığını tespit ediyor:

Türkler ile Suriyeliler arasında duvarlar var. Ayrı iki toplum gibi yaşıyorlar. Son zamanlarda uygulanan bazı ilçelerde yabancılara nüfus kaydı yapmama kararı bu duvarları yükseltti. Bu iki toplum aynı mahallelerde yaşasa bile entegrasyon yok, çünkü dil bariyeri hala bir engel teşkil ediyor. Suriyeliler dil kurslarına gitseler de Türkçeyi iyi seviyede öğrenemiyorlar, bazen kendilerini anlatmakta zorlanıyorlar. Suriyelilerin sabretmekten başka bir seçeneği yok. Bunun sebebi Suriyelilerin hep sınırdışı edilme tehdidi altında olması ve gidebilecekleri başka bir yerleri bulunmaması. Türklerle çok fazla temas edilmedikçe ve iyi bir iş imkânı varsa Türkiye'de yaşam yine de iyidir.

Suriyeli göçmenlerin ya kentsel dönüşüm alanlarında ya da konutların görece ucuz olduğu kent çeperlerinde yoğunlaşmaları, bu bölgelerdeki okullardaki Suriyeli öğrenci oranını da yükseltiyor. Şanlıurfa'da görüşme yaptığımız bir okul müdürü, kendi okulundaki Suriyeli öğrenci sayısının Millî Eğitim Bakanlığının kotasına rağmen yüzde 80'e ulaştığını, zira çevredeki Türklerin başka yerlere taşındığını, bazı mahallelere kota konmasından dolayı da Suriyelilerin mecburen belirli bölgelerde yoğunlaştığını ifade ediyor. Bununla alakalı olarak da Suriyeli öğrencilerin dil becerilerinin, okula ve topluma uyumlarının, akademik başarılarının azaldığını belirtiyor.

İstanbul'da Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı Fatih, Sultanbeyli ve Sultan-gazi ilçelerinde Suriyeli kümelenmelerin oluştuğu, homojen ilişkileri ve ayrıştırılmış yaşam koşullarına göre bu yerlerin getto kavramının temel unsurlarını ve ayrıştırıcı parametrelerini taşıdığı tespiti yapılıyor (Kavas ve ark., 2019). Dolayısıyla öğrenciler de birçok bölgede, ev sahibi toplumdaki soyutlanmış olarak, gettolaşmış mekanlarda sosyalleşiyorlar.

Sivil Toplum

Literatürde ulusal ve uluslararası resmî kurumlarla da iş birliği içerisinde olan sivil toplumun, mültecilerin eğitiminde destekleyici bir rol oynadığının altı çizilir. Zira göçmenlerin gelişimi kamu için ciddi finansman ve insan kaynağı ihtiyacı doğurur. Göçmenlerin farklı kültür ve dile sahip olmaları, onlara eğitim verecek eğitimcilerle ve uygun müfredata ihtiyaç doğurur. Türkiye göçmenlerin ihtiyaçlarının belirlenmesini amaçlayan resmi toplantılara STK'ları davet ederek sivil toplumla iş birliğine imkân sağladı. Kriz, kamplarda yaşayan Suriyelilerin sayısının artmasıyla yeni bir boyut kazandığında, devlet kurumları özellikle Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili il millî eğitim müdürlükleri, kamptan uzakta yaşayan Suriyeli göçmenlerin eğitim ihtiyaçlarını ele almak için STK'larla işbirliği yapmaya başladı. MEB, genel standartları tanımlayan yeni düzenlemelerle bu iş birliği için yasal bir temel oluşturdu (McCarthy, 2018). Bu politikanın sonucunda yerel gönüllü inisiyatifler, uluslararası kurumlarla iş birliği yapan yerel yönetimlerin desteklediği kuruluşlar ve Suriyelilerin oluşturduğu dernekler, göçmenlerin eğitim dahil çeşitli sorunlarıyla baş etmede önemli aktörler haline geldi.

Sahada yaptığımız çalışmalarda Suriyeliler, Türkler ve Suriyeliler ile Türklerin birlikte kurduğu çeşitli sivil toplum kuruluşları ile görüşmeler gerçekleştirildi. Saha çalışmasında Suriye Diyalog Merkezi, Giras Annahda Derneği, MAPS Derneği, TAÇ Derneği, Bünyan Derneği, Suriyeli STK'lar Platformu, Violet Organizasyonu gibi STK temsilcileriyle görüşmeler yapıldı. Dernek yöneticileri, özellikle ayrımcılık ve ırkçılıktan, şehirler arası hareket imkanlarının sınırlılıklarından, Suriyelilere karşı gerçekleşen şiddet olaylarının faillerinin cezasız kalmasından, geçici koruma statüsünün yarattığı belirsizliklerden, resmi kurumlarda çalışan tercümanların yetersizliğinden ve niteliksizliğinden, çalışma izni almadaki zorluktan, sınır dışı etme uygulamalarındaki keyfilikten ve hukuki muğlaklıktan şikâyet ederken, çocukların Arapça öğrenmelerine, ana dillerini unutmamalarına özel bir önem verdiklerini dile getiriyor. Bunda kendi kültürlerini koruma kaygısının yanında, hukuki durumlarının ve geleceklerinin belirsizliği de önemli bir rol oynuyor.

Suriyeli sivil toplum üyelerinin eğitimle ilgili şikâyetlerinin başında diploma denkliklerinin kabul edilmesindeki sorunlar geliyor. Suriyeli üniversite öğrencilerinden talep edilen harçların yüksekliği de dile getirilen önemli konular arasında. Suriyelilerin oluşturduğu gönüllü bir yardım kuruluşu olan Violet Organizasyonu temsilcilerinden Kuteybe Bey, yüksek harçlar sebebiyle birçok üniversite öğrencisinin eğitimini bırakmak zorunda kaldığını belirtiyor.

Türk vatandaşlar tarafından Konya'da kurulan Elbir Derneği de Suriyeli göçmenler ile iş birliği yapan sivil toplum kuruluşlarının önemini ortaya koyan faaliyetlerde bulunuyor. Daha çok hukuk, sağlık, ekonomik yardımlar gibi alanlarda faaliyet gösteren dernek, okulu bırakan Suriyeli öğrencilerin okula kazandırılmasında da başarılar elde etmiş. Konya'da yardım gönüllülerini harekete geçirmekte başarılı olan dernek, aralarında Suriyelilerin de olduğu 20 çalışanla Konya'daki 25 binin üzerinde göçmenlere ulaşabiliyor. Dernek temsilcisinin üzerinde durduğu en önemli noktalardan birisi, yardım alanların kimler olduğuna dair devlet ve STK'lar arasında ortak bir havuzun olmaması ve bu durumu istismar edenlerin bulunması. Göçmenlere sadece ekonomik yardımın onları yardımlara bağımlı kılacağı veya "asalaklaştıracağı" ifadesini kullanan temsilci, bu sebeple meslek eğitimine ve iş ihtiyacı olanlara iş bulmaya odaklandıklarını belirtiyor.

Gaziantep Suriyeliler Topluluğu yöneticisi Mustafa El Hüseyini de sivil toplum faaliyetlerinin, göçmenlerin uyumunda, göçmen toplumun sorunlarının çözülmesinde ve resmî kurumlar ve yerli toplumla ilişkilerin düzenlenmesinde çok önemli bir rolü olduğunu belirtiyor. Aynı zamanda Suriyeli öğrencilere derslerde başarılı olmaları için destek verildiğini ve Arapçayı unutmamaları için özel Arapça sınıfları açtıklarını ifade ediyor:

Tabii ki bizim toplantılarımızı düzenli ve sürekli Gaziantep Valiliğiyle, Vali Beyle yapıyoruz, ayda bir, iki ayda bir Göç İl Müdürlüğüyle birlikte yapıyoruz. Tabii ki bana gönderilen bu İletişim Komisyonu dediğimiz hem Göç İdaresiyle birlikte hem valilikle birlikte Suriyelilerin Gaziantep'te ne

problemleri oluşuyor, onu dile getiriyoruz, yazıyoruz. Bir de çözüm nasıl olur acaba, en kolay çözüm nasıl olur, onu iletiyoruz. Suriye'nin her tarafından, her bölgesinden, her ırkıdan, mezhebenden, meşrebenden nitelikli insanlar var. Genel Kurulda 300 kişiden fazla üye var, iş adamları var, öğretmenler var, mühendisler var, kanaat önderleri var, öğrenciler var, öğretmenler var. Ayrıca bizim 7-8 komisyonumuz var ayrı ayrı her alanda, ekonomik olsun, kültürel olsun, eğitim olsun, aile olsun, psikolojik destekler olsun ayrı ayrı gruplarda toplantıları sürekli yapıyoruz. Ayrıca mahallelerde 10 yıldan beri 50 temsilcimiz var, 150 mahalleye Suriyeliler konusunda bize doğru dürüst, yalan dolan olmadan bilgi aktarmaktalar. Uyum konusunda çok önemli bir faktördür bunlar, bu temsilciler. Bir gün dönecekse bizim bu çocuklar Arapça dilini unutmamaları gerekiyor. Bizim beş merkezimiz var, dil öğretiyoruz. Milat Derneği, Önder Derneği, diğer Suriye Derneği, Bülbülzade Vakfı, Göçmen Hizmetler Merkezi.

Suriyeli çocukların eğitime geri kazandırılmasında, akademik başarılarının artırılmasında da sivil toplum kuruluşlarının önemi büyük. Konya'daki Sosyal Gelişim ve Dayanışma Derneği'nin temsilcisi bu duruma ilişkin çalışmalarını şu şekilde izah ediyor:

Konya'da üç proje yürütüyoruz. Bu projeler tamamıyla çocuk hakları ve çocuklara özel olarak yürütülüyor. Temel konusu, 6-17 yaş arası okul dışı kalmış çocukların tespit edilip bu çocukların yeniden okula kazandırılması, aynı zamanda okula kazandırılan çocukların derslerine, ev ödevlerine akademik olarak destek verebilmek. Konya ofisindeki çocuklar özelinde okul dışı kalmış çocukların tespitinin tekrar kazandırmaya yönelik çalışırken, işin öbür tarafında çocuk işçiliği çıkıyor, genç yaşta evlilik çıkıyor ve hassas durumlar belli oluyor. Ailelerde kadın, anne-baba ebeveynlerde farklı hassasiyetler oluyor. Bunlar maddi hassasiyetler olabilir, kadınların ayrı hassasiyetleri olabilir ve bunları da aslında kapsayıcı olarak değerlendiriyoruz.

Bunun için de ayrıca koruma ekibimiz var ve koruma ekibimizle birlikte bunun tamamı değerlendirilerek ailelere yönelik yönlendirmeler de yapılıyor. Şu an çocuklar özelinde Konya özelinde çalışıyoruz ve sıklıkla okul dışı bu kalmış çocukların, çocuk işçiliği ... Kız çocuklarında özellikle 14-15 yaşlarından sonra erken yaşta evlilik, erken yaşta gebelik durumları oluyor. Bu konularla ilgileniyoruz. Biraz daha Konya'nın dışına çıktığımızda tarım işçisi çocuklar özelinde çalışmalarda yer almaya gayret gösteriyoruz.

2020-2023 arası 12 005 okul dışı çocuk tespiti yapıldı bizde, bununla birlikte 8900 civarında tekrar okula kazandırma durumumuz oldu çocukları, bu kazandırmış olduğumuz çocukların da yüzde 70'inin okula devamlılığı söz konusu oldu. Buradaki kayıp aralıklar çocuk işçiliği ya da ailelerin kültürel olarak belli bir yaştan sonra kız çocuklarını okula göndermeme durumları, yani burada sadece ailelere biz çocuk işçiliği ve erken yaşta evlilik diyemiyoruz. Maalesef ailedeki birey sayısı çok olduğundan dolayı kız çocukları özelinde de ayrıca çalışıyoruz. Kız çocukları kültürel yapıdan dolayı belli bir yaştan sonra okula gönderilmiyor. Ailedeki çocuklara, diğer kardeşlerine bakma yükümlülüğü oluyor.

Sonuç olarak hem ulusal hem uluslararası hem de Suriyeli STK'ların mültecilerin çok boyutlu sorunlarının çözülmesinde, toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasında, Suriyeli toplum ve resmî kurumlar arasında iletişim kurulmasında, spesifik olarak da Suriyeli öğrencilerin eğitimle ilgili yaşadıkları sorunların giderilmesinde büyük bir öneme sahip oldukları görülüyor. Bu sebeple sivil toplum faaliyetlerinin ve bunlar arasındaki ilişki ve koordinasyonların desteklenmesi, özel alanlarda uzmanlaşmış STK sayısının artırılması, resmî kurumlarla ile STK'lar arasındaki ilişkilerin ve koordinasyonun kuvvetlendirilmesi hem Suriyeli göçmenler hem de yerli toplum için büyük önem arz ediyor.

Yerel Yönetimler

Yerel yönetimlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ekonomik, kültürel ve siyasal rolü giderek artıyor. Göç ve mültecilerle ilgili sorunların çözülmesinde de yerel yönetimler son yıllarda öne çıkıyor. Ekonomik kaynaklar, kimliksel aidiyetler, uluslararası bağlantılar belediyelerin mülteci politikalarında önemli faktörler olarak belirginleşiyor. Uluslararası kurumlar, ulusal yönetimler ve belediye başkanları ise uygulanan politikaların önde gelen aktörlerini oluşturuyor. Belediye yetkilileri için politika sonuçlarındaki farklılıkları şekillendiren iki faktörden söz etmek mümkün. Bunlardan ilki, ekonomik olarak göçmenlerin varlığının, belediye ekonomisi için bir maliyet mi yoksa fayda mı olarak algılandığı önem taşıması. İkinci olarak da kimlik temelli dayanışmanın, belediyelerin hizmetlerinin gerçekleşmesinde ve kalitesinde etkili olması. Göçmenlerle ilgili yerel yönetim meseleler çoğunlukla devlet tarafından atanan il valileri ve ilgili devlet kurumlarının il müdürlükleri, özellikle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) gibi kurumlar tarafından yürütüldü. Bununla birlikte, Türkiye'nin yerel yönetim sisteminin temel taşı olan belediyelerin, göçmenlerin sosyo-ekonomik entegrasyonu için kamu hizmetleri ve destek sağlama konusunda hayati bir rol oynama kapasitesi olsa da parti aidiyetleri, ideoloji ve belediye başkanlarının kişisel tutumları uygulanan politikalarda belirleyici olabiliyor (Memişoğlu and Yavçan, 2022). Gaziantep'te görüşme yaptığımız Suriyeli mülteciler de belediyelerin tavırlarındaki farklılıklara işaret ediyorlar. Bir işveren bu durumu şu sözlerle dile getiriyor:

Antep'te hakikaten kural farklı. Mesela, biz işverenler, yani Suriyeli esnaflarla görüştük. Küçük esnaf, bakkal, işte manav, küçük esnaflar diyor ki mesela, ben Maliye Bakanlığına gittim, vergi levhamı aldım diyor. Tamam, dükkânı açmış. Belediyeye gitmiş, çünkü belediyeden izin almadan dükkân açamaz, belediyeye gidiyor, vermiyor. Maliye Bakanlığı vergi levhasını veriyor, parayı alıyor, belediyeye gidiyor, işyeri açma ruhsatı vermiyor. Antep'e geliyoruz, Antep'teki veriyor. Ağabey, sen şimdi hani şöyle, siz hangi hukuka tabisiniz?

Yaptığımız saha çalışmalarında da belediyelerin, göçmenlerin sorunlarıyla ilgili önemli bir rol üstlendikleri tespiti yapılıyor. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Afet ve Göç İşleri Daire Başkanlığı ile yaptığımız görüşmelerde belediyenin BM'nin

İlgili kurumlarıyla iş birliği geliştirildiği, Suriyeli göçmenlere yönelik meslek kurslarının yanında Türkçe, İngilizce ve bilgisayar eğitimi verildiği görülüyor. BM kurumlarından ve AB'den alınan hibelerden, yapılan resmi anlaşmalarla Türk vatandaşlarının da faydalandığı, böylelikle uluslararası işbirliğinin muhtaç yerli vatandaşlara ve yerel ekonomiye de katkı yaptığı anlaşılıyor. Şanlıurfa İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğünde görüştüğümüz yetkili Suriyeli mültecilerin eğitimiyle ilgili uygulamalarına örnek olarak da şu görüşleri paylaşıyor:

Yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla biz bir protokol yaptık. Bunun amacı da öğrencilerin birbirleriyle uyumunu sağlamak, kaynaştırmak. Şu anda hemen yan tarafımızda bir sinema salonumuz var; bizim Büyükşehir Belediyesinin çocuk sinema salonu. Biz her hafta üç gün 150-200 kişilik öğrenci gruplarını okullardan taşıyıp, karma öğrenci gruplarını yerli ve göçmen öğrenci gruplarını taşıyıp, burada sinema salonumuza getirip film gösterimi faaliyetinde bulunuyoruz. Bunun nedeni de yavaş yavaş insanların arasındaki o uyumu sağlamak, birbirlerine entegre etmek.

Belediyelerin çalışmaları sadece çocukların okula uyumu açısından değil, göçmen ailelerin eğitime yönelik tutumlarının değiştirilmesi açısından da önemli. Aynı yetkilinin ifadeleri bunu da ortaya koyuyor:

Bizim Hayati Harrani Gençlik Merkezimizde kadın ve çocuk üreme sağlığını var. Kadın ve Çocuk Merkezimizde oraya gelen yararlanıcıların hepsine ayrıyeten her perşembe günü saat 02.00'de biz seminer yapıyoruz. İşte bir psikolog, bir doktor, bir hemşire arkadaşımız oturup orada onlara sohbet tarzında, işte çocuklarınızı okula gönderin, sizler Türkçe dil kursuna gelin, yeni meslekler edinin tarzında seminerler veriyoruz. Bunun yavaş yavaş meyvelerini alıyoruz biz, şu anda özellikle dikiş, nakış ve kuaförlük kursuna bayağı bir talebimiz var bizim.

Gaziantep Eğitim ve Sosyal Aktiviteler Koordinasyon Ofisi de Suriyelilerle yerel toplum arasında sosyal uyumu ve bir arada yaşamı teşvik etmek amacıyla sosyal etkinlikler düzenliyor. Sosyal aktivitelerini Suriyelilerin taleplerini göz önüne alarak planlıyor ve toplumsal uyumu teşvik etmek amacıyla Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ile de iş birliği yapıyor. Bu etkinlikler arasında doğa gezisi, "Anneler Günü İftar Yemeği", kısa film gösterimleri, sosyal uyum toplantıları, resim atölyeleri, çocuk tiyatrosu, ağaç dikme etkinliği, film festivali ve bir müze turu bulunuyor. İstanbul'daki Zeytinburnu Belediyesi de özellikle çocukların katıldığı Suriyeliler için Türkçe dil kurslarına öncelik vermiş ve ardından Türkiye'nin tarihini ve kültürel geçmişini tanımaları için takip eden kurslar düzenlemiş. Kentsel Uyum Birimi, günlük hayata ilişkin önemli konuları kapsayan "Uyum Okulu" adlı bir eğitim modülü geliştirmiş ve dil kursunu başarıyla tamamlayan çocuklar, dil becerilerini güçlendirmek için Uyum Okulu'na kaydedilmiş (Kaya, 2021). İstanbul Sultanbeyli Belediyesi'nin kurduğu Mülteciler Derneği de BMMYK (UNCHR) ile kadınlar, gençler ve çocuklar için çok çeşitli eğitim programları geliştirerek son derece başarılı ve örnek çalışmalara imza atıyor.

İstanbul Fatih Belediyesinden bir yetkili ise şu tespitler ve tavsiyelerde bulunuyor: Son dönemde Suriyelilerin resmi okullara alınma kararı çok faydalı oldu. Fakat son bir sene içinde gelenler veya başka illerden gelenler resmi okullara kayıt yapamıyorlar. Ayrıca Suriyeli öğrencilerde yoksulluk problemi var. Kırtasiye, yemek vb. ihtiyaçlarını karşılayamıyorlar. Liseye giden kızlara maddi destek sağlanabilir mi? Aileleri kızları okuldan alıp tekstil atölyelerine gönderiyor. Üniversiteye gidecek öğrenciye TÖMER kalitesinde Türkçe eğitimi kursları verilmesi gerekir. Normal kurslar günlük konuşma dili öğretiyor (Kavas ve ark., 2019)

Göçün yoğun olduğu illerdeki yerel yönetimler birçok sorumlulukla karşı karşıya kalmış, ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği içerisinde mültecilerin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışıyor. Eldeki veriler, bu konuda istekli belediyelerin başarılı programlar geliştirdiklerini, Suriyelilerin sosyal uyumunda hayati rol oynayabildiklerini gösteriyor. Eğitim alanında da belediyelerin çalışmaları önemli görünüyor. Fakat eğitimin MEB tarafından üstlenilmesinden veya daha acil ihtiyaçlar olduğunun düşünülmesinden dolayı belediyelerin, çocukların ve yetişkinlerin eğitiminde yeteri kadar aktif olamadığı veya potansiyelinin tamamını kullanamadığı da ifade ediliyor.

Medya

Medya toplumsal temsillerin, stereotiplerin, önyargıların yayılmasında etkili olduğu kadar, toplumsal uyumun, barış ve huzurun sağlanmasında da önemli bir rol oynayabilir. Ancak Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun içinde buldukları durum, maruz kaldıkları hak ihlalleri ve ülkelerindeki iç savaşın acı gerçeği Türk ana akım medyası tarafından öteden beri görmezden gelindi. Ayrıca, medya Suriyeli göçmenlere karşı ayrımcı söylemleri yeniden üretiyor. Yapılan bir araştırma Suriyeli göçmenlerin medyada çoğunlukla olumsuz şekilde temsil edildiğini ortaya koyuyor. Olumsuz kalıp yargılar ve damgalamalar çok çeşitli biçimler alabiliyor. Bu söylemlerde Suriyelilerin Türk ekonomisine ve sağlık hizmetlerine yük getirdiği, devlet ve iş kaynaklarından yerli vatandaşların aleyhine onların faydalandığı gibi iddialar sıkça dile getiriliyor. Damgalar ve kalıp yargılar Suriyeli göçmenleri bir tehdit olarak ve yasa dışı eylemlerin faili olarak gösteriyor (Onay-Coker, 2019). Sosyal medya da ise çok daha olumsuz bir etki faktörü olarak karşımıza çıkıyor. Sosyal medyada Suriyeli göçmenlerin çoğunlukla ırkçı söylemlerle birlikte, Türkiye'nin geleceğine, huzuruna, ekonomisine ve sosyal ve etnik yapısına karşı bir tehdit olarak sunulduğunu görülüyor. Bu haberler özellikle Suriyeli göçmenlerle doğrudan etkileşime girmemiş kişilerin önyargılarını kuvvetlendirirken, göçmenlerin topluma uyumunu önüyor ve sosyal dışlanmayı artırıyor. Suriyeli göçmenlere ilişkin olumlu ve destekleyici sosyal temsillerin sıklığı olumsuz temsillere kıyasla daha az. Oysa göçmenlerin sosyal uyumu, ancak iki yönlü farkındalık kazandırma ve sağlıklı bir etkileşimle mümkün olabilir (Ozdemir and Oner-Ozkan, 2016).

Yaptığımız saha çalışmalarında da Suriyeli sivil toplum kuruluşları, ebeveyn ve öğrenci tarafından en çok dile getirilen hususlardan biri medyada Suriyelilere karşı yaygın olan ayrımcı, ırkçı, temsiller ve söylemler oldu. Suriyeli veliler ve öğretmenler medya ve siyasetteki olumsuz ve ayrıştırıcı söylemlerin çok kısa zamanda okullara taşındığını belirttiler. Öğrenciler arasındaki uyuma ve etkileşime en çok zarar veren olgulardan biri olarak medya gösterildi. MEB okullarında çalışan Suriyeli gönüllü eğiticinin tespitleri de bu yöneydi:

Zorbalık çok vardır. Muhtemelen ailesinden duydu, burada konuştu. Medya da çok zarar verdi. Suriyeliler insan, yani insanlar savaştan kaçmışlar, buraya gelmişler. Medyada seçim zamanında biliyorsunuz konuşanları.

İstanbul'da görüşme yaptığımız Suriyeli bir STK temsilcisi de medyada daha çok olumsuz olayların gösterildiğini, Türkler ve Suriyeliler arasındaki uyumu, iş birliğini ve etkileşimi medyanın yansıtmadığını, dolayısıyla iki toplum arasındaki ilişkileri bozacak temaların ön plana çıkarıldığını şu sözlerle belirtiyor:

Üzerinde duracağım nokta medyadaki söylentiler, yanlış haberler. Bizim sorunlarımız herkes tarafından biliniyor. Devlet kurallarını uygulamakla yükümlüdür, adaletli bir şekilde. Medya Suriyelilerin entegre olduğunu hiç göstermiyor. Suriyelilerle Türkler aslında entegrelerdir, uyum sağlanıyor. Bu medyada hiç gösterilmiyor, en ufak sorun olduğunda abartılıyor, Suriyeliler suçlu, Suriyeliler kurallı değil, kuralsız, bir şekilde medyada hep bu gösteriliyor.

Son yıllarda artan ekonomik sorunlar Türkler arasında Suriyelilere yönelik olumsuz tutumların sebepleri arasında görülüyor. Dolayısıyla Türkiye devletinin, muhtaç Türk vatandaşları dururken Suriyelilere yardım yaptığı söylentisi, bu ortamda vatandaşlar arasında daha fazla yankı bulabiliyor. Görüşme yaptığımız belediye görevlileri, öğretmenler, müdürler ve STK temsilcileri uluslararası kurumlar ve derneklerden aldıkları yardımların bir bölümünü bu sebeple ihtiyaç sahibi Türk vatandaşlarına ve öğrencilere de ulaştırdıklarını belirtiyorlar. Bu konuda Suriyeli STK temsilcisi Gıyas Bey fikirlerini şu şekilde dile getiriyor:

Yabancı uyruklulara karşı resmi ve resmi olmayan mecralarda kullanılan dil çoğu zaman toplumdaki gerginliği ve ırkçılığı artırıyor. Yani mesela bazı yetkililer (mültecilere bu kadar para harcadılar) gibi açıklamalar yapıyorlar, ama bu paranın kaynağı ve nerede harcandığını söylemiyorlar ve Suriyelilerin getirdikleri olumlu şeyleri de söylemiyorlar. Suriyeliler çalışmıyor, Suriyeliler kuralsız, Suriyeliler kaygısız, Suriyeliler hep varlığımızı yiyorlar, vergiden kaçıyorlar, para alıyorlar bedava çalışmadan. İkinci yaklaşım, Suriyeliler savaştan kaçmış insanlar, fakir insanlar, mazlum insanlar, sefil insanlar diye gösteriliyor. Medyada Suriyelilerin durumunu gerçek bir şekilde anlatan kimse yoktur ya da anlatılan medya yoktur, anlatan bir platform yoktur. Çocuklarımız, öğrenciler de bu söylemlerin kurbanı oluyorlar. Kendilerine güvenlerini yitiriyorlar.

Medyada Suriyeli göçmenlerin söz konusu olumsuz temsili eğitim camiasının bir parçası olan yönetici, öğretmen, öğrenci ve velileri de etkiliyor ve eğitim

ortamını bozucu bir etki yaratıyor. Dolayısıyla medyadaki olumsuz temsillerin azaltılması, etkileşimlerin, uyumun ve başarıların öne çıkarılması daha sağlıklı bir eğitim ortamı için elzem görünüyor.

5.3. Eğitim Sorununu Bütünleşik Bir Göç Politikasının Parçası Olarak Çözmek

Makro sistem iktisadi, toplumsal, kültürel, hukuki, siyasi yapıların yanında eğitim sistemini de içerir. Suriyeliler yaygın algıdan farklı olarak homojen bir grup değiller. Sınıfsal, etnik, mezhepsel birçok farklılık barındırıyorlar. Daha müreffeh yaşam koşullarına sahip Suriyeliler çocuklarına daha iyi şartlar sunabiliyor; ayrımcılık ve ırkçılıkla karşılaşan çocuklarını özel okullara gönderebiliyorlar. Fakat geçici koruma altındaki Suriyelilerin büyük çoğunluğunun zor ekonomik şartlar içerisinde yaşadıkları, dolayısıyla ev sahibi topluma göre çocuklarının maddi-manevi ihtiyaçların karşılamakta daha dezavantajlı oldukları görülüyor.

Öte yandan, sahada gözlemlediğimiz ve Suriyelilerin ve konuya hak temelli bankanların en çok şikâyet ettikleri mevzuların başında hukuki belirsizlik, keyfilik geliyor. Özellikle sınır dışı edilme olgularında keyfiliğin yaygın olduğu sıkça dile getiriliyor.

Eğitimle ilgili olarak da belirli mahallelerin kendilerine kapatılmasının, deprem veya kentsel dönüşüm sebebiyle taşınma gibi durumlarda okula kayıt açısından büyük sorun çıkardığı vurgulanıyor. Bu anlamda geçici koruma statüsünün yarattığı geleceğe dair belirsizlikler, eğitimi de olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörler arasında görülüyor.

Bronfenbrenner çocuğun gelişimini ve eğitimi etkileyen faktörler arasında son olarak çocuğun yaşamı boyunca gerçekleşen değişimler ve geçişlere vurgu yapar. Yaşanan savaş travması, ekonomik sorunlar, yeni bir ülkeye uyum çabası çocuklar için ağır bir yük oluşturmaya devam ediyor.

2022 yılında yayınladığı raporda MEB okullaşma oranındaki yüksek kaybı Suriye eğitim sisteminden gelen alışkanlıklar, ekonomik zorluklar, dil sorunu, bazı ailelerin başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmesi gibi sebeplerle ilişkilendiriyordu. Tek ebeveyne sahip olma (ebeveynlerden birinin savaşta kaybedebilmesi ya da hala Suriye de bulunması durumu), ekonomik yetersizlikler ve bu sebepten ötürü çocukların erken yaşta çalışmaya başlamak zorunda kalması, ailelerin yeteri kadar bilgilendirilmemesi ve yönlendirilmemesi, son olarak Suriyeli göçmenlerin ülke içindeki büyük şehirlere göç etmesi Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki engeller olarak sıralanıyordu.

Görüştüğümüz uzmanlar bu sayılanlara ilave başka bazı sorunlara da dikkat çekiyor. Bunlar arasında kız çocuklarının ekonomik sebeplerle çocuk yaşta ev-

lendirilmelerinin yaygın olduğu, akran zorbalığı ve Türk ve Suriyeli çocukların ayrı gruplar oluşturması, bazı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin Suriyeli öğrencilere karşı duyarsız davranmaları da var.

Ailelerin düşük gelir, düşük eğitim seviyesi ve yaygın olarak fazla çocuğa sahip olmaları, göçmen çocukların eğitime erişiminde önemli bir sorun olarak öne çıkıyor. Suriyelilerde yaygın olarak dil kaybı endişesi, idareciler, öğretmenler ve veliler tarafından Suriyelilere karşı gösterilen ilgisiz ve yardımseverlikten uzak tavırlar, okullara erişim için yapılması gereken işlemlerle ilgili gerekli bilgilendirilmenin yapılmaması da yaygın şikayetler olarak öne çıkıyor. Suriyeli öğrencilerin geleceğine dair hissettiği belirsizlikten kaynaklanan okula karşı isteksizlikle göçmen öğrencilerin yaşamış oldukları çatışma ve iç savaştan dolayı okullarda yeterli psikolojik destek alamadıkları yine sıkça yapılan tespitler arasında yer alıyor (Tunga ve ark., 2020). Göçmen öğrencilerin özgüven eksiklikleri, utangaç, içe kapanık ve üzüntülü olmaları bazı öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca, sınıf ortamına hazırlıksızlık, devamsızlık, ödev yapmama, sınavlarda başarısızlık, mutsuzluk, öğrenilmiş çaresizlik, hayal kırıklığı, okuduğunu anlayamama, sözel derslerde zorlanma, sıkılma, ders dışı konuşma, dersten kopukluk, parmak kaldırmama, hayallere dalma, derse ilgi göstermeme gibi sorunlar da bunlara ekleniyor (Fidan and Taş, 2023).

STK'ların mültecilerin bahsedilen çok boyutlu sorunlarının çözülmesinde, sosyal uyumun sağlanmasında, Suriyeli toplum ve resmî kurumlar arasında iletişim kurulmasında, spesifik olarak da Suriyeli öğrencilerin eğitimle ilgili yaşadıkları sorunların giderilmesinde çok büyük bir öneme sahip oldukları görülüyor. Bu sebeple sivil toplum faaliyetlerinin ve bunlar arasındaki ilişki ve koordinasyonların desteklenmesi, özel alanlarda uzmanlaşmış STK sayısının artırılması, resmî kurumlarla STK'lar arasındaki ilişkilerin ve koordinasyonun kuvvetlendirilmesi hem Suriyeli mülteciler hem de yerli toplum için büyük önem arz ediyor. Medyada yaygın olan yanıltıcı bilgilerin, ayrımcı ve ırkçı tutumların Suriyelilerin gündelik yaşamlarını son derece olumsuz etkilediği görülüyor. Birçok Suriyeli Türk vatandaşı olsa bile ayrımcı tutumlarla karşılaşabiliyor. Yasal düzenlemelerdeki belirsizlikler, geçici koruma statüsünün yarattığı kaygılar eğitim süreçlerine de olumsuz yansıyor.

Eğitim mülteci çocukların genel refahında ve topluma uyum sağlamasında nihayetinde geldikleri ülkeye katkı yapmalarında önemli bir rol oynar. Bu yüzden mülteci çocukların uyumunu desteklemek için okulların etkili ırkçılık ve zorbalık karşıtı politikaları benimsemesi esastır. Ayrıca, çocukların önceki deneyimleri, göç öncesi travma da dahil olmak üzere, yeni bir eğitim ortamına uyumlarını önemli ölçüde etkiler. Göç sonrası deneyimler, aile yapısının bozulması ve varış yerlerindeki deneyimleri mülteci çocukların okul uyumlarını ve akademik başarılarını belirler. Eğitim literatüründe mülteci çocuklara destek sağlamanın, onları bir 'sorun' olarak tanımlamaktan kaçınmak gerektiği vurgulanır. Bunun yerine,

okullar ve eğitim kurumları, sosyal adalet ve insan haklarına bağlı bir içsel anlayışa dayalı, kapsayıcı bir ethos geliştirmeye odaklanmalıdır. Göçmen çocukların direncini değerlendirmek ve destek ihtiyaçlarını karşılamak arasında bir denge bulunması gerektiği açıktır. Okullar, bu dengeyi kısmen, göçmen çocuklara odaklanmak yerine okul kültürünü ve değerlerini dönüştürmeyi amaçlayan bir yaklaşımla sağlayabilirler. Okul müdürünün rolü bu iklimin oluşturulması ve sürdürülmesi için gerekli koşulları yaratmada hayati öneme sahiptir. Tüm okul yaklaşımı, müfredatın da uyumlu olması gerektiği anlamına gelir. Kültürel çeşitlilik kabul edilmeli ve bir değer olarak tanınmalı ve hem okul yaşamına hem de müfredatına yerleştirilmelidir. Öğretmenler, davranışsal sorunlar gibi görünen şeylerin, travma deneyimlerinden, diğer çocuklardan gelen zorbalıktan veya dil veya diğer engeller nedeniyle işi anlamamaktan kaynaklanabileceğinin farkında olmalıdır (McBride, 2018). Okullar ayrıca göçmen çocukların uyumu ve akademik başarılarını artırmak için uluslararası uygulamalardan da faydalanarak yenilikçi etkinlikler geliştirebilir.

Suriyeli öğrencilere, velilere ve öğretmenlere yönelik dil eğitiminin geliştirilmesi, buna yönelik resmi ve sivil toplum kurumlarının hem materyal hem de öğretmen desteğini artırmaları önemli. Suriyeli öğrencilere yönelik Türkçe özgün ders kitaplarının hazırlanması gerektiğini birçok öğretmen ifade ediyor. Yardım ve desteklerin ihtiyacı olan yerli ve göçmen tüm kesimleri kapsayacak şekilde sunulması, Suriyeli öğrenci ve aileleri yerli öğrenci ve aileler ile bir araya getirecek ve etkileşimlerini artıracak okul içi aktiviteler düzenlenmesi Suriyeli öğrencilerle çalışan öğretmenlerin özellikle vurguladıkları konular arasındadır. İdareci, öğretmen, yerli öğrenci ve velilere, Suriyeli öğrencilerin eğitiminin insanî boyutları ve çocukların temel haklarına dair farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması da bunlar arasındadır. Ayrıca, göçmen öğrencilerin güvenli bir ortamda oldukları konusunda bilgilendirilmeleri, okul yöneticilerine ve öğretmenlere Suriyeli öğrencilerin geldiği kültür tanıtılarak kültürlerarası becerilere uygun eğitim seminerleri verilmesi altı çizilen diğer önerilerdir. Suriyeli aileler ile öğretmen ve okul idarecileri arasındaki ilişkileri kuvvetlendirebilecek tedbirlerin alınması ve yeni politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Öğretmenlere ve öğretim personeline ilgili eğitimlere katılabilmeleri için yeterli zaman ayrılmalıdır. Bunun okul kültürü ve müfredatına yerleştirilmesi için etkin liderlik gereklidir. Ebeveynlerin çocuklarının eğitime katılımını kolaylaştırmak için Suriyeli öğretmenlerin istihdamı önem taşımaktadır. Ev ödevi kulüpleri gibi hizmetler de çocukların yeni bir müfredata uyum sağlamasına yardımcı olabilir. Okuldaki çocuklar arasında ilişki kurmayı teşvik etmek için ayrıca etkinlikler düzenlenmelidir.

6. Alandan Yansıyanlar: Mevcut Duruma İlişkin Değerlendirme, Talep ve Öneriler

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Suriyeliler, Afganistanlılar ve diğer göçmenler, acaba mevcut durumu nasıl algılıyorlar? İçinde buldukları ortamda neler yaşıyorlar ve neler hissediyorlar? Ön plana çıkan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri neler?

Raporun bu bölümünde, yedi ilde yapılan yuvarlak masa ve odak grup toplantıları ile derinlikli mülakatlardan hareketle belirginleşen başlıca konular, sorunlar, talepler ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

6.1. Göçmenlerin Gündemi: Sorunlar ve Değerlendirmeler

“Böyle toplantılar çok yaptık. Gelen, yatan, çizen çok oldu. Acaba siz de bunu yazıp, gidip atacak mısınız?”

Suriyeli inşaat mühendisi, Gaziantep

Bütünleşik bir göç politikası, alandaki durumu, olumlu ve olumsuz faktörleri, talepleri ve sorunlara dair çözüm önerilerini konuşmaya ve anlamaya ihtiyaç gösteriyor. Bu amaçla yedi ilde yuvarlak masa toplantıları düzenlenmiş, odak grup toplantıları ve derinlikli mülakatlar yapılmıştır. Görüşmeler yerel kanaat önderleri, göçmenlerle dayanışma içinde olan STK temsilcileri ve kişisel dostluklarla sağlanan güven ortamında gerçekleştiğinden dolayı meseleler açıklıkla ele alınabilmiş ve herhangi bir nezaketen doğruculuk veya otosansür belirtisi görülmemiştir.

Görüşmelerde ağırlıklı olarak mevcut durumda ön plana çıkan sorunlardan söz edilmesi, bazı katılımcılar tarafından yaşananların sadece sorunlardan ibaret olmadığı vurgusu yapılması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Odak grup toplantıları sırasında dile getirilen görüşler, bazı meselelerin geniş bir heyette açıklıkla gündeme alınması, katılımcıların ilgisini de beraberinde getirmiştir.

Bu çerçevede tartışmanın temposu genellikle yüksek olmuş, konuların açıklıkla ele alınması katılımcıları heyecanlandırmış, zaman zaman hüznün ve sevinç ifadeleri ile kendisini gösteren hararetli bir konuşma atmosferi ortaya çıkmış ve bir paylaşım gerçekleşmiştir.

Odak grup toplantılarına katılanlar, yaş, meslek, cinsiyet, yöre ve etnik kimlik konusunda çeşitlilik arz etmiştir. Bu çeşitlilikte, örneğin Suriyeli Türkmenler tarafından oluşturulan bir STK'da Arap ve Kürt katılımcıların da yer aldıkları ve birbirleriyle pozitif bir etkileşim içinde olduklarını gözlenmiştir.

Bazı katılımcılar, Suriyelinin, Afganistanlıların ve diğer göçmenlerin yaşadıklarını konu alırken sadece sıkıntılardan bahsetmenin, tablonun bütünüyle bu karamsar renklerden oluştuğu anlamında yorumlanmaması uyarısını dile getirmiştir.¹ Bazı katılımcılar ise bu tür toplantıları daha önce de deneyimlediklerini ifade ederek sorunlarının çözümü noktasında herhangi bir gelişmenin kaydedilmediğini vurgulamış ve o bakımdan sorunu dile getirmenin etkisine dair güven sorununu dile getirmişlerdir. Ortak beklenti ise bütün bu toplanmaların, uzun uzun konuşup tartışmaların ve harcanan zamanın boşa gitmemesi, bu fikirlerin bir şekilde karar alıcılara ulaşmasının sağlanmasıdır.

Kendilerine dile getirilen sorunların raporda yer alacağı ancak çözümü konusunda bir değerlendirme yapılamayacağı bildirilmiştir.

Odak grup görüşmelerinde yer alan katılımcılardan birçoğu, güncel olarak karşı karşıya buldukları sorunların esas olarak onlarla ilgili medya üzerinden yapılan dezenformasyonla ve toplumdaki algının manipüle edilmesi ile açıklanabileceğini düşünmektedir.

Suriyelilerin ayrıcalıklı olduğu ya da fakir ve sefalet içinde yaşayan kişiler olduğu gibi algıların toplumun onlara yönelik davranışlarında belirgin bir olumsuzluğu da beraberinde getirdiği kanısını taşımaktadırlar. Medyada oluşturulan Suriyeli imajından başlayan bir sorundur bu:

İki yaklaşım var medyada: Birincisi, Suriyeliler çalışmıyor, Suriyeliler kuralsız, Suriyeliler kaygısız, Suriyeliler hep varlığımızı yiyorlar, vergiden kaçıyorlar, para alıyorlar bedava çalışmadan. İkinci yaklaşım, Suriyeliler savaştan kaçmış insanlar, fakir insanlar, mazlum insanlar, sefil insanlar diye gösteriliyor. Medyada Suriyelilerin durumunu gerçek bir şekilde anlatan kimse yoktur ya da anlatılan medya yoktur, anlatan bir platform yoktur.

Suriyeli temsili ile "gerçek Suriyeli" arasındaki fark, Şanlıurfa'da kendisiyle konuştuğumuz Suriyeli girişimci Ammar El Calu'nun Şanlıurfalı bir akrabasıyla sohbet ederken yaşadıklarına dair sözlerinde somutlaşıyor. Kendisi için "Suriye-

¹ - Hukukçu Ali Bekir Güler, "iyi yanları konuşmak belki de saatlerimizi alır, Türkiye'nin ilk aşamada uyguladığı açık kapı politikası, işte yaptığı yardımlar, okullarda sağladığı yardım, birçok alan var" diyerek, sorunları konuşmayı "izah edici" bir yaklaşımla şu görüşleri dile getirmiştir: "Bizim şimdi burada konuştuğlarımızı dışarıdan biri gelse ne konuşuyoruz diye dinlese, yanlış bir tepki de alabilir. Vay, sadece kötü, olumsuz bir şey; hayır, olumlu şeyler çok var Türkiye'de Suriyelilerin, bizim amacımız burada sıkıntıları tespit etmek ve onlara öneri sunmak, yetkili makamlara ulaştırmak."

li” dendiğinde bir çocuğun şaşırđını ve itiraz ettiğini ifade ediyor.

Medyadaki “fakir, zavallı ve devlet tarafından aktarılan yardımlarla geçinen Suriyeli” imajının bir yanlış algı ve önyargı kaynağı olarak eleştirisi de katılımcılar tarafından çeşitli vesilelerle dile getiriliyor.

Bir katılımcı, geçici koruma altındaki kişilere Avrupa Birliği tarafından gönderilen yardımların sanki devlet tarafından yapılıyor gibi algılanmasından doğan önyargıya işaret ediyor ve “sürekli diyorlar ki bunu Türk hükümeti Suriyelilere veriyor, onun için daha fazla gerginlik artıyor” şeklinde eleştiriyor. Bir diğeri de önyargı ile “50 milyar dolar harcama” açıklamasının ilişkisini kuruyor ve şu görüşleri paylaşıyor:

Bir yetkili televizyonda ya da medyada Suriyeliler için biz 50 milyar dolar harcadık diye söylerse, ben Türk olsam büyük bir tepki göstereceğim: Neden bu paralar Suriyeliler üzerine harcanıyor, neden bize harcanmıyor? Bizim istediğimiz şey bu rakamlar gerçek bir şekilde anlatılsın, Suriyelilerin burada olmalarından dolayı elde edilen katkılar açıklansın, bu rakamların nereden geldiği açıklansın, nerede harcandığı da açıklansın.

Odak grup toplantısında Suriyelilere yönelik olumsuz algının yaygın olduğuna itiraz eden bir Suriyeli göçmen ise, herhangi bir olumsuz tavırla karşılaşmadığını ifade ediyor.

“Suriyeli” nasıl olur?

Suriyeli öyle giyiyor, öyle yiyor, öyle konuşuyor, Suriyeli yani sanki insan değil Suriyeli. Aşiretimiz, akrabamız Türk, benim dedem Harran’dan Suriye’ye gitmiş. Bir sefer akrabamla sohbet ediyoruz. Bir çocuk geldi: Bu adam kimdir? Bu amcan, Suriyeli. Yok ya, Suriyeli değil. Bu adam çok yakışıklı, iyi konuşuyor, iyi kıyafet giyiyor. Ben duydum yani.

Suriyeli girişimci, Şanlıurfa

“Medyada sadece yoksul ve savaş mağduru olarak resmedilen Suriyelilerin, şairleri, filozofları, ressamları, iş adamları ve sanayicileri de var”

Türkiye’deki Suriyelilerle ilgili şöyle bir problem var: Savaş çıktığından bugüne kadar Suriyeliler hep yoksul, fakir, savaş mağduru adamlar olarak gösterildi. Dolayısıyla Türk halkı, yani yerel halk Suriyelilerin içinde de zenginlerin olabileceğini, iş adamlarının, tüccarların, sanayicilerin olabileceğini bir türlü algılayamadı. Entelektüellerin, şairlerin. Yani bir Türk’e göre Suriyeli demek fakir ve yardıma muhtaç adam demek.

Bir beyefendi söyledi, Suriyeli sen de mi iş adamı oldun? O tepkinin arkasında biraz bu da var. Suriyeli nasıl iş adamı olur? Suriyeli fakir olur. Sürekli sosyal medyadan ve televizyondan böyle bir algı oluşturulduğu için böyle.

Bunu da aslında ilk başta kötü niyetle yapmadılar. Orada amaç şuydu: Hani insanlar mazluma gelir, yardım edin hani, bol bol yardım edin diye, şimdi ama artık Suriyelilerin de edebiyatçılarının, şairlerinin, filozoflarının, ressamlarının, iş adamı, sanayicisinin olduğunu da millet hâlâ farkına varmış değil.

Suriyeli girişimci, Mersin

Ekonomik sıkıntıların faturasının en zayıf olana çıkarılmasına ilişkin ifadeler onun açıklamasına yansıyor. “Ben de bazen an gelir küçük kardeşime patlarım” diyor; ekonomik krizin “Suriyeliler devletten maaş alıyor, sınavsız üniversiteye giriyor” gibi yanlış bilgilerle bir araya geldiğinde göçmenlere önyargı olarak yansıdığına işaret ediyor.

Suriye devletinden belge isteme sorunu

Suriyeli göçmenlerin en fazla dile getirdikleri sorunlardan biri, hali hazırda kendisinden kurtulmak için ülkeyi terk ettikleri Suriye rejiminden belge getirmelelerinin istenmesi. Bunun ciddi bir ekonomik yük getirmesinden (Örneğin bir sicil belgesi 500 dolara mal olabiliyor) başlayıp ihlalcı bir rejimi maddi olarak desteklemek durumunda bırakılmaya kadar birçok sonucu var.

Belge isteme sorunuyla ilgili üç katılımcı şu görüşleri dile getiriyor:

Türk kanununda 5 yıl kaldıktan sonra, turist ikameti aldıktan sonra daimi ikamet de veriliyor. Onun şartlarından birisi rejimin yanından adli sicil belgesi alınması. Suriyelilerin yüzde 80'i rejim tarafından kırmızı listede aranıyor yazıyor. Bu belgeyi biz nasıl getirelim?

Bir belge 500 dolara alınıyor. Bunun da anlamı kalmıyor, iş paraya binmiş. Rejim ondan büyük bir gelir yapıyor.

Neden Türkiye Cumhuriyeti güvenli bölgenin mahkemelerinden çıkan kararı tanımıyor? Yerel Meclis, o mahkemeler, askeri olsun, sivil olsun, medeni olsun evlendirmeye, boşandırmaya biz getiriyoruz oradan. Bazı Suriyeliler boşanıyor, boşuyor, ama o belgeler burada tanınmıyor. Bizi yeniden rejimin yanında göndermek zorunda kalıyorlar, biz de oraya para ödemeye mecbur oluyoruz.

Belge talepleri güvenli bölge meclisleri tarafından karşılanmalı

“Suriye’den rejim yanından belgeler isteniyor. O da konsolosluga gönderiyor bizi, o da sıra almak para veriyoruz. Ödüyorum, yani şu güvenli bölgede olan yerel meclislerden karşılamalı o belgeleri Türk Cumhuriyeti Devleti oradan alınmalı. Çünkü bu iş ticarete dönüştürüyor, bir dükkân gibi satmaya başladılar. İstedğimiz belgeyi rejimin yanından getiriyoruz, ama hepsi parayla, dolarla satıyor adam, açıkçası satılıyor. Herhangi bir belgeyi oradan parasıyla dolarla getirebilirsin, satıyor çünkü. Bunu da rejim maaş gibi başkalarına alıp veriyor, kendisi bundan çok faydalanıyor. Gelire çevirdi işi yani.”

Suriyeli hukukçu, Gaziantep

Yol izni

Suriyelilerin ilden ile seyahat etmek için Göç İdaresi'nden izin almak zorunda olmaları da dile getirilen sıkıntılardan biri. Bu izin sebebiyle kaçırdıkları iş fırsatlarından, özellikle iş insanlarının aksayan işlerinden aile meselelerine ve yakınlarının yanında olmaları gereken durumlarda olamamaya kadar bir dizi durumdan örnekler veriyorlar. “Ben avukat olarak, hukukçu olarak bizim STK’larla çalıştığımız için atölyeler için bizi İstanbul’a davet ediyorlar, ama ne yazık ki gidemiyoruz. Çünkü yol izni alamıyoruz” diyor bir katılımcı. Diğeri sözleri de bu kuralın pratikteki sonuçlarına işaret ediyor:

Bu yol izni gerçekten büyük bir problem, kaos yaşıyor bize âdeta, benim kızım gelin olacak, düğünü var, davetiye de var. Belediyeden nikah belgesi de var. Bir türlü alamadı, [çocuğum] gidemedik. Kız kardeşinin düğününe hazır olmadı.

M Plaka

Yurtdışından getirilen araçlar için koyulan M Plaka kuralının genişletilerek uygulanması ve özellikle provokatif saldırılar sırasında Suriyeli ve Arap bireyleri ve onların araçlarını hedef haline getirmesi de dile getirilen sorunlar arasında yer alıyor. “Misafir aracı, o arabaların plakası, bir plakadan dolayı bir sokakta, bir caddede durduğumuzda, park ettiğimizde trafik polisi gelip sadece o misafir aracınca yazıyor. Bunu iletmek isterim” diyor bir katılımcı. Diğeri sözleri de aynı paralelede:

Ekonomik sıkıntılar Suriyelilere nasıl yansıyor?

“İrkçilik yapan Türk’le hiç karşılaşmadım ne okulda ne de başka bir yerde”

Zorbalık ya da ırkçılık olayları bireysel olarak oluyor. Bu da Türkiye’de, 10 yıldır Türkiye’deyim, şu ana kadar ırkçılık gösteren Türk’le hiç karşılaşmadım ne okulda ne de başka bir yerde, yani bu olaylar bireysel olarak gösterilebilir.

Şimdi bir olay anlatıldı: Diyor ki “benim kızım 3. sınıfta, Türkçesi mükemmel, çok iyi bir şekilde Türkçe konuşuyor. Ben sınıfına girdiğim zaman girmemi istemedi Suriyeli olduğum anlaşılmasın diye, çünkü bütün çocuklar onu okulda Türk olarak biliyor.” Türkler Suriyelilerden daha üstün sokakta gösterdiği için, konuşulduğu için, yaklaşıldığı için bu davranışı gösterdi bence, göstermesinin sebebi budur.

Diyor ki biz bu sorunları konuşuyoruz, bahsediyoruz. Yetkili bir Türk bana sordu ki: Sen Türkiye’nin hükümeti yerinde olsaydın ne yapardın? Ben biliyorum bu kadar sayıda bulunan insanlara bakmak ya da onlara sahip olmak çok zor bir şeydir. Kurallar da koymak, onlar için kurallar da koymak çok zor bir şeydir, ama Türkiye istediği zaman yapabilir.

“Ben de bazen an gelir küçük kardeşime patlarım”

Suriyelilerin ekonomiye maalesef şu ana kadar ben ne medyada ne bir kanalda Suriyeliler şunu çalışıyorlar, şunu yaptılar bunu ettiler görmedim, görmüyorum maalesef, şu an bugün Türkiye’de Türklerin, Türk kardeşlerimizin çalışmadığı işlerde Suriyeliler çalışıyor, değil mi? Şimdiki yaptıkları iş fabrikada ağır işler, Türk vatandaşların yapmadığı işleri Suriyeliler yapıyor, ama kimse bunu tam izah edemiyor.

Gençler kavga yapabilir. Eğer tüm plakalar aynı olursa, o zaman sıkıntı yok, ama M sıkıntı çıkarabilir. Ne için mesela, bu belli Suriyeli? Dışarıda eğer MA plakasıysa, gençler ya da şoförler biraz sinirli, taksi şoförleri sinirli, yani hayatı sinirli, M ise daha fazla kavga yaparlar, daha fazla sinirlilik yaparlar.

Bürokrasinin ve bürokratların yaklaşımı

Bürokrasinin ve bürokratların yaklaşımı Türkiye'de göçmenlerin en fazla şikâyet ettikleri konulardan birini ifade ediyor. Özellikle göçmenlerle ilgili veya göçmenlere hizmet sunan kurumlarda, hastanelerde, okullarda ve diğer kamu kurumlarında ayrımcılığa maruz kaldıklarına ilişkin ifadeler dile getiriliyor. Öte yandan onların sorunlarıyla ilgili pek çok kişi de bu gözlemi paylaşıyor. Göçmen sorunlarıyla ilgili STK temsilcileri de bu konuda benzer görüşlere yer veriyor.

"Havaalanından girerken ilk izlenim önemli" diyor genç bir yazar, "Mesela ilk girişte bu, yani ilk girişte o algı çok önemli. Yani bir turist için zor bir şey çünkü o, çoğu insanlarda o algı var. Pasaportumu kontrol edene teşekkür ederim diyorum, öyle bakıyor. Bu elemanların çok eğitimli olması lazım."

Biz burada çalışıyoruz, Türkiye'yi çok seviyoruz. Neden bu şekilde davranıyorlar, neden?

Biz firma yönetiyoruz. Her ayın elemanını seçeriz burada, her haftanın bir elemanı, iyi elemanlar ön plana çıksa hem devlet kazanır hem de biz yaparız firmalarımızla bunu, bunu devlet nasıl düşünmüyor?

Benim burada bir engelli çocuğum var. Ben getirdim onu Almanya'ya tedavi için, o aşamada başvurusu yapıyorum, üç kere ret yaptılar bana, vize vermediler. Burada benim firmam, her şey burada evim vardı, her şey var, vize vermediler. Çocuğu buraya getirmek istiyordum. Üç defa vize başvurusu yaptım, hepsi ret geldi.

Bürokratın hatası kime zarar veriyor? Suriyeli adama verdiği her zarar Türkiye Cumhuriyeti'ne verdiği zarardır. Bireyi yaşatmayınca devlet yaşamaz.

Göç İdaresi sorun yaşanan kurumlar arasında ilk sırada dile getiriliyor. Suriye Türkmenlerinden üniversite mezunu bir kadın, bu durumu şöyle ifade ediyor:

Tayyip Erdoğan'ın yanına gidebilirsin, ama Göç İdaresinde bir memurla konuşamazsın kesinlikle, Tayyip Erdoğan'dan daha güçlüler. Şimdi ben orada tercüman olduğumdan bazen girip çıkıyorum. Bir tanesi yabancı, milyon dolar parası var. Turistik ikametine ret gelmiş. Turistik ikamet istedi, vermiyorum dedi, memur 'böyle yapıyorum' dedi.

Almanya’da yaşadığını belirten bir kadın katılımcı ise benzer bir yaklaşımla, Almanya’da da zaman zaman bürokratların ayrımcılık yaptığını, bununla birlikte onların bunu hiçbir şekilde açıkça dile getiremediğini oysa Türkiye’de memurların bu konuda daha rahat davrandığını ifade ederek şu görüşleri paylaşıyor:

Almanya’da yaşıyorum, Alman ırkçılar, oradaki memurlar onu zaten ima yapamazlar. İşlerimizi ne kadar ağırlaştırsalar da sana o imajı vermezler yüzüne, ama burada senin önüne geliyor. Yani Suriyelisin, git buradan diye.

“Deport sorunu” veya sınır dışı edilme korkusu

Özellikle “iki seçim arası dönem” çok daha belirgin biçimde hissedildiği dile getirilen ve Suriyelilerin Türkiye’deki nüfusunu azaltmak için onların zorla sınır dışı edilmesini ifade eden bu sorun, en yaygın olarak dile getirilen sorunlardan. Suriyelilerin endişe içinde “eve kapandığı ve işe gitmeye dahi çekindiği” dile getirilirken, özellikle polisin ve göç idarelerindeki personelin tutumunu bir vesileyle onları sınır dışı etmeye yönelik politikanın bir parçası olarak algıladıkları gözlemleniyor. Aşağıdaki ifadeler, sosyal uyuma açısından zarar verici bir kaygı ve körkuyunun varlığına işaret ediyor:

Bugün anlattılar ya, korkudan dışarı çıkamıyorlar. Şimdi emniyet sert tedbir uyguluyor. Niye? Kimliğim yok diye. Kimliği vermeyen kim? Devlet. Şimdi iyi

143. sayfadaki ifadenin devamı...

Biz şu ana kadar ikna edemedik, ben kimseyi ikna edemiyorum maalesef. Türk arkadaşlarım var, bazı konularda ikna edemiyorum. Yalan dolan bilgilerle işte sınavsız üniversiteye girdi, işte şuradan para aldı, devlet maaş veriyor, devlet kirasını ödüyor.

“Ekonomik krizden dolayı kime patlayacak? En zayıf olana patlıyor”

En büyük sıkıntı Türkiye’deki olan ekonomik kriz, en büyük yaşadığımız sıkıntı, Suriyelilerin en büyük sıkıntısı ekonomik kriz. 2013, 2014, 2015’te bu sıkıntılar yoktu. Türkiye’de ekonomi sağlamdı, daha sağlamdı. Şimdi ne oldu? Ekonomik kriz geldi. Ben de bazen mesela an gelir küçük kardeşime patlarım. Olan bu, olan Türk insanı ekonomik krizden sıkıldığı zaman patlayacak bir alan arıyor. Kime patlayacak? En zayıf olan Suriyeli garibana, ona patlıyor maalesef.

Suriyeli katılımcı, Gaziantep

“Benim plakam M ile başlar”

Benim arabamın plakası çok farklı ve Suriye’ye ait bir plaka olduğu hemen fark ediliyor. M ile başlar, bunun sebebi nedir? İlk önce Suriyelilere olumsuz yaklaşım doğuyor. Ben artık entegre olamam, zaten ben istenilmiyorum burada, geçici olarak buradayım, ben artık uyum sağlayamam, sağlamak istemem bile diyebilir.

Suriyeli girişimci, Gaziantep

de bu adamların çalıştırılmaya ihtiyacı var mı? Var. Onun için neye ihtiyacı var? Kimliğe. Devlet vermiyor, niye?

Özellikle seçimlerden, genel seçimlerden sonra ve yerel seçimlerden önce iki seçim arası özellikle gençler çok sıkıntı yaşıyor. Biz evden şimdi çıkıp buraya gelirken korka korka geldik. Kimliği başka ilden olanı hemen Geri Gönderme Merkezine gönderiyor. Tamam o olabilir, başka ilden gelmiş, kimliği, kanuni durumu normal değil, onu aldılar, ama çoğu bakıyorsun hiçbir sebep olmaksızın onu da alıp götürüyorlar. Bizim gençler işe gidemez oldular, korkuyorlar. Merkezden yollarını buradan gelemiyorlar. Yani çok kaygı var, bu açıdan çok korkuyoruz.

Deport ediyorlar, gençlerimizi gönderiyorlar. İhtiyarlar burada kalıyor, gençler... İş işleyen gençler ... gençler yakalanıyor hemen, insan kaynağı, işçi. Şimdi işçi bulunmuyor bu halde, geçen günler bu haftanın içinde üç tane işten çıkarken işçileri aldılar, götürdüler Oğuzeli'ne, Oğuzeli'nden de Suriye'ye attılar.

Türkiye'de vatandaşlık almamış Suriyeliler, haklı ya da haksız olduklarına bakılmaksızın emniyete isminin intikal etmesiyle doğrudan geri gönderme merkezlerine gidiyor.

Geri Gönderme Merkezine giden gençler, oraya ulaştıktan sonra bunlar imza, gönüllü dönüş için onlara imza attırıyorlar. Yani tokatla, darp ederek onlara imza attırıyorlar. Bu olay yaygın. Geri Gönderme Merkezinde, bunu duyuyoruz ve gelenler söylüyor."

Bir esnaf, Mahmud tezgahını koymuş, bir Türk vatandaşı demiş ki sen burayı işgal ediyorsun. O da komşu demiş ki yok, hepimiz yapıyoruz, buna niye bozuldun? Ben de koymuşum demiş. O da demiş ki yasak, kavga etmişler ikisi, polis gelmiş. Suriyeliyi yurtdışına göndermişler. Yani kavga eden Türkler, araya kaynayan yine Suriyeli olmuş.

Geri gönderilenlere vekalet vereceği kadar bir zaman tanınmalı

Herhangi bir olaya karıştığı gerekçesiyle geri gönderme merkezine sevk edilen ve orada "gönüllü geri dönüş" yaptığı bilgisi geçilerek Suriye'ye gönderilen kişilerin sahip oldukları eşyalarla iktisadi ilişkilerinin ve hukuki diğer işlemlerinin gerçekleştirilmesi için vekâlet vermesine dahi zaman bırakılmadığı, bu konuda farklı şehirlerden farklı katılımcılar tarafından dile getirilen bir durumu yansıtmaktadır. Burada sorunun hafifletilmesi bakımından geri gönderme merkezine alınıp kısa sürede Suriye'ye gönderilen kişilerin bir yakınlarına vekâlet verebileceği zamanın bırakılması talebi dile getirilmektedir.

“Kırmızı ışıkta arabasına çarpılan kişi sınır dışı edildi”

Yaşanan bir olayı anlatacağım. Suriyeli bir arkadaş kırmızı ışıkta bekliyor, ilk sırada kendisi var, arkadan gelip bir tane Türkiyeli çarpıyor. Arabadan iniyorlar, bakıyorlar. Şimdi arkadaki haksız olduğu için tutanak tutulmuyor, bir şey yapmıyorlar, devam ediyorlar. Plakayı almış arkadaki vatandaş hem çarpmış hem plakayı almış, şikayetçi olmuş. Öbür gün karakoldan bir şikâyet var, gelin bir şey yapın diye bunu aramışlar. Bizim arkadaşlarımız, arkadaş gene o şikayetçi olan kişiyle iletişime geçmiş. Demiş niye şikayetçi oldunuz? Biraz konuşmuşlar, Türkiyeli şikayetinden geri vazgeçmiş. Hani yanlış yaptım, hata yaptım, keşke yapmasaydım diye Emniyet'ten şikâyeti çekmesine rağmen Emniyet diyor ki o adam buraya gelecek ve o adam sınır dışı edildi. Deport veriliyor, başka bir çaresi yok. Haklı olsun olmasın hiç önemi yok, kimse sormuyor zaten, direkt sınır dışı diliyor.

Bir kavga çıktı, yani kimin dövdüğü, kimin haklı olduğuna bakılmaksızın eğer bir tarafta Suriyeli varsa direkt sınır dışı, olduğu yerde geri gönderme merkezine gönderiliyor, oradan da deport ediliyor. Yani hiçbir haklarını arama durumları yok.

Öğretmen, STK gönüllüsü, Gaziantep

“Bu gençleri Geri Gönderme merkezlerine alıp gönderiyorlar,” diyor göçmen bir hukukçu ve ekliyor:

Hemen kimliği aktif halden alınıyor, durduruluyor daha doğrusu, ama bu gencin veya o Geri Göndermeye giden şahsın adına kayıtlı araba var, kayıtlı ev var, kayıtlı telefonlar var, çok şeyler var, onu hemen 24 saatte alıp Cerablus'a veya Çobanbey'e veya Azez'e atıyorlar. Bizim istediğimiz, o gitmeden önce bir fırsat versinler ki başkasına vekâlet versin; kardeşine, eşine, arkadaşına, dostuna ki burada o kanuni işlemleri tamamlasın.

Ayrımcılık, ırkçılık

Gündelik hayatta ayrımcılık, ırkçılık ve dışlayıcılığa maruz kalma durumu da örnekleriyle beraber sıkça dile getiriliyor:

Oğlum bir kaza geçirdi diyor. Karakola gidip de şikâyet edecek, orada ilk girdiğinde yani oranın polisleri diyor ki sen Suriyelisin, buradan çık, en iyisi böyle bir başvuruya da hiç maruz kalma, gidebilirsin. Bize ırkçı bir şekilde davrandılar.

Türkiye'de bir büyük sıkıntı her tarafta devlette randevu almak için çok zor, bir de Suriyelilere çok kötü davranıyorlar. Okulda, hastanede en ağır şeyler maalesef.

MEB Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştirilen bir projede gönüllü eğitici kategorisinde görev yapan bir Suriyeli öğretmen de okulda yaşadığını şöyle ifade ediyor:

Ben öğretmenlik yaptım, 2 yıl ben Suriyeli olduğum için, mutfağa gidebilirsin ama öğretmenler odasına gitmek yok. Öyle bana söylediler maalesef.

Yardım Derneği İHH'da çok çalıştım ben, inanın ki çok fedakâr insanlar var, ama bazı insanlar da siz Türk değilsiniz diyor. İrkinizde bir şey var.

Benim köyümde Arapçayı kimse bilmezdi örnek olarak, hepsi Türklerdi, ama ne oldu? Çoğu da Türkiye'ye geldi, yaşadı, ama biz orada gerçekten Araplardan Türk olduğumuz için daha saygı görürdük.

Bu son dönemde Mersin'e çok Ukraynalılar geldi, çok da Rus geldi, kimse bir şey diyemez kendilerine, Araplara Müslüman olduğumuzdan dolayı her şeyi diyorlar. Bir algı oldu, Arap düşmanlığı Müslüman düşmanlığı oldu artık.

Nöbetleşe ayrımcılık²

Dile getirilen sorunlardan birisi de daha önce göç yaşayan ve ayrımcılığı yaşayarak tecrübe eden kesimlerin benzer tutumu bugün Suriyeli göçmenlere karşı sürdürmeleri. Gaziantep'te bir katılımcı, bu döngüyü veciz bir dille şöyle ifade ediyor:

Düztepe'yi duydunuz mu bilmiyorum, Gaziantep'in iç göçle çok göç alan böyle Hakkari'den, işte oralardan göçle gelen insanlar yaşadı. Mülakatları yaptığım Düztepe, Vatan Mahallesiyle ünlü biraz, onların yaşadığı bir semt. Şimdi oraya da Suriye'den göçler başlayınca doğal olarak oralara yerleştiler. Şimdi mahallenin içindeki çeteler, şimdi bu arada iç göçle gelenler kendileri zaten çok büyük bir ayrımcılığa maruz kaldılar Kürtler Gaziantep'e geldiği zaman, daha sonrasında Suriyeliler geldiğinde de bunlar kendi içlerinde onlara daha fazlasını yaşatmaya başladılar.

Vatandaşlık talepleri ve konunun belirsizliği

Vatandaşlık sorunu Suriyeli göçmenler açısından pek çok sorunun çözümünün anahtarını ifade ediyor. Özellikle çalışma, mülkiyet ve seyahat özgürlüklerinin pratik olarak kısıtlandığı, zaman zaman gelişmelere bağlı olarak daraltıldığı durumlar göz önüne alındığında, vatandaşlık talebi onlar açısından hakların edinilmesinde bir kavşak statü anlamını taşıyor.

Suriyeli göçmenler dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi belirli bir süre kalıp, çalışma hakkını kullanarak geniş toplumun istikrarlı bir parçası haline gelip sorunsuz bir şekilde yaşayan, yaşadığı ülkeye uyum sağlayan insanların vatandaşlık alabilmesini talep ediyor. Göç meselesi ile ilgili çalışan akademisyen ve hukukçulardan da vatandaşlığa makul bir süreç içinde erişilebilir olmasının

² - Bu ara başlık, Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu'nun kitabının (Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları/ Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000) isminden ilhamla belirlenmiştir.

doğru olacağına ilişkin görüşler dile getiriliyor.

Özellikle Türkiye’de doğan, çoğu kez ana dilinden çok kendisini Türkçe ifade eden çocukların, Suriye ya da başka bir devletin vatandaşlığına yaşlıları kadar uzak olmaları gerçeğini gözlemlemek mümkün. Bunu annelerinin ve babalarının veli toplantısına gelmesini istemeyen, kendisini onlardan farklı gören veya arkadaşları tarafından dışlanmamak için onları istemeyen çocukların tutumlarında da gözlemlemek mümkün. Kontenjan sorunu dolayısıyla okul müdürü tarafından kayıt başvuruları geri çevrilen çocuğun anne ve babasını göstererek “onlar Suriyeli ben Türküm” demesi de bunun düşündürücü bir ifadesini yansıtıyor.

İstisnai vatandaşlık uygulaması 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından düzenlemeye alınmış olup, son yıllarda uygulanan istisnai vatandaşlık uygulamalarında vatandaşlık isteyen, bilim, sanat, iş dünyası ile prestijli mesleklere sahip pek çok kişinin sürekli olarak dile getirdiği eleştiri, vatandaşlığın bu kişilere verilmeyip, bu açıdan talebi dahi olmayan kişilere “davet üzerine” verilmesi oluşturuyor. Burada neyin ölçü alındığı sorusu sürekli olarak dile getiriliyor.

Türkiye’de çok iş yapan var, Türkiye’de yatırım yapmak isteyen. Ben 11 yıldan beridir buradayım. Vatandaşlığa başvurduğum, ben buraya yatırım yapacağım, güvenemiyorum. Çünkü benim anında çalışma iznimi iptal [edebilirler].

“Türkiye’de Afgan göçmenin üzerine bir politika uygulandı”

Örnek vereceğim. Mesela, Eskişehir ve Adapazarı’ydı herhalde, orada bir suç işlendi. Yani bu suç da direkt Afganlar üzerine atıldı ve ben konsoloslukta gittim dedim ki: “Bunun Afgan olduğunu araştırdınız mı? Hangi millet olduğunu, siz burada niye böyle yapıyorsunuz? Bir avukat tutarak gerekirse basında bunu dile getirin.” Ama Afgan olmamasına rağmen Afgan olarak lanse edildi. Ne oldu? Burada da bizim bu eskiden Afgan dediğimiz zaman “ah kardeşim” diyen, başına basan bir topluluk gitti, tamamıyla Afgan dediği zaman karşısına canavar bir nesil çıkmış gibi “aman ne işi var bunların” demeye başladılar.

Aslan Türkmen, Türk Cumhuriyetleri Sivil Toplum Kuruluşları Platform Başkanı, İstanbul

“Gönüllü geri dönüş yapanların elleri kelepçeye bağlı”

Türkiye Devletine hükümet olarak, devlet olarak, millet olarak sürekli biz teşekkür ediyoruz, müteşekkirimiz ama bu geri gönüllü onurlu dönüşlerden bahsediliyor. Ben Suriye’ye çok gidip geliyorum, görüyorum. Yani geri dönüşlerde gönüllü olanların elleri maalesef kelepçeye bağlı. Bu ne bizim için uygun ne de Türk Devletine yakışmaz. Başkaları bu dezenformasyon bilgileri sosyal medyada çekip, yabancı medya bunu çekip gönderiyor. Biz istemeyiz Türkiye Devletine bir leke gelsin, bu şeyleri yazarsanız, bu işler olmazsa geri gönüllü onurlu dönüş seviniriz.

Suriyeli kanaat önderi, Gaziantep

“Vatandaşlık için kriterler var mı?”

Vatandaşlık meselesi de ayrı bir konu, biz bu karar, bu kanun çıktığında yani Suriyelilere istisnai vatandaşlık verilmesi, bunun kriterlerini doğru dürüst anlamadık. Bizce ademisyenlere, iş adamlarına, yazarlara, yani bu kesime verilecekti, ama bakıyorsun sonra da çalışma izni olmayan normal bir Suriyeli kendisine hiç gerek olmayan vatandaşlık, çünkü Kızılaykart alıyor, Kızılay'dan faydalanıyor, istemiyor, ama kendisine bakarsın, mesaj gelmiş, gel, vatandaşlık için başvuru yap. Birçok akademisyen, birçok avukatlar, mühendisler, bu kesim kültürlü ama çoğuna gelmedi bu mesaj. Acaba bu kriterler ne üzerine çıkartıldı, düzeltilebilir mi, verilebilir mi başkalarına? Bekleyeceğiz.

Suriyeli öğretim üyesi, yazar, Gaziantep

Vatandaşlık konusunda dile getirilen sorunlardan biri de daha önce vatandaşlık verilen kişilerden statünün herhangi bir sebep gösterilmeksizin geri alınması. Yanlış ya da sahte evrak nedeniyle vatandaşlığın iptal edilmesi şikâyet konusu edilmiyor. Ancak, son dönemde herhangi bir gerekçe açıklanmaksızın vatandaşlık iptallerinin yapıldığı iddiaları gündemdeki yerine koyu koruyor.

Cezasızlık algısı

Yaşanan sorunlara dair şikayetlere, cezasızlık algısına dair ifadeler eşlik ediyor:

1983'ten beri vatandaşlığımız var, Türk vatandaşlığımız, dedelerimiz Türk. Suriye rejimi bizi mülzim kıldı bu vatandaşlığı almamıza, Türk vatandaşlığını aldık. Biz buraya geldik, özgür devlet, demokrasi, bir hak hukuk, kanun, devlet, kanun devleti. Bizim komşumuz öldü, öldürüldü, 7 ay sonra onu öldüren cezaevinden çıktı, beraat aldı.

Bu sadece medyayla ilgili değil, bu bir suç Ümit Özdağ'ın yaptığı, o suçun da bir cezası olmalı. O ceza verilmediği için.

Gerçekten bu ırkçılık yapanları adalette görmek istiyoruz, biz bunları mahkeme önünde gerçekten bir-iki olay olursa bence iyi olur. En azından takipçisi, o da özel olarak da Türk STK'lar takip ederse bence daha iyi olur.

İkamet sorunu

İkamet vermeme veya daha kısa süreli verme ve yeni başvuru için fazla zaman bırakmama da dile getirilen şikayetler arasında yer alıyor:

Göç İdaresi turist ikametlerini vermemeye başladı. Bir söylenti var, hiç verilmeyecek bu ikametler bir daha. On yıldır burada yaşayan Suriyeliler var, aileler var, çocuklar var. Bunların hali acaba ne olacak bu ikametler verilmezse?

Meslek icra etme

Türkiye'deki mevzuatın mühendis, hukukçu, tıp doktoru veya uzay bilimci gibi seçkin mesleklerden olan kişilere mesleklerini icra etme alanı açmayı, bir anda kalifiye meslek sahibini vasıfsız işçiye çeviren bir nitelik taşıyor. "Bizde nitelikli, her sektörde diploma sahibi olan, her alanda yetenekliler, akademisyenler çoktur" diyor Suriyeli bir göçmen ve Türkiye'nin bu eğitimli kişilerden yararlanmasının sebeplerini soruyor.

Özellikle akademisyenlerin üniversitede yer bulmalarını engelleyici kuralların üniversite kavramının özüne ve ruhuna aykırı olduğu ve Türkiye üniversitelerinin uluslararasılaşması için çıkan bu fırsatın değerlendirilmesi gerektiği şeklinde öteden beri görüşler dile getirilmesine rağmen bu konuda kayda değer bir adımın atılmadığı bir ortamda yapılan konuşmalar, doğal olarak yeniden aynı taleplerin dile getirilmesine sahne oluyor.

Din ve seyahat özgürlüğü kaynaklı talepler

Göçmenler arasında Filistinli olanların sorunları daha farklı bir nitelik taşıyor. Filistin'den Suriye'ye göç etmek durumunda kalan ve kendilerine vatandaşlık verilmeyen, ardından da Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan 150 Filistinli ailenin durumu bunun bir örneği. Suriye'den gelen Filistinli mülteciler olarak üçüncü bir ülkeye de gidemediklerini, BM'nin kendilerine yardımcı olmadığını, pasaportlarının bulunmadığını ifade ediyorlar. Dini ibadet için hacca ve umreye de gidemediklerini vurguluyorlar. Bu sorun Suriye göçüyle gelen bir Filistinli tarafından şöyle dile getiriliyor:

Yaşımız 50'den fazla, bu kimliklerle geçici koruma aracılığıyla biz bir umreye, hacca gideceğiz, yani hiç çıkamıyoruz, ülke dışarısına izin yok diyor, vermiyorlar. Yani bu çok önemli bir meseledir, bütün Suriyelileri ilgilendiren bir meseledir aslında. Biz Suriye'de mülteciydik, Filistinli mültecilerdendim ben, buraya geldik, Suriyeli kardeşimizle, 30-40 yıl sonra oradan buraya geldik. Bize Suriye Devleti bize şey vermedi, orada Suriye pasaportu verilmedi bize, bu belgeler verildi. Yani Filistinli mülteciler için özel belgeler var, burada da o tanınmıyor. Yani bizim durumumuz Suriyeli arkadaşlarımızdan, kardeşlerimizden daha kritik. Biz Antep'te 150 aileyiz Filistinli olarak, Suriye'den gelen mülteciler Filistinli, üçüncü ülkeye kaydolmak da yasak. Birleşmiş Milletlere gidiyoruz, bizi kabul etmiyorlar. Çünkü pasaportumuz yok. Burada da o pasaportu tanımıyorlar. Sınırlardan Suriye giriş yapacağız, sistemde hemen gözüküyor senin pasaportun yoktur, belge var. O da tanınmıyor, durum böyle.

Alanda dile getirilen ve özellikle belirli alanlarda yoğunlaşan şikâyet ve öneriler, her şikâyetin doğru veya her önerinin isabetli olup olmamasından bağımsız olarak, temel sorun alanlarının tespiti bakımından bir fikir vermektedir. Göç İdaresi yetkilileri tarafından kamuoyuna yönelik olarak yapılan açıklamalarda ise geri gönderme merkezinde yaşananlara dair şikâyetler söz konusu olduğunda gerekli incelemelerin yapıldığı, gönüllü geri dönüş belgesinin gayri iradi biçimde imzalatıldığına ilişkin şikâyetlerin doğru olmadığı ve uluslararası öğrencilerle ilgili olarak da öğrencilerin işlemlerinin üniversitelerdeki uluslararası ofisler eliyle yürütüldüğü dile getiriliyor.

“Bütün diplomalarımızı duvara astık unuttuk”

Diyor ki, ben inşaat mühendisiyim diploma sahipleri bütün diplomalarımızı duvara astık, unuttuk. Yani bizim mezuniyetlerimiz var, diplomalarımız, bizi ister bırakın, yani yolları açın, Avrupa'ya geçelim doğru dürüst kanuni bir şekilde, ister burada denklik yapıp burada bizi değerlendirin. Çünkü ben inşaat mühendisiyim, ama şimdi bir marketim var, öteberi satıyorum. Delireceğiz, ne yapalım biz diploma sahipleri?

Ben de diyorum ki ben de eczacıyım, unuttum eczacılığı, ilaçları, şimdi tercüman oldum. Ben de onu söyledim yani

Suriyeli katılımcı, Gaziantep

Güvenli bölgeden yansıyan sorunlar

Türkiye’de 2022 yılından sonraki zamanlarda ve özellikle 2023 Temmuz ayı sonrasında güvenli bölgeyle ilgili gündem, “bayrağa saygısızlık” ve “Türkiye’yi protesto” tartışmalarıyla şekillendi. Güvenli bölge, aynı zamanda, “gönüllü geri dönüş” boyutuyla da gündemdeki yerini koruyor. Bu dönüşün gerçekte gönüllü olmadığı, güvenli bölgenin iyi yönetilmediği ve birçok soruna kaynaklık edebileceği, dile getirilen eleştiriler arasında. Güvenli bölgeyle ilgili tartışmalar, söz konusu bölgenin yönetiminin demokratik ve ademimerkeziyetçi bir perspektiften yeniden değerlendirmesinden, oranın serbest bölge haline getirilerek iktisadi bakımdan yeni bir imkân oluşturulmasına kadar geniş bir yelpaze ifade ediyor.

Sağlık hizmetlerine erişim

Geçici koruma statüsünde olmayan veya bir şekilde kimliği iptal edilen ya da kimliği olmayan göçmenlerin sağlık hizmetlerinde hizmetlerine erişimlerinde ciddi sorunlar yaşanabiliyor. Özellikle eleman ihtiyacından dolayı Afganistanlı göçmenleri istihdam eden bireyler, ciddi bir iş kazasıyla karşılaştıklarında onların tedavisi için alternatif yollar bulma arayışına giriyorlar. Tıp fakültesinden bir öğrenci, bu sorunu şöyle dile getiriyor:

Tıp Fakültesi 5. sınıf öğrencisiyim ben, biraz çevremdeki sıkıntılardan bahsedeceğim. Bir sürü insanlar kimliksiz yaşıyor Antep'te, onlar sağlık hizmetlerine ulaşamıyorlar. Benim tanıdığım şu anda üç aile var kimliksiz, şeker, tansiyon, bir sürü hastalığı var, sağlık hizmetlerine ulaşamıyorlar. Yardımseverlerden bir para alıyoruz, ilaçlarını alıyorum. Ben birkaç gün önce bir aileyi ziyaret ettim. Kendisi eşinden boşanmış ve iki kızı var. Şekeri var, terzi aslında, şu an görmede sıkıntısı var, çalışmıyor. Şekerden dolayı tabii o, yani yardımseverlerden para topluyoruz, yardımcı olmaya çalışıyoruz, ama bir türlü olamıyor.

Sağlık hizmetlerine erişim hakkının bir parçası da insanların doktorla iletişim kurmasını sağlayacak bir dil desteğine erişmek. Ancak bu hizmette erişimde de sorunlar var. Bir katılımcı, “hastanelerde tercümanlardan herkes şikayetçi ya işini yapmıyor ya düzgün bir şekilde tercüme etmiyor ya da para istiyor insanlardan” şeklinde ifade ediyor.

Sağlık hizmetleri ile ilgili bir başka sorun da tıp fakültesinde okuyan, mezun olan kişilerin istihdam edilmesinin önündeki yasal engeller. Bu anlamda mevzuattan kaynaklanan sorunların da giderilmesi beklentisi dile getiriliyor.

Türk vatandaşlığı benim için çok önemli, tıp öğrencilerine çok önemli, dış hekimliği okuyanlar için çok önemli, ben kendim devlette çalışmıyorum, uzmanlık yapamıyorum. Şu an, ben şu an

“Güvenli bölgeye giriş-çıkışlar esnetilmeli ve bölge halkıyla diyalog kanalları açık tutulmalı”

Bölgede tarım politikası mevcut değil, Türkiye'den traktör, biçerdöver gibi tarım araçlarının bölgeye satışına olanak verilmeli, tarımın gelişmesi sağlanmalı.

Hiçbir şekilde sıfır traktör girmiyor, sıfır biçerdöver girmiyor. İzin verilmiyor, sıfır araç girmiyor. Neyle üretim yapacak bu insanlar? Hep eski araçlar, 60 model, 70 model kamyonlar tamir ediliyor, o şekilde işler devam ediyor.

Bölgede mevcut devasa zeytin tarlaları bakımsızlıktan dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya. Ayrıca hasat edilen ürünün Türkiye'ye ihracında yaşanan sorunlar insanların ürünlerini geçim kapısı olarak görmekten çıkarmaktadır. Fıstık, buğday ve zeytinin Türkiye'ye satışında çiftçiyi iflasa sürükleyen olaylar yaşanmaktadır. Burada da çok ciddi rüşvet çarkları dönmekte, çiftçinin malına el koyulduğu durumlar mevcuttur.

Güvenli bölgede Türkiye'de yaşayan insanlar için, Suriyeliler için bir cezalandırma ya da sürgün yerine dönüşmüştür.

Türkiye'nin güvenli bölgede ilk girdiği zamanlar Türkiye'ye duyulan memnuniyet yüzde 85, memnuniyetsizlik, yani Türkiye'yi istemeyen yüzde 15'ti. Şu anda memnuniyet yüzde 15, memnuniyetsizlik yüzde 85'ler seviyesindedir.

Önerilerim: Güvenli bölgeye Türkiye'den giriş- çıkışların esnetilmesi, bölge halkıyla diyalog kanallarının açık tutulması. Güvenli bölgeden insanlar Türkiye'ye gelemiyorlar.

Herhangi zorunlu bir gerekçe olmazsa elemiyorlar, zorunlu gerekçe durumunda da diyelim hastayla refakatçi gelecek, sadece bir kişi gelebilir. Bir kişiye izin verilebiliyor. Bu durum ciddi sıkıntılara yol açıyor. Türkiye'de insanlar niye oradan yerine gidemesinler? Hem turizm kapısı hem insanların o ortak tarih, ortak insani vurguların öne çıkması açısından çok önemli bunlar, maalesef izin verilmiyor. Ya STK'lar üzerinden kendini oranın gönüllüsü gibi gösterip gidebilmek zorunda. Kızılay üzerinden ya da giriş izni dahi verilmiyor, alamıyor.

Gaziantepli öğretmen, mültecilerle ilgili gönüllü bir inisiyatifin üyesi

uzmanlık yaparsam yabancı olarak maaşım 15 bin olacak. Ayrıca benim öğrenci kimliğim var. Diğer geçici koruma altında olanlar özel sektörde bile çalışmıyor, çalışma izni çıkartamıyorum. Bir arkadaşım var... Hastanesinde işe başladı, ama çalışma izni çıkartamadılar onun için ve şu an çalışmıyor. Sonuçta 6 yıl okumuş, Türkiye Devleti yetiştirmiş bu kişiyi.

Bütün mahallelerde okul dışında kalan öğrencilerin sayısı artıştı. Kimliği olmayanlar, başka ilden gelenler, başka mahalleden gelenler, deprem bölgelerinden gelenler, iyice sayıları arttı. Gaziantep'te maalesef okullara kaydolamıyorlar.

Bu da şundan kaynaklanıyor: Kimisinin adresi değişiyor, ama kira, ikinci ev alıyor, o iki kira ödüyor. Bir çıktığı ev, çünkü korkuyor adresini silmekten, bir oraya kira ödüyor, bir de yeni yere geçene kadar iki kira ödemekte zorlanıyor ve o süreç devam ediyor bir süre. Göç İdaresine gittiğimizde, sisteme girdiklerinde adresten dolayı ismimize 160 kodunu görüyoruz. Ben gittim, yani ben 10 yıldan beri buradayım, geçici koruma altındayım. Gittim, aynı evde oturuyorum, evimi değiştirdim açık mahalleye, gittim ki kod adıma yapışmış. Nedenini soruyorum, bana çık diyorlar.

“Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Güvenli Bölgede olmalı”

Güvenli bölgelerde Türkiye tarafından merkezi bir güvenlik teşkilatı kurulmamış, güvenlik hizmeti aşiretlere bölünmüştür. Bu durum bölgede sık sık çatışmaların yaşanmasına ve istikrarsızlığa neden olmaktadır. Güvenli bölgede zaten üniversite sayısı az, olan bölümler çoğunlukla iki yıllık, yeni yeni Gaziantep Üniversitesinde orada çalışmaları var. Yurtdışı Türkler Başkanlığının orada olmaması ciddi bir eksiklik, bu Türkiye'ye gelen öğrenciler için ciddi bir katkı, bölgede herhangi bir çalışma yok YTB'nin.

Gaziantep'te öğretmen, mültecilerle ilgili gönüllü bir inisiyatifin üyesi

“Beni kendisi gibi yapmasına izin vermeyeceğim”

Bir komşumuz var bayan, Türk vatandaşı. Şimdiye kadar saydım, 1.300 defa günaydın demişim, o bir defa bana demedi. Eşim bana diyor ki “yeter artık, bunu bir daha söyleme, günaydın deme, sana cevap vermiyor.” Onun cevabı: “Yok, ben onun gibi olmayacağım, onun beni kendisi gibi yapmasına izin vermeyeceğim.”

Suriyeli katılımcı, Gaziantep

“Onlar Suriyeli, ben Türküm”

Ben bir olay duydum. Çocuğu aynı mahallede, aynı adreste 1. sınıf okumak için kaydetmeye gitmişler babasıyla annesi, [okul] kabul etmemiş. Sonra çocuk beraber gitmiş onlarla kayda, Müdür Bey demiş ki “Suriyelilerin kotası doldu, kaydedemiyorum.” Çocuk [anne ve babası için] “Bunlar Suriyeli” demiş, “ben Türk.”

Göçmenlerle dayanışma amaçlı STK üyesi, kadın, Gaziantep

Okullarda kota ve kaydolamama sorunu

Okullarda kota uygulaması, özellikle Suriyeli göçmen çocukların yoğunlaştığı yerlerde başvuru alan bir uygulamayı ifade ediyor. Ancak bu uygulama, özellikle “Kapalı mahalle uygulaması” ile birleştiğinde, ailelerin fiilen okula erişimini engelleyici bir nitelik de kazanabiliyor. Bu durum bir velinin sözlerinde şöyle ifadesini buluyor:

Milli Eğitimden bir ricada bulunsak, yani ilkokul, bir de ortaokul kota diye bir şey var. Şimdi ben mesela, adres diyeyim Şahinbey ya da mahallede oturuyor. Ben çocuğumu 15 km.de okula salamam, özellikle ilkokulda yani.

Okullarda zorbalık ve ayrımcılık

“Suriyeliler” ile ilgili olumsuz algı, okullara özellikle dışlama ve akran zorbalığı şeklinde yansiyabiliyor. Bu sorun, öğrencilerin ailelerine göre zaman zaman öğretmenleri de kapsayabiliyor:

Benim özel bir sorunun yok, genel konuşuyorum. Sınırları açtınız, kapılarınızı açtınız, geldik, bizi kucakladınız, sağ olun, teşekkür ederiz. Okullarda zorbalık çok, küçük çocuklarımıza zorbalık çok, gözleri korkmuş durumdadır. Yüzde 30 öğretmenler, öğrenciler zorbalık yapıyorlar Suriyelilere karşı. Bu polislerde de geçerli, başka personel veya bürokratta

Neden Suriyeliler Avrupa'ya gitmek istiyor?

Neden hep Suriyelinin zihninde Avrupa'ya gitmek vardır? Bunun iki sebebi var: Birinci sebebi, kanunların belirli olmaması ve kanunların uygulanmaması.

Ben şu an bir dernekte çalışıyorum, derneğin ruhsatı Türk derneği olarak ruhsat almıştır, ama benimle şu an ne yapılabileceği ben anlayamıyorum. Yani bana nasıl bakılıyor, Suriyeli dernek olarak mı bakılıyor, Türk dernek olarak mı bakılıyor?

Eşimin ikametı vardı, ama benim çocuklarımla kimliği vardır. Geçici koruma kimliği vardır ve diyelim ki ben İstanbul'a gitmek istiyorum, çocuklarımla için izin belgesi çıkarıyorum. Müdürlüğe gidiyorum, ben e-devletten çıkaramıyorum, gösterilmiyor e-devlette, gidiyorum, memura takılıyor bu iş. Bazıları diyorlar ki sen git, lazım değil sana izin belgesi, bazıları veriyorlar diye bir sorunla karşılaşılıyor.

Bir örnek daha: ... Bankasına gittiğim zamanpara çekmek için, çalışma izni var, gösteriyorum çalışma iznini, ama memur kabul etmiyor. Diyor ki ikamet belgesini istiyorum. İkamet belgesi olmayınca pasaportumu istiyor. Pasaportun geçerliliği geçmişse bizi öldüren, bizi bu hale getiren rejimin konsoloslukuna gitmek zorunda kalıyorum. Onlara pasaportu yenilemek için, güncellemek için en az 400 dolar veriyorum. Boş yere harcıyorum bu paraları, diğer bankalar kabul etmiyor. Yani bu durum aynı şeye dönüyor, kanunların belirli olmaması.

Neden Suriyeliler Avrupa'ya gitmek istiyor? Çünkü Avrupa'da belirli kanunlar vardır. Diyelim ki burada sen 5 yıl kaldın, 5 yıl kaldıktan sonra sana vatandaşlık veriyor. İnsanlar vatandaşlık aldıktan sonra tekrar Türkiye'ye dönüyorlar yaşamak için.

Suriyeli katılımcı, Gaziantep

da geçerli, biz ölümden kaçtık, yani bunu bilmeleri lazım, biz ölümden kaçtık, buraya geldik. Nereye gidelim? Sorumuz bu, nereye gidelim?

Okullarda zorbalık var. Hem öğretmenlerden taraf hem de öğrencilerden taraf çok var.

İlgili makamlar Suriyeliler ve Türkler arasında ayırım yapmaktadır. Misal olarak hırsızlık olayları ve darp olaylarında adil şekilde davranmıyorlar.

Eğitim/öğretmenler

Gönüllü eğitimcilerin sorunları ise proje kapsamında üstlendikleri görevin sona ermiş olması. Okullarda onlara hala ihtiyaç olduğu sıkça dile getirilirken, aynı zamanda mesleği öğretmenlik olan insanların belirli bir yaştan sonra başka bir işte çalışmalarının zorluğuna da işaret ediliyor:

Sadece Türkiye'de değil, Suriye'de bütün uluslararası eğitimciler, akademisyenler, devlet onlara saygıyla bakar. Onlar 18-20 yıl hayatlarını bütün bu yolda adanmışlar. Biz burada öğretmenler olarak 12 bin kişi Türkiye gönüllü öğretmenler yüzde 90'ı işsiz kaldık, evde oturmaya başladık. Matematik alanında olsun, bütün alanlarda her branşlarda yaşı büyük olan öğretmenler zorunlu evde oturmaya mecbur kaldık. Ben misal olarak eşimi yitirdim. Bazı sıkıntılardan dolayı birçok aile üçüncü ülkeye geçiş yapmak istiyor, ama o da ayrı bir tehlike, yani denizden geçişleri, çocuklarına nasıl bakacaklar, nasıl doğru dürüst bir şekilde Yunanistan'a ulaşacaklar, o da ayrı, onu da yapamıyoruz. Geri dönüş orada da güvenli bölgede durum, yani güven yok, huzur yok şimdiye kadar.

Ayrımcılık yaşanıp yaşanmaması okul yönetiminden bağımsız değil

Başarılı bir yönetimle ayrımcılığın geriletilmesi ve ortadan kaldırılması da mümkün. Özellikle okul ortamında kapsayıcı bir eğitimle bunu gerçekleştirmenin örnekleri de ifadelere yansıyor:

Arkadaşlarımdan birkaçının çocukları biraz ayrımcılığa maruz kaldılar ve onların okulunu değiştirdik. İşyerinin yakınında bir okula aldık. Şu an çok mutlular, biraz okul yönetimi, öğretmenler, hani bunu Milli Eğitim Müdürüne anlatabilir, nasıl yapar bilmiyorum, ama böyle bir bazı okullardaki müdürlerin ve öğretmenlerin tavırları çocukların da ayrımcılığını tetikliyor. Diğer bazı okullardaki kucaklayıcı tavır mesela, bu okula geldiler, çocuklarla da bazen karşılaşıyorum ve soruyorum: Nasıl gidiyor, hani iyi misiniz? Çok mutluyuz diyorlar.

Suriyeliler yaşananları nasıl algılıyor?

Son yıllarda yaşanan sorunlar, Suriyeliler arasında devletin yaklaşımıyla ilgili endişeleri de beraberinde getirmiş görünüyor. Suriyelilere bakışın olumsuzlaştığı ve onları geri göndermek için hayat şartlarının bilinçli olarak ağırlaştırıldığı algısı dile getirilen görüşlere yansıyor.

“Şartlar bilerek zorlaştırılıyor, en azından onlar böyle inanıyor, tüm Suriyeliler böyle inanıyor. Şartlar zorlaştırılıyor, bize kapı gösteriliyor” diye aktarıyor bir insani yardım vakfı yetkilisi. “Bizim tespitimiz de bu yönde, yani evet, bazen arkadaşlar yanlış anlama, bazen alınma durumunda olabiliyorlar, ama bakıldığında zorlaştırma var” şeklindeki görüşleriyle bir sosyolog da ona hak veriyor.

Suriyeli öğrencilerden istenen astronomik harçlar

Suriyeli öğrencilerin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan birisini de üniversitede kendilerinden istenen astronomik harç bedelleri oluşturuyor. Aileleri Türkiye’de, Türkiye standartlarında, hatta bazen eşit işe daha az ücret alarak çalışan gençlerden, dolarla ödeme yapan uluslararası öğrencilerden istenen yüksek harç bedellerinin talep edilmesi, son üç yılda pek çok öğrencinin üniversite dışında kalmasına sebebiyet verdi. Diğer öğrencilerden farklı olarak harç kredisi alamayan ve ortalama bir ailenin ödeyebilece-

“Siz buraya Suriye’den gelmişsiniz, nasıl firma kurarsınız?”

Bir algı var. Siz buraya Suriye’den gelmişsiniz, nasıl firma kurarsınız? Yani nasıl çalışıyorsunuz, kaçak mı yapıyorsunuz, buraya nereden getiriyorsun? Benim bir birikimim var. Suriye’de, ondan dolayı hep bu birikimler var. Çoğu yatırımcılar, yatırımcı. Antep, Mersin, İstanbul, bu üç ilde en fazla yatırım yapıyorlar. Bir algı var işte, buna gelen eleman tanıdıktan sonra değişiyor, ama ilk aşamasında biraz sıkıntı yaşıyor. O ilk temasta bir sıkıntı var.

Suriyeli girişimci, Mersin

Üniversite çağındaki Suriyeli öğrencilerin sorunları

Üniversiteye girişlerle önemli bir husus var. Harç parayı ödeyip gene okuyabiliyorsun, [Bir de] parayı versen de girememesi problemi var. O da ne? Şimdi Türkiye’de mesela, Gaziantep’te kaç tane Suriyeli var? 400.000. Kaç tane Malezyalı var?

4 tane, örnek söylüyorum. Şimdi üniversiteler öğrenci alırken uluslararası öğrenci statüsüyle bunları aldıkları için otomatikman bunların girme oranı 400 000’de 1. Diğerinde 1/4. Şimdi üniversiteler şöyle bir yabancı öğrenci politikası izliyor: Türkiye genelinde bu yaygın, öğrenci çeşitlendirme. Tabii haklı olarak her üniversite diyor ki farklı ülkelerden öğrencimiz olsun. Bundan dolayı mesela, YÖS sınavına girmiş iki öğrenci, birisi 100 almış Suriyeli, ikincisi 99 almış Suriyeli, üçüncüsü diyelim Azerbaycanlı 80 almış. Örnek söylüyorum, ülke çeşitlendirmesi yaptıkları için 100 puanlık kişi giriyor, sonra 80 puanlık kişi giriyor. Çünkü her ülkeden birer kişi önce alınıyor. Bu sefer bu da uygulanınca Suriyelilerin burada yüksek öğretime girme şansları ciddi anlamda azalıyor.

Harç konusu zaten ayrı, zaten kurumlar değerlendirmemi söyledim. Bunun Gaziantep’te bir farklı uygulaması vardı. Birkaç sınır ülke şeylerinde, on tane şehirde zannedersen Arapça programlar, Suriyelilere özgü Arapça programlar, bir tek bu vardı, ama bu da şu anda kapanma yolunda bunların hepsi.

Doç. Dr. Fehmi Soğukoçlu, Akademisyen, Gaziantep

ğinden fazla harç maliyeti çıkarılan ailelerde, genellikle dile getirilen “çözüm” ya çocuğunu üniversiteye göndermemek ya da ailesi tarafından üniversite çağındaki öğrencilerden birden fazla çocuk varsa, onlardan sadece birisini göndermek şeklindedir.

Bu durum son üç yıldır binlerce üniversite öğrencisini ve potansiyel öğrenciyi üniversite dışı bırakarak kalmayıp, üstün yetenekli olup üniversiteye gidebilecek öğrencilerin -ki onlar aynı zamanda gelecekte Suriye'nin yönetim kademesini oluşturacak gençlerdir- başka ülkelere giderek yüksek öğrenimlerini orada tamamlaması anlamına gelecektir. Bu uygulamayı adalet ve hak temelli eleştirenler olduğu kadar, ileride Suriye'yi yönetecek elitin entelektüel ve zihinsel formasyonunun başka devletlerde gerçekleşmesi ve Batılı devletler tarafından manipüle edilmesi kaygısıyla eleştirenler de vardır.

Katılımcılar, bu konudaki kaygı ve beklentilerini şöyle ortaya koymuşlardır:

Üniversite harçlarında eğer bir imkân olursa biraz, çünkü gerçekten çok zor. İki öğrenci ya da üç öğrenciyi okutmak bir baba için bu şartlarda çok zor.

Öğrenciler, üniversitede harçlar çok yüksek diyor. Benim kızım lise sonra, diş hekimliği fakültesine girmek istiyor, ama ben hayatta onu veremem, ödeyemem.

Ekonomide mevcut durum: Suriyeli girişimciler, iş dünyası ve yatırımlar

Suriyeli girişimciler tarafından kurulan firmalar, serbest piyasa ekonomisinin güvencelerinden yeterince yararlanamadıklarını dile getiriyorlar. Yaşadıkları sorunlar, çalışma izinlerinden iş seyahatlerine kadar pek çok iktisadi faaliyetin yürütülmesi sürecinde mevzuat ve uygulama kaynaklı zorluk ve engellemelere ilişkin tespit, şikayet ve taleplerine şöyle yansıyor:

“İş insanları yalnız bırakıldı”

Arkadaşlar söylediler, iş adamları şimdi birçoğu benim bildiğim, tanıdığım ben nasıl yanlış yaptım diyenler var, ben Türkiye'ye niye geldim, buraya yerleştirdim diyenler var. Şimdi Ürdün'e, Mısır'a, Avrupa'ya taşıyorlar. Büyük iş kurmak isteyenler maalesef ve maalesef artık burada işini küçültmeye gitti. Adam 1 milyon dolarlık bir iş yapıyor, fabrikası varsa adam onu aşağı çekmeye başladı, aletlerini satmaya başladı. Bu da onun ilerideki günlerde büyük kötü bir etkisi olacak. Onu göreceğiz biz ilerideki günlerde, maalesef iş adamları yalnız bırakıldılar.

Burada 8 yıldır benimle Rüstem Hoca gibi 2 000 aileye internet sağlıyor, şirket kurmuş. Hem devlete vergi ödüyor hem devlete kazandırıyor, ama kendisi her an gidebilir. Onu söylüyorum, her an Türkiye dışına kaçabilir, malını, varlığını hepsini çıkartabilir. Rüstem Hoca gibi binlerce iş adamı var.

“Son iki yılda yatırımcılar Türkiye’ye gelmeye çekiniyor”

Körfez ülkelerinde ben 30 yıl yaşadım. Çoğu arkadaşlarımı buraya getirdim, yatırım yaptılar. Katar’dan, Suudi Arabistan’dan. Biz aslında Türk bayağı ve Türk reklamı yapıyoruz buralarda. Son iki yılda, oradaki yatırımcılar da bu zorluklar nedeniyle Türkiye’ye artık gitmek istemiyoruz diyorlar.

“Çalışma izni alamıyoruz”

Çalıştığımız elemanlara çalışma izni alamıyoruz. Ben firma sahibiyim, çalışma izni almam için çok zor, ret geliyor, bazen onaylıyor, turist ikamete giden oldu. Bizim çalışma izninde çok sıkıntılarımız var. İzni bir yıldan fazla vermiyorlar. Biz bundan 2-3 yıl istiyoruz ki çünkü çalışmalarımızı da ona göre yapsınlar. Bazılarına veriyorlar bunu, bazılarına vermiyorlar.

“Firma sahiplerinin çalışma izninin yenilenmesi taleplerine yıllar sonra neden ret geldiğini anlamıyoruz”

Ben 10 yıldır burada yaşıyorum, burada bu çalışma iznim ret olacak mı, olmayacak mı [bilmiyorum]. En azından bir kriter getirin, çalışma izni 5 yıl vereceğiz şu kriterleri sağlarsanız, biz bunu yaparız. Çalışma izni ret geliyordu. Aynı firmaya ret geliyor, aynı firmadaki başkasını kabul ediyor. Yani ben firma sahibi, işte bir tane Pakistanlı var, benim bir arkadaşım var. Hocam, yaklaşık 100 kişi çalıştırıyor burada ikinci el tekstilde, başvuru yaptılar ret geldi, ama ret neden geldi?

“Korkuyorum burada yatırım yapmaya, bir ayağım arkada gidiyor”

Dört yıldır Türkiye’de yatırım yapmak istiyor. Bunun gibi firmalar çok, yani bu firma gibi Türkiye’de yaparsan çok katma değeri yüksek olan bir iş. Parfüm, saç boyası, bir de kozmetik ürünleri işi. Ama ben buradayken benim bir ayağım önde, bir ayağım arkada gidiyor. Yani vatandaş olmadığım için dolayı korkuyorum burada yatırım yapmaya. Son dönemlerde çoğu benim tanıdığım tüccarlar da Mısır’a gitmeyi düşünüyorlar, Mısır’a gitmek istiyorlar. Çünkü medyada bir ırkçılık çıktığından dolayı, Araplardan dolayı Mısır’a gitmeyi düşünüyor çoğu benim tanıdığım yatırımcılar.

Yatırımcıya engeller: “İhracat yapıyoruz ama yurtdışına çıkamıyoruz”

Genelde bizim çalışan kişiler vatandaşlığa girdiler, biz firma sahibi daha vatandaşlığa girmedik. Gerçekten onun kriterleri yoktur. Biz işvereniz, vergi ödüyorsunuz. Burada sıkıntı hepimizde var, bizim çalışan kişi aldı, biz alamadık. Onu da bilmek zor, kriter de bilinmiyor.

Bizim çalışmamız ihracat ağırlıklı, biz yurtdışına satıyoruz, ama yurtdışına çıkarırken çok sıkıntı yaşıyoruz. Vatandaşlığa geçsek en azından bu işi çözmüş oluruz. Bugün biz fuara gidemiyoruz, gidersek de bu kısıtlı olarak.

Orada bir bankaya gittik Hocam, bir firmaya, adam firmasının üçüncü yeşil pasaportu var. Yani 15 milyon doları geçmiş ihracatta, vatandaşlık olmadığından dolayı hesap açmamışız.

“Herhangi bir teşvikten yararlanamıyoruz”

Artık burada çalışıyoruz, başka gidecek yerimiz kalmadı. Burada yatırım yaptık. Genelde burada devlet teşvik veriyordu, ama biz yabancı değiliz; bunlardan faydalanamıyoruz. Bizim özel kaynakla yapmamız zor, herhangi bir teşvikten yararlanamıyoruz.

İşyeri açma ruhsat sorunları

İlk işyeri açma konusunda ruhsattan bahsediyor. Ruhsat verilse bile bir yıllık veriliyor, zor şartlarda da veriliyor Şehitkamil Belediyesinde.

“Vatandaş olan akademisyenler üniversiteye kazandırılmalı”

Göçmen akademisyenlerin sahip oldukları bilgi ve birikimi Türkiye’de akademiye katmalarının önünde yapısal bir engel olduğu sıkça dile getiriliyor. Akademik ve bilimsel birikimin üniversiteye kazandırılması açısından kendisinden yararlanılmasını bekleyen entelektüel bir potansiyelin varlığı ifade ediliyor. Doç. Dr. Fehmi Soğukoğlu, bu konudaki tespitleriyle atılması gereken adımlara ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyor:

Gaziantep Üniversitesinde öğretim üyesiyim. Hocalarımız tabii katılan hazirun gayet özet bir şekilde bizim not aldığım bazı hususlar vardı, onlarla ilgili gerekli şeyleri söylediler. Ben birkaç hususu burada hızlıca belirteyim. Türkiye’de bir doktoralı olan hocalarımız, akademisyenler vatandaşlık aldığımız zaman malumunuz görevleri sonlandırılıyor üniversitelerde, onların sonra tekrar akademiye kazandırılması zor bir süreç alıyor. Benim gördüğüm kadarıyla ilahiyatta olanlar daha rahat, bu konuda şanslılar biraz Arapça öğretimi, vesaire konusunda, ama bunun dışındaki mühendislik olsun, başka alanlardakiler olsun Türkiye’de bir iş yapma imkânı büyük oranda bulamıyorlar. Bununla ilgili düşünce olarak şöyle bir şey teklif edilebilir: Malumunuz TÜBİTAK’ın mesela, son dönemlerde yurtdışındaki akademisyenleri Türkiye’ye çekme projesi var. Bunun bir benzeri tamam, evet, bir memur olarak almada zorlanılıyorsa bunları, ama bu akıllardan faydalanmak lazım. Tabii önemli ölçüde belki işini bilenler Avrupa’da, başka yerde yolunu bulanlar gitmiş oluyor, şu süreçte bayağı çok akademisyen Türkiye’ye gelmiş ve gitmiştir. Muhtemelen bunun bir oranını bilmiyorum ama tahmin ediyorum çoktur, ama en azından hazır bu mevcut bulunanları da muhafaza bağlamında bir TÜBİTAK projesi olabilir, başka bir proje olabilir bakın, öğretmenlerle ilgili mesela, yapılıyor ya, bunlarla alakalı da bir şey yapılabilir diye düşünüyorum.

Okulda olabilir, başka bir yönden olabilir. Artık daha geniş düşünülebilir bu konuda, belki araştırma projeleri olabilir. Birebir görüştüğümüz arkadaşlarımız şu anda işsizler. Bir tanesi İş Kurumuna başvurmuş, geçenlerde yanıma gelmişti. Ya demişler seni biz ne yapalım? Sen doktor adamsın, boya badanadan da anlamazsın, sana imkân tanıma şansımız yok demişler.

Ben örnek söylüyorum, bunlar bir proje etrafında toplanıp bir araştırma merkezi olur, farklı şeyler olabilir, belediyelerle iş birliği şeklinde olabilir. Bu insanlardan bizim faydalanmamız gerek. Bizim devlet olarak, millet olarak bir kaybımız oluşuyor burada, faydalanmak gerekiyor. Hocamız burada, ama başkaları gitmenin yolunu arıyorlar bu sefer.

Sermaye sahipleri, iş insanları ve yatırımcıların sorunları

2013'te gelen iş adamları, sermayeleriyle gelenler diyelim ki orta gelirli olanlar ilk geldiklerinde Türkiye'nin çok uygun, iş kurması için çok uygun bir yer bulduklarını görmüşler, ama maalesef zamanla yanlış bir karar aldıklarını anlamışlar zorlaştırmalardan dolayı.

“Çocukları tekrar okula kazandırmaya çalışmak için göçün diğer taraflarını da görmek gerek”

Çocuklar özelinde çalışıyoruz dedik, ama şunu da belirtmek isterim: Göç alanını değerlendirirken tek taraflı değerlendirmek olmuyor, çok yönlü bir değerlendirme yapmamız gerekiyor. Konya ofisindeki çocuklar özelinde okul dışı kalmış çocukların tespitinin tekrar kazandırmaya yönelik çalışırken işin öbür tarafında çocuk işçiliği çıkıyor, genç yaşta evlilik çıkıyor ve hassas durumlar belli oluyor. Ailelerde kadın, anne-baba ebeveynlerde farklı hassasiyetler oluyor. Bunlar maddi hassasiyetler olabilir, kadınların ayrı hassasiyetleri olabilir ve bunları da aslında kapsayıcı olarak bizler değerlendiriyoruz, ailelere yönelik yönlendirmeler yapıyoruz.

2020-2023 arası okula olduğumuz çocukların da yüzde 70'inin okula devamlılığı söz konusu oldu. Bu konuda Göç İdaresiyle birlikte de çalışmalar geçmiş dönemde yürüttük, halihazırda il, ilçe Milli Eğitim Müdürlükleriyle birlikte çalışıyoruz, STK'larla birlikte de çalışıyoruz, okul idareleriyle birlikte çalışıyoruz.

Çocukları tekrar okula kazandırdıktan sonraki süreçte akademik olarak destek verebilecek miyiz, yaşamsal becerilerini geliştirebilecek miyiz, bu düzeyde faaliyetler göstererek çocukları desteklemeye çalışıyoruz.

Göçmenlerle ilgili çalışmalar yürüten bir STK yetkilisi, Konya

Türkiye neden iş adamlarını kovuyor gibi davranıyor?

Burada sermayeler ya da geçici olarak, sermayeler neden buradan kovuluyor, neden burada biz devamlı olarak iş kuramıyoruz diyor ki benim de bir şirketim var. 2.000 aileye internet hizmeti sunuyorum, ama ben geçici olarak bu işi yapamam.

“Vatandaşlıkla ilgili talebimize cevap verilmiyor ne olumlu ne olumsuz”

İş adamları için istikrar çok önemlidir. Şu an bizim 5 yıllık dosyalarımız, vatandaşlıkla ilgili dosyalarımız vardır. Dosyalarımıza cevap verilmiyor ne olumlu ne olumsuz. Tamam, olumsuzsa biz anlayış gösteririz, olumluysa biz işimize bakarız.

“Vatandaşlık çözülmüşse, sorunların yüzde 60'ı çözülmüş”

Ne adres meselesi kalır böyle, yurtdışı meselesi kalır, ne de üniversite harçları kalır çocukların, ne de ilk eğitim ya da orta eğitimde kota diye bir şey var Su-

*riyelilere. Vatandaşlık sorunları çözüldükten sonra yüzde 60 sorunlar çözü-
lüyor her konuda, zaten bir suç işleyen kanunlar var zaten, cezasını görecek.”*

Suriyeli iş insanlarının örgütlenme ihtiyacı

*Türkiye’de çok ciddi sorunlar var. Şimdi reel olarak Suriyelilerle ilgili iş adam-
larının yapacağı çok şey var, çok katkı verebilirler. Dolayısıyla Suriyeli iş
adamlarının örgütlenmesi çok önemli bir şey.*

“Şu anda pek çok sanayi kuruluşunda inanılmaz bir personel açığı var”

Lütfi Can Başaran ile nitelikli ve niteliksiz işgücü ihtiyacı üzerine

*Konya Karatay Ticaret Odası Üniversitesi Mütevelli Başkan Vekili, Konya Ticaret Odası
Başkan Yardımcısı, İş adamı Lütfi Can Başaran ile sanayide ve tarımdaki eleman ihtiyacının
karşlanması için atılması gereken adımları konuşuyoruz.*

*İş dünyası olarak temel motivasyonlarının geçici göçmen politikaları değil “kalıcı, iş
dünyasına akredite, vızeli, yurtdışından istihdam odaklı daha fazla göçmenin Türkiye’ye
getirilmesi politikası” olduğunu vurgulayan Başaran, konuyu göçmen olan ve olmayan
ayrımının ötesinde Türkiye’nin ekonomisinin ihtiyaçları temelinde ele alıyor. Derinlikli
mülakatta Başaran’ın öne çıkan tespitleri ve çözüm önerileri şöyle:*

Şu anda pek çok sanayi kuruluşunda inanılmaz bir personel açığı var. Türkiye’nin nitelikli
ihracata bir anda dönmesi mümkün değil, bizim ciddi bir insan kaynağına ihtiyacımız var.
Belli sektörlerde artık Türk çalıştırmanız mümkün değil. - Millî Eğitim Bakanlığı 2 ayda
bir meslek liselerinden 1.000 meslek öğretmenini Konya Ticaret Odası Mesleki Eğitim
Merkezine gönderiyor. En gözde meslek eğitim merkezi bizimki. Bizim sanayici meslek
eğitim merkezinden mezun istiyor, biz öğrenci bulamıyoruz. Yani iş garantili kurs açtığınız
halde öğrenci bulamıyorsunuz.

Göç İdaresine kaydolduğu zaman kişiye bir süre tanımlansın. O sürede işini bulursa, işgücü
tanımlansın. Aynı zamanda turizm tesisleri için tanınan ayrıcalık bütün sanayi ve tarım
işletmeleri için de tanımlansın.

Ben göçmen demiyorum, biz işçi ithalatı yapalım diyorum veya birisi Türkiye’ye gelecekte,
işçi olarak çalışmak üzere, Türkiye bir transit ülke olmaksızın gelip çalışılan bir ülke olsun.
Bunu da devletin belirleyeceği, akredite edeceği belli ülkelerle ikili anlaşma, yani bunun şu
anda Türkiye’ye Kuzey Afganistan’dan gelen insanların Türkiye’ye ve Türkiye’deki hayata
adaptasyonu Suriyelilerden daha fazla.

“Türkiye’de işsizlik yok, Türkiye’deki temel problem yüksek öğretim politikalarından kaynaklı nitelikli işsizlik var”

Türkiye’de işsizlik yok, Türkiye’deki temel problem yüksek öğretim politikalarından kaynaklı
nitelikli işsizlik var. Şu anda 3-4 ay önce Konya’da İşkur’a kaydı olan, işçi arayan firmaların
toplam kayıtlı talebi 60 binin üzerinde. İşkur’dan umudunu kesmiş, sanayide cami önlerinde
insanlar birbirinin işçisini çalabilmek için kâğıt dağıtıyorlar.

Asgari ücret 11 bin lirayken cami önlerinde 17 bin lira maaş, 17.500 lira maaşla vasıfsız
eleman aranıyordu. Organize Sanayi Camii var. Cuma namazından çıkışta iş adamları
broşür dağıtıyor, 17 bin liraya iş, eğer düşük alıyorsan gel benim burada çalış diye.

Biz nitelsiz işgücüne 3-6 ay içerisinde iş öğretiyoruz. Konya Ticaret Odasının meslek eğitim merkezi var. Orada 2 ayda iş garantili kaynakçılık kursu veriyoruz. Bizim sanayimizin ciddi ihtiyacı var. Alüminyum kaynakçılığı, torna, tesviye, orada 32 farklı program var; Konya sanayisinin ihtiyacı olan programlar ve atölyeler var.

Ensar-muhacir ilişkisinde Türk insanı üzerine düşeni yeterince fazlasıyla yapmıştır. Artık kamunun bu gelen insanların çalışabilmesi için sistemi açması lazım. Hem çalışma izni çok az hem bir de 10 yılı geçen Suriyeliler kendilerini çalışmak zorunda hissetmiyorlar. Bugün Konya'da işçi açığı varsa bir göçmen Konya'ya gelebilmeli.

“Döküm ocağının başında çalışacak bir Türk yok”

Kademeli olarak NACE kodlarına göre sektörel olarak şu anda Türkiye'nin en büyük döküm merkezi Konya. Bir tane Türk artık döküm ocağında çalışmıyor; döküm ocağının başında çalışacak bir Türk yok. Hayvancılık aynı şekilde, Türkiye'nin en fazla büyükbaş hayvanı Konya'da, Afganlılar gitsin, hayvanlara bakacak adam yok.

Burada hikâyeyi doğru yerden okumak lazım. Artık bizim ekonomik veriler olarak, konum olarak 1960'ların sonundaki Almanya gibiyiz. Bizim firmalarımız işbaşı eğitimini çok güzel uyguluyor. Yani vasıfsız olarak giren kişi bir yıl içerisinde CNC operatörü oluyor zaten.

“Yaşları 7-17 arasında göçmenlerimiz var. Bu nesli bugün sisteme entegre edemezsek tehlike var.”

Bizim çalışma hayatına entegrasyonun önünü açmamız gerekiyor. Sonrasında kademeli olarak vatandaşlığa geçişin yolu da bu olmalı: 5 yıl bu karta sahip, suça karışmamış, Türkçeyi iyi öğrenmiş, tüm dünyadaki standartlarla aynı.”

Özel istihdam büroları gitsinler, bize uygun ülkelerde gelin, Türkiye'de çalışmak ister misiniz diye ilanlar açsınlar. Ben ihtiyacım olan işçileri yazdırayım, onlar da getirsinler. Güvenlikle ilgili Emniyetin bugünkü tavrı doğru, ama buradaki ekonomi hayatına entegre olma niyetinde olanlarının bir kartı olmalı, o kişiler ayrılmalı.

Bu kişi sisteme dahil edilmiş olsa zaten öyle veya böyle bugünkü imkanlarla 20-25 bin lira arasında rakam alıyor. Burada kamu bu kişiyi sisteme akredite etse, bu kişinin kartıyla sokakta özgürce gezebileceği bir kartı olsa elinde, o zaman bunun en az 7-8 bin lira fert başı kamunun SSK ve vergi geliri olur.

Burada kamunun da kaybı var, vergi kaybı. Şu anda bu bizim gerçeğimiz. Bu gerçeği sisteme ekonomik tabanlı entegre etmekten başka çaremiz yok. Ekonomik tabanlı bu işi entegre etmek, bu işin insani boyutunu da kapsıyor, İslami boyutunu da kapsıyor, ekonomik tarafını da kapsıyor, uluslararası denge tarafını da kapsıyor.

“Şu anda Türkiye'de tarımsal üretimin omurgası Afganlardır ve hiçbirinin kaydı yok”

Şu anda Türkiye'de tarımsal üretimin omurgası Afganlardır ve hiçbirinin kaydı yok. Siz yok saydığınız zaman bu insanlar yok olmuyor. Hiçbirinin SSK'sı yok, vergisi yok. Sosyal medyada yazanın da işine gelecek bir şey bu. Kayıtlı ve çalışıyorsa kime ne? Türkiye'de estirilen akımın söylediğimiz sisteme karşı çıkacak bir durumu yok.

Türkiye'de bölgesel ve sektörel asgari ücret uygulansın dedik. Herkes önce bir garip baktı. Biz asgari ücretin de her ilde artık farklı olması gerektiğini savunuyoruz. İstanbul'u boşaltabilmek için asgari ücreti bölgesel yapmanız gerekiyor.

Türkiye'nin Arap ve İslam dünyasıyla ilişkileri

Türkiye'den Arap ve İslam dünyasına yansıyan ayrımcı ve ırkçı görüntülerle Araplara yönelik saldırı ve aşağılamalara ilişkin haberlerin insani, siyasi ve iktisadi anlamda verdiği tahribat da dile getirilen konular arasında yer alıyor. Bu kapsamda özellikle Zafer Partisi ve Ümit Özdağ ismi ön plana çıkıyor.

“Bir kişi bütün Arap ülkelerini etkiliyor”

Arap ülkelerine gitseniz Türk dizileri olduğu için kimse dışarı çıkmaz. Bir kişi bütün Arap ülkelerini etkiliyor. Ümit Özdağ gibi, yani Türkiye'yi böyle gördüler. O kişinin yüzünden görüyorlar. Turistik olan [tarafı da var]. Buradan yarın bir gün Suudi Arabistan'a gidiyorum. Medyaya bakıyorlar, biraz sıkıntı olunca herkes Mısır'a gitmeyi düşünüyor.

Türkiye'nin çıkarını sevdiğim için konuşuyorum. Kendisi [yüzünden] Türk Devleti zarar ediyor, bunlara ne kadar zarar etse, ama Türk Devletine zarar oluyor. Burada kimse bana herhangi bir kötü söz konuşmadı, Ümit Özdağ gibi kişiler bence binde bir çıkmaz diyorum, ama bir algı var bilhassa körfez ülkelerinde, bu Türkiye ırkçı bir ülke [şeklinde]. Ben biliyorum yanılıyor körfez ülkeleri, şimdi öyle bir algı var.

Odak grup toplantılarında dile getirilen görüşlerden.

Statüden kaynaklanan belirsizlik algısı ve gelecek tahayyülü

Suriyeliler burada belirsiz bir hal yaşıyorlar. Ne olacak, nereye gidiyoruz? Tabii bunu öğrencisi de söylüyor, iş adamı da söylüyor, hatta hatta Türk vatandaşlığını kazanan bile söylüyor ne olacak diye, nereye gidiyoruz? Vatandaşlığı çekecekler mi, öğrenci ben üniversiteyi bitirdikten sonra vatandaşlık alacak mıyım, çalışacak mıyım, ne olacak tam bilmiyorum.

Mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar

Ülkenin içinde bulunduğu ortama, sosyal ve siyasi atmosferin değişimine bağlı olarak haklar alanının genişleyip daralmasına ilişkin eleştiriler de dile getirilen sorunlar arasında yer alıyor:

Sorumuz kanunlar, talimatlar, genelgeler. Bu kanunların yeni olması ve bu kanunu uygulayacak olan kişi, memur, maalesef kanunu tam anlamıyor.

6.2. Göçmenler ve Devlet Arasında Moderatör Olarak Sivil Toplum

Göçmenler açısından kimi zaman statünün ötesine geçen en önemli güven-celerden biri, göçün başından itibaren onlarla dayanışma içinde olan güçlü bir sivil toplumun varlığı noktasında somutlaşıyor. Ağırlıklı olarak geleneksel İslami duyarlıkları taşıyanların sergilediği ancak onlardan ibaret olmayan güçlü bir sivil dayanışma ağının varlığından söz etmek mümkün. Göçmenlerin ev ve iş bulmasından onların devlet, toplum ve diğer bireylerle olan sorunlarının çözümünde arabuluculuk etmeye, onlar için dilekçe yazmaktan kamu kurumlarıyla ilgili so-

runların çözümünde aracılık etmeye, yiyecek, yakacak, sağlık ve çalışma hayatı ile ilgili sorunlarının çözümüne kadar pek çok alanda derneklerin, vakıfların, gönüllü inisiyatiflerin etkili bir işlevinden söz etmek mümkün. Göçmenlerle ilgili sorunların tespitinde de sorunların ifadesinde de çoğu kez Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin dile getirmeye çekindikleri sorunları çok daha net ve ısrarlı biçimde dile getirenlerin toplumun örgütlü kesimleri olduğu tespiti yapılabilir.

Göçmenler ve yerleşikler arasında yaşanabilecek bir çatışmanın işaretleri görüldüğünde, güvenlik veya hukuk bürokratlarından önce, olay henüz derinleşmeden ve onlara intikal etmeden hızla devreye giren ve sorunu çözen sivil toplum unsurlarının varlığı da bu süreçte çok önemli bir işlev ifa ediyor ve hayati bir önem arz ediyor.

Şanlıurfa'da Suriyelilerle dayanışma içinde olan bir insani yardım vakfı yetkilisinin söyledikleri, sivil toplumun dayanışmasının boyutları hakkında bilgi veriyor:

[Bir sorun olduğunda] orada en yakın bizim hoca kim var, arıyorum. Mesela, diyelim ki Harun Bey, siz yetişin biz gelinceye kadar, o adli vakaya dönüşmeden biz orada müdahale edip yüzlerce vakayı bu şekilde elhamdülillah böyle önlemiş olduk. Yani sadece yardım çalışması yapıyoruz.

Göçmenlerle ilgili dayanışma aynı zamanda yeni sivil toplum örgütlerinin oluşumunu da beraberinde getirebiliyor. Yeni Adım Derneği de bunlardan biri. Başlangıçta Suriyelilerle ilgili bireysel dayanışma sergileyen ve birbirini yakından tanıyan bir grup gönüllünün zaman içinde faaliyetleri daha organize bir biçimde yürütebilmek için kurdukları dernek çocukları ile hayata tutunmaya çalışan Suriyeli kadınlara bir tür sığınma işlevi de görececek biçimde küçük dairelerden oluşan apartmanlarda bir yaşama alanı açılması ve kendi ayakları kendi üzerinde duracakları bir desteğin sağlanması anlamını taşıyor. Bu derneğin kurulmasında aynı zamanda eşi hayatta olmayan veya bölünmüş ailelere mensup Suriyeli göçmen kadınları tacizden korumaya yönelik çabalar da belirleyici olmuş.

“Kanunda vardı ama uygulanmıyordu, şimdi uygulanınca yeni sanıldı”

Geçici Koruma Kanunu ilk çıktığında 2014'te arkadaşlarımla ekip kurduk, onu Arapçaya tercüme ettik. Onda mesela, yol izin belgesi vardı. İllerden yol izin belgesi alma bir şeyi vardı, ama uygulanmadı. Ne zaman uygulandı? 4-5 yıl sonra dediler ki sen bir ilden bir ile geleceksen yol izin belgesi alacaksın. İnsanlar şöyle dedi:], vay yeni geldi! Hayır, yeni değildi; kanunda vardı zaten, ama uygulanmıyordu.

Şimdi uygulamaya başladılar. Birçok kişiden geçici korumayı çektiler. Neden? Senin imza yükümlülüğün vardı, üç yıl imza yükümlülüğe gitmedin, biz senden kimliğini çekti. Çünkü kanunda yazıyor bu, öyle bir şeyler var. Sıkıntı neydi? Sıkıntı o kişi ben duydum birçok kişiden, ben gittim bir imza attım, iki imza attım, baktım kimse yok, memur yok, bir şey yok, çektim verdim. Bana dediler boş ver, bir şey çıkmaz. Aslında orada yükümlülüğünü yazdığında memur dediğinde senin imza yükümlülüğün var, şunu da demesi lazımdı: bak, sen gelip imza atmazsan biz senden kimliğini çekeceğiz. Onu bildirmesi lazımdı kişiye, ama bu maalesef olmadı.

Ali Bekir Güler, Gaziantep

Sivil toplumun “Vaka Yönetimi”

Gaziantep'teki birçok STK'nın da yaptığı bir uygulama, bizim de yaptığımız bir uygulama “vaka yönetimi” diyoruz bu uygulamaya: Bir yararlanıcı bize geldiğinde o eğer bizim çalışmadığımız bir alanda bir şeye ihtiyaç duyuyorsa, onu o alanda çalışan başka bir STK'ya yönlendiriyoruz.

Birçok Suriyeli STK ve alanda çalışan işte UNHCR gibi, IOM gibi uluslararası kuruluşların da olduğu bir grubumuz var ve ayda bir kez toplanıyoruz. Herkes kendi çalışma alanlarını, yeni projelerini güncelliyor.

Aynı zamanda bu ekibin içinde saha çok aktif bir şekilde biliniyor. Yani sahada neye ihtiyaç var, hangi göçmen hangi sorunları yaşıyor, şu tür vakalarla karşılaştınız mı gibi şeyler de paylaşılıyor. Mesela, dünkü toplantımızda, şubat ayı toplantısını dün yaptık, bir şey paylaştı arkadaşlar Kilis sahasından, bu arada saha dediğimiz de sadece Antep'i kapsamıyor, civar illeri de kapsıyor.

Fatma Eminoğlu, Akademisyen, Gaziantep

**6.3. Bütünleşik Bir Politika Açısından
Ufuk Açıcı Yaklaşım ve Öneriler**

Bütünleşik bir göç politikasının oluşturulması için ne yapmalı? Bu süreçte öncelik verilmesi gereken temel meseleler hangileri ve çözüm için ne tür adımlar atılmalı?

Bu konuda, kanaat önderlerinin ve diğer bireylerin yaptıkları tespitler, bütünsel bir yaklaşım ve bütünleşik bir politikaya ışık tutacak önemli bilgi, yorum ve değerlendirmeler içermektedir.

Bu konuda yapılan en önemli tespit, sorunların çözümünde göçmenlerin tespit ve karar süreçlerine katılmasıdır. Bu noktada özellikle bazı STK temsilcilerinin uyarısı, güncel siyasi tartışmaların ufkumuzu sınırlamaması veya sadece önümüzdeki birkaç yılın sorunlarını çözmeyi hedeflemesi Türkiye'nin bölgedeki rolüne ve gelecek tahayyülüne uygun olacak kucaklayıcı bir rolün ifa edilmesi yönündedir.

Göçmenleri karar süreçlerine katmak

Bütünleşik bir göç yönetiminin önemli bir parçası da göçmenleri kendileriyle ilgili kararların aldığı süreçlere katmak. Bu konuda gerek görüştüğümüz kanaat önderleri ve gerekse de göçmenler, ortak geleceğin biçimlendirilmesinde karar süreçlerinin de ortaklaştırılmasından söz ediyorlar.

Suriyelilere velisi gibi davranılmasının

Benim önerim Türkiye hükümeti Suriyelilerin velisi gibi davranışından vazgeçtiği zaman ortak bir şekilde ortaklaşarak bir davranış gösterildiği zaman, gösterdiği zaman Türkiye hükümeti, bir çözüm noktasına ulaşabiliriz.

Toplantılarda hep sanki biz çıkarımızı ya da nerede faydalanacağımızı bilmeyen insanlar gibi davranılır bize, biz bu yaklaşımı istemiyoruz. Biz kendi menfaatimizi, kendi çıkarımızı bilen, adımını nerede attığını çok iyi bilen insanlarız. Yani reşit insanlarız. Ortaklaşarak bir noktaya varalım istiyoruz.

Bu yaklaşımlarda insani ve ahlaki önerilerle pratik ve fayda boyutunu göz ardı etmeyen tespitlerin bir aradalığı dikkat çekicidir. Örneğin çocukların ana dillerini unutmamaları insani, İslami ve ahlaki temelde savunulurken gelecekte bu çocukların Suriye'ye dönmesi durumunda ana dillerini öğrenmelerinin zaruri olduğu gerçeğine de işaret edilmektedir.

Aynı şekilde karar süreçlerine onları katmaya ilişkin öneriler demokratik ve insani olduğu kadar aynı zamanda doğru kararlar almayı mümkün kılacak bir yönetim perspektifini de ifade etmektedir. Yine iktisadi bakımdan "prangalarının çözülmesi" şeklinde ifade edilen hassas bireyler ve özel kişilerin, kısıtlamaları ve geciktirmelerin ortadan kaldırılmasına ilişkin öneriler de iktisadi rasyonalite ve verimlilik açısından da getirilebilecek önerileri ifade etmektedir. Son olarak göçmenlerle ilgili hak temelli talepler aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki stratejik hedef ve öncelikler ile uyumlu olması bakımından önemlidir.

Çocuklar Arapçayı neden unutmamalı?

Çocuklarım şimdi mesela, Arapça bilmiyorlar maalesef, bir gün gelip Suriye'ye dönecekse Arapça bilmiyorlar. Evde biz Türkçe konuşuyoruz, yarın öbür gün biz en azından Suriye'ye döndüğümüzde Arapça bilsinler. Arapça bilen çocuk orada da mühendis de olur, doktor da olur, hizmet verebilir.

"Geleceğimizle ilgili kararların alınması sürecine biz de katılım"

Biz kaygılı yaşıyoruz. Bütün bu problemlerin yolu kanuni durumumuz. Bu problemlerin bir günde, 24 saatte [çözölemeyeceğini biliyoruz]. Ama şu Türk hükümetinin bence insani görevidir: Az da olsa Suriyelilere bir umut ışığı, bir pencere göstermeli, o eli uzatmalı. Suriyeliler bunu görse biraz rahatlarlar. Ama gerçek umut, o da kanun çerçevesinde olur.

Bizim ricamız sizlerden bizi de bizim geleceğimizin, [yol] haritamızın çizmesine ortak kılın. Bizim için, geleceğimiz için, çocuklarımızın geleceği için planlamada, yol haritası [oluşturmada] bizi de bu çalışmalara katılımımızı sağlarsanız, çok verimli, çok açık bir şekilde biz o zaman deriz ki evet, biz yolumuzu, haritamızı çiziyoruz, geleceğimiz bellidir.

Suriyeli işletme sahibi, Gaziantep

Suriye hapishanelerinde sorgusuz, yargısız, yıllarca kalanların rehabilitasyonu

Riyad Avlar ile geri gönderilme korkusu üstüne

Gaziantep'te Sivil Hukuk Derneği'ni kuran Riyad Avlar'ın hikayesi, bir roman veya belgesel konusu oluşturacak kadar çarpıcı ve bir o kadar da trajik. 1974 doğumlu Riyad Hatay'da dünyaya gelmiş. 1995'te Suriye'ye Halep Üniversitesi'ne gitmiş. Oradan Türkiye'ye, annesine yazdığı mektupta Suriye hapishanelerinde söz ettiğinden dolayı, yabancı ülkeye istihbarat verdiği ve "Türk ajanı" olduğu suçlamasıyla göz altına alınmış.

Ailesinin uzun zaman kendisinden haber alamadığı ve kayıp olarak kayıtlara geçen Avlar, Suriye'deki yargısız, mahkemesiz ve süresiz olarak insanların tutulup işkence gördüğü bir hapishanede 21 yıl kalmış.

Türkiye'ye döndüğünde yaşadığı şaşkınlığı uzun uzun anlatıyor. İlk görüşte onu sadece annesi tanımış. Türkiye'ye yeniden adapte olması zaman almış. Doksanların Türkiye'sinden 2016'ya geldiğinde, Türkiye'de değişen atmosfer ona sanki zaman tünelineki yolculuk gibi gelmiş.

Kendisizle Gaziantep'teki dernek merkezinde konuştuk.

"Suriye'de gözaltında kaybedilenlerin sayısı 130.000'in çok üstünde"

Riyad Avlar, 2017'de özellikle Sednaya Cezaevindeki yaşanan ihlalleri kamuoyuna dünya genelinde duyurabilmek için arkadaşlarıyla beraber kurduğu Sednaya Cezaevi Derneği, (Association of Detainees and the Missing in Sednaya Prison, ADMSP, www.asdmp.org), Suriye hapishanelerinde kaybedilen insanlar için adalet arıyor.

Birleşmiş Milletler tarafından akredite edilen dernek, cezaevindeki tutuklular ve kayıp kişilerle ilgili belgelendirme yapıyor. Aynı zamanda 2021'den itibaren özellikle işte DAES'in cezaevlerindeki ihlalleri de belgelemeye yönelik çalışmalar yapıyor.

Riyad Avlar'ın paylaştığı bilgilere göre Suriye'de şu anda Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 130 000 kişi kayıp. "Bu Birleşmiş Milletlerin verileri, ama bu rakam bundan çok çok ziyade. Bu kayıp aileleri her zaman bu insanları arıyor, neredeler? İşte biz de bunlara cevap verebilmemiz için bu devletin nasıl çalıştığını, sistematik bir şekilde kayıp işlemlerine nasıl karıştığını bu raporlarımızda anlatmaya çalıştık. Burada artık orada görev yapıp da ayrılan kişilerle filan mülakatlarımız oldu. Onun sonucunda böyle bu raporları çıkardık" diyor.

Özellikle kişilerin nasıl kaybedildiği, bu mekanizmanın nasıl çalıştığı, Suriye'de olan işkence mekanizmasının da nasıl çalıştığı konusunda çalışmaları ve raporları var.

Uluslararası alanda da Suriye Cumhuriyeti içerisinde Kayıp Kişiler Enstitüsü kurulduğu, aileler sırf çocukları hakkında bilgi alabilmek için 5.000, 10.000 veya 15.000 dolar ödediklerini, 2011'den 2020'nin sonuna kadar ailelerin umut satan şebekelere 900 milyondan fazla para ödediğini vurguluyor.

Bir şekilde yıllar sonra oradan kurtulanların da ciddi bir tedaviye ihtiyaç duyduklarını belirten Avlar, "o insan kaybolup gidiyor. Şimdi biz bu insanları tekrardan topluma kavuşturabilmemiz için bu insanlara "Hayır, bu toplum sizin düşmanınız değil, bu

toplum size zulmeden toplum değil. Bu toplum gerçekten size yardımcı olmak isteyen bir toplum'u anlatarak destek vermeye çalışıyoruz" diyor.

“Aralarında ‘Beyin insanlar’ var ve onlar şu an Türkiye’de”

Bugün Türkiye’de onlar arasında önemli isimler bulunduğunu vurgulayarak, “beyin insanlar var. Bu insanlar sırf kimlik taşıdıkları için ve sırf çalışma izni vs. bulamadıkları için bu insanlar çalışmıyor” görüşünü dile getiriyor.

Tekrarlanan travma: “Ya bizi de gönderirlerse?”

Yararlanıcılarımızın birçoğu bana gelip söylerler: Ne olur, şeye gittik, işte bizim kimliğimiz durmuş, güncellemek gerekiyor. Niye durmuş? Çünkü ben bir adres değiştirmişim, gidip işte -bilmediğinden dolayı işte- kimliğimi durdurmuşlar. Onun hayatı durdu orada, hayatı durdu, aynı zamanda yine o travmasının üzerine yeni travmalar katılmaya başlandı. Çünkü bu insan şundan korkmaya başlıyor: Herhangi bir yerde polis beni tutuklayıp tekrardan beni Suriye’ye geri gönderecek ve tekrardan orada bu ihlallere tekrardan başlayacağım.

“Suriye’de hiçbir şey değişmedi”

Şu anda Suriyelileri geçici güvenli bölgelere geri çevirme konuşuluyor. Bazıları da rejimi bile güvenli bir yer olarak görüyor. Bugün rejimde değişen hiçbir şey yok ki şey başladığından itibaren bütün o insanları ihlal eden istihbarat birimleri, Suriye’de istihbarat birimi çok, hâlâ mevcut, işkenceyi, katliamları yapan kişiler hâlâ mevcut. Bir adalet sistemi yok. Hiçbir şey değişmedi, hiçbir şey.

“Sadece bir güven”

Bu insanların bir yerde psikolojik olarak rahat etmeleri gerekiyor. En azından ben sırf bir polis beni işte sokakta durdurup kimliğimden dolayı alıp işte Oğuzeli’ne, Oğuzeli’nden eyvallah Suriye’ye göndermesin. Onu istiyor sadece, bir güven.

Anadilin korunması meselesi

Suriyeli orta öğretimdeki [çocukların] Arapçayı unutmaması [gerek], geçici koruma altında, ama yarın öbür gün bunun dönmesi düşünülüyor, ama Arapçayı unutmamış problemi var. Bunu tabii belki Milli Eğitim eliyle kazandırılması zor olabilir, ama bu konuda çözüm olarak sivil toplum kuruluşlarından destek sağlanması, bu konuda daha iyi iş birliklerinin geliştirilmesi önerilebilir. Yani bu problemin çözümü belki Milli Eğitim kanallı olmaktan ziyade sivil toplumu bu konuda bilinçli olarak yönlendirme olabilir.

Geçici koruma diyorsak onların dillerini de korumamız gerek

Geçici koruma diyorsak devletin bunu, anadilde eğitim gibi, Kürtçe gibi algılamaması lazım. Yani geçici koruma diyorsak, Arapçasını da öğretmesi lazım. Korumanın o boyutu da var.

Halk eğitim merkezleri var, orada İngilizce eğitimi veriliyorsa, Almanca eğitimi veriliyorsa Arapça eğitimi de verilsin. Sonuçta koruyacaksınız bir insanı sadece sağlığıyla, eğitimiyle, gıdasıyla değil, kültürüyle de korumak gerekiyor, onu

da muhafaza etmek gerekiyor. Geçici de olsa bir korumadan söz ediyorsak, korumanın bir boyutu da bu.

Türkiye’de doğan çocukların geleceği

Burada doğan çocuklar 500 bin mi, 600 bin, 700 bin ne kadarsa bunlar şimdi vatandaş olamadılar. Burada kimliksizler ve Suriye’de de kimliksizler, doğal olarak orada da kaydolmadılar. Bunların acaba geleceği, hali ne olacak?”

Karşılıklı anlama ve sosyal uyumun gelişmesinde medyanın olumlu kullanımına ilişkin öneriler

Medyanın hak temelli ve sosyal uyumu destekleyecek biçimde kullanımı da katılımcılardan gelen öneriler arasında. “Biz sürekli ortak değerlerimize değinirsek, bu başarıyı elde ederiz, ama çok şeyleri medya aracılığıyla o ırkçılar, diğer gruplar, medyacılar yani bizim nerede ortak değerlerimiz yoksa ona değinmekteler” diyor Suriyeli bir göçmen, “Onun için bu problemler üretiliyor ve sosyal medyada çok bir şekilde paylaşılıyor onlar tarafından, biz onları önlemek istiyoruz.” Bu bağlamda diziler ve ilgi çekici dramalar aracılığıyla insani bir durumun aktarılması da öneriler arasında:

Benim bir tavsiyem var. Diziler çıkıyor ya, şu Ertuğrul olsun, Barbaros olsun, bu şey kimlikli, İslami görüş kimlikli bu diziler çok etkin aslında, pozitif bir ortam böyle yaratılıyor. Benim tavsiyem ona benzer bir dizi Suriyelilere yönelik zorbalığı, ırkçılığı, ayrımcılığı, ötekileştirmeyi çözmek için hazırlanırsa, aktörleri de, oyuncularını da çok belli isimlerden olursa, onun bence çok yanlısı da iyi olur. Pozitif bir şekilde hem Suriyelilerin hem Türk toplumunun arasında bence iyi olur.

Bu yöntemlere başvurursak bence iki toplum başarılı olur ve Türk toplumunun bizi kabul etmesinde, entegrasyon ve uyumda büyük bir adım olur. Çünkü Türk toplumunun birçoğu işten eve geliyor, Suriyelilerin durumu hakkında bir şey bilmeden bir haber duysa hemen kaosa dönüşüyor. Bizim onun için bu diziler, dramatik, İslami görüşlü, komşulukla [ilgili] kültürel o ortak olan bu diziler güzel onlara, o içerideki oturan, kendine kapanan Türk toplumuna hitap eder.

“Birbirine geçmiş bir dünyada birikimleri ülkemize, ülkeyi de dünyaya taşımamız lazım”

Yaşar Atılğan ile yeni bir perspektif ve hikayeleştirme ihtiyacı üzerine

“Gerçekten zamanımız yok. Bazı şeyleri çok daha hızlı yapmamız lazım. Çok ciddi imkân israfi var” diyor Yaşar Atılğan. Göç sorununa ulusal sınırların veya zihnimizdeki sınırların ötesine geçerek çözüm üretmemiz gerektiğini söylüyor. “Global” ile “lokal”i birleştiren “glokale (kü-yerel) bir perspektiften bakmamızı öneriyor.

“Hikâyeyi, bakış açımızı ve hareket alanımızı genişletecek biçimde yeniden kurmak”

Bu problemi lokal anlamda çözmemiz mümkün değil, dünya ölçeğinde çözmek zorundayız. Biz devletiz diyorsak, zorunlu olarak çekilen bu sınırları kalbimizin, zihnimizin sınırları olarak algılamak gibi bir hataya da düşmememiz lazım. Bu anlamda hikâyeyi yeniden yazmak, yeniden dönüştürmek şart. Çünkü bürokraside, sınırda ve her türlü işte bu hikâyeler önümüze çıkıyor, bizi daraltan bir şeye dönüşüyor.

Göç bir dinamizmdir; imkandır ve sorundur. Eğer yönetebilirsek, onu düzenli bir şekilde kapsayabilirsek avantaja çeviririz, yoksa da başımıza büyük sıkıntılar alırız. Kendi çocuğumuz da böyledir, onu da eğer iyi yetiştirirsek önemli bir değer, yetiştiremezsek başımıza dert olur. Biz, eskisi gibi sınırlarda veya coğrafi alanlarda, bitmeyen birbirine geçmiş bir dünyada bütün kültürleri veyahut da birikimleri ülkemize taşımamız, ülkeyi de oralara taşımamız lazım. Taşınması için de ara araçlara ihtiyacımız var.

Ekmekleri birbirine bağlamak

Antep’in geçmişten gördüğümüz bir özelliği vardır. Değişik sosyolojilerin bulunduğu bir yerdir. Bir tarafı Halep’tir, bir tarafı Sivas’tır, hani bir tarafı Doğudur, bir tarafı Batıdır, göç alan bir yerdir. İnsanların ekmeklerini ve ortamlarını birbirine bağlayan yerlerdendir Antep. Şimdi biz ekmeği birbirine bağlarsak, aileleri, kültürleri ve zaman ve zemini gelecek öngörüsünü birbirine bağlarsak bu insanlar birbirleriyle duvarın hani tuğlaları gibi birbirini tutarlar.

“Bir şirket yatırımını Londra’ya yaparsa oranın başına bir şey gelsin istemez”

Bir ağaç gibi düşünürsek o kökleri kesmenin alemi yok; bilakis kökleri yaymak önemli. Yani insan gelenler geleceklelerini Türkiye’de görürlerse, yatırımlarını buraya yaparlar. Eğer bir şirket yatırımını Londra’ya yaparsa, Londra’nın başına bir şey gelsin asla istemez. Çocuğuna nerede gelecek biçiyorsan, nereye gönderdiğin, hangi yatırımı yaptığın önemlidir. Ticareti, kültürel yapıyı, yatırımı birleştiren budur. Kendi insanımızın da dışarıdan gelenlerin de geleceğini Türkiye’de görmesini sağlamamız lazım. Biz bin yıllık köklerimizden unutup, kendimize uymayan politikalarla heder ediyoruz bazı şeyleri.

“Arap dünyasıyla ticari ağları onlar üzerinden örebiliriz”

250-300 milyonluk bir Arap dünyası var, onlarla ticaretimizi ne üzerinden yapacağız? Bak, Antep’te yarı mamul, Mısır’da mamul, oradan da Fransa’ya giden mallarla uğraşılıyor. Kardeşin birisi burada, birisi Mısır’da, birisi Fransa’da, şimdi Afrika’ya birçok mal ihraç edemiyoruz. Niye edemiyoruz? Çünkü akreditif yok. Ama Lübnan’a yapıyoruz biz ihracatı, denizde Lübnan Limanına uğramadan gidiyor. Benim Fransa’ya, yani görünen ihracatım aslında Liberya’ya, Surinam’a, Batı Afrika’ya gider. Aslında ihracatımda Fransa görünenin bir kısmı Fransa değildir. Lübnan’ın her yerde koloni gibi aile ağları var eskiden kalan, ben burada işte bu ağları onlar üzerinden Arap dünyasıyla örebilirim.

“Yarın Suriye, Irak, Yemen bu şekilde kalmayacak”

Toptancılar Sitesinde, yüzde 90'a yakın doğuludur. Erbil'e yapılan ticaretin önemli bir kısmı Antep'ten gider ve doğulu aileler tarafından yapılır. Bu ticaretin önemli bir partneri doğudaki Kürt kardeşlerimiz, Antep'teki Kürtler. Yarın Suriye bu şekilde kalmayacak, Arap dünyası bu şekilde kalmayacak, yani Irak bu şekilde kalmayacak, Yemen bu şekilde kalmayacak.

“O toplumun seçkinlerinden yararlanmak gerek”

Bir toplumu dönüştüren en önemli dinamik onların seçkinleridir. Yönetici eliti, ekonomi eliti, kültürel elit; biz bunları yeterince değerlendiremiyoruz. Toplumun önündeki kişilerin kendi toplumlarında daha önceki konumlarına benzer bir statü ihdası olması lazım belki, yani temel hukuk nizamı veya siyaset literatürünü değiştirelim anlamında değil, illa üniversite anlamında akredite edelim demiyorum, ama geçici misafir öğretim görevliliği gibi ara formüller üreterek bu insanların burada kalmasını sağlamamız gerek. Arap dünyasındaki en üst düzey hocaları, Suriye tarihiyle ilgili üst düzey kişileri veya Arap dili alanındaki uzmanları başka yerlere kaptırmak durumunda kaldık. Onlar o toplumun seçkinleriydi, belki hekimleriydi. Bunlar üzerinden o toplumu dönüştürebilirdik veya yönetmemiz, derdimizi onlar üzerinden anlatmamız daha kolaydı. Onları ihmal edilmemesi de lazım hâlâ, bir şekilde benzer bir şeyler yapılabilir ve onlar bize kendilerine sağladığımızdan çok daha fazlasını sağlayabilirler.

“Uyumu sağlamak esas olarak bizim sorumluluğumuz”

Hacı Veli şunu söylüyor: “Gelen kişiye yük yüklenmez.” Yani misafirse, buraya gelmişse onun zeminini, onun kuralını, onun uyumunu sağlama görevi benimdir. Ona hukuki olarak bu ülkeye katkı nasıl yapılır, bu ülkede nasıl düzenli kalınırın şeyini vermek bana ait bir ödev, sorumluluk da bana ait. Onun yolunu göstereyim ki ben niye bunu yapmadın diyebileyim.

Sorunlar göç politikasından bağımsız mı yoksa bu politikanın bir parçası mı?

Dünyada ilk defa göç alan ülke Türkiye değil, göç tarihi insanlık tarihiyle birlikte başlayan, insanlık tarihiyle birlikte o kadar eski olan bir olgudur. Ancak modern dönemde ulus devlet anlayışıyla birlikte göç tabii ki farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin öncelikle şunu sormak gerekir, ben kendi açımdan ya da burada belki birçok toplum içerisinde karşılaştığımız Suriyeli ve Türklerin zihninde şöyle bir soru var: Türkiye'nin bir göç ve göçmen politikası var mı?

Burada bahsedilen okullardaki ırkçılık, zorbalık, insanların gelecek kaygıları yaşaması veya rüşvet gibi uygulamalar, tüm bunlar istisnai olarak bu politikadan istisnai şeyler midir, yoksa bunların hepsi bir politikanın bir parçası mıdır? Öncelikle bunu netleştirmek lazım.

Eğer bu anlattığımız şeylerin hepsi eski Türkiye'de, yani çok eskiye de gitmeye gerek yok, eski Türkiye'de bir dönem Kürtlerin, Kürt vatandaşların doğuda veya İstanbul'da, her tarafta yaşadığı olumsuzluklara benzemektedir. Bunlar eski Türkiye'de de bu şekilde vardı, fakat yeni Türkiye'de olmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Türkiye'nin politikasının ne olduğunu belirlemek gerekir öncelikle, eğer birinci seçenek geçerli ve Türkiye'nin politikası sosyal uyum, entegrasyon, adalet ve insan hakları üzerine kuruluysa, bu tür istisnai olumsuzlukları -istisnai sayılır mı bilmiyorum ama- ortadan kaldıracak adımların atılması gerekir. Eğer ikinci seçenek geçerliyse, Türkiye'nin yani açık ve net kendi politikaları veya kendi maslahatları açısından bir politikası varsa siyasi ve sivil toplumun bu politikanın yanlışlığını, gelecekte bu politikanın Türkiye'nin başına işte bugün şu anda böyle bir şey söz konusu değil, hükümette Ak Parti var, bir sıkıntı yok, ama başkası gelir, Amerika burayı kaşır, eline silah verir, dağa çıkarttırır, ikinci bir PKK veya ikinci farklı bir oluşum ortaya çıkabilir.

Araştırma Görevlisi İbrahim Halil İlgı, Gaziantep Üniversitesi

“Türkiye, devlet olarak bu çeşitliliği yönetebilirse, coğrafyanın tüm imkanları buraya akar. Yönettiği zamanlarda başarmıştır.”

Turgay Aldemir ile “Akort Edilmiş Şehirler” ve “polen taşıyan arılar” üzerine

Uzun yıllardır bölgede eğitim, kültür ve göç alanında faaliyetlerde bulunan Bülbülzade Vakfı ve Anadolu Federasyonu Başkanı Turgay Aldemir ile; göçe bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde, atılması gereken adımları konuşuyoruz. Thomas Bauer'den, Taha Abdurrahman'a, Hallaç'a, İslam ve dünya tarihine uzanan geniş bir entelektüel birikimle göçe dair on yılı aşkın bir tecrübeyi buluşturan bir yaklaşımı var. İşaret ettiği hususlar, bütünleşik bir göç politikasının, yol haritasının somutlaşması açısından ufuk açıcı bir nitelik taşıyor. Kendisiyle gerçekleştirdiğimiz derinlikli bir mülakatın içinde rapora yansıyan başlıklar ve fikirler özetlenmiş şekliyle şöyle:

Bizim Suriye'de niyetimiz ne, göçmenlerle niyetimiz ne? Bu insanları oradan oraya dalgalandırılacak bir aparat olarak mı görüyoruz, yoksa coğrafyanın kaderini beraber konuşacağımız paydaşlar olarak mı? Artık buna karar vermemiz lazım.

Allah günleri aramızda gezdirip duruyor. Bugün yaşadıklarını yüzyılın başında bizler yaşadık. Dün Halep'in kazasıydı Gaziantep. Bugün de tıpkı savaştan önceki gibi, ak-rabalık ilişkilerine, ortaklıklarına, ticaretine, hamiliğine devam ediyor. Birtakım ayrılıklar ve sınırlar olsa da tıpkı geleceği gibi iki şehrin yemeği, havası kültürü de birbirine çok benziyor.

Bu şehrin ötekisi yok

Gaziantep'e savaştan sonra hem sermaye sahipleri hem de şehirlerden insanlar geldi ve günlük hayata katkı sundu. Bu biraz da şehrin göçe yaklaşımıyla alakalı bir şey, diyoruz ki beraber yapalım, beraber ne yapalım? Bizim ötekimiz yok, bu şehrin ötekisi yok.

Suriyeliler, özellikle Halepliler ticarete yatkın

Suriyeliler şu anda Gaziantep ticaretinde önemli bir yere tekabül ediyor. İşveren ve işçi olarak, halı, ayakkabı sektörüne büyük oranda katkıları var. Kahve sektörünü de toparladılar. Gaziantep de 195 tane Suriyeli fabrika var. Ticaret odasına bağlı 2.483 tane işletme var.

Dünyanın her yerinde Suriyeliler var

Suriye rejiminin muhalifi çok, dünyanın her yerine dağılmış Suriyeliler var. Biz dünyanın farklı yerlerinde 50'ye yakın ülkedeki, Suriye lobisiyle irtibatlıyız, buradan gittiler. Burada tutunamayan gidiyor ve bunlar da birbirleri ile dijital vatan üzerinden örgütleniyor. Suriyeliler Amerika'dan İngiltere'ye kadar Müslüman lobilerde etkinler. Gittikleri ülkede dinamikler ve tüccarlık yapıyorlar.

Suriye etkisi şehri hızla büyüttü

Başka ülkelerden gelen göçmenler, hizmet sektöründeler, gider işinde çalışır, mühendislik yapar. Suriyeliler ise alır-satar, Gaziantep'in dokusuna uyuyor. Ondandır onu alıyor, biriyle diğeri birleştiriyor, bütünlüyor. Bu ithalat ve ihracat ilişkisi ile Suriyelilerin etkisi şehri hızla büyütüyor, aslında pasta da büyüyor. Ekonomi büyüyünce her şey büyüyor. Ama sığıldığı zaman, küçüldüğü zaman da, avucunuzdaki kum gibi, akıyor ve azalıyor. Bu sefer huzursuzluk başlıyor.

Buranın motor gücü göçmenler

Gaziantep'in ihracatı göçle beraber arttı. Kayseri şu an 5.5 milyar dolar olan ihracat Gaziantep'te geçen yıl 11.5'tu, şimdi 13'leri zorluyor ve bunun 2 milyar dolarını, doğrudan Suriyeliler yapıyor. Yani Türkiye'deki 60-70 ilden daha fazla Suriyelilerin doğrudan ihracatı var; diğer ortaklıklarımız ayrı. Ayrıca çok sayıda fabrikaları döndüren işçi var. Kriz zamanlarında yatırımcılar Mısır'a gidiyor. Çünkü Mısır yatırım kolaylığı sağlıyor. Arsa veriyor, ucuz elektrik veriyor, biz de Suriyeliler gitsin diye uğraşıyoruz.

Gaziantep'i farklı kılan göçe yaklaşımdır

Gaziantep'i Şanlıurfa'dan, Kahramanmaraş'tan, Adana'dan ayıran şey göçtür, göçe yaklaşımdır. Mesela, Şanlıurfa'nın tarımı var, toprağı var, her şeyi var, insanı pamuk tarlalarında, fındık tarlalarında gezer. Gaziantep'in insanı sanayide üretim yapar. Şanlıurfa'ya öteki muamelesi yapmaz, Diyarbakır'ıya öteki muamelesi yapmaz. Günün sonunda ne kazanırım diye bakar Antepli. Kahramanmaraş'ın sanayi Gaziantep'in sanayisinden eskidir. Mensucatı Maraş'a kurmuştur devlet, ama bugün Gaziantep sanayisi çeşitliliği açısından Konya'nın önündedir, Bursa'yla rekabet ediyor. İhracatta önünde liman kenti olan İzmir var.

Sermayesi burada, o da kazanıyor, sen de kazanıyorsun

Buranın motor gücü göçmenler, iç göçle gelen, Suriye'den, bundan önce de Kuzey İraktan gelenler. Sermayesi burada, o da kazanıyor, sen de kazanıyorsun. O zaman o senden vazgeçemiyor, sen ondan vazgeçemiyorsun.

Anadolu çeşitlilik demektir; bunu kavransak başarırız

Şehirli demek çeşitlilik demek. Biz Suriyelilerin Maruni, Dürzi, Ermeni, Süryani, Kürt, Türk, Arap, sağıcı, solcu, İslamcılarıyla oturup, tartışıyoruz. Anadolu da budur zaten. Biz bu çeşitliliği örgütlersek başarırız. Bunu Türkiye, devlet olarak da yönetebilirse, coğrafyanın tüm imkanları buraya akar. Yönettiği zamanlarda başarmıştır.

Ticaret, eğitim, güvenlik ve denklik: Hepsi birbiriyle bağlantılı**"Türkiye'nin güvenli bölge üzerinden söyleyeceği o kadar çok söz var ki..."**

Şu anda Türkiye'nin Yayladağı, Öncüpınar, burada Elbeyli ve Karkamış kapıları ticari olarak aktif, her birinden geçen tır sayısı günlük 250-300 tırın altına düşmüyor, ticari mallar giriyor. Güvenli bölgemize giriyor. Oradan nereye gidiyor? Ticaretin sınırı olmuyor, rejim bölgesine, oradan Irak'a, oradan Ürdün'e, İran'a, her yere gidiyor. Bunlar da bu topraklardan çıkıyor. Nihayetinde oradan bir şey gelmiyor, buradan gidiyor. Aslında oradan da gelmesi lazım.

Güvenli Bölge'nin mutlaka "serbest bölge" olması lazım

Güvenli bölgenin mutlaka ekonomik ve eğitim olarak serbest bölge olması lazım. Suriyeliler dönsün deniliyor, fakat güvenli bölgedeki okulların denkliği yok. Nasıl dönsün? Üniversite açtık, Türkiye'de denkliği yok. Diyelim ki güvenli bölgede Türkiye'nin himayesinde üniversite açmışız, lise açmışız, okul açmışız. Yarın savaş bitti, Halep'te de yönetim oluştu. Peki, denkliği olmayan bir çocuk Halep'in yönetiminde nasıl söz sahibi olacak? Uluslararası çıkarmadığınız hiçbir şeyin sürdürülebilirliği yoktur. Biz bir iş yapıyorsak, bu işin uluslararası hukuka, insani değerlere, İslami değerlere uyması lazım. Uyduğu vakit bunlar birbiriyle çelişmez.

Güvenli bölgeyi bir imkân haline getirmek

Bugün Türkiye'nin yeni dünyaya Suriye'deki güvenli bölge üzerinden anlatacağı büyük imkanlar var. Fakat şöyle de bir gerçek var; sadece güvenlik politikalarıyla gelecek inşa edilemez. Güvenliği sağlarsınız, devleti güvenceye alırsınız, ama ekonomiyi, siyaseti, eğitimi, kültürü yönetemezsiniz. Güvenli bölgenin normalleşmesi, oldu bittilerden ve askeri yönetimden çıkması lazım. Toplumun kültürel, fikrîsel gelişimi için başka desteklere de ihtiyacı var. Oradaki barınma, kalkınma dediğiniz şey de yardım kuruluşlarının ufkuyla olmaz.

Sen ve ben bu masanın ortağıyız, eşitiz

Bizim Suriye'de niyetimiz ne, göçmenlerle ilgili niyetimiz ne? Bu insanları oradan oraya, oradan oraya dalgalandıracak bir aparat olarak mı görüyoruz, coğrafyanın kaderini beraber konuşacağımız paydaşlar olarak mı? Artık buna karar vermemiz lazım.

Göçe yaklaşılacak dil indirgemeci, ötekileştirici, ayrıştırıcı. Bizim burada yaklaşımımız da şu: Sen ve ben bu masanın ortağıyız, eşitiz. Sen şu an ihtiyaç içerisinde olabilirsin, ama yarın da ben ihtiyaç içinde olabilirim dün olduğum gibi, sana yardım etme fırsatını bana verdiği için bu bir bahtiyarlık benim için. Kim kime yardım ediyor? Doğrusu biz bunca zamandır bu göçle yoğun ilgilenen bir kuruluşuz, hiçbir işimiz aksamadı. Darlığımız genişledi, çeşitliliğimiz arttı.

“Hep göç bizden bir şey alıyor gibi yaklaştık”

Göçmenler hakikaten Amin Maalouf'un o sözündeki, “polen taşıyan arılardır azınlıklar” dediği gibi. Bu çeşitlilik bize fikri, kültürel, ortak akla zenginlik katıyor. Bu çeşitliliğin azalmasını maalesef bazen siyasetimizde, bazen sivil toplumumuzda da görüyoruz. Aynı düşünen ve başkasına tahammül edemeyen insanlar, uzlaşan değil çatışan gruplar, gergin toplumlar oluşuyor.

Göç kaybettiğimiz çeşitliliği geri getirdi

Göç aslında bu çeşitliliği getirdi. Fakat biz bu meseleye çok sağlıklı yaklaşmadığımız için hep göç bizden bir şey alıyor, biz sürekli veriyoruz gibi yaklaştık. Eli iş tutan yetenekli insanlar da, bu al-ver minnetinden kurtulmak için uzağa gittiler. Amerika'ya gittiler, Avrupa'ya gittiler.

Göç bize beraber daha da rahat konuşmayı sağladı. Yani ben şunu yaşadım: Suriye'nin Hıristiyanlarıyla, solcularıyla, Marunileriyle, Dürzileriyle oturup konuştuk. Sonra baktım ki ya benim dedelerim de konuşabiliyormuş, ne oldu bize şu modern cumhuriyet döneminde?

Göç, daha çok fikir, daha çok farklı akılla, iç içe yaşamamızı sağlıyor. Bu açıdan bizim kültürel zenginliğimiz, yitirdiğimizi kazanmamız, dünyaya da anlatmamız için önemli bir imkân ve ekonomik olarak da büyük bir fırsat. Yani öyle ki, en zayıfına bakıyorum, bir-iki yıl sonra, 30 ülkeye ticaret yapıyor.

Halep'ten Gaziantep'e oradan Paris'e

Bir gazete çıkarıyoruz “İşrak” diye 8 yıldır, üç dilde Türkçe, Arapça, Kürtçe. Yazarlarımızın hepsi Suriyenin her kesimini temsil eden fikir insanları. Arapça, tüm dünyaya yayın yapan da bir radyomuz var. Gazetemiz ve radyomuzda üç tane ilkemiz var;

1. Herkesin beş emniyeti korunacak: Dili, dini, aklı, nesli, canı, malı korunacak. Kutsaldır, senin dinin benim için, benimki senin için.
 2. 100 yıl önce burada hukuku olanların hukukuna saygı duyulacak.
 3. Hiçbir emperyalist başkentte devletimiz aleyhine iş birliği yapmayacak.
- Gerisi serbest. Hiçbir sansür, hiçbir niza yaşamadık şimdiye kadar.

Bu gazetemizin başyazarı bir arkadaşımız vardı Suphi Dsoki, Halep Gazeteciler Cemiyeti Başkanı. Burada vatandaşlık verilmedi. Gördüğün günlerin gerisinde, zor günleri de oldu. Macron onu üç sefer aradı. En son geldi, burada oturdu ağladı, dedi ki: "Türkiye'den ayrılmak da Halep'ten ayrılmak kadar zor ama mecburum artık" dedi. İki yıl önce vefat etti.

Türkiye'de bu müktesebat var

Bugün Avrupa bir uygarlık battı. Yani Avrupa gibi sözüm ona çoğulculuk dedikleri şey bugün ırkçılığa teslim oluyorsa, çöleştirdi, Hollanda, Fransa 'da görüyoruz. Bundan ders çıkarmamız gerekiyor.

Türkiye'de çoğulculuk müktesebatı var, halkta da bu kapasite var. İşin garip tarafı dindarlar bu konuda ulusalcılar gibi oldu. Çok vahim bir durum, o zaman da demek ki yanlış bir algı var. Asrı Saadet, ensar, muhacir diyorsun, ağzını doldura doldura konuşuyorsun. Nihayetinde en stratejik savaşın politikasını Selman-ı Farisi belirlemiş mi?

Hikâyenin taşıyıcı özelliği vardır. Hikâyeye fikri politikayı bindirerek taşıtmamız lazım. Arabanın şasesi, binanın statüsü gibidir hikâyeye, Allah da hikâyeleri kullanır Kur'an'da, orada bir şey taşır. Bizim de insan hikâyeleriyle bu işi anlatmamız lazım. Yani insanla insanın, insanla doğanın, çevrenin hikâyesi, çünkü aynı insanlarız, ama buna kuru politikayı koyduğunda, o öteki oluyor. Ona öteki, öbürüne öteki, diğerine öteki dediginizde gitgende çok tehlikeli bir dile düşüyoruz.

Hikâyeleri toparlayıp, meseleleri onlar üzerinden anlatmamız lazım

Göçmenlerle ilgili, bir Dil Çalıştayı yapmamız lazım, Politika Çalıştayı yapmamız lazım. Bir de "Dünya şu an nereye gidiyor?" Hikâyeleri toparlayıp, ondan sonra bir iş bölümü yapmamız lazım. Hikâyeler üzerinden meseleleri anlatmamız lazım. Hikâyeye olmadığında olay, zayıf kalıyor, bir taraftan oluşturmak lazım. Gençlere bakıyorsunuz ki, Avrupa'ya doğru daha hümanist, bu tarafa doğru daha keskin. Bu da gençleri etkileyemeyen aktörlerin pasifliğinden kaynaklanıyor.

Eski dünyanın kavram setiyle yeni dünyanın sorunları anlaşılıyor

Dünyada hangi şehir gerilmişse, batmıştır. Jonathan Rose'un "İyi Akort Edilmiş Şehir" adlı bir kitabı var. Harika bir kitap, "dünya şehirleri insanlık tarihi boyunca nasıl battı, nasıl çıktı?" konularını ele alıyor. Huzur endeksi aileyi, güvenliği, ekonomiyi hepsini etkiliyor. Eski dünyanın kavram setiyle, yeni dünyanın sorunları, bırakın çözmeyi, anlaşılıyor. Yeni kavramlar edinmemiz gerekiyor, yeniden bunları yorumlamamız gerekiyor.

Güvenli bölgelerde yaşayanlarla kültürel köprüler oluşturmak önemli

Sekiz-dokuz yıldır gazete, radyo yayınları yapıyor, kitaplar çeviriyor, kültür merkezleri açıyoruz. Suriye'nin içinde bizim kültür merkezlerimiz var. İşliyor, gidiyor ve hiçbir sorun da yok. 100'e yakın kitap tercüme ettik. Tolstoy'dan tutun da Aliya'ya kadar Suriye'nin içinde okutuyoruz, El Bab, Cerablus, Azez ve Afrin'de Kültür Merkezlerimiz var. Bölgede kütüphaneler kurduk. Çünkü yapmadığımızda bölge radikalleşiyor.

Göç yönetiminin geleceğine dair farklılaşan kanaatler

Alandan yansıyan sorunlar, özellikle son dört veya beş yıl boyunca, gerek sosyal medya üzerinden sürdürülen sistematik dezenformasyonun ve gerekse de seçim süreçlerinde sığınmacıların araçsal kullanımının etkisiyle aşama aşama daralan bir atmosferin oluşturduğu birikimi yansıtıyor.

Yeni dönemle ilgili olarak ise katılımcıların ve süreci yorumlayanların birbirinden farklı iki değerlendirmesinden söz edilebilir.

Bunlardan ilki, sorunların son beş yılda değişmediğine ve hatta gittikçe ağırlaştığına ilişkin olumsuz bir gözlemi yansıtıyor. Onlara göre göçmenleri bir şekilde göndermeye çalışmaya indirgenmiş bir göç yönetimi söz konusu ve bunun değişeceğine dair anlamlı bir gösterge de söz konusu değil.

Buna karşılık, özellikle son bir yıldan itibaren göç yönetiminde daha farklı ve olumlu bir yaklaşım için sebepler olduğunu dile getirenler de var. Onlara göre göç yönetiminde bütünlüklü bir yaklaşım doğrultusunda başta çalışma hakkı olmak üzere hakları, ülkenin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını göz önüne alan olumlu adımların atılması artık daha mümkün görünüyor.

Alanda bu iki yaklaşıma dair iki farklı gelecek perspektifi mevcut olmakla birlikte yaşanan problemlere, taleplere ve çözüm önerilerine ilişkin olarak dile getirilenler benzer bir nitelik taşıyor.

7. Bölgesel Barış ve Ortak Gelişmenin Stratejik Bileşeni Olarak Göçmenler

Zabihullah KOKCHA

Göçmenleri bir ülkeye sadece insani, kültürel ve ekonomik etkileriyle ele almak eksik olur. Bir de sınırın öteki tarafı var. Özellikle dünyanın gittikçe küçüldüğü bir çağda, sınırın öteki tarafını analize katmamak olmaz. Günümüzde bir ülkenin gücü, başka ülkeleri etkileme kapasitesiyle de ölçülüyor.

Göçmenler nasıl bir ülkenin yumuşak gücü haline gelirler? Hangi politikalar bunu sağlar ve geliştirir? Bu süreçte uluslararası öğrencilerin oynayacakları rol nedir? “Dış politika içeride başlar”sa, göç politikasını konunun dış dinamiklerini de katarak nasıl ele almalı?

Bu bölüm, esas olarak bu sorulara cevap arıyor.

7.1. Türkiye'nin Yumuşak Gücü Olarak Göçmenler

Günümüz dünyası, Suriye’de başlayan iç savaş ile İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan en büyük göç dalgasına şahit olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) 2023 yılının Orta Yıl raporuna göre dünyada yerinden zorla edilmiş 110 milyon insan vardır ve bunun 34.6 milyonu mültecilerden³ oluşurken, 6.1 milyonunu da sığınmacılar⁴ teşkil etmektedir. Türkiye ise 3,6 milyondan fazla mülteci ve sığınmacıyla dünyanın en büyük mülteci ve sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2023).

Bu insanlar, içinde buldukları “güvensizlikten” kaçarken, göç yollarında tarif edilmez bir insanlık dramı ile karşılaşmakta, yaptığı birikimleri kendilerine “güvenli bir gelecek vadeden” insan kaçakçılarının eline teslim etmekte ve sonuçta yine de kendilerini daha büyük bir güvencesizliğin içinde bulmaktadırlar (Balta, 2019, s. 95 – 96). Gittikleri ülkelerde siyasetçilerin seçim propagandası aracı olmakta ve ev sahibi ülkeler tarafından istenmeyen şahıslar durumuna düşmektedirler.

³ - IOM Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımına göre mülteci ise “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir” (IOM, 2009, S. 43).

⁴ - IOM Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımına göre sığınmacı ise “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir” (IOM, 2009, s. 49).

“Türkiye coğrafi olarak Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında olmasından dolayı göçmenler⁵ için bir köprü niteliğini taşıırken, ekonomik ve siyasi olarak bulunduğu bölgede yükselen bir güç olması sebebiyle artık göçmenler için hedef bir ülke haline de gelmektedir.

Bu bölümde, Türkiye'nin güç statüsünde genel olarak göçmenlerin ve özel olarak uluslararası öğrencilerin⁶ etkisi araştırılmaktadır. Bu yazı göçmenlerin ve uluslararası öğrencilerin ev sahibi ülkelerin ve bu yazı bağlamında Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayarak, Türkiye'nin stratejik hedefleri bakımından ifa ettikleri rol mercek altına alınmaktadır.

Yumuşak güç her ne kadar ölçülemez bir doğaya sahip olsa da (Yukaruc, 2017, s. 500), 1990 yılından bu yana birçok ülkede siyasetçilerinin, televizyon yorumcularının ve akademisyenlerinin ilgi odağı haline gelmiştir. 2013 yılında, İngiltere'nin Lordlar Kamarası bir komite oluşturarak Joseph Nye'yi davet etmiş, yumuşak gücün ne olduğu hakkında bilgi almış ve İngiltere'nin yumuşak güç unsurlarını tanımayla çalışmışlardır (House of Lords, 2013). 2011 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin şimdiki Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı Prof. Dr. İbrahim Kalın Türkiye'nin yumuşak gücünü inceleyen ve açıklayan makalesinde, Türkiye'nin yumuşak gücünün tarihinden, kültüründen ve coğrafyasından geldiğini, Türkiye'nin yumuşak gücünü yurt içinde ve dışında bir stratejik varlık yani kazanç olarak kullanmaya başladığını söylemektedir (Kalın, 2011). Son yıllarda, özellikle otoriter bir özelliğe sahip olan Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler de yurt dışındaki sert güç imajlarını yumuşatmak için yumuşak güç siyaseti üzerine de yatırım yapmaktadırlar (Günek, 2018).

Yumuşak Güç ve Göçmenler

Genel olarak bir literatür taraması yapıldığında göçmenler ve yumuşak güç ilişkisi hakkında çok az çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bunun birçok sebebi olmasının yanında; en önemli nedeni ise, göçmenler konusunun uluslararası ilişkilerde ve dış politikada “alt siyaset” (Low Politics) konusu olarak algılanmasıdır (Rosina, 2023, s. 2).

Ancak, mevcut araştırmalar göçmenlerin bir ülkenin yumuşak gücüne büyük katkı sağladığını göstermektedir (Kaya 2020; Adamson ve Tsourapas 2019). Bir ülkenin göçmenlere karşı olan tutumu ve davranışı ile uluslararası öğrencilere verdiği önem, o ülkenin yumuşak gücüne büyük oranda etki eder.

5 - IOM Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımına göre göç terimi, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir”. Göçmen teriminin ise özel olarak uluslararası düzeyde genel kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır (IOM, 2009, s. 21). Dolayısı ile bu yazıda göçmen kelimesi yerinden zorla edilmiş ve can güvenliği tehdidinden dolayı yaşadığı ülkesini terk etmek zorunda kalan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

6 - Yükseköğretim Kurulu (YÖK) uluslararası öğrencinin tanımını yaparken UNESCO'nun tanımını esas almaktadır. Dolayısı ile tanıma göre “uluslararası öğrenci, eğitim amacıyla ulusal ya da bölgesel sınırların dışına çıkan ve uyuşu bulunduğu ülke dışında öğrenci olarak kayıtlı kişidir” (Yükseköğretim Kurulu, 2017, s. 7).

İlk olarak, göçmenler ev sahibi bir ülkenin siyasetine, kültürüne ve yurt dışındaki imajına etki ederek o ülkenin yumuşak gücüne büyük katkı sağlamaktadır. Tarihsel olarak incelendiğinde ABD'nin, göçmen politikasını yumuşak gücünü yaymak için en etkili şekilde kullanan ülkelerden olduğu görülmektedir (Nye, 2012).

2022 yılında ülkenin yüzde 13.9'lık kısmı yurt dışına doğmuş ve sonradan ABD vatandaşlığını almış insanlardan oluşmaktaydı (Congressional Research Service, 2023). Bu insanlar ABD'nin sinema sektörüne, siyasetine ve teknolojik gelişimlerine büyük katkılarda bulunarak ABD'nin yumuşak gücünün yayılmasında önemli roller oynamaktadırlar.

Hollywood dizileri ve filmleri ABD'nin yumuşak gücünü yaymak için en önemli araçlarından biridir. Samuel Goldwyn, Louis Burt Mayer ve Warner Kardeşler gibi göçmen ABD'lilerin Hollywood'un başarısına etkileri fazladır. Hollywood'da yapılan dizilerin, filmlerin ve müziklerin yurt dışında yüksek oranda izlenmesine ve dinlenmesine bunlar gibi göçmen ABD'lilerin çok büyük katkıları vardır. Bu kişilerin geldikleri çevre ile yeni tanıştıkları ülkenin kültürünü sentezleyerek ABD sinemasının yurt dışında başarılı olmasına ve milyonlarca kişi tarafından izlenmesine önemli katkıları mevcuttur (Goldfarb, 2014).

Göçmenler ve yabancı öğrencilerin ev sahibi ülkelerin kültürlerinin yayılmasına katkıları olduğu gibi dış politikasının da diğer ülkelere

Yumuşak Güç

Yumuşak güç kavramı ilk defa, Joseph S. Nye tarafından, Soğuk Savaş ve çift kutuplu dünya düzeni sona erdikten sonra, 1990 yılında ortaya koyulmuştur (Nye, 1990). Nye bu kavrama ilk defa "Bound to Lead: The Changing Nature of American Power" isimli eserinde ve bu kitabından derlediği "The Soft Power" isimli makalesinde yer vermiştir. Nye'ye göre yumuşak güç bir aktörün (devletin) istediği sonucu zor (coercion) veya maddi teşvikler ve ödemeler (payment) yolu ile değil, o aktörün kendi kültüründen, siyasal ideallerinden veya politikalarından kaynaklanan çekiciliği (attraction) ile elde edebilme yeteneğidir (Nye, 2005, s. 34). Dolayısıyla yumuşak güç kavramı genel anlamda "bir aktörün diğer bir aktörü onun tercihlerini şekillendirerek etkilemesi" şeklinde tanımlanabilir (Uusul ve Yaylacı, 2020, s. 59).

Nye'ye göre bir ülkenin politik sisteminin diğer aktörler tarafından meşru (legitimate) olarak görülmesi, o ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun dönem yumuşak gücü olduğunu ve bundan dolayı da Çin'deki öğrenci ayaklanmasında etkili olduğunu iddia etmektedir. Yine Nye'ye göre, 2001 yılında Taliban zulmünden kurtulan Afganistanlıların, İnsan Hakları Beyannamesi'ni (Bill of Rights) kopyalamak istemelerinin ve İran'daki gençlerin de gizlice Amerikan filmlerini ve videolarını evlerinde seyretmelerinin ana nedeni, Amerika'nın bölgedeki yumuşak gücüdür (Nye, 2005, s. 34).

yayılmasına ve farklı coğrafyalarda uygulanmasına katkıları olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, 1950 ve 1958 yılları arasında 50.000 Sovyetler Birliği vatandaşı; öğrenci, akademisyen, müzisyen, sanatçı ve oyuncu olarak Amerika'yı ziyaret etmiştir (Nye, 2005, s. 44). Bu kişiler ise, ülkelere geri döndüklerinde önemli insan hakları savunucuları ve liberalizm taraftarları olarak konumlanmışlardır. Bu kişilerden Aleksandr Yakovlev örnek olarak burada zikredilmeye değerdir. Aleksandr Yakovlev, Amerika'daki eğitim süresinde Kolombiya Üniversitesi'nde David Truman ile çalışmış ve ülkesine geri döndüğünde önemli bir kurumda başkan, Politbüro (Komünist Parti Yönetim Kurulu) üyesi ve Sovyet Lideri Mikhail Gorbachev üzerinde önemli etki sahibi olmuştur (Nye, 2005, s. 44).

ABD, 2001 yılında Taliban rejimini altı ay (Whitlock, 2019) ve Irak'ta Saddam Hüseyin rejimini dört hafta gibi kısa bir sürede devirmiş ve her iki ülkeyi de kontrol altına alabilmiştir. Amerika, bu ülkelerde askeri başarılar sergilerken, ideolojik olarak başarısızlığa uğramıştır. 2001 yılında askeri olarak mağlup ettiği Taliban, Afganistan'da tekrar bir güç haline gelmiştir ve 2021 yılında Afganistan'ın kontrolünü ele geçirmiştir. Irak'ta Saddam'ın rejimi yıkılmış ve DAESH ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile ABD gibi bir ülkenin bir yerde savaşın yanında barışı da getirebilmesi için, savaşta gösterdiği "zorlayıcı güç" yeteneğini yumuşak güçle de göstermesi gerekmektedir (Nye, 2005: 35). Diğer bir deyişle, "zorlayıcı güç" veya "yumuşak güç" tek başına yeterli değildir, birbirlerini desteklenmelidir (Köse, 2014).

Bir ülkenin yumuşak gücünün kaynakları

Genel olarak yumuşak gücün birçok kaynağı olduğu bilinmektedir. Ancak Prof. Nye, yumuşak gücün üç önemli kaynağı hakkında vurgu yapmaktadır. Bunlar sırası ile kültür (başkalarına çekici gelen kültür), siyasi değerler (yurt içinde ve dışında savunduğu siyasi değerler) ve dış politika (ahlaki ve meşru görülen dış politika) eylemleridir (Nye, 2014, s. 19-22).

Bir ülkenin savunduğu siyasi değerler o ülkenin yumuşak gücüne katkıda bulunabilir veya yumuşak gücün azalmasına sebep olabilir. Diğer bir ifade ile, ülkeler benimsedikleri politikalar ile diğer devletlerin ilgisini çekebilir veya diğer devletleri kendisinden uzaklaştırabilirler.

Bir ülkede ne kadar demokrasiye, insan haklarına, özgürlüğe ve bireyin iradesine saygı duyulursa, o ülke diğer ülkeler tarafından o kadar benimsenir hale gelir ve böylece ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlanmış olur (Kalın, 2011, s. 9). Bundan dolayıdır ki, Amerikan Cumhurbaşkanı, Eisenhower 1950 yılında, ABD'deki ırkçılığın bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ülkelerinde, ülkesinin yumuşak gücünün zayıflamasına neden olacağını belirtmektedir (Craig, vd. 2003, s. 26). Öte yandan, Avrupa Birliği'ndeki birlik ve entegrasyon, resmi ve gayri resmi siyasi koordinasyon ve bu birliğin bir gönüllüler birliği olarak bilinmesi,

yurt dışındaki çekiciliğini ve yumuşak gücünü artırmaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017, s. 37).

Son olarak, bir ülkenin dış politikası da o ülkenin yumuşak güç kaynağıdır. Bir ülkenin içeride insan haklarına saygılı, demokrasiyi benimsemiş olması, yurt dışında da uluslararası örgütler ile iş birliği içerisinde olması, daima barış ve insan haklarından yana olması, o ülkenin yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır (Akdağ ve Ekici, 2017, s. 36-37). Bunun tersine, bir ülkenin yurt içi ve yurt dışı siyasi değerleri, başkaları tarafından sadece kendi milli çıkarını düşünen, hipokratik, bencil ve kayıtsız görülürse, o ülkenin yumuşak gücü bundan olumsuz etkilenir (USC Center on Public Diplomacy, 2019, s. 50). ABD'nin 2001 yılındaki Afganistan müdahalesi, 2003 yılındaki Irak müdahalesi (Kalın, 2011, s. 9) ve 2017 yılında Donald Trump'ın ülkenin başkanı seçilmesi, ABD'nin yumuşak gücünü önemli derecede azalttığı gibi 2017 yıllarında Avustralya'ya gitmek isteyen göçmen ve mültecilerin Papua Yeni Gine'nin Manus Adası'na gönderilerek orada senelerdir bekletilmesi, onlara orada adeta bir hapis hayatı yaşatılması ya da İngiltere'nin ülkesine gelmek isteyen göçmenlerin Ruanda'ya gönderme kararı alması bu ülkelerin de yumuşak gücünü önemli derece olumsuz etkilemektedir.

Ülkeler, yumuşak güçlerini genel olarak diğer ülkelerin halklarını ve devletini etkilemek için bir kamu diplomasisi (Public Diplomacy) aracı olarak kullanmaktadır (Nye, 2008, s. 95). Bu bağlamda, kamu diplomasisi, "yeni araç ve yöntemlerle bir ülkenin hikayesini, kültürünü, sanatını, tarihini, politikalarını ve kurumlarını diğer ülkelerin toplumlarına dış politika amaçları doğrultusunda anlatmasıdır" (Usul ve Yaylacı, 2020, s. 289). Ancak bir ülkenin kültürü, siyasi değerleri ve dış politikası cazip değilse, onu yansıtan kamu diplomasisi yumuşak güç üretmez ve hatta aksi bir sonuç üretir. Örneğin, muhafazakar İslam ülkelerine çok açık ve şiddet içeren Hollywood filmlerini ihraç etmek, yumuşak güçten daha ziyade Amerika'ya karşı tiksinti uyandırır. Ya da Amerika'nın Sesi Radyosu (Voice of America) Amerika'nın sevilmediği bölgelerde, Amerika'nın siyasetini yücelten ve öven programlar yaparsa, o halk tarafından sadece bir propaganda olarak karşılanır ve yumuşak güç üretmez (Nye, 2008, s. 95).

Yirmi birinci yüzyılda da ABD aynı şekilde ülkesindeki göçmenler ve yabancı öğrencileri ülkesinin menfaati doğrultusunda kullanmaya devam etmiştir. 2001 yılında ABD, Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'i ikna ederek, Afganistan'a müdahale edebilmek için Amerika'nın Boston şehrinde yaşamakta olan Müşerref'in oğlunu kullanmıştır (Nye, 2004, s. 42). 11 Eylül Saldırısı sonrasında da Afganistan'daki farklı etnik grupların liderlerini de bir araya getirebilmek için, Afganistan ile ilgili bilgi donanımı olan, Afganistan doğumlu, eğitimini Amerika'da almış Amerikan vatandaşı, Zulmay Khalilzad'ı kullanmıştır (Khalilzad, 2016). Khalilzad, 2001 yılı Taliban rejimi sonrası Afganistan devlet düzeninin mühendisi olarak bilinmektedir (Shafayee, 2018). Khalilzad, Taliban rejiminin devrilmesinden hemen sonra Amerika'nın Afganistan büyükelçisi, 2003 Saddam

Hüseyin rejiminden sonra Amerika'nın Irak büyükelçisi ve sonra de Amerika'nın Afganistan özel temsilcisi olarak görev yapmıştır (Gallagher, 2019). 2019 yılında Taliban ile Amerika'yı aynı masaya oturtan, Taliban ile anlaşmayı yapan ve 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan tamamen çekilmesini sağlayan da bu şahıstır.

Yumuşak Güç ve Uluslararası Öğrenciler

2001 yılında, ABD'nin eski dışişleri bakanı Colin Powell, uluslararası öğrencilerin önemini belirtmek için "ülkemiz için geleceğin liderleri olan ve ülkemizde eğitimlerini almakta olan bu uluslararası öğrencilerden daha değerli bir yatırım düşünemiyorum" demiştir (US Department of State, 2001). 2007 yılındaki bir ankete göre, 2536 dünya liderinin⁷ yüzde 88.5'i en azından bir diplomasını batı ülkelerinde almıştır. Bunun ise yüzde 27.8'i Amerika'da, yüzde 18.8'i ise İngiltere'de alınan diplomalardan oluşmuştur. (Stetar, vd., 2010, s. 194). Mısır'ın eski Cumhurbaşkanı Mohammed Mursi Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde, Gürcistan eski Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili Kolombiya Üniversitesinde, Pakistan eski Başbakanı Benazir Bhutto ise Harvard Üniversitesi'nde eğitim görmüş ve bu kurumlardan diploma almıştır (Amirbek ve Ydyrys, 2014, s. 515).

Uluslararası öğrenciler, ev sahibi ülkeler için önemli bir yatırım olarak düşünülmektedir. Başka ülkelerde okuyan ülke liderleri, okuduğu ülkeler için ticari, diplomatik ve ekonomik açıdan önemli bir yatırım oldukları gibi aynı zamanda bu karar vericiler kritik durumlarda okuduğu ülkelerin menfaatlerini de göz önünde bulundurdukları düşünülmektedir. 2017 yılında, dünya liderlerinin 58'i eğitimini İngiltere'de, 57'si, ABD'de, 34'ü Fransa'da, 9'u Rusya'da ve 9'u da Avustralya'da almışlarken, 2019 yılında ise 62's, ABD'de, 59'u İngiltere'de, 40'ı Fransa'da, 10'u Rusya'da ve 9'u da Avustralya'da almışlardır (Hilman, 2020, s. 3). Amerika için yabancı öğrencileri ülkelere çekebilmek için Fulbright Bursu ne ise İngiltere için Chevening Awards Bursu, Almanya için DAAD Bursu, Avustralya için Colombo Plan, Çin için de Çin Devlet Bursu aynı şeydir. Bunların hepsinin amacı, başarılı öğrenciler için kendi ülkesini cazip kılmaktır.

7.2. "Dış Politika İçeride Yapılır" Ne Demektir?

Singapur'un eski başbakanı Lee Kuan Yew, "Bir milletin medeniyeti başka bir toplum tarafından imrenildiği ve hayranlık duyulduğu zaman, o milletin yumuşak gücü vardır demektir" diyor (Gill ve Huang, 2006, s. 17). Türkiye Cumhuriyeti devletinin hem İslamiyet ve hem de Türklükten gelen ve Büyük Hun İmparatorluğu'na kadar giden köklü bir tarihi vardır. Tarih boyunca toplam 16 Türk

7 - Dünya liderleri, devlet başkanları ve hükümet başkanları olarak tanımlanmaktadır; örneğin, cumhurbaşkanları, başbakanlar ve monarklar gibi. Bir ülkenin aynı anda hem başbakanı ve hem monark olduğu gibi aynı anda birden fazla lideri olabilir.

“Ülkelerin en iyi elçileri”

Amerika'ya benzer şekilde İngiltere, Fransa, Rusya, Hindistan ve Çin gibi ülkeler de uluslararası öğrencileri ve göçmenleri kendi ülkelerinin yumuşak gücünü artırmak için bir destek ve ülkeleri için bir kültür elçisi olarak görmektedirler. British Council ise uluslararası öğrencileri, İngiltere'nin “kültürlerine ve sorunlarına aşina olduklarından” (British Council, 2018) dolayı “sahip oldukları en iyi elçiler” olarak tanımlamaktadır (Kenyon ve Williams, 1987, s. 10). ABD'den sonra en çok uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan İngiltere'nin (British Council, 2024) otomotiv endüstrisinin küresel alanda diğer otomotiv endüstrilerine karşı rekabet edebilir durumda olmasına göçmen kökenli şahısların katkısı oldukça fazla olmuştur (Hill and Beadle, 2014, s. 29). Fransa ise 2019 yılında, The Soft Power 30 Endeksi'ne göre eğitim kategorisinde sekizinci sırada yerini almıştır. 2021 yılında da, Afrika kıtasındaki ülkeler ile kültürel, ekonomik ve siyasi bağlarını güçlendirmek için birçok Afrika ülkesinin yükseköğretim kurumları ile anlaşmalar imzalamıştır (Wagdy, 2021).

Rusya ise henüz Sovyetler Birliği zamanından uluslararası öğrencilere yatırım yaparak, yükseköğretim kurumlarını bir “ideolojik silah” olarak kullanmaktaydı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Rusya'nın dünya eğitim hizmetleri sektöründeki payı istikrarlı bir şekilde düşüşe geçse de (Torkunov, 2013), son birkaç yıldır Rusya tekrar uluslararası öğrencileri çekebilmek ve onlar için bir cazibe merkezi haline gelmek için ciddi şekilde çabalamaktadır. Rusya, dünyanın farklı coğrafyalarından öğrenci çekme amacı taşıdığı gibi Afrika kıtası ile özel olarak ilgilenmekte ve orada Rus dil ve kültür merkezleri açmaktadır. Afrika kıtasından 17 devlet başkanın katıldığı, 2023 yılındaki İkinci Rusya - Afrika zirvesinde, Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin, eğitim konusunu zirvenin öncelikli konularından biri haline getirmiş ve Rusya üniversitelerini Afrika kıtasındaki üniversiteler ile yakın ilişki içerisinde olmaları için görevlendirmiştir. Mayıs 2021 tarihi, itibarıyla 8'i Afrika ülkeleri olmak üzere dünya çapında 53 ülkede 117 Rus dil merkezi bulunmaktadır (Awuor, 2024).

Çin ve Hindistan gibi ülkelerin vatandaşları ise yakın zamanlara kadar özellikle bilim, teknoloji ve mühendislik alanlarında ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkelerine yüksek vasıflı yetenekler olarak hizmet vermektelerdi. Örneğin dünyanın dijital dönüşüm merkezi olan Silikon Vadisi'nin 1998 yılında, mühendislerinin yüzde yirmi beşini Hindistan ve Çin'den gelen mühendislerden oluşmaktaydı (Saxenian, 2000, s. 5). Bu gençler, bahsi geçen ülkelere eğitimlerini almak için gidiyorlar, gelecek kariyerlerini o ülkelerde planlıyor ve orada yaşamayı tercih ediyorlardı. Ancak, son zamanlardaki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelerle beraber Çin ve Hindistan gibi ülkeler sadece o ülkelere giden vatandaşlarını değil, diğer ülkelerin de vatandaşları olan yüksek vasıflı yetenekleri ülkelerine çekmek için bir dizi programlar tanıtılmaktadır. Hindistan vatandaşlığına eşit derecede hak ve hukuka sahip olan ve birçok avantajları içerisinde barındıran “Hindistan Yurt Dışı Vatandaşlığı Kartı”, Çin'in “Bin Yetenek Programı” ve “Bin Yabancı Yetenek Programı” bunlardan bazılarıdır (Centre for China and Globalization, 2017).

İmparatorluğu kurulmuştur ve son imparatorlukları da Selçuklu ve Osmanlı'dır. Selçuklular, Orta Asya'dan yola çıkmış ve Anadolu'yu kendilerine yurt edinmiştir. Osmanlı Devleti ise yüzyıllarca "İslam dininin sancaktarlığını" yapmış, Ortadoğu'dan Asya'ya, Balkanlar'dan Afrika ve Avrupa'ya kadar hükmetmiş bir devlettir. İkisi de binlerce değerli ve eşsiz tarihi eser bırakmış; Mevlâna, Yunus Emre ve Kâtip Çelebi gibi nice bilim ve fikir insanını barındırmışlardır. Yine her ikisi de -özellikle de Osmanlı Devleti-, "sanatı, estetiği, ilmi, bilimi, mimarisi, yönetim anlayışı, devlet teşkilatı ve ordusuyla" dünyaya yön vermiş önemli bir devlettir (Çavuş, 2012, s. 29). Selçuklu ve Osmanlı'dan geri kalan Konya ve İstanbul'daki mimari eserler kendi başlarına bir medeniyetin eseri ve yumuşak güç göstergesidir.

Bir ülkenin yumuşak güç kaynaklarından olan kültür, insanların hayatında yüzlerce ya da binlerce yılda meydana gelen bir birikimin sonucudur. Bundan dolayıdır ki "beğenilen, cazibe yaratan ve etkisinde kalınan bir kültürünüz varsa, bunun yumuşak güce dönüşmesi muhtemeldir; aksi takdirde bunu kısa zaman içinde inşa etmek mümkün değildir" (Sancak, 2016, s. 19). Bu bağlamda incelendiğinde, Türkiye'nin zengin bir yumuşak güç potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Her şeyden önce Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla medeniyetlerin beşiği sayılan Mezopotamya havzası içerisinde bulunmaktadır. Bu coğrafyada Antik Yunan, Hitit ve Roma gibi bazı kültürlerin yanında "ağırlıklı olarak temelde dört kültürel etkiden söz edilmektedir ve bunlar Orta Asya merkezli Türk Kültürü, Akdeniz, Karadeniz ve Hint bölgesi eksenli komşu kültürler, İslam ve bu bağlamda İran, Arap Kültürü ve son olarak da Batı kültürüdür" (Sancak, 2016, s. 20). Modernite kavramları bağlamında incelendiğinde, "Türk kültürü, Osmanlı-İslam kültürünün temsil ettiği gelenek ile çağdaşlaşmanın temsil ettiği moderniteyi bünyesinde" başarı ile bütünleştirilmiş bir kimliği öne çıkarmaktadır (Kalin, 2010).

Türk kültürünün izleri, sadece şimdiki Türkiye coğrafyasında değil, eski Osmanlı topraklarında, Kafkaslar'da, Orta Asya ve Balkanlar gibi bölgelerde de hala devam etmektedir. Bugün, Türkiye'de yaşayan insanlar için bile neredeyse unutulmaya yüz tutan gölge oyunu Hacivat ve Karagöz'ün, Tunus gibi eski Osmanlı topraklarında son birkaç yıla kadar Ramazan aylarında oynatıldığı bilinmektedir. Orta Asya ve Kafkasya bölgeleri, Osmanlı toprağı olmamalarına ve senelerce Rusya'nın etkisi altında olmalarına rağmen, bugün hala eski Türk kültür ve geleneklerini güçlü bir şekilde devam ettirmektedir (Sancak, 2016, s. 21). Balkanlar'da halkın üzerinde yemekten müziğe ve çocuklarına verdikleri isimlere varıncaya kadar Türk kültürü etkisi görülmektedir. Bölgedeki Hıristiyan çocuklarda bile Türkçe isimlerle karşılaşılması, Türk kültürünün etkisinin boyutu hakkında bir fikir vermektedir (Sancak, 2016, s. 20-21).

Kültürel değerlerin en önemli unsurlarından biri olan dilin (Güftâ ve Mustafa, 2011, s. 243), bir ülkenin yumuşak gücünün gelişmesinde çok önemli katkıları ol-

maktadır. Dil, kültürü meydana getiren en temel unsur olup, bir kültürü tanımanın ve tanıtanın en doğrudan ve kısa yoludur. Bugün, farklı lehçelerle birlikte dünya genelinde 200 milyondan fazla insanın Türkçe konuştuğu düşünülmektedir (Sancak, 2016, s. 23). Bu sayı, Türkiye'nin yumuşak güç bağlamında büyük bir potansiyele sahip olduğunu işaret etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Türkçe konuşan Orta Asya Cumhuriyetleri ve Balkan ülkeleri gibi ülkelere yönelik TRT AVAZ gibi televizyon kanalları aracılığı ile yayın yaparken, diğer yandan Türkçe konuşulmayan bölge ve ülkelere yönelik de Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar Türkçe ve Türk kültürünün öğrenilmesine imkân sağlayacak kültür merkezleri açmaktadır. Türkiye Maarif okulları, Türkiye Diyanet Vakfı, uluslararası yardım kuruluşları ve Türkiye'den mezun olan binlerce uluslararası öğrenci de Türk dilinin dünyaya yayılmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan diğer unsur ise demokratik bir yönetim sistemi ile yönetilmesidir. Demokratik ülkelerde çeşitliliğe saygı gösterilir ve kimseye belli bir kılık-kıyafet, düşünce ve hayat tarzı empoze edilmez. Her ne kadar Türkiye halkı, Cumhuriyet tarihi boyunca bazı iniş ve çıkışlar yaşamışsa da 2001 ve 2012 yılları arasında insan hakları ve demokratikleşme konusunda olumlu gelişmeler kat edilmiştir (Keyman, 2010, s. 10). "Arap Baharı" ile Orta-doğu halkları otoriter rejimlerine karşı ayaklandıklarında, Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak demokrasi ile yönetiliyor olmasını ve liberal ekonomik bir düzene sahip olmasını referans olarak göstermişlerdir (Kalin, 2011, s. 9-10).

Türkiye'nin diğer ülkelere karşı insani değerlere dayalı ve barışçıl dış politikası, yumuşak gücünün artmasına katkıda bulunmuştur. Türk dış politikasında yumuşak güç kavramı, genel olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) yönetime geldikten sonra konuşulur hale gelmiştir. Ak Parti döneminde eski statükocu ve güvenlik merkezli dış politika paradigmasını geride bırakarak, proaktif, çok boyutlu bir dış politika izlemeye başlamış ve 2007-2011 arasında, Ak Parti'nin ikinci döneminde "düzen kurucu bir aktör" olma iddiası daha belirgin hale gelmiştir (Köse, 2014, s. 34). Bu dönemde bölgedeki sorunları çözmek için birçok ülke ve partiler arasında arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. Suriye ile İsrail, Afganistan ile Pakistan ve ABD-Batı ile İran arasındaki sorunlar ile ciddi şekilde ilgilenip bir çözüme kavuşturmaya çalışılmış ve Türkiye'nin Ermenistan ile olan sorunlu ilişkisini düzeltmeye çalışılmıştır (Çavuş, 2012, s. 32). Bugünlerde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin yurtdışında 260 dış temsilciliği bulunmaktadır. Bunların, 146'si büyükelçilik, 13'ü daimî temsilcilik, 98'si başkonsolosluk, 1'i ticaret ofisi ve 1'i de konsolosluk ajanlığıdır ve coğrafi dağılım bakımından ise 260 dış temsilciliğinden 99'ü Avrupa, 75'u Asya, 50'si Afrika, 32'si Amerika ve 4'ü Okyanusya'dadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 2024 Yılı Performans Programı, 2024: 4).

Türkiye'nin aktif dış politika vizyonu, dünyanın en ücra köşesinde bile sefer düzenleyen THY (Türk Hava Yolları) uçuşları, gittikleri ülkede gönülden faaliyet

gösteren TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı), Türk Kızılayı, AKUT (Arama Kurtarma Derneği) gibi STK'ları (sivil toplum kuruluşları), İHH (İnsani Yardım Vakfı) gibi insani yardım kuruluşları, TRT World gibi uluslararası yayın organları, Yunus Emre Enstitüsü gibi kültürel faaliyetler yürüten kuruluşları, Diriliş Ertuğrul, Kuruluş Osman, Kurtlar Vadisi Pusu ve Aşk-ı Memnu gibi Türk dizileri, en önemlisi Türkiye'ye okumak için gelen binlerce lise ve yükseköğretim çağındaki öğrenciler, Türkiye Bursları programı, ülkelerinde yaşanan zulümden kaçarak gelen binlerce göçmenler ve yurtdışında lise çağındaki öğrencilere eğitim ve öğretim vermeyi kendine vizyon edinen Maarif Vakfı okulları, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadırlar.

Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Göçmenler

Son birkaç yıldır, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlere karşı aşırı derecede bir dezenformasyon yayılmaktadır. Türkiye'de, göçmenlerin Türkiye'nin demografik yapısına, kültürüne ve ekonomisini zarar verdiği iddia edilmektedir. Bir zamanlar Türk halkı tarafından misafir gibi karşılanan göçmenler artık Türkiye'de istenmeyen kişiler haline dönüşmektedirler. Tarihsel olarak incelendiğinde Türk halkı ve yöneticilerinin göçmenlere karşı hiçbir zaman bugünkü kadar karamsar olmadıkları görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti bulunduğu coğrafi konumu, bölge ülkeleri ile olan tarihsel, dini ve kültürel bağı, gelişmekte olan ekonomisi ve insana değer veren dış politikası nedeni ile bölgedeki insanlar için bir umut haline gelmiştir. 1979 yılında, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi, aynı tarihte İran'da devrim ve dolayısı ile rejim değişikliği, 1980 ve 1988 yılları arasında İran ve Irak arasındaki savaş, 1989'de Sovyet Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi, 1990'lı yıllarda Sovyet Birliği'nin dağılması, 1990 ve 2001 yılları arası Afganistan'a devam eden iç savaş, 2010 yılında Ortadoğu coğrafyasında patlak veren "Arap Baharı", 2011 yılından bu yana Suriye'ye devam etmekte olan iç savaş ve son olarak Ağustos 2021 yılında Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi, bölgedeki göç hareketliliğinin önemli nedenlerinden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti genel olarak göç veren bir ülke durumunda iken, 1980'li yıllardan itibaren, göç alan bir ülke haline dönüşmüştür. 12 Eylül Darbesi sonrası, Devlet Başkanı olan Kenan Evren, 1982 yılında, yasa çıkararak, Afganistan'daki savaştan dolayı göç eden beş bin Türk Soylu Afganistan'lı göçmenleri Türk Hava Yolları ile ve resmi şekilde Türkiye'ye getirmişti. Bunlar Adana Havalimanı'nda indiklerinde resmî törenler, çiçekler ile dönemin İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner tarafından özel olarak karşılanmışlardı (Gazte Durum, 2022). Bu insanlar daha sonra Gaziantep, Tokat, Kayseri ve Hatay gibi illerde yerleştirilmiş, orada çiftçilik ve hayvancılık gibi meslekler ile uğraşmışlardı. Bunların çocukları eğitimlerini burada almış; kaymakam, öğretmen, doktor, çiftçi veya iş adamları olarak Türkiye'nin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Bu çalışmanın görüşmesinde katılan ve 1982 yılında Türkiye'ye getirilen Türkiye vatandaşı Afganistan'lı göçmenlerden biri şöyle demektedir;

Biz 1982 yılında getirildiğimizde, Türkiye'deki uyum sürecimiz kolay olsun diye, Afganistan'da yaşadığımız iklim şartları göz önünde bulundurularak Türkiye'nin Tokat, Eskişehir, Aksaray ve Konya gibi farklı şehirlerinde yerleştirmişler. Türk halkı da bizi bağırlarına basmışlar. Bu güzel ülkenin bir vatandaşı olarak gelişmesi için bütün gücümüzle çalışıyoruz. 2020 yılında Kadife sektöründe vergi rekortmeni birincisi bizdendi. Aynı sektörde altıncı ve onuncu da yine Afganistan'lı Türkmen'lerdendi. Karzai döneminde, Afganistan'da az da olsa güvenlik vardı. Dolayısı ile Afganistan halkı ülkelerini terk etmek istemiyorlardı. Hatta Türkiye'den birçok şirketler iş yapmak için oraya gidiyordu. Ben de gitmiştim. Ama son on yıldır güvenlik kötüleşti. İnsanlar can güvenliği korkusundan ülkelerini terk etmeye başladılar. Yoksa, Taliban Kabil'i ele geçirdiğinde insanlar tramvaya biner gibi niye uçağa asılıp canını tehlikeye atsinlar ki?

2011 yılında, Suriye'deki iç savaştan ve ölüm tehlikesinden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli göçmenler de Türkiye'ye sığındıklarında aynı şekilde Türk halkı ve devleti kapılarını ve kucaklarını açtı. Türk halkı kendilerine yakışır şekilde, "kimse mecbur kalmazsa, ülkesini ve yurdunu terk etmez" bilinci ile Suriyeli göçmenleri karşıladılar. Suriye'de çizgi film yönetmenliği yapan Bassam Wardeh, TRT Avaz'ın Muhacir belgeselinde verdiği röportajda Suriye'den göç etme nedenini ve Türkiye'ye gelme hikayesini şu şekilde anlatıyor:

Eşimle birlikte Suriye'de yönetmenlik yapıyorduk. Eşim 23 bölümden oluşan Hareketli Gözyaşları isimli dizide görev alıyordu. Devrim başladığında 12 bölüm yayınlanmıştı. Çocuklarımız özgürlük ve adalet isteği ile gösterilere katıldılar. Güvenlik güçleri onları arıyordu, bu nedenle onları Suriye dışına çıkarmak zorunda kaldık. Biz biraz daha Suriye'de yaşadık, ancak bu bizim için de tehlikeli olmaya başladı. Çünkü rejim çocuklarını kendilerine teslim etmeleri için aileleri rehin alıyordu. Sonunda çocuklar bize ayrılın dedi. Evimizi, işimizi, sevincimizi, yaşamak istediğimiz hayatı ve hatıralarımızı terk edip gelmek zorunda kaldık" (Yıldırım, 2019, s. 141).

Geçici koruma ile Türkiye'de yaşamakta olan ve bu araştırmanın görüşmesinde katılan başka bir Suriyeli göçmen ise ülkesinden ayrılış hikayesini şu şekilde anlatıyor:

El-Bab şehrinde yaşıyorduk. Dört kızım ve bir de oğlum var. 2014 yılında, kocamı Suriye rejimi askerleri tutuklayıp götürdü. Oturduğumuz şehir IŞİD militanları tarafından işgal edilmişti. Hep militanlar tarafından taciz ve rahatsız ediliyorduk. Beni zorla evlendirmeye çalışıyorlardı ve kızlarımın da evlenmesini istiyorlardı. Ülkemde sığınacak kimsem kalmamıştı. Kocamın ailesi vardı. Ama yardım etmiyordu. Benim kendi ailem Türkiye'ye daha önce gelmişlerdi.

Onun için ben de kendimi ve ailemi kurtarmak için Türkiye'ye sığındım. Ben kendim önce tekstil sektöründe çalıştım. Sonra ise bir dernekte temizlikçi olarak işe başladım. Kocamdan hala bir haberim yok. Bazen hapiste öldüğünü söylüyorlar. Türkiye'de bize yardımı dokunan annemdi. O da vefat etti. Ama hayata tutunmaya çalışıyoruz.

1980 yılında, Suriye'de kırk bin insanın katledildiğini gören, yirmi bir yaşındayken on bir sene hapisanede yatan, çocuğunu hapisanede doğuran ve Türkiye'ye sığınan Suriyeli yazar ve düşünür Azize Cellut ülkesini terk ederken hissiyatlarını ise şu şekilde ifade etmektedir:

Suriye'den Türkiye'ye geçtikten sonra, dönüp Suriye'ye baktım. Çocuklarım, anne ne hissediyorsun, diye sordular. Ben de hür hissediyorum, dedim. Türkiye'de kendimi özgür, huzurlu ve mutlu hissediyorum. Allah Türkiye'yi ve halkını korusun. Türkiye hükümetine teşekkür ederiz. Sınırlarını açtı ve bizi ölümden kurtardı. (Yıldırım, 2019, s. 140).

Suriyeli göçmenler Türkiye'ye sığındıklarında, Türk halkı, devleti ve yardım kurumları tarihine ve kültürüne yakışır bir şekilde her biri; genci, yaşlısı, kadını, erkeği ve STK'ları kendilerine sığınanların yardımına koştular. Bassam Wadeh, Suriye'yi terk ettiklerinde önce Lübnan'a ancak daha sonra Türkiye'ye geldiklerini belirtmektedir. Wadeh Türkiye'ye geldiklerinde ilk önce İstanbul'a ve daha sonra Gaziantep'e yerleştiklerini ve orada "güler yüzle karşılandıklarını," "sevgi dolu ve yardımlaşma içinde tertemiz bir toplum" gördüklerini ve "Türkiye'de bulunmaktan dolayı kendilerini mutlu hissettiklerini" ifade etmektedir (Yıldırım, 2019, s. 141).

"Sizler bize asla yük değilsiniz. Siz bizim için şeref ve bereketsiniz"

2012 yılında, dönemin Dışişleri Bakanı olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin Suriyeli mültecilere karşı olan duruşunu "ilkesel" ve "ahlaki" bir duruş olduğunu, ileride bu insanların Türkiye'nin oradaki büyükelçileri olacaklarını ve "çünkü bugünler gerçekten unutulmuyor", şeklinde ifade etmekteydi (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2012). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, Suriyeli göçmenleri "muhacir" ve Türk halkını da "ensar" olarak tanımlamıştı. 2014 yılında, Gaziantep'teki Suriyeli göçmenler ile olan görüşmesinde şöyle diyordu; "Bizler Türkiye olarak yaklaşık dört yıldır sizleri burada misafir etmenin memnuniyeti, sevinci ve haklı gururu içerisindeyiz. Sizler muhacir oldunuz. Mecburiyet içerisinde yurtlarınızı terk ettiniz. Bizler de ensar olduk; sizin için tüm imkanlarımızı seferber ettik. Kim ne derse desin sizler bize asla yük değilsiniz. Siz bizim için şeref ve bereketsiniz" (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2014).

2016 yılına gelindiğinde ise Suriyeli göçmenlerin sayısı katlanarak artmıştı. 2011 yılında, binlerce Suriyeli göçmenlerden söz edilirken, 2016 yıllarına gelindiğinde artık sayıları üç milyona ulaşmıştı. Ürdün ve Lübnan gibi ülkeler Suriyeli göçmenlere karşı “açık kapı” politikasını çoktan bırakmıştı. Birçok ülke, göçmenlere karşı sınırlanmalar getirmişlerdi. Ancak Türkiye ise sözünde durmuş ve göçmenleri bağrına basmıştı. Türkiye, 2012 yılında, Milli Gelir Hasılasının yüzde 0.13’üne tekabül eden, bir milyar doların üzerinde insani yardım bağışında bulunarak dünya çapında en cömert dördüncü ülke unvanını alırken, 2015 yılında, 3.2 milyar dolar insani yardımda bulunarak ve genellikle göçmenler için harçayarak ikinci en cömert ülke unvanını almıştı (Sevin ve Çevik, 2017, s. 399).

Josef Nye ise göçmenlerin ev sahibi ülkelerin yumuşak gücüne katkı sağladığını ifade eder (Nye, 2012). Türkiye’nin Suriye’de müşkül durumda düşen insanlara, daha ilk günden itibaren yardım eli uzatması, bölgedeki ve dünyadaki itibarına olumlu etki etmiştir (Köseoğlu ve Çevikel, 2014). Onlara karşı “açık kapı” politikası izlemesi Türkiye’nin zayıf olduğu anlamına gelmediği gibi, sınırlarını kontrol edebilen güçlü bir ülke olduğu anlamını taşıyarak, Türkiye’nin yumuşak gücüne katkı sağlamıştır (Tolay, 2016). Ayrıca, Türkiye’nin ülkeler arası insani yardım sıralamasında önemli aktörler arasında yer alması, Türk dış politikasında kullanılan bölgesel güç olma söylemini desteklemiş, uluslararası itibarını ve politik sahadaki etkinliğini arttırmak için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir (Köseoğlu ve Çevikel, 2014).

Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Uluslararası Öğrenciler

Tarihsel olarak incelendiğinde Türkiye üniversitelerinde uluslararası öğrencilerin eğitim görmesi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra sayıları çok fazla olmasa da Türkiye üniversitelerinde uluslararası öğrencilerin eğitim gördüğü bilinmektedir (Özoğlu, vd., 2012, s. 3 ve Erken, 2024). Konu ile ilgili ilk kanuni düzenleme Türkiye’de 1983 yılında yapılmıştır (Özoğlu, ve diğerleri, 2012, s. 3-4). Ülkenin ilk planlı uluslararası öğrenci hareketi 1990’lı yıllarda, “Büyük Öğrenci Projesi” adı altında, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından kurulan Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetlerinden öğrenci getirilmesi ile başlamıştır (Erken, 2024). Ak Parti Hükümeti döneminde ise uluslararası öğrenciler ve yumuşak güç konusuna özel bir alaka gösterilmeye başlanmıştır. Dolayısı ile 2010’lı yıllara gelindiğinde Türkiye’deki uluslararası öğrencilerin sayıları ülkenin tarihinde benzeri görülmemiş sayılara ulaşmıştır.

Eğitim ve kültür ülkeler, için en önemli yumuşak güç enstrümanlarındandır (Amirbek ve Ydyrys, 2014, s. 502). Bu konuda ABD, İngiltere, Almanya ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler büyük yatırımlar yapmaktadırlar. Dünya genelinde, 1975 yılında yaklaşık 780 bin uluslararası öğrenci varken, 2012 yılında sayıları 4.5 milyona ve 2021 yılında ise 6.4 milyona ulaşmıştır. 1983 yılında, Türkiye’de ise 5

bin 378 uluslararası öğrenci eğitim görürken, bu sayı 2014 yılında 55 bin civarına ulaşmış (Büyükgöze, 2016, s. 46) ve YÖK'ün güncel bilgilerine göre sayıları şu anda 301 bin 549'a çıkmıştır.

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) uluslararası öğrencilere sağladığı burs ile her sene binlerce başarılı öğrenciyi Türkiye'ye getirmektedir. YTB bursuna başvuran uluslararası öğrenci sayısı 2013 yılında 51 bin kişi iken (Erguvan, 2015, s. 230-231), bu sayı 2022 yılında dünyanın 178 ülkesinden 165 bin başvuruya yükselmiştir (Türkiye Bursları, 2022). Ancak, Türkiye'ye eğitim için gelen uluslararası öğrenciler sadece Türkiye Bursları kapsamında gelmemektedirler. Bunların içerisinde kendi devletlerinin, Türkiye'deki üniversitelerin ve STK'ların sağladıkları burslar ve kendi imkanları ile eğitim gören uluslararası öğrenciler de mevcuttur.

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) da her yıl farklı ülkelerden lise, lisans ve lisansüstü programları için yüzlerce uluslararası öğrenciyi Türkiye'ye getirmektedir. TDV'den yapılan açıklamaya göre, "Diyanet İşleri Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve ilahiyat fakültelerinin iş birliğinde sürdürülen Uluslararası Anadolu İmam Hatip, Uluslararası İlahiyat Lisans ve Uluslararası İlahiyat Lisansüstü programlarına Avrupa, Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan birçok başvuru yapıldı". 2022 yılında, Türkiye'de eğitimlerini almak için TDV'nin sunduğu uluslararası burs programına 102 ülkeden 7 bin 825 öğrencinin başvurduğu ifade edilmektedir. Bunların içerisinde "Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesine 540, Uluslararası İlahiyat Lisans programına 200 ve Uluslararası İlahiyat Lisansüstü programına 80 öğrenci olmak üzere toplamda 820 öğrencinin" Türkiye'ye okumak için getirileceği bildirmişlerdir. Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti II. Başkanı İhsan Açık ise "ülkemizde eğitim gören öğrencilerimiz milletler arasında gönül köprülerinin kurulmasına vesile oluyor. Özellikle Türkiye'nin tanıtımı noktasında gönüllü elçilerimiz olan öğrencilerimiz eğitim çalışmalarının bizler için ne kadar değerli olduğunu da gözler önüne seriyor" şeklinde ifade etmektedir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2022).

Uluslararası öğrencilerin Türkiye'de okumayı seçmelerinin birçok nedeni vardır. Ülkelerinin Türkiye ile tarihi ve coğrafi yakınlığı, Türkiye'deki üniversitelerin akademik kadrosu, sosyal olanaklar, üniversitelerin gelişmiş laboratuvarları, öğrencinin ülkesi ile Türkiye arasındaki diplomatik, ticari, eğitimsel ve kültürel ilişkiler, Türkiye'de ucuz ve kaliteli İngilizce dilinde verilen eğitimler, Türkiye'yi ziyaret eden dostlarının ve akrabalarının tavsiyeleri, Müslüman bir ülke olması, Türk kültürüne ve diline ilgi duyulması ve burs olanakları uluslararası öğrencilerin Türkiye'yi seçmeleri için bazı önemli nedenlerdir (Erguvan, 2015, s. 232) .

Bu araştırmanın görüşmesinde katılan, Afganistan'da üniversiteye giriş sınavı olan Kankor'da derece yapmış bir öğrenci, "benim başka ülkelere gitme şansım vardı. Hatta burs da sağlıyorlardı. Türkiye benim inancıma, kültürüme ve gönlüme yakın bir yer olduğu için burayı seçtim" demektedir. Ayrıca, "Anne ve

babamın da rızasını almak için Türkiye'ye gelmem önemliydi. Çünkü, anne ve babamı diğer ülkelere gitmem için razı edemezdim” diyor. Mehmet Mete'nin yüksek lisans tezi için uluslararası öğrenciler ile yaptığı görüşmede bir öğrenci “Üniversite eğitimimi gelişmiş bir ülkede almak ve bu şekilde farklı tecrübe ve deneyimler edinerek kendimi geliştirmek için Türkiye'yi seçtim” demektedir (Mete, 2020, 58). Filistinli bir uluslararası öğrenci ise Türkiye'ye okumayı seçme sebebi olarak ülkesi ile Türkiye arasındaki tarihi bağı ve ortak değerleri göstermektedir. Öğrenci, “Türkiye çok tarihli bir ülke, tarihini seviyorum. Osmanlı döneminde biz Filistin olarak aynı hüküm altındaydık, o yüzden burayı seviyoruz,” demektedir (Güven ve Alkar, 2022, s. 37).

Uluslararası öğrencilerin Türkiye izlenimleri

Eğitim için gelen başarılı uluslararası öğrencilerden zamanla gittikleri ülkenin kültürünü ve dilini öğrendikten sonra, ülkelerine geri döndüklerinde öğrendikleri bilgilerin yanında misafir ülkenin dilinin ve kültürünün de taşıyıcıları olmaları beklenmektedir (Amirbek, Ydyrys, 2016: 515). Bu öğrenciler, misafir olduğu ülkenin gönül elçileri olarak geri dönmekte ve edindikleri tecrübeleri ve hatıraları kendi ülkesindeki çevresine ve halkına aktarmaktadırlar.

Kayseri'de Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne okumak için gelip, üniversitesini de Türkiye'de bitirdikten sonra ülkesinin resmi kurumlarında uzun süre görev yapan bir Türkiye mezunu Türkiye'deki hatıralarını ve duygularını şöyle anlatmaktadır:

Ben daha 13 yaşındayken lise okumak için Türkiye'ye geldim. Kendi milli marşımızı bilmeden Türkiye'nin İstiklal Marşı'nı ezberledim. Okuldaki hocalarımız bizim için hem anne hem baba oldular. Diğer okul arkadaşlarımız ile beraber bir aile olduk. Derdimiz olduğunda bunları sevdiğimiz hocalarımızla rahatlıkla paylaşabiliyorduk. Lise döneminde dinimizi; dünya, Türk ve İslam tarihini, Türk kültürünü; toplumumuza nasıl faydalı bir insan olabiliriz, farklı düşünce, farklı din ve farklı kültürden insanlarla nasıl bir arada yaşayabiliriz, bize öğrettiler. Kısacası, bizim kimliğimiz burada yoğruldu. Lisans eğitimimi bitirdikten sonra kendi ülkemizin resmi kurumunda göreve başladım. Hala Türk halkının sevinci ile seviniyoruz ve üzüntüleri ile de üzülmüyoruz.

İstanbul Şehir Üniversitesi mezunu olan bir diğer öğrenci ise;

Bizim üniversite hayatımız şahane geçti diyebilirim. Öyle ki üniversitemizde uluslararası ve yerli öğrenciler kardeş gibi olmuşlardı. Benim Türkçem zayıftı. Zaten bütün derslerimiz genellikle İngilizce dilindeydi. Ama Türk arkadaşlarım sayesinde konuşa konuşa Türkçemi geliştirebildim. Türk arkadaşlarımızın da birçoğu İngilizce'yi üniversitemizde öğrenmişlerdi. Ama uluslararası öğrenciler ile konuşarak İngilizce konuşmalarını geliştirebilmişlerdi. Üniversitemizdeki etkinlikler ve Şehir Meydanı programı ile ara sıra bir araya gelebiliyorduk.

Hocalarımız öyle alçak gönüllüydüler ki ders dışında sanki bir arkadaş gibiydiler. Bazen randevu almadan odasına gidip görüşebiliyorduk. Üstelik çay da ismarlıyorlardı. Dersimize giren bazı hocalarımız ile yemekhanede aynı masada oturup yemek yiyor ve onlara sorularımızı sorabiliyorduk. Hem sohbet etmiş hem yemek yemiş oluyorduk. Örneğin, Prof. Dr. Engin Akarlı ve Prof. Dr. Ergun Özbudun hocalarımız bunlardan bazılarıydı. Bunlar, ilmi seviyesi ve babacan tavırları ile bize hep yol gösterici olmuşlardı.

Ankara Üniversitesi Gazetecilik bölümünden mezun olan ve Kosova Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı devlet protokolünde görev yapan Gülşen Bölükbaşı: “Türkiye'nin bizim yüreğimizde çok ayrı bir yeri var. Burada eğitim görmüş olmak bize geleceğin yollarını açtı diyebilirim. Eminim ki burada eğitim gören her mezun, her daim Türkiye'ye olan minnettarlığını kalbinde yaşatacaktır ve bunu hayatlarının tüm süreçlerine de yansıtacaktır. Türkiye ile aramızda her zaman bir gönül bağı var” derken, 2008 yılında Doktora eğitimini Türkiye'de tamamlayan Nijeryalı Türkiye mezunu Mohammed Bawa Gummi ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Ben Türkiye mezunlarının en eski üyelerinden biriyim. 2001'de doktora eğitimi için Türkiye'ye geldim ve 2008 yılında programı tamamladım. Ondan sonra Nijerya'ya döndüm ve enerji sektöründe çalışmaya başladım. Firmamız elektrik sektöründe faaliyet gösteren Türk ortaklı bir firma. Ben aynı zamanda Nijerya'da Türkiye Mezunları Dernek Başkanım. Dolayısıyla Türkiye'de eğitim almak isteyen çoğu öğrenciye yardımcı oluyorum. Türkiye'yi çok seviyorlar, burada okumak için çok çalışıyorlar” (Şenol, 2023).

Üniversite eğitimlerini Türkiye'de alan, ülkelerine döndüklerinde başbakanlık, bakanlık, büyükelçilik gibi farklı üst makamlar da görev yapan birçok Türkiye mezunu vardır. Bu bağlamda Libya eski Başbakanı Muhammed El Manguş, Zanzibar Devlet Başkanı Hüseyin Ali Mwinyi, Somali Savunma Bakanı Abdülkadir Muhammed Nur, Afganistan'ın eski dışişleri bakanı Dr. Rangin Dadfar Spanta ve Makedonya'nın Dış Yatırımlardan Sorumlu Devlet Bakanı olan Çako'dan kısaca bahsetmek gerekir.

Muhammed El Manguş, bugün Türkiye'de lise çağında okumakta olan yüzlerce uluslararası öğrenciler gibi, lise eğitimini Türkiye'de almış ve sonra da 1964 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olarak doğduğu ülkesi olan Libya'ya dönmüş. El Manguş, ülkesine döndükten sonra İskân Bakanlığı, büyükelçilik ve başbakanlık gibi birçok önemli ve kritik görevlerde bulunmuştur. 1973 yılında, Libya'nın İskân Bakanı olarak görev yaparken, Türk inşaat şirketlerinin uluslararası sahada ilk inşaat çalışmalarının başlamasında vesile olmuştur. O tarihte, Libya'nın en büyük limanlarından olan Tripoli Limanı'nın inşası için çok sayıda Asyalı ve Avrupalı inşaat şirketleri başvuru yapmış, El Manguş ise bu projeyi bir “vefa borcu” olarak Türk şirketlerine vermiştir. Ona yöneltilen “teminatları yok, paraları var mı belli değil, bu firmaları neden seçtin?” sorularına ise, “Türklerin teminatı benim.” diyerek cevap vermiştir (En son haber, 2018).

Dr. Hussein Mwinyi, 1985-1991 yılları arasında İslam Kalkınma Bankası bursuyla İstanbul Marmara Üniversitesi'nde okumaya gelmiş, ülkesine döndükten sonra 2000 yılında Tanzanya Parlamentosu'na girmeyi başarmış, 2012-2014 yılları arasında Tanzanya Sağlık Bakanlığı yapmıştır ve 3 Kasım 2020 tarihinden bu yana da Zanzibar'ın sekizinci devlet başkanı olarak görev yapmaktadır. "Kendisini yarı Türk olarak" tanımlayan Dr. Hussein Mwinyi, Türkiye ve Tanzanya arasındaki yakın ilişkilerin gelişmesinde önemli roller oynamıştır (Türkiye Mezunları, 2021). Türkiye'den mezun olup ülkesinde önemli görevde bulunan diğer bir Türkiye mezunu ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümü mezun Abdul Kadir Muhammed Nur'dur. Nur, Ekim 2020 - Aralık 2021 tarihleri arasında Somali Adalet Bakanı ve 26 Aralık 2021 tarihinden bu yana da Somali Savunma Bakanı olarak görev yapmaktadır. Adalet Bakanı olarak atandığında, ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye yapan Nur, "burayı bilen biri olarak bakanlık görevimi aldıktan sonra ilk olarak kendi ikinci evime gitmeye karar verdim ve Türkiye'ye geldim" demektedir (Anadolu Ajansı, 2020).

Türkiye'yi "anavatanı" olarak tanımlayan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) Bölge Devlet Bakanı olan Aydın Maaruf Selim (Star, 2022), Türkiye'nin FETÖ Terör Örgütüne karşı olan mücadelesinde önemli rol oynayan Bosna Hersek Federasyonu Kültür ve Spor Bakanı Salmir Kaplan (Türkiye Mezunları, 2020), yüksek lisans eğitimini Türkiye'de tamamlamış, Afganistan'da dışişleri bakanlığı ve Afganistan Ulusal Güvenlik Danışmanlığı gibi birçok önemli görevlerde bulunan Dr. Rangin Dadfar Spanta, Afganistan'da Çalışma ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığı yapan Sayed Anwar Sadat, Afganistan'da Yüksek Barış Konseyi yardımcılığı yapmış Enayatullah Babur Farahmand, Türkiye ile ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde çaba gösteren Türkiye mezunlarından bazılarıdır.

Bunlardan başka, Türkiye'de eğitimini bitirdikten sonra ülkesine dönen, beş dönem bakanlık ve bir dönem de belediye başkanlığı yapan Ürdün milletvekili Abdurrezzak Tabiştan'tan, 1993 ve 1997 yılları arasında üniversite eğitimini Türkiye'de gördükten sonra ülkesine dönen ve orada 2014 yılından beri Boşnak Ulusal Konseyi'nin meclis üyesi ve "Ras" Şehri Müzesi'nin müdürü olarak görev yapmakta olan Fuad Bacicanin'den, Türkiye mezunu Sudanlı ilk kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olan Vehib İbrahim'den (Yüzbaşıoğlu, 2017), 1998 yılı Türkiye mezunu ve şimdi de Moğolistan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcılığı görevi yürütmekte olan Zulfikar Sarkit'ten, 1969 yılında İstanbul Üniversitesi mezunu, Ürdün Sağlık Bakanı, Ürdün-Türkiye Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanlığı gibi görevler yürüten Yassin Mohammad Al-Husban'tan ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu ve 2022 yılında Bosna Hersek'in Türkiye büyükelçisi olarak atanan Adis Alagiç'ten de bahsetmek mümkündür.

2023 yılı Türkiye Mezunları Forumu'nda konuşan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Altun, "180'nin üzerinde ülkeye yayılan 150 binin üzerinde Türkiye mezunu" olduğunun; bunun, bir taraftan Türkiye'nin yükseköğ-

retim alanında geliştiğinin, nitelikli bir halde geldiğini ve uluslararasılaştığını gösteren bir husus olduğunun ve diğer taraftan da Türkiye'nin artık bir çekim ve cazibe merkezine dönüştüğünün, bölgesel bir güç ve küresel bir oyuncu olduğunun delaletidir" (YTB, 2023) demiştir. 2023 yılında Tanzanya, Zanzibar ve Kenya'da gerçekleşen Türkiye mezunları buluşmalarında, YTB Başkanı Abdullah Eren Türkiye'den mezun uluslararası öğrencilerin dünyanın dört bir yanında farklı görevlerde ülkeler arasındaki ilişkilere somut katkılar sağladıklarını ve "Türkiye'nin yaptığı küresel adalet çağrısına da destek verdiğini" belirtmiştir (Türkiye Mezunları, 2023).

7.3. Göç Politikasına Türkiye'nin Küresel ve Bölgesel Hedefleri Açısından Bakmak

Yumuşak güç kavramı ne kadar ölçülmez bir doğaya sahip olsa da diğer ülkelere nüfuz edebilmek için dünyanın gelişmiş ülkelerinin uzun zamandır ilgi odağı olmuştur. Bu ülkeler göçmenler ve uluslararası öğrencileri bir taraftan teknolojik, mühendislik, ekonomik ve siyasi gelişmeleri için kullanırken, diğer taraftan ise bunlara geleceğin liderleri ve ülkelerinin yurt dışındaki temsilcileri gözü ile bakmışlardır. Dolayısı ile bunları ülkelerinde barındırmışlar, üniversitelerinde okutmuşlar ve bunlar kendi ülkelerine döndüklerinde ise, okudukları ve zor zamanlarında sığındıkları ülkelerin birer gönül elçileri olarak görev yapmışlardır.

Bugün Türkiye'nin zulüm ve ölüm korkusundan kaçan Suriyelilere kapılarını açması ve onlara yardım eli uzatması bir taraftan Türkiye'nin sınır kontrolünü elinde tutan ve güçlü polis ve ordu teşkilatına sahip ve kendine güveni olan bir ülke olarak algılanmasına yardımcı olurken diğer taraftan da Türkiye'nin bölgesel güç olma söylemini desteklemekte, uluslararası itibarını ve politik sahadaki etkinliğini artırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde uluslararası öğrenci hareketliliği cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitse de, Türkiye'nin ilk planlı uluslararası öğrenci hareketi ise 1992 yılında «Büyük Öğrenci Projesi» ile başlatılmıştır. 2012 yılından bu yana ise YTB koordinatörlüğünde «Türkiye Bursları» olarak devam etmektedir. Türkiye mezunları, ülkelere döndükten sonra devlet başkanlığı, bakanlık ve kurum başkanlığı gibi önemli ve kritik görevlerde bulunarak Türk kültürünün ve dilinin yayılmasına önemli rol oynamaktadırlar. Okuduğu ülke ile kendi ülkesi arasında ticari, siyasi ve kültürel bağlar kurarak iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadırlar.

8. Yaklaşım ve Hukuki Çerçeveyi İyileştirme İhtiyacı

Kinda HAWASLI

Geçici koruma altındaki bireylerin mevcut durumu, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve şikayetler nelerdir? Bu sorunlar onları nasıl etkilemektedir? Mevzuatın iyileştirilmesi ve ortaya çıkan sorunların giderilmesi için yapılması gerekenler nelerdir?

Bu bölümde esas olarak ülkedeki yabancı uyruklu bireylerin toplam sayısının yüzde 66'sını oluşturan geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin (Ekonomim, 2023) durumu üzerinden mevcut yasal ve hukuki çerçevenin Türkiye'deki yeni göç gerçekliğine uygunluğu ele alınacaktır. Söz konusu çerçevenin gelişmelere cevap verme kapasitesi ve bütünleşik bir göç politikası ışığında değerlendirilecek ve mevzuatın yenilenmesi için göz önüne alınması gereken öncelikler değerlendirilecektir.

Bu bölüm, ilgili mevzuat ve onun pratikteki etkisine dair değerlendirmelerle odak grup toplantıları kapsamında alandan uzmanlar ve diğer ilgili kişi ve kurum temsilcileriyle yapılan görüşmelerde dile getirilen görüşlerle şekillenmiştir.

8.1. Türkiye'deki Geçici Koruma Sistemi: Mevzuat ve Uygulamaya Dair Tespitler

Bu bölüme şu soruyla başlamak uygun olur: 4 Nisan 2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve buna bağlı olarak 22 Ekim 2014'te Resmî Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin kapsamı nedir ve Türkiye'deki göç yasaları bugünkü haline gelinceye kadar nasıl bir yol izlemiştir? Türkiye ile Avrupa Birliği arasında düzensiz göçle mücadele amacıyla 16 Mart 2013'te imzalanan İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma ile Türkiye ile Avrupa Birliği Zirve Bildirisi'nde imzalan geri kabul ile ilgili mutabakat metni çerçevesinde Türkiye'deki yabancıların, özellikle geçici koruma kimlik belgesi sahiplerinin karşılaştığı yasal sorunlar nelerdir? Bu sorunların ne tür etkileri olmaktadır? Türkiye'nin göç mevzuatının hem ülke hem de yabancılar için faydalı olacak şekilde iyileştirilmesi nasıl mümkün kılınabilir?

Bu sorulara cevap bulmak için raporun bu bölümünde, önce ilgili mevzuatın çerçevesi anlatılacak daha sonra mevzuatın uygulanmasına ilişkin meselelerin tespitine yönelik olarak yapılan görüşmelerin sonuçları irdelenecektir.

Uygulama ile ilgili olarak, odak grup görüşmeleri kapsamında 15 görüşme yapılmış; bunların 7'si Suriyelilerin acil hukuki meselelerini takip eden ve sürekli olarak göç idaresi ve ilgili merkezlerle iletişimde olan göç hukuku alanında çalışan bir hukukçu, ayrıca, biri hukukçu olan iki akademisyen ve insan hakları aktivistleri ile gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, 16 kişiden oluşan iki odak grup toplantısı yapılmıştır. Bu toplantılara geçici koruma kimlik belgesi sahibi, turistik ikamet (oturma) izni olan Suriyeliler ile vatandaşlık alanlar dahil olmak üzere çeşitli Suriyeli gruplardan 6 kadın ve 9 erkek katılmıştır.

Uluslararası Düzenlemelerde Geçici Koruma Kavramı

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 1950 yılında, yedi milyon kişinin yerinden edilmesine yol açan II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle mücadele etmek üzere kuruldu. Cenevre'de, mülteciler için yasal temelleri ve uluslararası sistemi kuran "1951 Mülteci Sözleşmesi" olarak bilinen sözleşmeyi başlattı. Sözleşme dünya çapında en az 145 ülke tarafından imzalandı. Daha sonra sözleşmede değişiklik yapıldı ve 1967'de zamansal ve coğrafi kısıtlamaları kaldıran genel bir protokol onaylandı (UNHCR,1951). Mültecilere yönelik hukuk sistemi; çeşitli koruma modellerini ve bu modellerden kaynaklanan hak ve sorumlulukları ayrıca ev sahibi ülke ile uluslararası toplumun, mültecilerin durumunu sona erdirmek için yükü paylaşma ve kalıcı çözümler bulma konusundaki rolünü içerir.

1981 yılında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi, kitlesel akınlar için yeni kurallar belirleyerek, bu kişilere ırk, din, siyasi görüş, uyruk, menşe ülke veya fiziksel engellilik açısından herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın geçici koruma sağladı. Bu koruma, temel gıda, barınma ve temel sağlık ihtiyaçlarını da içermektedir (UNHCR, 1981).

Bu yeni koruma mekanizması ilk kez Avrupa Birliği'nde "Yugoslav Savaşı" sırasında (1991-2001) uygulandı. Savaş nedeniyle yerinden edilenlerin çoğunluğu sığınma statüsü almaya uygun olmasına rağmen (Orchard & Miller, 2014), bu mekanizma bir yıl süreyle geçici koruma statüsü verilmesini, iki altı aylık süreyle uzatma imkânı ile toplamda en fazla bir yıl uzatılabilmesini hükme bağladı (EUR Council, 2001).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2014 yılında geçici koruma veya ikamet düzenlemelerine (TPSAs) ilişkin yönergeler yayınlayarak (UNHCR,1981), bu düzenlemeleri 1981 Cenevre Sözleşmesi'ne dayanarak uluslararası koruma için bir "araç" olarak kabul etti (Al Ahmad, 2023). Dolayısıyla, geçici koruma sahiplerinin küresel sığınma hukuku kapsamında bireyler olarak kabul edildiği ve

bu hukukun dışında bırakılmadıkları söylenebilir. Bu nedenle, bu grubun “geçici koruma altındaki mülteciler” olarak tanımlanması uygun olur.

Geçici koruma ilkeleri büyük ilgi görmüş, hakkında birçok çalışma ve analiz yapılmış ve çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Tüm ilgi, tartışma ve çalışmalara rağmen, geçici koruma terimi hâlâ belirsizdir ve politikaları ve genel çerçeveleri belirleyen uluslararası kabul görmüş bir tanıma ulaşılmamıştır (Şengül, 2022).

Geçici koruma, uluslararası mülteci sisteminde önerilen kalıcı çözümlerin (gö-nüllü geri dönüş, uyum ve yeniden yerleştirme) uygulanmadaki başarısızlığının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu düzenleme, mültecilerin çıkarları aleyhine ve sadece ev sahibi ülkelerin çıkarlarına odaklanan bir şekilde geliştirilmiştir.

Ayrıca, devletlere mültecilerin hareketlerini kendi çıkarlarına uygun şekilde yönetme imkânı tanır (Şengül, 2022). Aynı zamanda bazı ülkeler tarafından, mültecileri koruma fikrinin meşruiyetini ortadan kaldırılarak politika ve yardım dünyasına taşıma stratejisi izlemek suretiyle Mülteci Sözleşmesinin yükümlülüklerinden kaçma girişimi olarak da değerlendirilen bu düzenleme, söz konusu grubun haklarına dair kalıcı taahhütlerden feragat edip, diğer ülkelerin daha sonra onları yeniden yerleştirme sürecinde kabul etmeleri şartıyla geçici bir misafirlik sunmayı içerir (Fitzpatrick, 2000).

Bununla birlikte geçici koruma, mülteciler için kalıcı çözümler kabul edilene kadar geçici ve istisnai bir cevap sağlaması bakımından önemlidir. Bu koruma, zorla geri göndermeyi önlemiş ve yararlanıcılara asgari insan haklarını sunmuştur (Şengül, 2022). Ancak, aynı zamanda devletleri entegrasyon çabalarını (ikinci çözüm) ihmal etmeye veya bunları asgari düzeyde tutmaya da itmiştir. Çünkü geçici koruma sisteminin özü, nihai çözüm olarak mültecilerin vatanlarına geri dönüşü ya da üçüncü bir ülkede yeniden yerleştirilmesi fikrine odaklanmaktadır (Şengül, 2022). Geçici koruma sisteminin sağladığı asgari koruma standartları arasında, ülkede yasa dışı olarak bulunma nedeniyle cezalandırılmama, temel sivil haklar; gıda, barınma, sağlık hizmetleri ve temel sağlık ihtiyaçları dahil olmak üzere yaşamın temel gereklilikleri; zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmama; ayrımcılığa uğramama, mahkemelere erişim özgürlüğü ve aile bütünlüğüne saygı yer almaktadır. Ancak, bu sistem kimlik belgelerine erişim hakkı, eğitim hakkı veya çalışma hakkı gibi bazı temel haklara değinmemektedir.

Geçici koruma statüsü yalnızca bu yönüyle “güven vermeyen” bir statü olarak da görülüyor. Çünkü ev sahibi ülkeler, geçici korumayı sona erdirebilirler; ki bu da Mülteci Sözleşmesinin ve çoğu yerel mevzuatının belirlediği mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin koşullara aykırıdır. Bu durumda, bu mülteciler yasa dışı konumuna düşebilir ve devletin çıkarlarının değişmesine bağlı olarak takibata maruz kalabilirler (Şengül, 2022).

Geçici koruma ilkesi, asgari düzeyde koruma sağlar ve esas olarak zorla geri göndermeme ilkesine dayanır. Bu ilke, uluslararası hukukun emredici kurallarından biri olarak kabul edilir ve Mülteci Sözleşmesi'ni veya insan hakları belgelerini resmi olarak imzalamamış devletler tarafından bile ihlal edilemez. Buna rağmen, bazı devletler bu ilkeyi dolaylı veya doğrudan yollarla ihlal ederek mültecileri geri göndermiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) de özellikle UNHCR'yi finanse eden devletlerin uygulamalarını kınama konusunda yetersiz kalmıştır (Buxton, 2023).

Geçici koruma, uygulamada en riskli yasal statülerden biri haline gelmiştir. Mültecilere istikrar sağlamazken, aynı zamanda ev sahibi ülkelere mültecileri belirsizlik içinde tutabilme imkânı verip, onları kontrol etme ve doğrudan veya dolaylı olarak geri dönmeye zorlama imkânı sunmakta; bu sebeple için bu sistem devletlere cazip gelen bir sistemdir (Buxton, 2023).

Geçici koruma sistemi altındaki mültecilerin maruz kaldığı haksızlıklardan biri, bu sistemin sağladığı geçici durumun insanların gelecek için plan yapma gücünü yok etmesi ve onları belirsizlik içinde bırakarak gelecek planlarını yapmalarını zorlaştırmasıdır. Bu durum, mahrumiyet deneyimini pekiştirmekte ve onları, potansiyel geri dönüş tehdidi nedeniyle iş, konut veya evlilik ve akrabalık gibi sosyal ilişkiler kurmalarını engellemektedir (Buxton, 2023).

Geçici olma hali, ev sahibi ülkedeki otoritenin sahip olacağı bir kontrol durumunu da yaratır ve mültecileri koruyacak kurumlar ve prosedürlerin eksikliği nedeniyle keyfi uygulamalara yol açar. Ev sahibi devlet, fiili olarak yorumlama yetkisine sahiptir ve yasaların hükümlerini istediği gibi yorumlar. Bu yorumları denetlemenin bir yolu yoktur; çünkü mültecilerin sesleri karar alma süreçlerinden uzaklaştırılmıştır. Ayrıca, bu otoritenin yasaya ne kadar uyduğunu gerektiği gibi değerlendirmek de mümkün değildir. Genellikle uygun denetim ve denge mekanizmaları bulunmadığından, mülteciler keyfi uygulamalardan korunamazlar. Bu durum zorunlu göçmenlerin, iltica işlerini idare eden kurumların nasıl yönetileceği hakkında, politikalara etki etme, bu politikaları yürütenleri ya da iç işlerde karar alıcıları seçme konusunda hiçbir haklarının olmamasındandır. Ayrıca, etkileyebilecek, temsil edebilecek ve katılım sağlayacak siyasi güce sahip alternatif kurumlar da bulunmamaktadır (Buxton, 2023).

Geçici koruma, mülteci korumasının meşruiyetini ortadan kaldırma girişimi olarak eleştirilmiştir; çünkü bu sistem, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin yasal yorumuna tabi kalmak yerine devletin yürütme yetkisi altına alınmıştır (Bastaki, 2018). Geçici koruma programlarından yararlananlar da 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde tanımlanan "mülteciler" kategorisinden farklı kabul edilmiştir. Bu gruba sağlanan koruma, "daha az kalıcı ve daha az cömert" olmuştur. Devletler, bu grubun uyum sağlama süreçlerini genellikle göz ardı etmiş, onların iş piyasasına erişimlerini kısıtlamış ve ekonomik etkilerini sınırlamıştır. Diğer haklarla ilgili politikalar ise ev sahibi ülkelere göre farklılık göstermiştir (Fitzpatrick, 2000).

Türkiye 1951 tarihli sözleşmeyi imzalamış ve sözleşme, 1961 yılında Kurucu Meclis tarafından onaylanmıştır. Ancak sözleşmede belirtilen “coğrafi kısıtlamalar” korunmuştur. Bu durum, Türkiye’nin Avrupa dışındaki ülkelerden gelen mültecilere karşı olan yükümlülüklerini sınırlamıştır. Türkiye, yalnızca Sözleşmenin 33. maddesinde belirtilen zorla geri göndermeme ilkesine ve 35. madde uyarınca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile iş birliği yapma yükümlülüğüne bağlı kalmıştır (Riggs, 2018).

1934 yılında kabul edilen ve yabancıların resmi olarak Türkiye’ye yerleştirilmesi konusunu düzenleyen 2510 sayılı İskân Kanunu (Madde 3)

Türkiye’de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4’üncü maddede yazılı sebepler (Türk kültürüne bağlı olmayanlar, Anarşistler, Casuslar, Göçebe çingeneler, Memleket dışına çıkarılmış olanlar) dışındaki mülteciler, Türkiye’de yerleşmek isterler ve bunu yazı ile buldukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler, öbür mülteciler için vatandaşlık kanunu hükümleri tatbik olunur.

ifadesiyle genel olarak mültecileri, daimî ikamet niyeti olmaksızın zorlayıcı nedenlerle Türkiye’ye gelenler olarak tanımlanıyordu (Bu kanun ilk önce İskân Umum Müdürlüğü tarafından uygulanırken 21 Ekim 1935 tarih ve 2849 sayılı yasayla İçişleri Bakanlığı’ndan (Dahiliye Vekaleti) ayrılarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na (Sihhat ve İctimai Muavenet Vekaleti) bağlanmıştır. Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelmek isteyen, Türk soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olanlar 2510 Sayılı Kanun’a göre, İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmişlerdir.

Sovyetler Birliği’nin ve Doğu Bloğunun dağılmasından sonra 1994 yılında kitlesel akınların ve yabancıların Türkiye’ye bireysel veya grup olarak gelmesine ilişkin usul ve esaslar listesi çıkarılmıştır. Bu tasarruf, Türk hükümetinin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile arasındaki gerilimin ardından mülteci dosyasını Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nden bağımsız olarak yönetme ve sığınma kurallarını daha denetimli bir şekilde düzenlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Riggs, 2018).

2006 yılında yürürlüğe giren 5543 sayılı yeni İskân Kanunu (Madde 4) “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler” tanımlaması ile 2510 sayılı Kanun’un göçmenlerin yerleşim kabul politikasını değiştirmedir.

2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, değişen koşulları göz önüne alarak ilgili mevzuatta yeni tanımlamalar getirmiştir. Avrupalı olmayan mültecilere sınırlı bir koruma biçimi -şartlı mülteci statüsü-tanımlanmıştır (Madde 62). Bu statü, mültecilere Türkiye dışında uzun süreli yerleşim yeri bulunana kadar veya geri dönme imkânı bulana kadar Türkiye’de kalma

hakkı vermektedir. Ayrıca kanun, geri gönderme yasağını belli koşullarda kabul etmiştir (Madde 4).

2011 yılından sonra Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler, BMMYK "mülteci" statüsü almak için başvurma hakkına sahip oldukları gibi (Riggs, 2018), Türk mevzuatına göre "şartlı mülteci" statüsü elde etme hakkına da sahiptiler. 6458 sayılı kanun (Madde 91), geçici korumanın, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmesini hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'ne uygun olarak 28 Nisan 2011 tarihinden sonra Suriye Arap Cumhuriyetinde meydana gelen olaylar sebebiyle kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmıştır (Topal 2015). 6458 sayılı Kanun, geçici koruma altındaki kişilerin takip etmesi gereken kayıt ve belgelendirme işlemleri hakkında kurallar belirlemiş ve geçici koruma sona erene kadar Türkiye'de kalma hakkını açıkça tanımış (Madde 38); geçici koruma yararlanıcılarına geçici koruma merkezlerinde barınma, gıda, sağlık hizmetleri, sosyal yardım, eğitim ve diğer hizmetlere erişim imkânı sunmuştur. Ayrıca, mültecilerin zulüm korkusu yaşadıkları bir ülkeye geri gönderilmesini engelleyen zorla geri göndermeme ilkesini garanti altına almıştır. UNHCR'nin rolü ise üçüncü ülkelere yeniden yerleştirme sürecini tamamlayıcı bir şekilde yönetmekle sınırlı kalmıştır (Riggs, 2018).

Geçici Koruma Kanunu'nun bir değerlendirmesinde, 2015 yılında yayımlanan Göçmen Entegrasyon Politikaları Endeksi (MIPEX) raporu, "Türkiye'deki yasal çerçevenin göçmenlerin entegrasyonunu engellediğini" ve "kısmen uygunsuz" olduğunu vurgulamıştır. Rapora göre, göçmenler "devletin sınırlı haklarını görmekte ve zayıf bir yasal korumadan yararlanmaktadırlar" (Riggs, 2018). Bununla birlikte, MIPEX 2020 raporunda, Türkiye'de yasal statüye sahip olan göçmenlere eğitim, sağlık ve ayrımcılık korumasına ilişkin temel erişim sağlamayı taahhüt ettiği belirtilmektedir.

Türkiye, ilk kapsamlı ayrımcılıkla mücadele kanunu olan 2016 tarihli Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununu kabul etmiştir. Türk eğitim sistemi, başta Suriyeli göçmenler olmak üzere göçmen öğrencileri ve Türkçe öğrenenleri kapsamaya ve desteklemeye başlamıştır. Sağlık hizmetlerinde, belgesiz olanlar da dahil olmak üzere herkes için asgari sağlık hizmeti erişimini garanti ederken, aynı zamanda göçmen hastaların sağlık hizmetlerine erişmeleri için temel bilgi ve destek sağlamaktadır. Son olarak, uluslararası reform eğilimleri takip edilerek, Türk işgücü piyasasına ve Türk vatandaşlığına erişime yönelik sınırlı da olsa iyileştirmeleri yapılmıştır (MIPEX 2020).

Türkiye’de yürürlükteki geçici koruma uygulaması, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişim konusunda ayrıntılı bilgi vermediği ve bu konuyu bakanlıkların bireysel takdirine bıraktıkları için eleştirilmiştir. Bu durum, şehirler ve kasabalar arasında kanun yorumları ve tanımlanan hakların farklı görünmesine ve sosyal hizmetlere erişimde çelişkili uygulamalara yol açabilmektedir.

Geçici Koruma Sistemi, Suriyeli göçmenlerin belirli yerlerde ve sektörlerde çalışma izni alabileceklerini belirtse de çok sınırlı sayıda çalışma izni verilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2023 verilerine göre Türkiye’de çalışma izni verilen 239.835 yabancıнын 108.520’si (yüzde 45,25) Suriyelidir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2023). Ekonomik olarak aktif toplam Suriyeli nüfusa oranla istihdama erişiminin son derece sınırlı kaldığı görülmektedir.

Yakın zamanlara kadar İçişleri Bakanlığı’na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Yabancılar Şubesi, valilikler tarafından yasadışı göçmenlerin yerleştirilmesi ve gerektiğinde sınır dışı edilmelerinden sorumluydular. AB müktesebatına uyum sürecinde bu konudaki kurumsal yapılanma ve yönetsel kapasitenin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (İçduygu 2014). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013 yılında 6458 sayılı Kanun çerçevesinde kuruldu. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesinden sonra merkezi yönetimdeki yeni yapılanmaya uygun olarak 703 sayılı KHK ile genel müdürlüğün kuruluşunu düzenleyen kanun hükmü yürürlükten kaldırıldı ve 15 Temmuz 2018’de yürürlüğe giren 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 158’inci maddesine göre aynı statüde çalışmalarını sürdürdü. Daha sonra, 29 Ekim 2021 tarihinde yürürlüğe giren 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bu kurum “Göç İdaresi Başkanlığı” statüsünde yeniden düzenlendi (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

8.2. Geri Kabul Anlaşması ve Sonrasında Geçici Koruma Politikalarının Şekillenışı

Yürürlükteki Geçici Koruma Yönetmeliği’ne ilişkin olarak aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir:

- Yönetmelik (Madde 5), makul bir süre içinde geçici koruma kimlik belgesi çıkarmaları şartıyla yabancıların yasa dışı giriş veya ikametleri nedeniyle idari para cezasına tabi tutulmayacaklarını belirtilmektedir.

Ancak bu madde, aynı yönetmeliğin 45. maddesindeki başka bir hükümlerle çelişmektedir. Buna göre, “... Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ülkemizden çıkış yapanların veya yapacak olanlar hakkında, giriş yasağına ilişkin hususlar genel hükümlere tabidir” denilerek, Türkiye’den gönüllü veya zorunlu olarak ayrılan geçici koruma sahiplerine mali yaptırım uygulanması ve ayrıca 2 ila 5 yıl arasında Türkiye’ye giriş yasağı getirilmesi söz konusudur. Dolayısıyla,

bu madde, göçmenlerin Türkiye dışına seyahat etme haklarını ellerinden almaktadır.

- Madde 6 (1)'de zorla geri gönderme yasağını açıkça öngören bir hüküm bulunmasına rağmen Madde 6 (2), ilgili mevzuata göre yabancılara yönelik idari işlemleri genel müdürlüğe verme yetkisi tanımaktadır. Ancak bu madde, genel müdürlüğün "... ilgili mevzuata göre ülkemizden gönderilmesi gerektiği halde, birinci fıkra kapsamında ülkemizden gönderilemeyecek yabancılar hakkında idari tedbirler..." uygulamasına imkân vermektedir. Bu madde, göç hukuku konusunda çalışan çevreler tarafından, Göç İdaresi'nin idari veya hukuki bakımdan hata yaparak kuralları ihlal etmiş durumuna düşen kişileri yargıya başvurmadan sınır dışı etmek için başvurduğu madde olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.

- Madde 7(2), geçici korumanın, geçici korumanın yürürlüğe girdiği tarihten önce ülkeye gelen kişileri yani, bu düzenlemelerin kabul edilip yayımlandığı Ekim 2014'ten önce gelenleri kapsamadığını belirtmektedir. Ancak, bu maddenin Türkiye'deki tüm Suriyelilere, özellikle de insani ikamet izni olanlara, uyruk sahibi olmayanları ve uluslararası koruma başvurusunda bulunan göçmenleri kapsayacağına dair diğer yönetmeliklerdeki hükümlere göre geçmişi de kapsayacak şekilde uygulandığı ifade edilmektedir. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2014).

"Geri kabul" anlaşması neyi öngörüyor?

Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü, 2014 yılında Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulü Anlaşması ve anlaşmanın uygun bulunduğu ilişkin 25 Haziran 2014 tarih ve 6547 sayılı Kanun bunun politikalar, yönetmelikler ve uygulamalar üzerindeki etkileri dikkate almadan tartışılmaz.

2013-2015 yılları arasında gerçekleşen büyük ölçekli düzensiz göç dalgası sonucunda, AB'ye mülteci akışını azaltmak ve sorumlulukları paylaşmanın bir yolunu bulmak amacıyla, AB ve Türkiye, 15 Ekim 2015'te ortak bir eylem planı imzaladı. Bu plan, göç krizini üç şekilde ele almayı hedefliyordu: (a) Suriyeli mültecilerin kitlesel akışına yol açan temel nedenlerin ele alınması, (b) Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve ev sahibi toplumların desteklenmesi, (c) AB'ye düzensiz göç akışlarını önlemek için iş birliğinin güçlendirilmesi (European Commission, 2015).

AB, Türkiye'ye mali yardım sağlama ve mültecilerin Türk toplumuna uyumuna yardımcı olmak için hukuki, idari, psikolojik ve ekonomik destek gibi çeşitli türlerde yardım sağlama taahhüdünde bulundu. Buna karşılık, Türkiye'nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun etkin bir şekilde uygulanmasını, mültecilere koruma ve kayıt sağlanmasını ve geçici koruma altındaki Suriyelilerin hizmetlere erişimini destekleyecek politika, mevzuat ve programları taahhüt etmesini gerektiriyordu. Anlaşma ayrıca sınır kontrolünün sağlanması, yasa dışı göçle mücadele ve Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin AB ülkelerine yeniden yerleştirilmesini

• Madde 8 (e), “ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilen” kişilerin geçici koruma kapsamı dışında tutulacağını belirtmektedir. Ancak, milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturma durumlarının nasıl belirleneceği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu çalışma kapsamında görüşülen hukuk destek projesinde çalışan insan hakları aktivistlerinin gözlemlerine göre, bu belirsizlik nedeniyle, bu madde küçük veya büyük bir soruna karışan, polis veya yargıya başvuran, hatta tanık olarak bile bulunan birçok kişinin kamu düzeni ve güvenliği tehdidi baha-nesiyle sınır dışı edilebilmesine neden olmaktadır.

• Aynı bağlamda, Madde 8 (3), şüpheli kişilerin idari tutuklama kararı olmadan sınır dışı edilmeye hazırlık olarak geçici merkezlere gönderilebileceğini belirtmektedir ve bu durum ailelerini de kapsayabilmektedir. Bu madde, yargı yetkisini (özellikle şüpheli durumlarda) uzman mahkemelerden Göç İdaresi Başkanlığı’na devretmekte ve bu kurumun rolünü genişleterek şüpheli kişilerin ailelerini de -herhangi bir suçları olmasa bile- haklarından mahrum ederek sınır dışı etmesine olanak tanımaktadır.

destekleme programlarına ilişkin diğer noktaları da içermekteydi (European Commission, 2015).

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan 18 Mart 2016 tarihli zirve sonucunda düzensiz göçle mücadele amacıyla tarafların belirli konularda mutabakatını içeren bir bildiri yayınlandı. AB’nin bu mutabakat çerçevesinde mülteci krizi konusunda Türkiye’yi mali yönden desteklemesi Türkiye’deki mültecilerin/sığınmacıların/ geçici koruma altındakilerin yaşam kalitelerini ve refahlarını artırmak ve Türkiye’nin mali yükünü azaltmak gibi bir işlev gördüğünü söylemek oldukça zordur. AB’nin asıl amacı Avrupa’ya ulaşmaya çalışan mültecilerin düzensiz göçünün engellenerek, Türkiye’ye bu konuda “düzensiz göçü” barındıran ve Avrupa’ya geçişini engelleyen bir işlev verilmesidir (Altay ve Aslanpay Özdemir 2022).

AB ile Mutabakatın imzalanmasının ardından, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti geçici koruma sistemini daha sıkı bir şekilde uygulamaya koydu. Türkiye, 2016 yılında kara sınırlarını ve deniz limanlarını Suriyelilerin girişine kapattı ve hava yolu ile gelen Suriyelilere vize zorunluluğu getirdi (Relief Web ,2016).

Türkiye 2016 yılında Kuzey Suriye’de sınırları ayrılıkçı gruplardan temizlemek ve “güvenli bölge” olarak adlandırdığı bölgeyi oluşturmak amacıyla askeri operasyonlar başlattı (Köseoğlu, 2019). Aynı zamanda, Türkiye içinde Suriyelilerin hareketine yeni kısıtlamalar getirdi ve geçici koruma belgesi sahiplerinin «seyahat izni» almasını zorunlu kıldı (Erdoğan 2022).

6458 sayılı Kanuna dayalı olarak 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik

• Madde 13 (1), geçici koruma statüsü sona eren ve yeniden Türkiye'ye gelen bir kişinin bireysel olarak tekrar geçici koruma başvurusu yapabileceğini ve başvurusunun bireysel olarak değerlendirileceğini belirtmektedir. Ancak bu değerlendirmenin ne kadar süreceği veya başvurunun sonuçlanmasına kadar kişinin yasal statüsünün ne olacağı konusunda bir açıklama bulunmamaktadır. Buna göre yüzlerce Suriyeli, Türkiye'den ayrıldıktan sonra kendilerine geçici koruma kartı verilmesinin yeniden değerlendirilmesi için "istirham dilekçesi" olarak bilinen başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruların bazıları kabul edilirken, bazıları da özellikle 2020 sonrası olanlar, reddedilmiştir ve çoğu başvurunun sonuçlanması altı aydan fazla sürmüştür. Bu süre zarfında başvuru sahibinin herhangi bir yasal statüsü olmayacaktır. Bu süreci düzenleyen kriterler veya yönetmeliklerde bir açıklık ta söz konusu değildir.

• Madde 16, geçici koruma kapsamındaki kişilerin bireysel uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmeyeceğini belirtmektedir. Bu, geçici koruma iptal edildiğinde ve geçici koruma sahibi kişilerin ülkelerine geri dönemeyecekleri durumda olsa bile onlara başka bir alternatif seçeneğinin olmadığını ifade etmektedir.

• Madde 25 (1) ve Madde 29 (5) gibi bazı maddeler, geçici koruma kimliğinin diğer ikamet izinleriyle aynı hakları vermediğini ve aynı yasal yükümlülükleri getirmediğini belirtmektedir. Geçici koruma kimliği, uzun süreli ikamet veya vatan-

(Madde 5) uyarınca "Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir" hükmü getirildi. Ancak yönetmelik, çalışma iznini tek bir işyerine bağlı kılarak, taşınmayı zorlaştıran kısıtlamalar içeriyordu. Ayrıca, bir iş yerinde çalışan iltica isteğinde bulunan kişi oranının toplam iş gücünün yüzde 10'unu geçemeyeceği belirtiliyordu (Madde 8).

Bunun yanında, çalışma izni başvurularının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yapılması sorumluluğu potansiyel işverene verilmişti (Madde 5).

Avrupa Birliği, Türkiye'de birçok proje ve programı da destekledi. Bu projeler, en savunmasız göçmenlere nakit yardımı sağlamaktan, çocukların eğitim sistemine entegrasyonuna veya mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimini iyileştirmeyi amaçlayan projelere kadar uzanmaktadır. Göçmenler ve yerleşikler arasındaki toplumsal bütünleşmeyi artırmayı hedefleyen programlar veya mültecilerin geçinmelerini destekleyip iş gücü piyasasına girişlerini kolaylaştırmayı amaçlayan projeler de bunlar arasındaydı (Kirişçi, 2021).

2016 yılında yapılan Türkiye-Avrupa Birliği Mutabakatı, Türkiye'nin AB ile sınırlarını kontrol etmesine ve Suriyeli varlığını daha iyi yönetmesine yardımcı oldu. Ancak bu mutabakat, Avrupa Birliği üyesi devletlerde hükümetlerin mültecileri koruma konusundaki uluslararası yükümlülüklerinden kaçınmasına izin verdiği için hukuki açıdan ciddi eleştiriler aldı. Özellikle, bu anlaşma, yeni yasal sistemdeki zayıflıkları ve aksaklıkları dikkate almadı ve bu konuda herhangi bir mekanizma öngörülmedi (Rygiel et al, 2016).

daşlık gibi diğer ikamet türlerine geçiş hakkı sağlamaz ve belirli şartlar yerine getirildiğinde vatandaşlık başvurusu yapılmasına yol açacak çalışma izinlerini almayı da kapsamaz. Bu madde, bu yasal statünün Türkiye'deki diğer yasal statüler arasında en düşük hak derecesine sahip olduğunu ve herhangi bir statü değişikliği imkânı sunmadığını teyit etmektedir.

Uygulama düzeyindeki hukuki sorunlar daha fazladır ve şu şekilde özetlenebilir:

- Geçici koruma yönetmeliği, beşinci bölümde geçici koruma kapsamındaki kişilerin sınır kapılarından giriş anından itibaren geçmesi gereken aşamaları açıklamaktadır. Ancak, yönetmelik kabul edilmeden önce Türkiye'ye giren Suriyelilerin nasıl değerlendirileceğine dair kesin bir açıklama bulunmamaktadır.

Anlaşmanın sonraki yıllarında, belge ve kayıt talepleri arttı ve Suriyelilerden Suriye hükümeti tarafından verilen resmî belgeleri getirmeleri istendi. Bu durum, ilave maddi yükler yarattı ve Suriyelilere yönelik sınır dışı etmelerin artmasına, bazı mahallelerde yabancıların ikametinin kısıtlanmasına yol açtı (Al ahmad, 2023).

Ev sahibi toplum ile Türkiye'deki mülteciler arasındaki ilişkilerde olumsuz anlamda değişiklikler anlamına gelen bazı yeni belirtiler vardı, ancak hükümet politikası bu bağlamda müdahalede bulunmadı. Taraflar arasındaki ilişkinin kabullenmeden rahatsızlığa, ayrımcılığa ve reddetmeye, hedef almaya ve kötü muameleye dönüşmesi özellikle sosyal medya sürekli ve sistematik bir dezenformasyon zemini olarak kullanıldı. Özellikle, Covid-19 pandemisinden sonra, ayrımcı suçların sayısı arttı. Bazı şiddet olayları patlak verdi. Bu sorunlar ve medya manipülasyonlarına karşı hükümetin gereken şekilde müdahale etmediği yönünde eleştiriler dile getirildi (Shaherhawasli & Guvencer, 2021).

- Madde 17(1), yabancıların geçeceği kara sınır kapısını veya karasularını bakanlığın belirleyeceğini belirtmektedir. Buna rağmen, karadan, denizden veya havadan, yasal ya da yasa dışı yollarla, doğrudan Suriye'den veya Lübnan gibi bir ülke üzerinden gelen herkesin geçici koruma kimlik belgesi almasına izin verilmişti.

- Son zamanlarda, Türkiye'de göçmenlerin işlerini takip eden bazı çalışanlar tarafından doğrulanan haberler, Göç İdaresi'nin bazı merkezlerinin hava yolu ile gelen bazı kişilerin kayıtlarını iptal ettiğini bildiriyor ([Rozana, 2024](#)). Bu durum, yasal metnin yeniden uygulanmaya başlanabileceğini ve bu durumun yüz binlerce Suriyelinin kayıtlarını geriye dönük olarak etkileyebileceğini düşündürmektedir.

- Madde 49(2), refakatsiz çocuklara bazı haklar tanımaktadır; bunlardan biri, aileyle doğrudan birleşim hakkıdır. Ancak bu maddenin bazı durumlarda uygulanmadığı belirtilmektedir. Refakatsiz çocuklar, esas olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinesinde barındırılır. Ancak uygun ko-

şullar sağlandığında refakatsiz çocuklar, geçici barınma merkezlerinin ayrı bir bölümünde, Bakanlığın kontrol ve sorumluluğunda Başkanlık ile iş birliği halinde barındırılabilir. Birçok tanıklık, göç dairelerinin, gerekli yasal belgeleri olan bir yetişkin vasi bulunmadıkça refakatsiz hiçbir çocuğu kaydetmeyi kabul etmediğini göstermektedir. Bu durum, bu kesimin, reşit olup kendilerini bu dairede kaydettirebilecekleri yasal yaşa gelene kadar yasa dışı konumda kalmasına neden olabilecektir.

- Madde 31(1), ücretsiz çeviri hizmetlerinin sağlanmasını öngörmektedir, ancak bu hizmetler birçok resmi ve hizmet dairesinde uygulanmamış, gecikmeli ve farklı şekillerde sunulmuştur.
- Madde 33(2), geçici koruma kimlik belgesi sahiplerinin bir dizi yükümlülüğünü belirtmektedir; bunlar arasında ilde ikamet etme, güncel bilgileri bildirme, mülk ve gelir bildirme yer almaktadır. Madde 24 (1), kişilerin Göç İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen illerde ikamet etmelerini zorunlu kılmaktadır. Ancak bu yükümlülük özellikle, başkanlığın belirlediği ilde ikamet etme konusunda tutarsız politikalarla ele alınmıştır; bazen sıkılaştırılmış, bazen gevşetilmiş ve görmezden gelinmiştir, bu da büyük bir karmaşaya neden olmuştur.
- Madde 49 (1), aile birleşimi için başvuru yapılabileceğini belirtmektedir, ancak bu madde geniş çapta uygulanmamış ve belirgin yasal politikalar oluşturulmamıştır. Bu uygulama belirli dönemlerde ve sınırlı ölçekte gerçekleştirilmiş ve 2019'dan sonra uygulaması önemli ölçüde daraltılmıştır.

Öncelikle yapılması gereken bir tespit, Türkiye'de kabul gören geçici koruma yönetmeliğinin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen geçici koruma yönergelerini temel aldığıdır. Ancak yönetmelik farklı şekillerde yorumlanmaya açıktır. Ayrıca, bazı maddelerin uygulanması uzun süre ihmal edilmiş veya göz ardı edilmiştir, ardından bir kafa karışıklığına sebep olacak surette hükümet politikası bu maddelerin sıkı bir şekilde uygulanmasına yönelik olarak değişmiştir. Yönetmelik, Suriyelilerin yerinden edilmesi durumuyla ilgili bazı özel koşulları, örneğin buldukları yerden ayrılırken yasal belgelerin kaybı veya zarar görmesi gibi durumları dikkate almamıştır.

Bir çalışma, Suriyelilere geçici korumanın topluca uygulanmasının çoğu zaman kaotik ve şeffaflıktan yoksun olduğunu (istisnai vatandaşlık verilmesinde olduğu gibi) belirtmektedir. Çalışma, bölgeye dayalı kayıt sisteminin hareket özgürlüğünü nasıl kısıtladığını göstermiştir. Devletin yaklaşımı, dış politika ve iç gerilimler, öngörülemez politikalar değişikliğine yol açmış, bu da güvensiz yaşam koşullarını yoğunlaştırmış, hak ve hizmetlere erişimi azaltmış ve istikrarsızlık durumunu pekiştirmiştir. Bu nedenle, bu sistemin geliştirilmesi, mültecilerin hakları ve korunmalarından başlatılmalı; devletin çıkarlarına odaklanarak mültecilere koşullar ve baskı artırmamalıdır (Basok, 2022).

8.3. Geçici Koruma Altındaki Göçmenlerin Durumu: Alandan Tespitler

Alandaki sorunları bireyler, kurumlar, işverenler ve yatırımcılar düzeyinde olmak üzere ele alabiliriz. Yapılan görüşmeler ve odak grup tartışmaları sırasında, katılımcıların çoğunluğu, esas olarak geçici koruma statüsünün ve onun uygulamasının taşıdığı belirsizliklerle maddelerinin yoruma açık olması nedeniyle bilgi eksikliği ve kafa karışıklığına neden olduğunu belirtmiştir.

Bu belirsizlik, özellikle kanuna ek yönetmelik ve yönergelerle ilgili olarak daha belirgindir. Bu mevzuat genellikle kamuya duyurulmadığı ve yayınlanmadığı algısı mevcuttur. Şeffaflığın ve bilgi paylaşımının yeterli olmayışı nedeniyle, göç politikalarındaki değişikliklerin, ancak uygulamaya geçtikten ve birçok vaka ile karşılaşıldıktan sonra öğrenildiği dile getirilmektedir.

Geçici koruma statüsünde olanların kendileri ile ilgili hukuki belirsizlik ya da şeffaflığın olmayışı yanında; uluslararası hukukun kendilerine sağladığı adalete erişim hakkı çerçevesinde (ICJ 2021) haklarını savunmak üzere yargıya erişim konusunda sorunlar olduğu görüşmeciler tarafından ifade edilmektedir. Kişisel geçici koruma kimlik belgelerine yaklaşık 80 farklı “kod” eklenmiştir ve bu kodların bazıları hakkında ilgili kişiler ancak çok geç bilgi sahibi olabilmıştır. Kodların varlığı, ikamet belirleme kodu hariç, hak sahiplerine bildirilmemektedir. Suriyeliler bu kodların varlığından genellikle tesadüfen haberdar olabilmekte veya zamanında öğrenemedikleri için hukuki işlemlerle ansızın karşılaşabilmektedirler.

Bu kodların verilmesinde güvenlik kaygıları ön plandadır. Bazı kodlar, şüphe edilen durumun gerçek olup olmadığına ilişkin kesin bir delil olmaksızın iltisaka, terör örgütleri veya yasa dışı faaliyetlerle olası bağlantılar konusunda şüphelere dayanmaktadır. Bu durum, kod sahiplerini ani tutuklamalarla karşı karşıya bırakmakta ve çoğu kez bu iddiaları gözden geçirme veya reddetme fırsatı bulamayı da beraberinde getirmektedir.

Hukuki destek alanında çalışan aktivistlerle ve Türkiye’deki Suriyelilerin durumunu iyileştirmeye çalışan kişilerle yapılan görüşmeler, birçok durumda hukuki çözüm bulunamadığını göstermektedir. “2024’ün ilk yarısında 1700’den fazla hukuki vaka aldık. Bu vakaların %40’ı için bir çözüm bulunamıyor ve mevcut hukuki yollarla durumlarını düzeltmek mümkün değil” diyor, Türkiye’de göçmenlere hukuki koruma sağlamaya yönelik bir projenin yöneticisi. Bu durum mevzuattan veya uygulamadan kaynaklanabilmektedir. Bu sebeple Suriyelilerin bir kesimi iki zor seçenекle karşı karşıya kalmaktadır: ya Türkiye’de yasa dışı olarak kalmak ya da daha zor bir seçenек olan yurt dışına gitmek. İkinci seçeneğin zorluğu Suriyelileri kabul eden sınırlı sayıda ülkenin olmasından ve yüksek seyahat ve yerleşme maliyetlerinden kaynaklanıyor.

Bu sorunlara bir başka örnek olarak, aile üyelerinden birinin (baba veya anne) farklı bir yasal statüye sahip olmasıdır. Bazen bir kişi insani ikamet izmine sahip

olabilirken, diğer aile üyeleri geçici koruma statüsünde de olabilmektedir. Bu tür durumda, kimi zaman katı uygulama yaklaşımı ve örneğin ikametlerin yenilenmesinin reddedilmesi eğilimi nedeniyle, bu kişinin ikamet izni yenilenmediğinde ailenin yeni bir yasal statüye geçmesi mümkün olmamaktadır. Söz konusu kişiler, ret bildirim tarihinden itibaren 10 gün içinde Türkiye'den ayrılmak zorundadır. Ancak özellikle Suriyeliler için yeni bir vize almak zor olduğu için Türkiye'den ayrılmaları halinde Türkiye'ye geri dönmek de zorlaşmaktadır. Ayrıca, turistik ikamet izni için yeniden başvurmak da zordur, bu da aile birliğinin bozulmasına yol açmaktadır.

Geçici Koruma Kanununun, mevcut sorunları çözmeyi amaçlayan bir inceleme veya geliştirme sürecinde olduğu bildirilmektedir. Görüştüğümüz uzmanlar ve konu hakkında bilgi sahibi olan kişiler, mevcut durumun daha fazla sıkılaştırma ve kısıtlamalar yönünde değiştiğini ve göçmenlerin sorunlarını çözmek yerine daha da karmaşık hale getirdiğini belirtmişlerdir. Görüşmelerde, Suriyeli aktivistler ve akademisyenler gibi birçok tarafın, geçici koruma yasasını iyileştirmek ve mevcut sorunlara çözüm önerileri sunmak amacıyla raporlar ve çalışmalar hazırladıklarını, ancak Göç İdaresi'nin bu girişimlere yanıtının tatmin edici olmadığını vurgulanmıştır. Göç İdaresi kademeli iyileştirme ve değişiklikler yapacağını belirtmektedir; ancak bu vaatler "kamuoyunu kışkırtmamak" adına ve iç siyasi koşullara, özellikle de seçim dönemi gerekliliklerine uyum sağlamak amacıyla ertelenmiş ya da daha yavaş bir şekilde uygulandığı gözlemlenmiştir. Tekrarlanan bu ertelemeler ve vaatler siyasi çekişmelerin ve seçimlerin durmaksızın devam ettiği bir ortamda oyalama politikasına dönüşme riski taşımaktadır.

Mevzuatın Yorumlanmasındaki Farklılıklar ve Uygulanma Sorunu

Geçici Koruma Kanunu Göç İdaresi'ne geniş yetkiler tanımış ve maddeleri yoruma açık bırakmıştır. Bu durum, yasal maddelerin farklı makam ve merciler tarafından farklı yorumlanmasına yol açmış ve Suriyelilerle yapılan görüşmelerde bu durum "memurların keyfi tutumu" olarak ifade edilmiştir. Bu görüşmelerde aynı kurumda çalışan bir memurun işlemleri yorumladığı belli sebeplerden dolayı durdururken, başka bir memur aynı işlemi tamamladığı ve bu durum sık sık yaşandığı ifade edilmiştir.

Göç İdaresi'ndeki memurlar geçici koruma durumunu sonlandırma ve sınır dışı etme gibi geniş yetkilere sahiptir, ve bu geniş yetkilerin kötüye kullanımına açıktır. Şikâyet ve itiraz mekanizmalarının olmaması, bazı Suriyelilerin, işlerini kolaylaştırmak veya sorunlarını çözmek için aracılar ve simsarlar kullanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu uygulamaların azaltılması, memurların ve Göç İdaresi'nin yetkilerinin açık bir şekilde tanımlandığı bazı düzenlemelerle mümkün olacaktır. Türkiye'de göçmenlere hukuki koruma sağlamaya yönelik bir projenin yöneticisi, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Geçici Koruma Kanunu, mültecilerin hak ve sorumluluklarını netleştirse de göç idaresindeki memurlara kanunu yorumlama imkanının yanında geniş yetkiler vermiştir. Örneğin, bir memur G87 kodunu -milli güvenlik veya kamu düzeni tehdidiyle ilgili bir kod- yabancıнын durumu net olarak araştırılmaksızın uygulayabilir. Geçici Koruma Kanunu’nun 8. maddesi, bu koda sahip kimlik sahibinin sınır dışı edilmesini haklı çıkarır.”

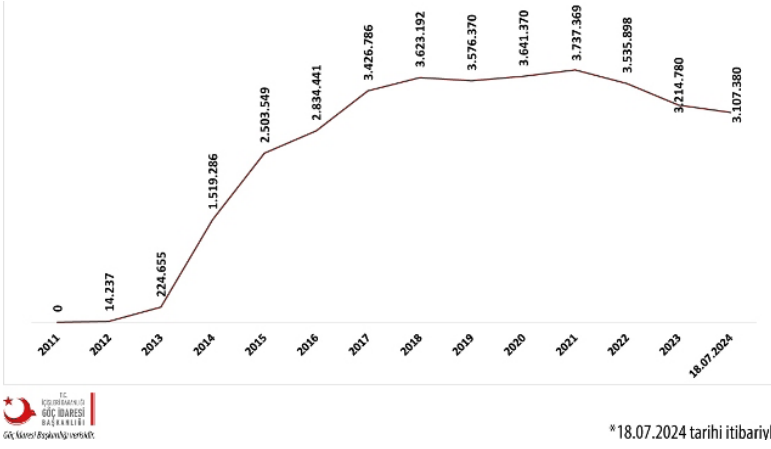
Yetki sorununun yanı sıra, Göç İdaresi’ndeki bazı memurların kötü muamelesine ilişkin şikayetler de tekrarlanmaktadır. Özellikle, bazı hizmet birimleri veya geri gönderme merkezlerinde, bazı memurlar müracaatçıların haklarını bilmemelelerinden faydalanarak, onlara bazı hizmetleri vermedikleri veya onları yönlendirerek “gönüllü geri dönüş” talebini imzalamaya ikna ettikleri yönünde iddialar dile getirilmektedir.

Suriyelilere ve Yabancılara Yönelik Değişken Tutum ve Davranışlar

Türkiye’de göçmenlere yönelik olarak uygulanan politikalar, özellikle geçici koruma altında olanlar için yeterine istikrarlı olmadı. Bazı hukuki ihlaller söz konusu olduğunda hatalar düzeltilip giderilirken, bazen de aşırı derecede sıkılaşılarak, seyahat izni ihlali gibi bazı idari ihlallerde bulunanların Suriye’ye geri gönderilmesine kadar vardığı ileri sürülmektedir.

2016-2018 yılları arasında, Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmanın ardından, geçici koruma kartlarının verilmesi, ihlallerin düzeltilmesi, aile birleşimi taleplerinin kabulü ve kısmi olarak çalışma izinlerinin verilmesi gibi konularda açık ve kolaylaştırıcı politikalar gözlemlendi. Hükümet, illerinde ikamet etmeyenleri takibe aldı ve bu durum, çoğu Türkiye ilinde Suriyeli sayısının belirgin şekilde azalmasına yol açtı (Shaherhawasli & Guvencer, 2021). Ancak, daha sonra Türk hükümeti daha hoşgörülü politikalar izledi ve statü belirsizliği yaşayan birçok kişinin durumlarını düzeltmelerine izin verdi, bu nedenle Suriyelilerin sayısı 2022’nin başına kadar tekrar arttı. 2022’nin başlarında ise sıkılaştırma politikalarına geri dönüldü ve 2023-2024 yıllarında bu sıkılaştırma politikası zirvesine ulaştı, bu yıllarda Suriyelilerin sayısı en düşük seviyesine indi. Örneğin, 2017 Aralık ayı itibarıyla 3,42 milyon geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı, Aralık Aralık 2021’de 3,73 milyon ile en yüksek sayıya ulaşmıştır. Daha sonra tedricen azalan sayı Haziran 2024’te 3,10 milyona inmiştir.

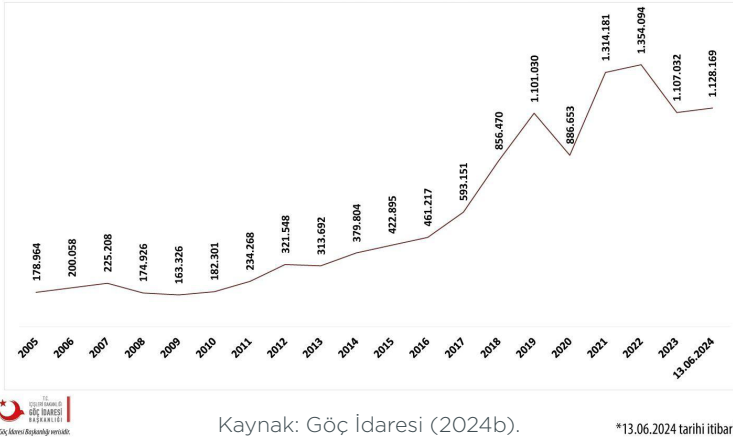
Şekil 8.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler
<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Bu değişken tutum ve davranışlar sadece geçici koruma kartı sahiplerine yönelik değildir, aynı zamanda turistik, öğrenci ve çalışma izinleri gibi diğer oturma izinlerine sahip olanlar da 2023'ten itibaren katı uygulamalarla karşılaştılar. 2016 yılından itibaren yabancıları kabul etme konusunda açık kapı politikası benimseyen Türkiye'de farklı oturma izinleri türlerine sahip yabancıların sayısı 2022 yılına kadar yüzde 200 oranında arttı. Ancak, 2022 yılından itibaren bu sayılar tekrar düşüşe geçti (Bakınız Şekil 2).

Şekil 8.2. Türkiye'de ikamet izni (tüm farklı çeşitleri ile) sahibi yabancıların sayısı.

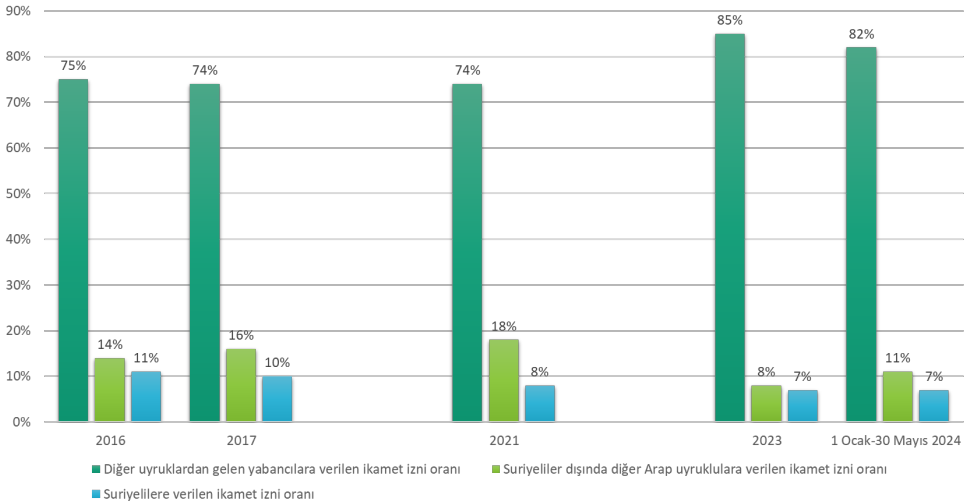
**İKAMET İZNI İLE ÜLKEMİZDE BULUNAN YABANCILARIN
YILLARA GÖRE DAĞILIMI**

Kaynak: Göç İdaresi (2024b).

Yayınlanan detaylı rakamlara baktığımızda, geçici koruma dışında başka oturma izni türlerine sahip Suriyelilerin sayısında ve Arap uyrukluların sayısında azalma gözlemlenirken, diğer uyruklara sahip kişilerin sayısında artış olduğu görülmektedir. 'Şekil 3', Suriyelilerin sayısının yüzde 36'dan fazla azaldığını göstermektedir. Oturma izni sahibi Suriyeliler, turistik ikamet izni sahibidirler ve uzun yıllardır Türkiye'de yerleşiktirler. Yabancılar Kanunu'nun 42-45. maddelerine göre uzun dönem ikamet izni almaya hak kazanmışlardır (Göç İdaresi, 2024c). Bu araştırma kapsamında hukuk bürolarına ait bir dizi yayının incelenmesi sonucunda bu kişiler tarafından yapılan başvuruların çoğunun, yasal şartları karşılamalarına rağmen, herhangi bir sebep belirtilmeden reddedildiği görülmektedir. Bu durum, kamu görevlilerinin kişisel tutum ve davranışlarından ziyade değişen bir hükümet politikasını akla getirmektedir.

Şekil 8.3. Türkiye'deki yabancılar arasında ikamet sahibi (turistik, öğrenci, aile vs.) olanların oranları.

Kaynak: Göç İdaresi, (2016, 2021, 2023, 2024b)

Önceki rakamlar, Türk hükümetinin Arap ülkelerinin vatandaşlarına yönelik politikasının değiştiği ve Arap uyruklu yabancılar karşı kamoyu baskısı ve artan gerilime yanıt olarak Arap uyruklu yabancıların sayısını azaltmaya yöneldiğine dair iddiaları akla getirmektedir. Arap kökenli yabancılar son zamanlarda işlemlerinde engeller ve zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını söylemektedirler. Bu durum, mülteci hakları savunucusu ve aktivist bir görüşmeci tarafından "Türk hükümetinin Suriyeli mültecilere yönelik politikasının hangi yönde ilerleyeceği bilinmiyor; düzenleme ve uyum mu, yoksa dışlama ve sınır dışı etme yolunda mı ilerleyecek?" diye ifade edilmiştir Genel olarak yabancıların, özelde ise Suriyelilerin Türkiye'deki

durumunu düzenleyen mevzuatın ve özellikle uygulamanın istikrarlı veya sabit olmadığını, saydam bir yasal çerçeveye dayanmadığını akla getirmektedir. Bu vaziyetin, karar alıcıların durumuna, iç siyasi gelişimlere, bazı parti liderlerinin açıklamalarına ve seçim dönemlerine göre değişiklik gösterdiği dile getirilmiştir.

Seyahatin izne tabi olması ve mahalle kısıtlamaları

Bazı uygulamalar Suriyeli göçmenleri haklarından mahrum etti. Bunların başında “seyahat izni” ve “yabancıların oturmasına bazı mahallelerin kısıtlanması” geliyor. Bu politikalar güvenlik amaçları ve yabancıların yerleşim yoğunluğunun seyreltilmesi gibi amaçlarla bazen haklı görülebilirken, sadece hükümetin çıkarlarını gözetip bireylerin haklarını ve bu kararlardan olumsuz etkilenmelerini dikate almadan, onlara zarar vererek ve bürokratik zorluklarla sömürüye maruz bıraktığı dile getirilmektedir.

Bazı mahallelerin yabancıların ikametine kapatılması politikası, yabancılar ve göçmenlere büyük bir sorun yaratmıştır. Çünkü Türk halkının içinde yabancılar ev ve gayrimenkul kiraya vermek istememe genel eğiliminin bulunması nedeniyle, yabancıları belirli mahallelerde ve Türklerin fazla rağbet etmedikleri yeni inşa edilen sitelerde yaşamaya mecbur bıraktı. Ayrıca, bu kısıtlama kararı yabancılar sunulan kiralık konut arzının azalmasına sebep olmuştur, bu durumdan faydalanarak ev sahiplerinin yabancıların artan talebi nedeniyle kiralara yükseldiği iddiaları bulunmaktadır.

Bu kısıtlamalar, İstanbul'da göçmen haklarıyla ilgili bir aktivist tarafından şöyle eleştirilmektedir:

Suriyeli mültecilere karşı bazı ayrımcı politikalar, Türk Anayasası'nın maddelerine aykırı bir şekilde uygulanmıştır. Örneğin, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, anayasanın altıncı maddesi ile çelişmektedir. Türk Anayasası'nda Türk vatandaşlarının veya başkalarının seyahat ve ikamet özgürlüğünü kısıtlayan hiçbir şey yoktur. Türk topraklarındaki herkes için eğitim hakkı gibi bazı anayasal haklar mevcut olduğuna göre, anayasanın kısıtlamadığı sürece bazı hakların bazı gruplar için kısıtlanması kabul edilemez.

Uygulamalarda çifte standartların yanı sıra, anlaşılması zor bir bürokratik tıkanıklık da ortaya çıkmıştır. Örneğin, veri güncelleme için randevu almanın çok uzun zaman alabileceği, bir memurun bu güncelleme işlemini reddedip başvurandan ek belgeler isteyip yeni bir randevu almasını isteyebileceği ve böylece başvuranın birkaç ay daha beklemesinin gerekebileceği durumların yaşandığı yaygın olarak dile getirilmektedir. İkamet adresinin doğrulanması, mevcut yasal durumun ve hakların korunması veya düzeltilmesi için gerekli ancak sorunlu bir işlem haline gelmiştir. Örneğin, başvuran kişinin adına bir fatura istenmekte, ancak kişinin kaydında bir sorun varsa abonelik açıp fatura alıp getirmesi mümkün olamayabilmektedir.

İkamet kaydının doğrulanması sorunu – birçok gözlemcinin belirttiğine göre – binlerce Suriyeli geçici koruma sahibinin kayıtlarının bir anda dondurulması için bir bahane haline gelmiştir. Göçmenlere defalarca toplu mesajlar gönderilerek ikamet kaydının iptal edildiği belirtilmiş ve sahiplerinden Göç İdaresi'ne başvurarak bilgilerini güncellemeleri istenmiştir. Bu durum, binlerce ailenin kayıtlarını düzeltmek ve aktifleştirmek için uzun bürokratik işlemlerle uğraşmasına neden olmuştur. Birçok kişi bazı bürokratik sorunları kolaylaştırmaya yardımcı olacak araçlar bulamaması dolayısıyla bu işlemleri başaramamış ve yasal statüsü olan bir göçmen konumundan, yasal statüsü olmayan bir kaçak göçmen konumuna düşmüştür.

Göç İdaresi, bu tekrarlanan işlemi, Suriyelilerin yurtdışına gitmedikleri ve Türkiye'de hala bulduklarını teyit etmek için bir kanıt gerekliliği olarak gerekçelendirmektedir. Bununla birlikte, bu yöntemle ilgili birçok sorun yaşandığı göçmenlerce dile getirilmelidir. Öncelikle bu mesajların rastgele gönderildikleri yönünde bir kanı yaygındır. Bu kanı temelsiz değildir. Örneğin, yakın zamanda bu işlemi tamamlayıp adres kaydını doğrulayan kişilere, ya da polis tarafından adres kaydını sorgulanıp doğrulananlara ve istisnai vatandaşlık almış kişilere bile bu mesajlar gönderilmektedir. Ayrıca, bu iptaller, evde yaşayan tüm aile üyelerini etkilemekte ve bu aileleri yasal bir koruma olmaksızın ve veri güncelleme randevusu almak için beklerken sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Syria TV, 2022).

Yapılan görüşmelerde, yakın zamanda yürürlüğe konulan ayrımcı uygulamalardan biri de, geçici koruma kimlik belgesi sahiplerine haftalık parmak izi verme zorunluluğunun getirilmesidir. Bu politika başlangıçta, özellikle başka bir ilde ikamet eden veya Avrupa'ya yasa dışı yollardan gitmeye çalışanlara karşı uygulanmaktaydı. Ancak bu uygulama daha geniş bir kitleye uygulanmaya başlanmış ve bu konu ile ilgili olarak da yeterli bilgi verilmemiştir. Buradan doğan sorunu İstanbul'da bir mülteci hakları savunucusu şöyle özetlemektedir:

Geçici koruma kartı sahiplerine haftalık parmak izi verme zorunluluğu getirilmesi, sahiplerinin buldukları illerde kalmasını sağlamak için etkili bir yöntem değildir. Ayrıca, sınırlı imkanlara sahip ve kalabalık göç Göç idaresi şubelerinde haftalık parmak izi verme zorunluluğu, daha fazla karmaşıklığa yol açmaktadır. Tam süre boyunca parmak izi verip son parmak izi verdikleri anda sınır dışı edildiklerinde büyük bir şaşkınlık yaşayan kişilerin vakaları da gözlemledik. Bu durum, diğer kişileri bu uygulamadan kaçınmaya itmiştir.

Aile Birleşimi ve yasal süreçle ilgili sorunlar

Aile birleşimi, geçici koruma kanununda belirtilen bir hak olarak kabul edilmiştir ve kanunun uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda bu hak zaman zaman kullanılmış ve birçok aile bundan faydalanmıştır. Ancak, hükümet politikalarının değişmesiyle birlikte bu hak üzerinde birçok kısıtlama ve sıkılaştırma getirilmiştir.

Aile birleşimi bendinin altında iki çeşit birleştirme bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye dışında yaşayan aile bireylerinin birleştirilmesidir. Bu konu, YUKK'nda (Madde 78 ve 95) mümkün olduğunda aile bütünlüğünün korunmasına ilişkin genel yaklaşım tanımlanmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliğinde (Madde 49) ise "Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye'de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir" denilmektedir. Bu hak veya imkân olup, bir süre uygulanmış, ardından birkaç yıl önce tamamen durdurulmuştur. İkincisi ise Türkiye içinde yaşayan aile bireylerinin birleştirilmesidir (YUKK Madde 34 ve devamı). ise bazı illerde kimlik verilmesine kısıtlamalar getirilmesi sonucunda diğer aile üyelerinin başka illerden kimlik kartları almak zorunda kalmaları sebebiyle kullanılamayan bir imkânı ifade etmekte olup, yeni ortaya çıkan bir sorundur.

Bu politikalar, ailenin aynı ilde yeniden birleştirilmesi konusunda karışıklık ve zorluklara yol açmıştır. Bu işlem için özel belgelerin sunulması gerekmekte olup, bu sürecin başarıya ulaşması, çoğu kez objektif kurallara bağlı olmak yerine uygulayıcı memurun yaklaşımına yaklaşıma bağlı olmakla eleştirilmektedir.

Bu sorun, özellikle kimlik kartları farklı illerde olan yeni evliliklerde veya Suriye'de muhalefet bölgelerinde evlenip Türkiye'de evliliklerini kaydetmemiş olanlarda belirgin hale gelmiştir. Bu durumda, aile birleşimi için bu evliliğin resmi belgelerle kanıtlanması gerekmektedir. İstanbul'da Suriyeli göçmenlerin haklarını koruma ve savunma programından sorumlu bir yetkili, bu duruma dair görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

Önceki politikalar bu durumda daha hoşgörülüydü ve çiftin Suriye hükümeti tarafından kontrol edilen bölgelerde ikamet eden bir avukat veya akrabaya vekalet verip oradan vekaleten aldıkları evlilik cüzdanı kabul ediyordu, Ancak bazı ihlaller politikaların değişmesine sebep olmuştur, ve eşlerin kendileri çıkarttıkları evlilik cüzdanı sunmadıkça aile birleşimi reddedilmeye başlanmıştır. Bu durum birçok ailenin bir kısır döngü içinde yaşamasına neden olmuş ve genellikle eşlerden biri (çoğunlukla kadın) kayıtlı olmadığı bir ilde düzensiz bir şekilde ikamet etmelerine sebep olmuştur.

Öte yandan, bu belgelerin istenmesi, bazı düzenlemelerde boşluklar olduğunu göstermektedir, Zira istenen resmî belgeler, Esad Rejimi kontrolünden çıkmış bölgelerden gelen ve yaşanan katliamlardan dolayı artık Suriye devletinden belge temin edemeyecek durumda olan ailelerden talep edilebilmektedir. Ailelerin bu belgeleri elde etmek için Esad Rejimine yüksek meblağlar ödemeleri gerekmekte ve yönetmelikler bu durumları göz önünde bulundurmamaktadır.

Yaşanan sorunlar eşlerden birinin herhangi bir yasal statüye sahip olmadığı durumlarda daha da karmaşık hale gelmektedir. Her ne kadar aile birleşimi kapsamında kanun, eş/eşler ve çocuklar için koruma öngörse de, yeni kimlik belgelerinin verilmesinin durdurulması, eşlerden birinin ve sonradan doğan çocukların süresiz olarak yasal olmayan bir durumda kalmasına yol açabilmektedir. Bu durumda, eşlerden hiçbiri herhangi bir resmi kuruma başvurmaya veya durumlarını düzeltmeye cesaret edememektedir. Bunu yapacak olursa sınır dışı edilebileceği korkusu taşımaktadırlar.

Çalışma hayatındaki düzenlemelerle ilgili sorunlar

Türkiye’de bulunan Suriyeli iş gücünün sayısının 940 bin ile 1,2 milyon kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir (Erdoğan, 2019; ILO, 2020). Bu kişilerin çoğu onlar Türkiye’ye gelmeden önce de var olan kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. Suriyeliler, esasen işe ihtiyaç duydukları ve bu ekonomi onlara istihdam fırsatları sunduğu için bu sektörde çalışmayı tercih etmektedir. Suriyelilerin bu pazara girişi, onlara ayakları üzerinde durma fırsatı vermiş, devletten aldıkları mali yardıma olan ihtiyaçlarını azaltmış ve Türk ekonomisine katkı oranlarını artırmıştır (Erdoğan, 2019).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2023 verilerine göre çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 109 bine yakındır. Geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısının yaklaşık 4 milyon olduğu ve bu nüfusun yüzde 47’sinin 0-18 yaşında olduğu düşünülürse çocuk işçiliğinin kayıt dışı sektörde yaygın olduğu açıktır (Dikkaya ve Dinçer, 2023, 194). Bu konudaki verilerin sağlıklı olmayışı istismarı artırırken alınması gereken önlemleri de zorlaştırmaktadır. Öte yandan, ekonomik olarak aktif nüfus içerisinde Suriyeli kadın istihdamı yalnızca 6398’dir. Özellikle kadınların çalışma hayatına erişiminde zorluklar olduğu ve kayıt dışı çalışmaya yönlendirmeleri söz konusudur. Depremden etkilenen illerden üniversiteli bir kız öğrenci, bu durumu: “Geçici korumam olmasına ve Türkçeyi çok iyi bilmeme rağmen Suriye vatandaşı olduğum için işe alımlarda sıkıntı yaşıyorum ve çoğu kez işe alınmıyorum. Çünkü işverenler Suriyeliler için çalışma izni çıkaramayacaklarını düşünüyor ya da iddia ediyorlar” şeklinde açıklamaktadır.

Çalışma izinlerinin çıkarılması konusundaki sorunlar, bireyler, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve yatırımcılar ile yapılan tüm görüşmelerde belirgin bir şekilde tekrarlanmıştır. Özellikle fabrika ve atölyeleri hedef alan sıkı denetimler ve çalışma izni olmadan çalışanlara yönelik mali ihlaller, para cezaları ve sınır dışı edilmeye varan idari ve mali müeyyideler getiren katı politikalarla işçilerin yasal statülerini düzeltmemelerine sebep olmuştur. Öte yandan mevcut durum işçileri işveren tarafından istismar riskiyle karşı karşıya bırakmıştır; zira birçok işçi, işverenin çalışma izni çıkarmayı kabul etmesi karşılığında sigorta primlerinin bir kısmını kendisi ödemeyi tercih etmek zorunda kalmıştır.

Diğer yandan, çalışma izni çıkarılması, çalışanın kimlik kartını aldığı il ile bağlantılıdır. Hükümet, 2019'dan sonra diğer illerde çalışma izni çıkarılması konusunda kolaylıklar sağlamış ve bazı Türk kuruluşları, Avrupalı kuruluşlar ile ortaklaşa projeler yürütmüştür. Bu kapsamda işverenlerin çalışma izni çıkarmalarında yardımcı olunmuş ve sigorta primleri altı ay boyunca bu kuruluşlar tarafından ödenmiştir. Ancak bu konudaki uygulamanın 2023'te sıkılaştırıldığı ve diğer illerden çalışma izni taleplerinin reddedildiği yönünde eleştiriler de vardır. Gaziantep'te geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma haklarını güçlendirme projesinin yöneticisi ve aynı zamanda hukukçu olan bir kişinin izlenimi de bu yöndedir: "Geçici koruma altındakilere çalışma izni çıkarılmasını kolaylaştıran bir proje üzerinde çalışıyoruz ve son zamanlarda kimlik kartını aldığı ilden farklı bir ilde iş teklifi alan kişiler için yaptığımız tüm çalışma izni başvurularının reddedildiğini fark ettik."

Bazı görüşmelerde, belediyenin ihlal olmadığından emin olmak için düzenli olarak yaptığı denetimlerin yanı sıra Suriyelilerin iş yerlerine yönelik özel bir ilave denetim olduğu da şikayet edilen konular arasındadır. Bu yöndeki ifadelere göre, belediyenin rutin denetimlerine ek olarak, bazı belediyeler zaman zaman ek denetimler yaparak, sahiplerini zora sokmak ve baskı altına almak amacıyla keyfi tedbirler uygulamaktadır. Geçici Koruma sahibi bir bilgisayar tamircisi,

Esenyurt'taki bir mahallede Suriyeli dükkanlar belediye tarafından keyfi bir denetime tabi tutuldu ve 10 dükkân, sahipleri önceden uyarılmadan ve durumların düzeltilmesine mühlet tanınmadan kırmızı mühürle kapatıldı. Dükkân sahiplerine, eksik belgeler nedeniyle kapatıldıkları söylenmesine rağmen bu belgeler belirtilmedi. Bir hafta sonra belediye, meslek icra belgesi almaları şartıyla dükkanların açılmasına izin verdi, ancak belediye bu belgeyi Suriyelilere vermeyi reddediyor.

Avukatların ve Yasal Mercilerin Yabancılar ve Mültecilerle İlgili Konularda Tecrübe Eksikliği

YUKK Türkiye'de yeni yasalar arasında yer almakta olup, öncelikle hukukçular tarafından dahi anlaşılmasında sorunlar yaşanmakta ve bu yasaları iyi bilen yasal kurumların eksikliği söz konusu olabilmektedir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlere ve yabancılarla yasal hizmetler sunmayı amaçlayan bir koruma programı sorumlusu, mevzuat konusunda uzman avukatlara ulaşmakta zorluk yaşadıklarını, bu konuda uzmanlaşmış birkaç hukuk bürosuyla halinde olmalarına rağmen bu sorunu aşamadıklarını belirtmiştir. Türkiye'de göçmenlere yasal koruma sağlamakla ilgilenen bu kişi, durumu şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

Bize birçok yasal sorun ulaştı ve bu sorunlar yanlış yasal müdahale nedeniyle büyüdü. Sorun şu ki, Türkiye’de yasa, avukatın hatasından dolayı davacıyı korumuyor. Eğer avukat hata yaparsa, davacı bu hatanın sonuçlarını üstlenir. Bunun yanı sıra, yabancılar hukuku birçok avukat için karmaşık ve yenidir. Ticaret hukuku veya medeni kanun konularında olduğu kadar yeterli deneyime sahip değiller.

Buna ek olarak, mahkemeye başvurmak ve bir avukat tutmak için ortalama 3000 dolara mal olan büyük miktarlarda paraya ihtiyaç vardır. Çoğu Suriyelinin aldığı ve genellikle asgari ücreti bile geçmeyen maaş oranlarına kıyasla, genellikle dolar üzerinden istenen ücretler yüksektir (Shaherhawasli, 2021). Ayrıca, davanın sonuçlanması için gereken süre de kolay öngörülebilir olmayınca, durumun etkisi de daha fazla olabilmektedir.

Barolar Birliği, maddi gücü olmayanlar için ücretsiz bir avukat tutma imkânı sağlasa da, avukat seçimi Baro’nun kurası ile yapılmakta, bu duruma da avukatın yabancılar hukuku konusunda bilgili olup olmaması sorunu gündeme getirmektedir. Bunun yanı sıra, birçok Suriyeli bu haklarla ilgili yeterli bilgi sahibi olamamakta veya Baro ile çalışmaktan çekinmektedir.

Ayrıca, yine sıklıkla dile getirilen bir diğer sorun da mevzuata göre verilen 7 günlük itiraz süresinin, göçmenin ailesiyle iletişim kurması veya bir avukat tutup işlemlere başlaması için yeterli olmadığıdır. Çoğu zaman, yedi gün dolmadan önce sınır dışı etme kararı hemen uygulanmakta ve bu durumda yasal itiraz hakkının bir değeri kalmamaktadır.

Yargının yeterli koruma sağlayamadığı yönündeki iddialar

Yasal sorunların ve sınır dışı edilme durumlarına karşı birçok Suriyelinin mağduriyetlerini gidermek amacıyla yargıya başvurmasının yeterli olmadığı yönündeki kanaatler sıklıkla dile getirilmektedir. Göç İdaresi’nin geçici koruma altındaki bireyler lehine verilen mahkeme kararlarına uymadığı yönündeki eleştiriler de bu kapsamdadır. Bazı hallerde idarenin, geçici koruma kartlarını iade etme sürecini net bir sebep göstermeksizin uzun süre ertelediği ve sahiplerini belirsiz bir durumda bıraktığı dile getirilmektedir. İstanbul’da mültecilere yasal koruma sağlamakla ilgilenen bir projenin müdürü, bu konudaki gözlemini şöyle açıklamaktadır:

Bu yıl İstanbul’dan bize 8 farklı vaka geldi, bu kişilerin mahkemeden sınır dışı işleminin iptaline ve kimlik kayıtlarının yeniden aktif hale getirilmesi gerektiğine dair en az bir yıl önce alınmış kararlar vardı. Ancak Göç İdaresi karar karşısında bir şey yapmadı. Durumu yetkililere ilettiğimizde başlangıçta reddettiler, sonra bu durumu itiraf ettiler ve Göç İdaresi’nin bu vakaları yeniden değerlendirme hakkı olduğunu belirttiler.

Mahkemeden sınır dışı kararının iptali ve geçici koruma kaydının yeniden aktif hale getirilmesine dair bir karar alınması, kişinin polis devriyeleri tarafından sınır dışı edilmesine karşı koruma sağlamalıdır. Ancak bu karar, yeniden sınır dışı edilmemeyi garanti altına almadığı ve bazı vakalarda mahkeme kararına rağmen kişilerin tekrar Suriye'ye sınır dışı edildiğini de dile getirilmektedir. Ayrıca, mahkemeden karar almanın bazen yıllarca sürebileceği, bunun da bireyin uzun süre yasal statüsüyle ilgili bir belirsizlik içinde kalmasına yol açtığı da sahada dile getirilen şikayetler arasındadır. Bir mülteci hakları savunucusu, "Anayasa Mahkemesi'nin bir göçmenin sınır dışı edilmesinin iptaline⁸ ve geçici koruma kaydının yeniden aktif hale getirilmesine dair verdiği karar 3 yıl sürdü, bu, kimlik sahibini beklemekten vazgeçiren ve daha hızlı çözümler bulmaya çalışmaya iten uzun bir süre" olarak değerlendirmektedir.

Artan Geri Gönderme, Yasal Statü İptali ve Yasa Dışı Göç Oranları

Göç İdaresi'nin geçici koruma statüsü altındaki Suriyelileri Suriye'nin Kuzeyindeki güvenli bölgelere zorla geri gönderdiğini sürekli olarak reddetmesine (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a) ve bu uygulamanın tamamen gönüllü geri dönüş kapsamında gerçekleştiğini belirtmesine rağmen, birçok rapor (HRW, 2022; Urfa Postası, 2023; Gazete Duvar, 2023; Faruk, 2024) ile bu alanda çalışan hukukçular ve çalışanların ifadeleri, geri dönüşlerin çoğunun zor ve tehdit altında veya uzun süre geri gönderme merkezlerinde tutularak psikolojik baskı altında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararı, idarenin gönüllü geri dönüşe dair açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını hükme bağlamaktadır (Özipek-Yılmaz, 2024).

Geri gönderme merkezlerinde gözetim altında tutulan kişilerin ve aileleri veya avukatlarıyla iletişim kurmalarına izin verilmediği yönündeki iddialar da bu kapsamdadır. Türkiye'de göçmenlerin hukuki korunmasını sağlamakla ilgili bir proje müdürü, bu durumu, "Çalışmalarımız sırasında, zorla veya hile ile 'gönüllü geri dönüş' belgeleri imzalatılarak geri gönderilenlerin sayısının, resmi sınırdışı kararı ile geri gönderilenlerden çok daha fazla olduğunu gördük" şeklinde dile getirmektedir.

Bu yöndeki şikayetler sadece geçici koruma sahipleriyle sınırlı kalmamış olup, aynı zamanda turistik veya öğrenci ikamet izni sahipleri ile diğer milletlerden birçok kişinin (Bianet, 2023) de rastgele sınır dışı edilmesine ilişkin haber ve şikayetleri de kapsamaktadır. Bu yöndeki iddialara göre Suriye'nin, ihlallerde bulunanların, basit sorunları olanların; polis merkezlerine şikâyet, trafik cezası hatta tanıklık ya da hata nedeniyle giren tüm kişilerin gönderildiği yer haline gelmiştir.

8 - Anayasa Mahkemesi Kararı, A.S.I.A. VE DİĞERLERİ BAŞVURUSU Başvuru Numarası: 2018/11825; Karar Tarihi: 6/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/11825>

Düzensiz göç denetimleri, ailelerinin kendilerine ne olduğunu bilmeden kendileriyle irtibatın koptuğu çok sayıda gencin kaybolması vakalarına sebep olduğu, bunun yanı sıra geçimini sağlayan kalmayan ailelerin dağılmasına neden olduğu da dile getirilen sorunlar arasındadır. Bu ailelerin daha sonra birçok sorunla karşı karşıya kaldığı, örneğin kadının seyahat etmesine izin veren bir belgesi olmadığı için kocasına ulaşamadığı gibi kira sözleşmelerini de feshedemediği, faturaları ve banka hesaplarını, telefon hatlarını vb. kapatamadığı gibi şikayetler de bunlar arasındadır. Bu gibi sebeplerle, sınır dışı edilen birçok kişinin yasa dışı yollarla yeniden Türkiye'ye girmenin yollarını aradığı ifade edilmiştir.

İstikrarsızlık durumu nedeniyle, Suriyelilerin Türkiye dışında Avrupa, Mısır veya diğer bazı seçeneklere yönelen düzenli ve düzensiz göç oranlarının arttığı, bu durumun Türk vatandaşlığına geçmiş bazı Suriyelilerin yanı sıra genç kesimleri, nitelik ve yeterliliklere sahip olanları ve yatırım sahiplerini de içerdiği dile getirilmektedir. Gaziantep'te lisanslı bir Suriyeli insani yardım kuruluşunun başkanı, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

COVID-19 salgınından sonra üst üste üçüncü kez Gaziantep'ten özellikle Avrupa ülkelerine kitlesel olarak Suriyeli yeteneklerin göçü tekrarlandı. Son aylarda çevremde 100 kişinin yurtdışına gittiğini saydım. Bu yetenekli fertlerin yitirilmesi, insani yardım alanında çalışan kuruluşları ve Türkiye'deki Suriyeli toplumu açıkça etkileyecek.

Kayıtlı olmadığı ilde çalışma durumundan kaynaklanan sorunlar

Temel geçim kaynaklarını temin etmeye yarayacak bir iş bulma ihtiyacı, birçok Suriyeliyi kayıtlı oldukları illerden başka illere taşınmaya itmiştir. Sonraki dönemlerde bu insanlardan ilk kayıtlı oldukları ile dönmeleri istendiğinde, işini ve düzenini kurduğu şehirden ayrılamamış ve bir dizi hakkı kullanamayacak duruma gelmişler, örneğin çocuklarını yaşadıkları ilde okula yazdırmamışlardır.

Bu durum bazen onları araçlara başvurmaya ve onlar tarafından yanlış yönlendirmeye maruz bırakmıştır. Depremzedeler açısından bu sorun daha ağır biçimde yaşanmıştır. Bu durumu bir gözlemci şöyle ifade etmektedir:

Depremzedeler, ikamet adreslerini doğrulama sorunları yaşadılar ve bu da kimlik kayıtlarını etkiledi. Özellikle Hatay bölgesindeki İtfaiye kampı ve Rami kampında kalanlar, hasar gören evlerin yıkılmasının ardından eski kayıtlarını kaybettiler ve maddi imkansızlıklar ve oturmaya uygun evlerin azlığı nedeniyle yeni evler kiralayamadılar. Dolayısıyla kimlik kayıtları donduruldu ve kamplardaki durumlarına uygun çözümler olmadığı için hizmetlerden yararlanma imkanından da mahrum kaldılar.

Geçici koruma statüsünün uygulamasından kaynaklanan sorunlar, sağlık, eğitim ve iş gibi temel hizmetlere erişimde de zayıflığa neden olmuştur. Geçici koruma kaydında herhangi bir yasal sorun veya kod bulunması, bu sorunun çözülmesine kadar, ki bu genellikle birkaç ay sürebilir, sahibini ve ailesini bu temel hizmetlerden mahrum bırakmaya yeter bir sebeptir.

Öte yandan, bazı hizmet birimlerinde kimi çalışanların takındığı dışlanma ve ayrımcılık da yaygın şikâyet konuları arasındadır. Doktorun veya öğretmenin kendisiyle ilgilenmeyi reddetmesi veya dili tam olarak bilmemek gibi bahanelerle düşük kaliteli hizmet sunması, geçici koruma sahibinin hizmete erişimini engelleyici bir etki yapmıştır.

İrkçilik ve ayrımcılık vakalarını cezalandıran yasalar gereği gibi uygulanmaması sorunu nedeniyle, Arap uyruklu öğrencilerin, okullarda belirgin bir ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları da sıkça dile getirilen şikâyetler arasındadır. Bu şikâyet, en fazla Suriyelilere yönelik tutumlarla ilgili olarak dile getirilmiştir. Görüşmeler, bazı öğretmenlerin yabancı öğrencileri sınıflarına kabul etmeyi reddettiği veya kötü davrandığı vakaların varlığını ortaya koymuştur. Bu durumda, aileler çocuklarının kaliteli eğitim alma hakkını güvence altına alacak herhangi bir çözüm yolu bulamamış, kendi bildikleri çarelere başvurarak sorunlardan uzak durmaya ve bazı haklarından vazgeçmeye çalışmışlardır. Aileler ya zulmü ve ayrımcılığı kabul etmek ya özel okullara gitmek ya da tamamen okulu bırakmak gibi seçeneklerle karşı karşıya kalmışlardır. İstanbul'da görüştüğümüz Türk vatandaşı olan Filistinli akademisyen ve üç çocuk annesi bir kadın, okullara dair gözlemini şöyle ifade etmektedir:

Beşten fazla Türk okulundaki deneyimlerime dayanarak, yabancılara karşı ayrımcılık gördüm. Tercih edilen yabancılar, Avrupalı görünümlü olanlardı, Arap kökenli yabancılar ise ihmal edildi ve üstten bakıldı. Hatta Türk vatandaşlığına sahip olanlar bile, Türkçeleri çok iyi derecede olsa dahi, bu kişilere karşı ayrımcılık ve hazımsızlık devam etti.

Bazı okul yönetimlerinin, dil zayıflığı da dahil olmak üzere çeşitli gerekçelerle bazı yabancı öğrencileri okuldan çıkardıkları (Depremden etkilenen ilden gelen öğrenci velisi bir anne, ilkokul ikinci sınıf öğrencisi olan ve kızının dil yetersizliği ve etkileşim eksikliği bahanesiyle okul müdürü tarafından okuldan uzaklaştırıldığını ve kaydının silindiğini belirtmiştir), "kontenjan olmadığı" gerekçesiyle ikamet ettikleri yere yakın okullara kabul etmeyi reddettikleri veya okula başı başı altında bir miktar para alarak kayıtlarını değiştirmeyi kabul ettikleri ve bu duruma itiraz edecek bir mekanizmanın da bulunmadığı dile getirilmektedir.

Bazı okullardaki ayrımcı uygulamalar akran zorbalığına sebep olduğu ve çoğu durumda fiziksel zarar vermeye varan bu hedef almayla başa çıkacak etkili bir mekanizmanın işlemediği de dile getirilmiştir. Öğrencilerin ve ailelerinin bu durum karşısında şiddete başvuran öğrencinin ailesinin ya da polisin tutumundan çekinerek şikâyet edemedikleri de dile getirilen sorunlar arasındadır.

Yasal ve Ekonomik Kırılganlık Oranlarının Artması

Geçici koruma altındaki kişilerin durumları yıllar içinde hem hukuki hem de ekonomik kırılganlıklarını artıracak şekilde değişmiştir. İç politikadaki değişikliklerin göçmenlere yansımaları, kamu görevlilerinin denetimindeki eksiklikler ve yabancılara yönelik etkili itiraz yollarının olmaması, özellikle geçici koruma altındaki kişileri, geri gönderilme korkusuyla yasal haklarını aramamaya iterek onları istismara açık hale getirmiştir.

Suriyelilerin imzaladığı kira sözleşmeleri, bu durumun en belirgin örneğidir. Birçok ev sahibi, kira bedellerinde ani artışlar yaparak yüzde 200'e varan zamlar uygulamış ve kiracıları ya bu artışa razı olmaya ya da evden çıkmaya zorlamıştır. Bazı durumlarda ev sahipleri, kira bedelinin nakit olarak ödenmesini isteyerek fatura veya kanıt sunmaktan kaçınmışlardır. Bu durum, devletin belirlediği sınırlamaları aşan artışların kanıtlanmasını engellemek amacıyla yapılmıştır ve ev sahipleri, kiracıların yabancı olmasından ve "kapalı mahalle uygulaması" dolayısıyla artan ev ihtiyacını kötüye kullanmışlardır. Yapılan birçok görüşme ev sahiplerinin, kiracılarını yüksek kira artışları ödemeye zorladığını doğrulamaktadır. Görüşmelerden birinde, bir kiracının ev sahibi ve ailesi tarafından sopalarla saldırıya uğradığı ve evi boşaltmaya zorlandığı belirtilmiştir. Polis, bu durumda oldukça olumsuz bir tavır sergilemiş ve anlaşmazlık, kiracının kira bedelini yüzde 100 artırmayı kabul etmesiyle son bulmuştur.

Suriyelilerin verilerinin sızdırılması, bu bilgilerin yasa dışı işlerde kullanılmasına neden olmuştur. Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Suriyelilerin geçici koruma altında bulunanların, haberi olmadan adlarına kayıtlı telefon hatlarının çıkarıldığı birçok vaka belgelemiştir. Telefon şirketlerinin acenteleri, Suriyelilerin yasal durumlarının hassaslığını ve mahkemelere şikâyette bulunma korkularını kullanarak bu hatları satmış ve bu hatlar yasa dışı veya suç faaliyetlerinde kullanılmıştır. Sonuç olarak, birçok Suriyeli yasal sorunlarla karşılaşmış ve işin içinde olmadıkları halde bu hatların suçlarda kullanılmasından dolayı gözaltına alınmış veya sınır dışı edilmiştir. Mağdurlar, telefon şirketleriyle iletişime geçerek bu numaraların iptal edilmesini ve onayları olmadan açılma şeklinin araştırılmasını talep etmişlerdir, ancak şikayetlerinin yeterince dikkate alınmadığı bildirilmiştir (UMHD, 2023).

Ekonomik kırılganlık açısından ise Suriyelilerin yer değiştirmesi, mültecilerin rutin yaşam rollerini ve becerilerini yerine getirme yeteneklerini ve katılımlarını azaltmıştır. Birçoğu önceki mesleklerinde çalışmamakta, eski veya yeni iş piyasalarına erişim sağlayamamaktadır (Altuntaş, 2021).

Birçok Türk işveren tarafından yapılan açıklamalarda, yerleşiklerin çalışmak istemediği bazı mesleklerde artan bir ihtiyaç ve Suriyeli işçilere olan talep dile getirilmiştir (Dünya Gazetesi, 2023; Sözcü, 2024; Sabah, 2023; NTV, 2024b; DHA, 2024). Ancak başka bir ilden çalışma izni alma sorunu, seyahat izni meselesi ve sıkı denetim kampanyaları hem Türk işverenin hem de Suriyeli işçinin bu ihtiyaç-

tan faydalanmasını engellemiş ve yasaları ihlal etmeleri durumunda kendilerini tehlikeye maruz bırakmıştır.

Türkiye'de Suriyeli kadınlar tarafından başlatılan projeleri izleme ve takip etme girişimleri, mevcut lisanslı projelerin çoğunun turistik ikamet izni sahipleri tarafından yürütüldüğünü göstermiştir. Bu durum, banka hesapları açmayı ve seyahat etmeyi kolaylaştırmıştır. Ayrıca, bu grup ekonomik olarak daha iyi durumda olan veya yüksek nitelikli kişilerdir (Örneğin, gıda, eğitim, sanat ve organizasyon alanında beceri sahibi kişiler).

Diğer yandan, geçici koruma kartı sahipleri tarafından evden aile olarak yönetilen geleneksel ev yapımı yemek projeleri gibi çok sınırlı sayıda proje bulunmaktadır. Bu projelerin izlenmesi ve detaylarının bilinmesi zordur, çünkü bu işlerin yasal bir çerçeveye sahip olmaması nedeniyle yöneticiler, ifşa edilme ve sorgulanma kaygısıyla bilgi vermemektedir. Ancak, bu tür işler birçok aileyi geçindirmiş ve onlara geçim kaynağı sağlamıştır.

Depremden etkilenen Suriyeliler en kırılgan gruplardan biri olmuştur (Shaherhawasli, 2023). Birçoğu yeterli yardım alamamış, başka bölgelere taşınmak zorunda kalmış ve resmî belgelerini kaybettikleri için yasal durumları bir süre belirsiz kalmıştır. Yeni kimlik belgeleri ancak bir buçuk yıl sonra ve belirli illerde verilmiştir. Bu süre zarfında, kendilerine her üç ayda bir yenilenen seyahat izinleri verilerek işlemleri yürütülmüştür.

9. Yedi Yılın Ardından Aynı Olguya Yeniden Bakmak

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Yedi yıl önce, 25 Nisan 2017 tarihinde UTESAV bünyesinde “Sığınmacılar ve Ekonomi” başlıklı bir çalıştay düzenlenmiş ve sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkilerini çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştı. Söz konusu çalıştayın ürünü olarak ortaya çıkan “Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi başlıklı raporda, göç meselesinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi bakımından bütüncül bir fotoğraf oluşturmak için atılması gereken adımlara yer verilmişti.

Acaba o günden bugüne neler değişti? O gün dile getirilen ve bir göç hafızasını da ifade etmesi bakımından uygulamanın yakın geçmişine de işaret eden bu önerilerden hangileri hayata aktarıldı, hangileri hala bütünlüklü bir göç politikası için bekliyor?

Aşağıda yedi yıl öne yapılan çalıştayda dile getirilen öneriler ve bugünkü durum yer alıyor.

Aradan geçen yedi yıl içinde neyin değişip neyin değişmediğine bakmak, bütünlüklü bir politika açısından bir mesafe alıp almadığımızı anlamayı da kolaylaştıracaktır. Bu karşılaştırmayı somut ve spesifik düzenleme önerileri üzerinden yapmak, aynı karşılaştırmayı genel siyasa önerileri üzerinden yapmaktan daha net bir görüntü verecektir. Bu karşılaştırma, aynı zamanda bugün atılması gereken adımlara dair bir hafızayı da ifade ediyor.

9.1. UTESAV’ın 2017 Çalıştay Raporundaki Tespit ve Öneriler

UTESAV 2017: Genel değerlendirme ve siyasa önerileri

Suriye’deki siyasi durumun ne yöne evrileceğinin öngörülemediği bir ortamda, bu ülkeden gelen sığınmacıların kalıcı oldukları gerçeğinden hareket ederek siyasa üretmek gerekir.

Sığınmacılarla ilgili meselelerde gündelik siyasi mülahazaların ötesinde, makul bir yaklaşımla insan onuruna yaraşır bir iletişim dilinin egemen olması için kolektif bir çaba sergilenmelidir.

Bu çerçevede siyaset makamına, iktidara ve muhalefete, sivil topluma ve kanaat önderlerine düşen çok boyutlu bir kolektif sorumluluktan söz etmek mümkündür.

Bu sorumluluğun temelinde, sığınmacılara, bir fayda-menfaat-kâr-zarar temelinde değil, ahlaki özneler olarak bakılmalı ve buna uygun bir tutum alınmalıdır.

Sığınmacılara yönelik ayrımcı söylem ve kriminal olaylarla açığa çıkan öfke ve önyargı, gelecekte kaygı verici hadiselerle dönüşebileceğine bir uyarı sinyali olarak okunmalıdır.

Bu yönüyle konu, salt bir gruba yönelik haksızlık olarak algılanmamalı, bunun çok ötesine geçme sinyalleri veren bir güvenlik sorunu olarak da görülmelidir.

Sığınmacılarla ilgili ayrımcılık veya nefret temelli hak ihlallerine müdahalede isteksizlik veya zaaf algısı uyandıracak bir dil veya tutumdan kesinlikle kaçınılmalıdır.

Ayrımcılık yasağı etkin bir şekilde işletilmeli ve sığınmacılara yönelik ihlaller etkin bir şekilde cezalandırılmalıdır.

Geçen zaman geri dönüşün mümkün olamaması nedeniyle, burada hayata tutunan ve kendi geçimlerini karşılayan insanlara artık misafir gözüyle bakmaktan vazgeçmek onların toplum ile uyumunu sağlayacak uygulama ve politikalara ağırlık vermek gerekir.

Hayatını burada kuran insanların çalışma prosedürünün kolaylaştırılması ve bir süreç dahilinde talep edenlere vatandaşlık statüsü verilmesi perspektifine sahip olunmalıdır.

Kalıcı çözümü gerçekleştirmeye ilişkin olarak yürütülmesi gereken çalışmalardan bağımsız olarak, odağında ekonominin yer aldığı, kısa ve orta vadede adımlar ise şöyle sıralanabilir:

Sağlıklı bir siyasa, artık kampların dışında toplumun içinde kendi çabasıyla ayakta duran ve ülke ekonomisine katkı yapan üç milyon insan gerçeğinden yola çıkmalıdır.

Tarihi tecrübe, engeller kaldırılıp fırsat verildiğinde, göçmenlerin ekonomik üretkenliğine olağanüstü başarılı katkı sunabileceklerini göstermektedir.

Aynı tarihi tecrübe, göçmenlerin meşru yollardan çalışma, üretme ve teşebbüs özgürlükleri tanınmadığında, bunun ciddi olumsuz sonuçları olabileceğine de işaret etmektedir.

Çalışma izni, iş kurma, personel istihdamı, bankacılık, kredi, ihracat ve ithalat.

- Suriyeli göçmenlere yönelik ayrımcı önyargının yükselme eğiliminde olduğu gözle görülür bir gerçektir. Bu gerçek, iktidara ve muhalefete göçmenleri siyasi mücadelenin aracı olarak kullanmaktan kaçınma, göçmenlere yönelik insani harcamaları siyasi tartışma konusu yapmamaya ilişkin

Bu perspektiften hareketle üretilecek siyasanın ana başlıkları şöyle tespit edilebilir:

- İktisadi hayatın doğal akışı içinde bireylerin çalışma ve girişimini kısıtlayan mevzuatın ayıklanması, göçmenlerin ekonomik potansiyelini kullanmalarını kolaylaştırıcaktır.
- Göçmenlerin uyumunun öncelikle ekonomik entegrasyonundan geçtiği gerçeğinden hareketle, onların iktisadi faaliyetlerini kısıtlayan düzenlemeler kaldırılmalı ve ekonomiye katkı yapmaları kolaylaştırılmalıdır.
- Daha somut olarak, çalışma izni almaları, iş kurmaları, personel istihdam etmeleri, bankacılık, kredi, ihracat ve ithalat gibi alanlarda diğer ekonomik aktörlerle eşit şartlarda faaliyette bulunmaları sağlanmalıdır.
- Suriyeli iş insanlarının ekonomik sisteme daha fazla dahil edilmesi, onların iş yapma kapasitesinin artırılmasını sağlayacak bir dizi kolaylığa ihtiyaç göstermektedir.
- Prosedürleri azaltmak, iş ve ticaret ile ilgili olanlar başta olmak üzere ilgili mevzuatı Arapçaya çevirmek, Arapça bilen memurlar istihdam etmek, Suriyeli iş insanlarına rehberlik edecek faaliyetler, mevzuat ve vergi düzenlemeleri ile serbest bölgeler türü düzenlemeler yapılabilir.
- Göçmenlerin iktisadi aktivitelerini güçleştiren mevzuat hükümleri (Geçici koruma kimlik belgesi hangi ilde verildiyse o ilde çalışma zorunluluğu veya seyahat kısıtlamaları gibi) kaldırılmalı; sözleşme serbestisini kısıtlayan hükümler azaltılmalı ve ekonomik akışkanlık ve esnek çalışma kolaylaştırılmalıdır.
- İşletmelerin eleman istihdamında en fazla yüzde on göçmen çalıştırabileceklerine ilişkin kısıtlamalara son verilmelidir. Bu kısıtlama iktisadi hayatın gerekleriyle bağdaşmamakta, özellikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı sınır bölgelerinde herkes için hayatı zorlaştırmaktadır.
- Suriyeli iş insanları tarafından kurulan şirketlerin de tıpkı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bireylerce kurulan şirketler gibi serbest ve eşit koşullarda faaliyet göstermelerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu kısıtlamalar nedeniyle Suriyeli iş insanları tarafından kurulan şirketler, iktisadi olmayan gerekçelerle ortaklıklar kurmak veya birlikte iş yapmak durumunda kalmakta ve bu da etkenlik ve verimlilik ilkelerine aykırı biçimde işlem maliyetlerini yükseltmekle kalmayıp, mevzuatı aşma amaçlı olarak tercih etmek durumunda kaldıkları ortaklarından kaynaklanan ciddi maddi kayıplara uğrama riskini de beraberinde getirmektedir.
- Üretim desteği, teşvik ve kredilerle ortak iş yapma ve para transferi konularındaki kısıtlamalar kaldırılmalı; bütün bu konularda sadece ekonomik kriterler esas alınmalıdır.

etik bir mutabakat oluşturma ödevi yüklerken, iktidara da buna ilave olarak toplumu sürekli olarak bilgilendirme ve göçmenlere yönelik olumsuz algı ve tutumlarla mücadele sorumluluğu yüklemektedir.

- Suriyeli göçmenlerin istedikleri üniversitede kontenjan sınırlaması olmaksızın öğrenim görebildikleri, devletin onlara ayda 1500 TL verdiği, tüp bebek tedavisi dahil diledikleri sağlık hizmetini ücretsiz biçimde alabildikleri türünden gerçek dışı haberler, doğru bilgilendirmenin minimum düzeyde olduğu veya çoğu kez hiç olmadığı ortamda, sığınmacı karşıtı kesimler tarafından hiçbir karşı argümanla karşılaşmaksızın yayılmakta, özellikle sosyal medyada dezenformasyon için kurulmuş hesaplar, web siteleri ve facebook sayfaları sistematik biçimde dezenformasyona devam etmektedir. Özellikle de göçmenlere yönelik olumsuz kanaatlerin en fazla ekonomi alanıyla ilişkili olduğu göz önüne alınacak olursa, bu konu başta olmak üzere, yükselen önyargıya karşı etkili bir bilgilendirme, kamu spotları örneğinde kamu diplomasisi ve dezenformasyon karşıtı yayınlar yapma gereği, kendisini gittikçe daha fazla yakıcı bir ihtiyaç olarak hissettirmektedir.

- Suriyeli akademisyenlerin yükseköğretim kurumları başta olmak üzere, eğitim ve öğretim kurumlarında görev almaları kolaylaştırılmalı, Arapça öğretim veren üniversite, fakülte ve bölüm kurmanın önündeki Yükseköğretim Kurulu'nun yönetmeliğe dayanmayan kararı (öğretim üyelerinin ve öğrencilerin çoğunluğunun vatandaş olmasına ilişkin karar) değiştirilmelidir. Arap ülkelerinden akademisyenlerin akademik faaliyetlerinin önündeki engellerin kaldırılması, Türkiye entelektüel hayatına yeni bir boyut katacak olmasının yanı sıra, Arapça öğrenim görmek isteyen öğrenciler için bu üniversiteleri cazibe merkezleri haline getirerek, ülke için ekonomik bakımdan ciddi bir girdiye de kaynaklık edecektir.

- Suriyeli bireylerin Türkiye ekonomisine katkıları, gerek onlar tarafından doğrudan üretilen değerler, gerek onların varlığı dolayısıyla ülke dışından gelen maddi kaynaklar ve gerekse de onların gelişyle doğan sinerjinin etkisiyle özellikle bazı şehirlerde varlığını hissettiren iktisadi canlanma ile ilgili çalışmalar yapılmalı ve toplum bilgilendirmelidir. Bu bilgilendirme, olumlu pratikler üzerinden ekonomik işbirliği ve başarıyı teşvik edeceği gibi, Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı önyargıyı da törpüleyecektir.

9.2. 2017'den 2024'e: Değişen ve Değişmeyen

Göçmenlerle ilgili yapılması gereken düzenleme önerileri kapsamında, en geniş grup olan geçici koruma altındaki Suriyelilerle ilgili olarak atılması gereken adımlara dair öneriler öteden beri çalışma hakkının otomatik olarak verilmesi, seyahat özgürlüğünün önündeki sınırlamaların kaldırılması sosyal uyumla ilgili yeterli çalışma yapılması, mesleklerin icra edilmesinin önündeki yasal engelle-

rin kaldırılması ve vatandaşlığın açık kurallar/kriterler çerçevesinde erişilebilir hale getirilmesi noktasında somutlaşmaktadır. UTESAV'ın 2017 çalıştayında dile getirilen yukarıdaki öneriler de esas olarak bu noktalarda özetlenebilecek bir nitelik taşımaktadır.

Aradan geçen yedi yılda UTESAV'ın 2017'de yer verdiği değerlendirme ve önerilerden ne kadarı hayata aktarılmıştır?

Sığınmacıların kalıcı olduğu gerçeğinden hareket edilmesi, ayrımcılık ve nefret temelli hak ihlalleri ile mücadelede isteksizlik gösterilmemesi, ayrımcılık yasağının etkili bir şekilde uygulanması bu insanlara misafir gözüyle bakmaktan vazgeçilmesi, çalışma prosedürlerinin kolaylaştırılması ve bir süreç içinde talep edenlere vatandaşlık statüsünün verilmesi gibi önerilerden hiçbirinde bir ilerleme söz konusu değildir.

İktisadi hayatla ilgili daha somut ve spesifik önerilerden de gerçekleştirildiği için artık bu listeden çıkarılabilecek olanı yoktur. Göçmenlerin iktisadi faaliyetlerini kolaylaştırma önerisi, çalışma izni, iş kurma, personel istihdamı, bankacılık, kredi, ihracat ve ithalat gibi alanlarda kısıtlamaların kaldırılarak diğer iktisadi aktörlerle eşit şartlar içinde faaliyette bulunmalarının sağlanması, sözleşme serbestisini kısıtlayan hükümlerin azaltılması, Suriyeli iş insanları tarafından kurulan şirketlerin faaliyetlerini özel olarak güçleştiren mevzuat hükümlerinin elenmesi, göçmen akademisyenlerin yükseköğretim kurumları başta olmak üzere eğitim ve öğretim kurumlarında görev almalarının kolaylaştırılması gibi öneriler doğrultusunda gerçekleştirilen bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Aynı önerilerin neredeyse tamamının geçerliliğini koruduğu gözönüne alındığında, kayda değer bir değişimden söz etmek mümkün görünmemektedir.

9.3. Yedi Yıllık Süreci Bir Girişimcilik Hikayesi Üzerinden Okumak

UTESAV'ın 2017 çalıştayında uzun bir yarışa geriden başlamalarına rağmen olağanüstü bir gayret sarf ederek başarılı iktisadi girişimler gerçekleştiren, iş ve fabrika kurup üretim ve ihracat yapan Suriyeli firmalara da yer vermiştik.

Bunlardan biri de Gaziantep'te cips üreten Lemar Gıda idi. Kendine özgü pişirme tarzları ve lezzetleriyle başarılı bir girişim örneği olan bu işletme, 2018 tarihli UTESAV Raporunda genç girişimci Nazım Beyin İstanbul'daki uluslararası bir gıda fuarında çekilen fotoğrafıyla yer almıştı. O fotoğrafta Nazım Beyin bakışlarına yansıyan umut, heyecan ve başarıyı görmek mümkündür.

Aradan geçen yedi yıl içinde Lemar Gıda ne durumdaydı ve Nazım Bey geçen zaman içinde bize neler anlatacaktı? Raporda zaman boyutunu da katarak bir girişim hikayesine yer vermek bir örnek üzerinden konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilirdi.

Bu umutlarla Gaziantep'teki fabrikayı ziyarete gittiğimizde, geçen yıllar içinde ayakta kalabildiklerini ve işlerini daha da büyütmiş olduklarını görmek güzeldi. Seyahat kısıtlamalarından hesap açmaya, iş yapma engelleyici bir dizi faktöre rağmen kapasitelerini genişleterek yola devam ediyorlardı.

 SURIYELİ SİĞİNCACILAR VE TÜRKİYE EKONOMİSİ 53

WorldFood İstanbul Gıda Fuarı'nda ürünlerini dünyaya tanıtan bir Gaziantep firması.

C.2. “Devlet hukuku korumalı, kendiliğinden gelişen ve kendiliğinden çözüme kavuşabilecek süreçlere müdahale etmemeli”

Mülkiyet hakkı: Suriyeliler'in mülkiyet hakkının olmaması yeni yatırımları engellemektedir. Türkiye'de inşaat yatırımları yapan Suriyeliler geçici de

Ama yedi yılın hikayesini kendisiyle konuşmak istediğimiz Nazım Bey artık yaşamıyordu. Bir kalp krizi sonucu genç yaşta hayata gözlerini yummuştu. Ailesini sorduk. Acaba şimdi onlar geçimlerini nasıl sağlıyordu? Ahmet Bey, onu hala işletmenin ortağı olarak gördüklerini ve onun payını düzenli olarak ailesine ilettiklerini söyledi.

Bir de vefa öyküsü ekledi sözlerine. Onlarla çalışan muhasebeci, Nazım Beyin ailesine aynı şekilde pay verilmesini birlikte çalışmaya devam etmek için şart koşmuş. Ona hassasiyetinden dolayı teşekkür etmişler ve “sizinle iş yapalım veya yapmayalım, biz aileyi yalnız bırakmayacağız” demişler.

Lezzeti ararken...

Abdurrahman bey kardeşleriyle beraber Suriye'den geldikten sonra bir iş kurmayı tasarlamış. Bu amaçla 2012'den itibaren ticari faaliyetlerle ilgili çabaları olmuş. Ancak fabrikayı 2015'te kurmuşlar. Abdurrahman Bey cips üretmeye kendisi karar vermiş. Başlangıçta kardeşinden destek görmemiş. Hatta uzun zaman ürün ve lezzet konusunda en iyiyi yakalayabilmek için yaptığı denemeler, harcadığı zaman ve malzeme dolayısıyla kendisine sitem de edilmiş. Lezzeti ararken

onca malzemeyi hayvan yemi haline getirdiği için... “Yemcilere çok yem çıkardık başlangıçta” diyor başlangıçta. Kardeşi “artık yeter niye bu kadar şeyi çöpe atıyorsunuz” diye kızmış kendisine. Bu sebeple uzun zaman ona çok da fark ettirmeden, erkenden işe gelerek o daha gelmeden sürdürmüş çalışmalarını.

Bugün artık 2018’dekinden daha büyükler; artık farklı damak zevklerine hitap edecek çeşitlilikte cips üretiyorlar. Gaziantep ticaret Odası’na kayıtlı olan firma, birçok ülkeye ihracat yapıyor. Sadece Arap müşterilere hitap etmiyor; çalıştıkları kişiler de sadece Araplardan oluşmuyor. “Amerika bayimiz bir Türk” diyor Abdurrahman Bey.

Firma 2025’te glutensiz ürün çıkarmayı planlıyor ve Dubai’deki “Gulfood” gıda fuarına katılmanın hazırlığını yapıyor.

Sonuç

Bütünleşik Bir Göç Politikası ve Yol Haritası Üzerine

Göçün 13. yılında bugün, Türkiye'nin bütünleşik bir göç politikasına çok daha fazla ihtiyacı var. Türkiye'nin göçlerle şekillenen tarihine, evrensel tecrübeye, Türkiye'nin hali hazırdaki ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına uygun, kendi içinde tutarlı bir göç politikasının unsurlarını somutlaştırmak, göç yönetimindeki artıları ve eksileri yeniden değerlendirerek bir yol haritası oluşturmak mümkün.

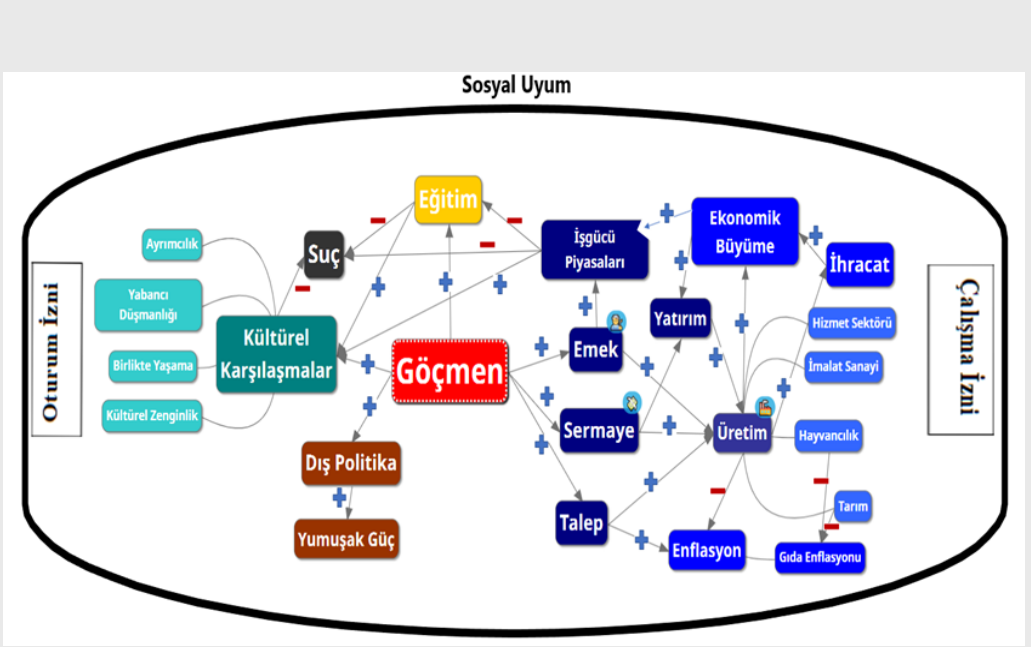
Türkiye'nin son yıllarda sınır güvenliği, uyuşturucu ve insan ticareti gibi konularda çok daha etkili önlemler aldığı görülüyor. Bu önlemlerin "sınırdan isteyen istediği gibi geliyor" şeklindeki algıyı bir ölçüde geriletmeye katkı sağladığı düşünülebilir. Ancak güvenlik konusunun, sınırlar ve sınır kontrollerinin, göç yönetiminin güvenliğin ötesindeki boyutlarını görmeyi engellememesi ve göçün bir bütün olarak ele alınması ihtiyacını gölgede bırakmaması gerek.

Özellikle son yıllarda Türkiye'den yansıyan olumsuz görüntüler, ayrımcılık, ırkçılık ve mültecileri ya da Arap turistleri hedef alan şiddet paylaşımları, içeride sosyal uyumu ciddi bir biçimde zedelediği gibi dışarıda da Türkiye'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarına zarar vermeye devam ediyor. Suriye'nin henüz güvenli bir ülke ve mültecilerin geri dönüşünü mümkün kılacak asgari insani şartlara sahip hukuk devleti haline gelmediği bir ortamda çözüm, gidecek yeri olmayan insanları her halükârda göndermeye çalışmak olmadığına göre, onların şimdi ve burada oldukları gerçeğini temel alan, yerleşik toplumla uyumu içeren ve göçün avantajlarından daha fazla istifade etmeyi sağlayan uygulamalara yönelmek zaruri görünüyor.

Zaman içinde Suriye'de şartlar değiştiğinde ve diğer ülkelere de gidebilir hale geldiklerinde, Suriyelilerin bir bölümünün Türkiye'den ayrılmak isteyeceklerini öngörmek mümkün. Ancak o gün geldiğinde, kalmaya ve gitmeye ilişkin hangi senaryo geçerli olursa olsun, her iki durumda da insan onuruna yaraşır bir yaklaşıma, sosyal uyuma, ülke ve bölge çıkarlarını bu iki husustan bağımsız ele almayan bir politikanın zaruri olduğu kabulünden başlamak gerek.

Bütünleşik Bir Politikanın Somut Pratikteki Anlamı

Bütünleşik politika, politika oluşturma sürecinde, geleneksel politika alanlarının sınırlarını aşan ve kesişen konuların yönetilmesi anlamına gelir. Bunun anlamı, önceliklerin iyi belirlenmesi ve bir alanda atılan adamın başka bir alandaki sonuçlarının göz önüne alınması ve ahenkli biçimde aynı bütünün bir parçası olacak şekilde yönetilmesidir.

Şekil 1. Göçün Bütünleşik Etkileri

Şekilde, raporda detaylarını verdiğimiz bulguların bir özeti sunulmuştur. Buna göre, göçmenlerin Türkiye'ye gelmesi ile raporda da ele aldığımız kültürel karşılaşmalar, eğitim, ekonomi ve Türkiye'nin dış politika sahasının genişlemesi ülkenin ana akslarında etkiler meydana gelmiştir.

Şekildeki pozitif etkiler artı ile, negatif etkiler eksi ile resmedilmiştir. Şeklin sağ tarafında gösterildiği gibi, göçmenlerle Türkiye'ye ciddi bir emek ve sermaye de girmiştir. Göçmenler hem Türkiye'de üretilen malları talep etmeye başlamış, hem de kendileri üretim süreçlerine dahil olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmuşlardır. Üretime özellikle tarım ve hayvancılık sektöründe katkıları ile de gıda üretiminin daha az maliyetli yapılmasına katkıda buldukları söylenebilir. Ayrıca, üretime katkıları ile ihracat potansiyeline de katkıda bulunmuşlardır. Göçmenler, Türkiye'de faaliyet gösteren firmalarda çalışarak işgücü piyasalarını da etkilemişlerdir. İşgücü piyasasındaki hareketlilik de Türk halkının eğitim talebini etkilemektedir. Göçmen çocukların eğitime katılması ve yetişkinlerin de istihdama katılması ile göçmenler ile yerli halk arasında temas artmaktadır. Dolayısıyla eğitim ve çalışma göçmenler ile yerli halkın kültürel olarak karşılaştığı ana sektörlerdir.

Bu karşılaşmalar, ilişkiler, ortak bir şey üretme ve öğrenme ile göçmenler Türkiye'ye uyum sağlamaktadır. Bu uyumun hızında ise devlet politikaları belirleyici olmaktadır. Devletin göçmenlerin topluma uyumuna olan etkisi özellikle çalışma izni ve oturma izni verme politikaları üzerinden gerçekleşmektedir.

Göç, tam da bu kesişmelerin alanıdır. Örneğin İstanbul'un göçmenler açısından cazip bir şehir olmaktan çıkarılması için İstanbul'da kayıtlı olmayan herkesin Türkiye'ye geldiğinde ilk kaydolduğu şehre dönmesini istemek, pek çok çocuğun okul dışı kalması sorununu da beraberinde getirmektedir. Bir ailenin sadece çocuğunu okula yazdırabilmek için iş bulduğu bir şehirden ayrılmak istemeyeceği gerçeği, böyle bir kuralı uygulamanın okul dışı kalmış çocuklar anlamına gelmesinin dolaylı olarak kabul edilmesi anlamını taşıyacaktır. Burada mesele, birinci politikanın kaçınılmaz biçimde ikincisini getireceği öngörüsünden hareketle, bunun gerçekten ödenmesi gereken bir maliyet olup olmadığına, tüm değişkenleri göz önüne alarak yeniden karar vermektir. Çünkü çocukların okul dışı kalmasının bütün sonuçlarıyla öngörülmesi durumunda yeniden değerlendirme yapmak gerekebilir.

Aynı şekilde hem göçmenlere çalışma hakkı vermemek hem de kaçak çalışmanın, sigortasız ve vergisiz istihdamın önlenmesini beklemek de anlamlı değildir. İnsanların ailelerinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda oluşları, çalışma izinlerinin çalışabilir göçmen nüfusunun yüzde onuna bile ulaşmadığı bir ortamda, kişilere mevzuata aykırı çalışmaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Burada da insanları mevzuata aykırı çalışmaya zorlamanın gerçekten makul bir seçenek olup olmadığını yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Sorulması gereken soru, "kaçak çalıştırma"nın hem göçmenlere hem de vergi ve sigorta boyutuyla ortaya çıkardığı ekonomik kayba rağmen gerçekten tercih edilmesi gereken bir politika olup olmadığıdır.

Yine aynı şekilde kaçak göçmen sayısının azaltılması veya ikamet, kimlik veya öğrenim belgesi ibraz edemeyenlerin GGM'lere alınıp olumsuz koşullarda tutulup sınır dışı edilmesi gibi uygulamalar, sadece göçmenlerin sosyal uyumunu zedelemekle kalmamakta, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası öğrencilerle ilgili stratejik hedeflerinin de zedelenmesi anlamına gelmektedir (Nitekim son yıllarda uluslararası öğrencilerin geri gönderme merkezlerinde yaşadıklarına ilişkin haber, paylaşım ve şikayetle kışkırtıcı yayınların da etkisiyle karşılaştıkları olumsuz tutumların gündemde olduğu bir atmosferde, son bir yılda yüzde 20 olan uluslararası öğrenci kayıt yaptıрма oranındaki artışı yüzde 6'ya indirmiştir). Aynı şekilde bu uygulamanın da söz konusu maliyetlerine rağmen gerçekten tercihe değer olup olmadığının iyi düşünülmesi gerekir.

BM Uluslararası Göç Örgütü (IOM), "bütün-devlet" yaklaşımına dayalı birinci ilke olarak "İyi göç yönetimi, uluslararası standartlara bağlı kalmayı ve göçmen haklarının yerine getirilmesini gerektirir" derken, sadece ahlaki veya idealist bir yaklaşımı yansıtmamaktadır. Başka bir ifadeyle bunun iyi kamu idaresi, doğrudan çıkar veya fayda ile ilgili sonuçları da vardır. Başka bir ifadeyle ayrımcılıkla mücadele sadece ahlaki bakımdan iyi değildir; pratik olarak da faydalıdır. Ayrımcılıkla mücadele konusunda gözlemlenen zaaf sadece ülkede olumsuz bir zihniyet ve tutumun pekişmesine sebebiyet vermekle kalmamakta, Türkiye'de Arap turistlere yönelik saldırı görüntüleri ve "Türkiye'nin Araplar/yabancılar için güvenli bir yer olmadığı" şeklindeki haberlerin etkisi, Türkiye'deki turizm potansiyeline zarar vermekte, ülkenin özellikle Arap coğrafyasıyla ticaretini sekteye

uğratmakta ve Türkiye'nin bölünmüş bir coğrafyada birleştirici, bütünleştirici ve güven verici lokomotif ülke imajını da ortadan kaldırmaktadır. Pek çok Arap ülkesinde Türk dizilerinin yaptığı etkinin, sığınmacılara yönelik saldırı ve şiddet görüntüleriyle zedelenme düzeyini tespit eden araştırmalara ihtiyaç vardır. Öte yandan TÜİK istatistikleri Türkiye'den uluslararası medya aracılığıyla yayılan görüntülerle ekonomik ilişkilerdeki azalış arasında bir ilişki kurmayı mümkün hale getirmektedir. Dolayısıyla MİPEX kriterlerine göre göç yönetiminin başarılı yönlerinden birisi olarak işaret edilen ayrımcılıkla mücadele salt ilkeyle ilgili olmayıp doğrudan faydayı da ilgilendirmektedir.⁹

Kamusal bilgilendirme eksikliği de Türkiye'de insanların göçmen ve Arap tepkiselliğini yaygınlaştırırken, Türkiye'nin gelişen sanayi ve tarım alanlarındaki iş gücü ihtiyacına ilişkin talebin karşılanmasını iktisadi olmayan gerekçelerle geciktirmekte ve engellemektedir. Bütün bunlar göçün hak temelli, IOM hedefleri çerçevesinde hem yerleşik toplumun hem de göçmenlerin çıkarlarını aynı anda koruyabilecek önlemlerin alınmasını sağlayacak biçimde yönetilmesini güçleştirmektedir.

Bu çerçevede göç yönetiminde bütünleşik bir politika açısından takip edilmesi gereken yola ilişkin yol gösterici ilkeler şöyle sıralanabilir:

Göçün bütünleşik bir politika çerçevesinde yönetimi, sosyal uyumu, ayrımcılık ve önyargının giderilmesini, göçe ve göçmenlere dair kamusal bilgilendirme ihtiyacının etkili ve sürekli bir şekilde karşılanmasını, böylece toplumun yerleşik kesimlerinin göç gerçeğini daha iyi anlayarak alınması gereken önlemlere hazır hale getirilmesini sağlamalıdır. Barışçı birlikte varoluş ve sosyal uyum her hâlükârda şarttır. Göçmenler uzun vadede ister kalacak olsunlar, isterse de şartların kendileri açısından uygun olması durumunda ayrılacak olsunlar, her iki durumda da sosyal uyumu korumak gerekir.

Öte yandan göçü sınırlamakla göçmeni sınırlamak ve bir ülke açısından göçün getirdiği potansiyel zenginlikten yararlanmanın yollarını kendi kendisine kapatmak da akılcı değildir. Türkiye'nin iktisadi gerçekleri, göçmenlere çalışma, iskân, iktisadi faaliyet ve seyahat konularında yıllar içinde getirilen kısıtlamaların bir bütün olarak gözden geçirilmesi gereğine işaret etmektedir. Türkiye, göçmenlerin sahip olduğu iktisadi potansiyeli aktüel hale getirmeyi sağlayacak düzenlemelere hızla yönelmeli, onların iş kurma, istihdam, iş seyahati ve banka-kredi konularında vatandaş olan girişimciler ölçüsünde serbest bir biçimde hareket edebilmelerinin koşullarını sağlamalıdır.

⁹ - Ocak 2009 tarihli Ayrımcılık Yasası, etnik köken, din veya diğer inançlar da dahil olmak üzere 7 ayrımcılık temeline karşı aynı korumayı sağlamaktadır. Ayrıca, bu konuyla ilgili 4 ombudsman tek bir ulusal otorite altında birleştirilmiştir. Bkz. Bu raporun 10. sayfası.

Kısa vadede göçmenlerin ülkeden ayrılması ve böylece toplumun ayrımcı kesimlerinin tepkisinin giderilmesi için onlara hayatı zorlaştırıcı bir politika izlemek ahlaki ve hukuki olmaması bir yana, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik ve siyasi çıkarlarıyla belirgin bir biçimde çelişki arz etmektedir. Bu anlamda göçmenler, Türkiye'nin orta ve uzun vadede başta Arap ve İslam dünyası olmak üzere dünyanın diğer kesimleri ile iktisadi bağlantı ve siyasi destek sağlayıcı partnerler olarak da görülmelidir. Bu destek onlara para veya imtiyaz verilmesi değil kısıtlamaların kaldırılması anlamında olmalıdır.

Türkiye'nin bölgede ve dünyada sahip olacağı güç, sadece ülke sınırlarının içi ile ilgili görülmemelidir; günümüzde göçmenler ve uluslararası öğrenciler bir ülkenin en önemli "yumuşak gücü" olarak uzun vadeli çıkarların da değerlendirilmelidir. "Dış politika içeride başlar" sözünün ifade etmeye çalıştığı tam da budur. Türkiye tarihin trajik bir hadisesinin ürünü olan göçü kendisi için avantaj, etkili bir yumuşak güç ve dünyaya söyleyecek sözünün en önemli kanıtı olarak değerlendirebilir.

Türkiye'nin birbirinden farklı etnik kimliklere sahip insanların bir arada barış içinde yaşadığı, Anadolu'nun kadim kucaklayıcı ve bütünleştirici geleneğini devam ettiren bir ülke olduğunu, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ülkeleri ve dünyanın diğer yerlerinden gelen insanlar arasında soy ve köken ayrımı yapmadan kabullenmeye dair geleneğini terk etmediğini göstermesinin temel kriteri, bugünün göçmenlerine yaklaşımı olacaktır. Soy ve köken ayırmadan içerme geleneğinin Suriyeli Araplar ve Afganistanlılar söz konusu olduğunda da geçerli olduğunu göstermenin en iyi yolu, onları etnik kökenleri ile değil sosyal uyumlarıyla değerlendirmek ve 13 yıldan bu yana bu ülkenin uyumlu bir parçası olarak yaşaya gelenler için vatandaşlığı kurallar dahilinde erişilebilir bir statü haline getirmektir. Türkiye'nin Arap (ya da Kürt veya Afganistanlı) oldukları gerekçesiyle onların ülkeden gönderilmesini isteyen mülteci düşmanı yaklaşıma teslim olması anlamına gelecek dışlayıcı bir politika, ülke içinde de soy ve köken açısından başka bir dizi olumsuz algıyı ve sorgulamayı da beraberinde getirebilecektir.

Bu çerçevede ilk yapılması gereken, özellikle sosyal medya üzerinden kendisini hissettiren ve Altındağ ve Kayseri hadiseleri ile trajik sonuçlar ortaya çıkaran olumsuzlukla mücadele etmektir. Bu mücadelenin, kamusal bilgilendirme ve ayrımcılık yaşağının etkili bir şekilde işletilmesi şeklinde özetlenebilecek iki ana boyutu vardır. Bunun için öncelikle devletin göç ile ilgili dezenformasyonla bütünlüklü bir mücadele içine girmesi ve göçmen haklarını koruması şarttır. İktidar partisinin de diğer siyasi aktörlerle beraber bu sorunun basiretli bir çözümü için göç meselesini popülizmden uzak, adil ve rasyonel bir temelde ele almaya dair bir mutabakatı tesis etmek için çaba sarf etmesi önemlidir. Bunun sağlanması sürecinde, eş zamanlı olarak istisnalar dışında tamamının yerleşik toplumla barış içinde yaşayıp, iş yerinde, okulda, sokakta beraber olan göçmenlerin sorunlarını çözen adımların atılması da kolaylaşacaktır.

Türkiye ekonomisinin ciddi bir iş gücü ihtiyacı içinde olduğu, vasıflı ve vasıfsız elemana ihtiyaç duyduğu, ticaret odaları, sanayiciler, siyasetçiler ve girişimciler

tarafından dile getirilmiştir ve getirilmektedir. Tarımda Afganistanlıların boşluğunu dolduracak vatandaş olmadığı, Türkiye'de çobanlık için insanların İş Kurumuna başvurmadıkları bir sır değildir. Nitelikli işsizlikle niteliksiz emek ihtiyacının bir arada olduğu ülkenin birçok şehrinde firmalar asgari ücretin üstünde ücret ve başka kolaylıklar vad ederek vasıfsız işçi arayışı içi taleplerini broşürlerle duyurmaya çalışmaktadır. Öyle ki, eğer Suriyeliler “gönderilecekse,” onların yerine Hindistan'dan vasıfsız işçi getirmeye ilişkin önerilerde bulunanlar da çıkabilmektedir.

İşverenlerin çok boyutlu ve uzun vadeli düşünmek yerine, kısa vadede kendi işini öncelemesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bir ülke yönetimin kadrajı daha geniş tutması, halihazırdaki iş gücü talebi ile Türkiye'deki mevcut göçmenlerin iş gücü arzını buluşturmak yerine benzer bir çatışma ve uyum sürecini başka göçmenlerle yeniden yaşama anlamına gelecek arayışlara girmek yerine, öncelikle halihazırda burada olandan istifade etmek gerekir. Türkiye'nin gelişen sanayisi, hayvancılık ve tarım potansiyeli, sadece geçici koruma statüsündeki Suriyelileri veya Afganistanlılara değil daha fazlasına ihtiyaç duyduğu yönündeki tespitler doğru olsa da bu öncelikle ülkedeki emekten yararlanmanın daha rasyonel olduğu ve bu yöndeki düzenlemenin hem ülke hem de o emeğin sahibine faydası olduğu gerçeğini görmeyi gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle, öncelikle 13 yıldır Türkiye'de yaşayıp çalışma hakkına sınırlı bir erişimi olan insanlara bu yolun açılması gerekmektedir. Nitelikli veya niteliksiz iş gücüne ilişkin Türkiye ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelerin ülkenin öncelikle ekonomik ve sosyal gerçeklerine, gelişen iktisadi gücüne ve nüfus artış hızındaki düşüşe de bağlı olarak sosyal güvenlik çarkını döndürebilecek taze kan ihtiyacına bağlı olarak değerlendirilmeli, Türkiye'nin dış politikadaki stratejik hedefleri de bu değerlendirmenin bir parçası olarak analize dahil edilmelidir.

Bütün bunlar, ülkenin ve ekonominin aşikâr ihtiyaçları, bütünleşik göç yönetiminin gereklerinin Suriyeli, Arap ve Afganistanlılara yönelik ayrımcı ve islamofobik tepkiselliğe kurban edilmemesi gerektiğini öğütlemektedir.

Perspektiften Politikaya: Bir Yol Haritasının Ana Çizgileri

Türkiye'nin hızla silkinip kendisine gelmesi, adım adım içine çekildiği ve/veya göçü yönetemeyen ülke görünümünden çıkarak, kararlılık ve kamusal ikna süreçleriyle desteklenmiş biçimde cesur ve sorun çözücü bütünleşik bir göç yönetiminin gerektirdiği adımları atması mümkündür. Bunun için öncelikle siyasi karar vericilerin, medya üzerinden ülkeyi kuşatan olumsuz atmosferin dışına çıkma iradesini göstermesi ve “göçmen karşıtlığı bize doğruları yapma imkânı vermez” varsayımı yerine kararlı bir doğru politika, kamusal ikna ve doğru yönde atılan adımlarla bu olumsuz atmosferin kademe kademe dağılacağına bilinciyle hareket etmeleri gerekir.

Bu yaklaşımın başlangıç ilkesi, Türkiye'nin göç politikası geçici politik gündeme, seçimlere ve seçim takvimlerine endekslenmemesi, göç gibi çok boyutlu bir

olgunun ahenkli yönetilmesine endekslenmesidir. Genel ve yerel seçimlerin tamamlanmış olduğu mevcut ortam, daha uzun vadeli adımların atılabilmesini mümkün hale getirmektedir. Mevcut siyasi konjonktürde, iktidar ile ana muhalefet arasındaki yakınlaşma eğilimi de siyasetin iki ana çizgisi arasında göç meselesinin bir ülke meselesi olarak ele alınıp ona uygun politika geliştirilmesine elverişlidir.

Böyle bir politika, denenmiş ve başarılı olmuş uygulamaların içinde yer aldığı evrensel tecrübenin ışığında, Anadolu'nun göçlerle şekillenen tarih ve geleceğine uygun, güvenlikçi yaklaşımın kaygılarına sıkıştırılmamış hak temelli bir perspektife dayanmalıdır. Sadece güvenlik bürokratlarını veya sadece bürokratları değil, göçmenleri, yerli ve göçmen kanaat önderlerinin de içinde yer aldığı STK'ları ve bu konuda akademik çalışma yapanları, yani sürecin tüm aktörlerini kapsamalıdır.

Göç yönetiminin para ve imkândan çok bir perspektif ve yönetim becerisi olduğu anlaşılmalıdır. Sınırlı maddi imkanlarla da başarılı bir yerel göç yönetişiminin pekâlâ gerçekleştirilebileceğini gösteren ülke dışı¹⁰ ve içi¹¹ başarılı örnekler üzerinden yerel yönetimlerle bilgi ve tecrübe paylaşımları yapılmalıdır.

Göçmenlerin Türkiye'ye katkı sunabilmelerinin önünde engel teşkil eden mevzuat hükümleri ayıklanmalı; uygulamada şikâyet konusu olan bürokratik engellemeler ortadan kaldırılmalı; göçmenlerin üretim, yatırım, istihdam ve dış ekonomik ilişkiler açısından sahip oldukları potansiyelin aktüel hale gelmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda onların ekonomi, sanat, eğitim gibi tüm alanlarda kendi bilgi ve birikimleri doğrultusunda kendi işlerini yaparken topluma da katkıda bulunabilmelerinin önü açılmalı; çalışma haklarını, girişim, sözleşme ve seyahat özgürlüklerini kullanabilmelerini sağlanmalıdır.

Ayrımcılık yasağı tavizsiz uygulanmalıdır. Yaşadığımız tarih, adaletten taviz vermenin çözüm olmadığını göze görünmeyen ve sesi duyulmayan insanlara karşı işlenen hak ihlallerinin beslediği suç kültürünün tüm topluma zarar vereceğini göstermektedir. Burada ve bugün yapılacak her uygulamanın, yarın dünyanın her yerinde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti uyruğu taşıyan bireyler, özellikle de Avrupa'daki 6 milyon kişiye yönelik ihlaller için bir yol veya örnek teşkil edeceği; "Arapça tabela yasağı" şeklindeki ayrımcı uygulamaları meşurlaştırmak için kullanılacağı öngörülmelidir.

10 - Bu çalışma kapsamında yer verilen olumlu uygulamalar, özellikle çalışmanın ilk bölümünde yer almaktadır. Migrant Integration Policy Index 2020 ve Advancing Alternative Migration Governance (AdmiGov) Piloting Indicators in the Netherlands, Spain and Turkey'de yer verilen olumlu unsurlar, Türkiye'nin göç yönetiminde de göz önüne alınmalıdır. Kuşkusuz Türkiye'nin diğer ülkelerden farklı olduğu ve göçmen sayısı bakımından diğerleri gibi küçük bir sayıya ev sahipliği yapmadığı dile getirilebilir. Ölçeğin söz konusu olduğu durumlarda bu eleştirinin haklı olduğu düşünülebilir. Ancak yine aynı gerekçeyle, yani ölçeği de dikkate alarak, sayıdan bağımsız olarak da geçerli olan başarılı uygulamalar vardır ve Türkiye'nin tam da göçmen sayısının büyüklüğü bakımından buna daha fazla ihtiyaç duyduğu tespiti yapılabilir.

11 - İstanbul'un gelir düzeyi en düşük ilçelerinden biri olan Sultanbeyli'nin nasıl olup da Büyükşehir Belediyesi'nden (Büyükşehir Belediyesi'nin Ak Partili ve CHP'li her iki dönemindekinden) daha etkili çözümler üretebildiğine yakından bakılmalıdır. Mültecileri bir şekilde dışarı çıkarıp başka bir belediyenin üstüne atarak sorun çözdüğünü sanan diğer birçok belediyeden farklı olarak sınırları içindeki göçmeni hedef tahtasına koymadan politika geliştirmeyi başaran Sultanbeyli, sadece yerel değil küresel düzeyde de örneklik teşkil edebilecek bir model inşa etmiştir. Bkz. Bekir Berat Özipek, "Sultanbeyli Örneğinde Başarılı Göç Yönetişimi," SD, 8 Kasım 2019, <https://www.sdplatform.com/Dergi/1237/Sultanbeyli-Belediyesi-orneginde-basarili-goc-yonetisimi.aspx>. Bu konuda hazırlanan bir TÜBİTAK araştırması önerisine dair bilgiyi de eklemek gerekir.

Göçmenlere yönelik kamu hizmetinin tarafsızlık esasına uygun olarak yürütülmesi sağlanmalıdır. Kamu kurumlarının işlemleri etkili biçimde denetlenmeli, hukuka aykırı tutum içinde olan bürokratların sorumluluğu sağlanmalıdır. Göç İdaresi veya diğer hizmet kurumlarındaki hizmet üretme kapasite artırılmalı, çalışanların kötü muameleler ve mevzuata aykırı işleyişle ilgili sorun giderme mekanizmaları oluşturulmalı, bu kurumların işleyişi sivil izleme, denetim ve raporlama ile değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda geçici koruma kapsamındaki bireylerin çeşitli vesilelerle gayri iradi biçimde Suriye'ye gönderilmesi gibi uygulamalara son verilmelidir. Öte yandan bütünlük göç yönetiminin sınırın öteki tarafını da göz önüne almasını gerektirdiği gerçeğinden hareketle Suriye'nin Kuzeyi bir dışlama alanı olmaktan çıkarılmalı, oradaki yönetim sorununa dair öteden beri dile getirilen eleştiriler ışığında bölgenin ekonomik ve sosyal işleyişi açısından örnek ve tercihe şayan serbest karar verme durumunda da istenir bir yer haline gelmesi sağlanmalıdır. Ayrıca bölgenin cazibesini artırmak için Türkiye ve dünyanın başka yerlerinden Suriyeli yatırımcıların bu bölgelerde faaliyette bulunmaları teşvik edilmeli ve karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmelidir.

Göç yönetiminin ihtiyaç gösterdiği toplumu bilgilendirme ödevinin gerekleri yerine getirilmelidir. On üç yıl boyunca bunun minimum düzeyde dahi yapılmadığını veya ara sıra yapılan açıklamalar dışında toplumun tek yönlü bir yanlış bilgilendirmeye maruz bırakılması sorununu çözecek yeterli bir kamusal bilgilendirme yapılmadığını tespit etmek haksızlık olmayacaktır. Esas olarak Türkiye'de devletin bilgilendirme sorumluluğuyla ilgili bir sorun öteden beri mevcuttur.¹² Ancak artık önyargı ve dezenformasyon büyürken suskun kalmanın çözüm olmadığı fark edilmeli ve kamu diplomasisi yapmak için kurulmuş olan kurumlar çok boyutlu bir iletişim stratejisi geliştirmeli ve uygulamalıdır.

Bütünlük bir politika çerçevesinde göç yönetişiminin bir gereği olarak siyasa oluşturma süreçlerinde yeni bir başlangıç yapılmalı, konunun tüm tarafları bir araya getirilmeli, göçmen, sivil toplum, akademi ve kamu bürokrasisi arasında sürekli iş birliği tesis edilmelidir. Herhangi bir yasa veya düzenleme taslağı hazırlamadan veya onaylamadan önce, eksik veya kusurlu olmaması için paydaşların görüşlerini almak amacıyla düzenli toplantılar yapılmalıdır.

¹² - Devletin açıklama yapmamasının sebepleri neler olabilir? Göçle ilgili temel bilgilerin verilmemesini, bu yöndeki açıklamaların sosyal medyada tepki göreceği ve böylece aksi tesir yapacağı kaygısıyla veya suskun kalarak konuyu geçiştirmenin birimi anlık olarak hedef olmaktan uzak tutacağına ilişkin sorumluluğu üstünden atıcı yönetim refleksiyle açıklamak mümkündür. Ancak her iki durumda da bu çözüm değildir.

Sosyal, Siyasi ve Hukuki Alanlarda Atılması Gereken Adımlara Dair Somut Öneriler

Bütünleşik göç politikası çerçevesinde atılması gereken başlıca adımları şöyle sıralamak mümkündür:

Geçici koruma altındaki bireylere çalışma hakkı tanınmalı: Bu hak, geçici koruma statüsüne bağlı otomatik bir hak olmalı: Başta geçici koruma altındaki Suriyeli bireyler olmak üzere ülkede uluslararası koruma gerekçesiyle ülkede ikamet hakkı tanınan bireylere, iş bulma ve çalışma konusunda her seferinde işverenin çalışma izni başvurusuna ihtiyaç bırakılmamalıdır. Bu düzenleme, devletin maddi yardımı olmadan yaşayan ve kendisi ve ailesinin geçimini sağlamak durumunda olan bireyler için önemli bir güvence olacağı gibi, sürekli olarak işveren tarafından başvuru yapılması gibi bürokratik süreçleri ortadan kaldıracak ve devletin vergi gelirlerini artıracaktır. Bu düzenleme, sigorta ve diğer mali güvenceler açısından da işçi, işveren ve devlet açısından rahatlatma sağlayacaktır.

Geçici koruma altındaki bireylerin seyahat ve ikamet kısıtlamaları esnetilmeli: Başta Büyükşehirlerdeki göçmen sayısını seyreltme amacı olmak üzere, Türkiye'deki geçici koruma altındaki bireylerin dengeli dağılımını sağlama amaçlı olarak seyahat özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar, göçmenler açısından ciddi insani sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Geldiğimiz aşamada artık yıllar içinde ailesiyle beraber iş bulduğu şehirde yaşayan ve geçimini temin eden insanların kısıtlamanın kalkması durumunda bir anda tek bir merkezde toplanacağını düşünmek, yerleşikler için olduğu kadar göçmenler açısından da beklenir bir durum değildir. Öte yandan kişilerin ilk kayıtlı olduğu ilde ikamet etmesine ilişkin kuralın yıllar içinde esnek biçimde uygulanmasına paralel olarak farklı illere göç edip orada bir düzen kuran insanları yeniden göç ettirmek yerine, en azından bir defaya mahsus olmak üzere iş bulup çalıştığı ve çocuğunu okula gönderdiği ilde kaydedilmesi sağlanmalı, seyahat ve ikamet izin süreçleri kolaylaştırılmalıdır. Seyahat ve ikamet kısıtlamalarının ülkede uzun süredir kalıp düzenini kuran göçmenler bakımından kademeli olarak kaldırılması hedeflenmelidir.

Göçmen girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini kısıtlayan engeller kaldırılmalı: Göçmen girişimcilerin ve yabancı yatırımcıların Türkiye'deki yatırım faaliyetlerinde bürokratik süreçler kolaylaştırılmalı, işlemlerin hızlı ve etkili bir şekilde yürütülmesini önleyen seyahat, bankacılık, kredi ve benzeri alanlardaki kısıtlamalara son verilmelidir. Bu kapsamda girişimcilerin ilden ile veya yurtdışına iş seyahatleri ve fuarlara katılım için geliş gidişleri kolaylaştırılmalı, yatırım sürecinin çeşitli aşamalarıyla ilgili işlemlerin tek bir merkezden tamamlanması sağlanmalıdır. Bu amaçla uzun süreli ikamet izni verilmeli ve söz konusu yatırımcıların karşı karşıya kaldıkları bürokrasi kaynaklı dışlayıcı ve ayrımcı tutumlara izin verilmemelidir. Göçmen girişimciler için Japonya ve BAE gibi bazı ülkelerde uygulanan yeni yasal ikamet türleri incelenmeli ve uygun yönleri örnek alınmalıdır.

Göçmen girişimcilerin ülke ekonomisiyle bütünleşmeleri için mesleki üyelik ve teşviklerden yararlanmaları sağlanmalı: Göçmen girişimciler, alanlarıyla ilgili kurumlara ve bu kapsamda örneğin illerdeki ticaret odalarına dahil edilmeli, iş insanlarını bir araya getiren derneklere üyelikleri teşvik edilmelidir. Şehirler bazında yabancı yatırımların etkilerini ölçmek ve geliştirmek için çalışmalar yapılmalı, iktisadi hayatın gerekleri doğrultusunda ülke ekonomisine katkısı doğrultusunda iş kurma, yatırım ve ihracat gibi konularda teşviklere erişimleri sağlanmalıdır. Göçmen işçilerin hakları korunmalı ve sendikalaşmaları sağlanmalı: İşçi sendikalarının, çalışma izinleri olup olmasına bakılmaksızın yabancı ve Suriyeli işçileri üye olarak kabul etmeleri kolaylaştırılmalı; sendikalar çeşitli sebeplerle sendikalaştırılamayan işçilerin de haklarını savunması teşvik edilmelidir.¹³

Geçici koruma statüsündeki bireylere yönelik bankacılık ve hesap açma işlemleri güvence altına alınmalı: Geçici koruma sahiplerinin bankacılık ve hesap açma işlemleriyle ilgili olarak uygulamada görülen ve bazı banka ve finans kuruluşlarının hesap açma taleplerini keyfi biçimde reddetmesi gibi tutumlara yansıyan uygulamalara mahal verilmemelidir. Vatandaşlık almış kişiler bakımından dahi Suriyeli oldukları gerekçesiyle hesap açmayan bankalar olduğu, zaman zaman dile getirilen şikâyet konularındandır. Bu bağlamda banka ve finans kurumları bilgilendirilmeli ve söz konusu işlemler kolaylık, verimlilik ve fayda eksenlerinde ele alınmalı, ayrıca ayrımcılık yasağı perspektifinden de değerlendirilmelidir.

Göçmen kadınlara yönelik hak temelli çalışmalar yürütülmeli: Göç süreçleri özellikle kadınlara yönelik çok boyutlu hak ihlallerini de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ve diğer hak ihlallerinin önlenmesi, özellikle şiddet, taciz ve iktisadi hak gasplarına karşı kadın ve hak temelli bir güvence sağlanması, gerek yerleşik toplumdaki ve gerekse de diğer göçmenlerden gelen erkek egemen yaklaşımın ürünü olan tutum ve pratiklerin doğurduğu mağduriyetlerin giderilmesi için göçmen kadınların ve onlara yönelik hak temelli inisiyatiflerinin de içinde yer alacağı birimler oluşturulmalıdır.

Kırılgan gruplardan göçmenlerle ilgili özel bir çalışma yürütülmeli: Geçimini sağlayanı olmayan ve çalışamayacak durumda olan bireyler, yaşlılar, engelli bireyler, dullar, yetimler, özel ihtiyaç sahipleri ve refakatsiz küçükler gibi en kırılgan grupların durumlarını izlemek, devletin sunduğu hizmetlere erişimlerini sağlamak ve yaşadıkları sorunların çözümünü kolaylaştırmakla görevli, göçmen örgütlerinden kişilerin de içinde yer aldığı yasal kurumlar oluşturulmalıdır.

13 - İstanbul'daki Tekstil İşçileri Sendikası bu konuda olumlu bir örnektir.

Tahdit kodlarının koyulması objektif kurallara bağlanmalı ve kaldırılmasına ilişkin başvurular bu konuda uzmanlaşmış birimler tarafından ivedilikle sonuçlandırılmalı: Uluslararası koruma talep eden bireylerle ilgili olarak kaynak ülkenin koyduğu tahdit kodlarının otomatik biçimde geçerli olmadığı bilinmektedir. Ancak uygulamada bu kodların kişilerin mağduriyetine sebebiyet verebilmesi sadece bu ülkelerden kaynaklanmamaktadır. Türkiye’de de bu kodların koyulmasıyla ilgili yeterli inceleme yapılmadan keyfi biçimde koyulduğu ve bunu yapan personelin kimi zaman izlenime binaen bu tür kodlar verebildiği, bu kodlara yönelik hukuki itirazların karara bağlanmasının uzun zaman alabildiği ve bu durumun da bir dizi mağduriyeti beraberinde getirdiği şikayetleri mevcuttur. Bu tür iddiaların da son bulmasını sağlayacak bir düzenleme, bireyler açısından güven artırıcı bir etki sağlayacağı gibi, idareye yönelik haklı veya haksız eleştirilere kaynaklık eden zemini de ortadan kaldıracaktır.

Geçici koruma statüsündeki kişilerin kapalı illerde ikamet talepleri aile ve kişisel durumla özel ihtiyaçlar göz önüne alarak ayrıca değerlendirilmeli: Kapalı il uygulaması, daha önce Türkiye’de geçici koruma statüsü verilmiş, ancak ilk kaydedildiği ilden farklı bir ilde iş bulup çalışan ve ailesinin geçimini orada sağlayan kişiler bakımından yeniden değerlendirilmeli, bir defaya mahsus olarak buldukları ilde kaydedilmeleri ve çocuklarının okul dışı kalmaması sağlanmalıdır. Sadece çocukların okula devamı dahi bu düzenleme için yeterli sebeptir.

Geçici koruma altındaki bireylerin çocuklarına üniversite yolunu belirgin biçimde daraltan ve onları üniversite dışı bırakan astronomik harçlara son verilmeli: Geçici koruma altındaki aileler Türkiye’de yaşayan, burada çalışarak hayatını kazanan insanlardır. Onların üniversite çağındaki çocuklarından uluslararası öğrencilerden döviz üzerinden alınan yüksek harçları istemek, fiilen onların önemli bir bölümüne üniversite yolunu kapatmak anlamına gelecektir. Bu uygulama aynı zamanda başarılı öğrencileri pek çok programın dışında, daha alt düzeydeki programlara mahkûm ederek hem üniversitenin başarı düzeyini olumsuz etkilemekte hem de öğrencinin potansiyelini gerçekleştirmesini önlemektedir. Bu öğrencilerden bir bölümünün ileriki yıllarda Suriye’nin entelektüel kesimini ve yönetici elitini oluşturacağı göz önüne alındığında, en başarılı olanlarının başka bir ülkede üniversite arayışına girmesinin insani bakımdan yanlış olması bir yana onları üniversite dışında tutmanın Türkiye açısından stratejik bir hata olacağını öngörmek güç değildir. Bu konuda öğrencilere TC vatandaşı öğrencilerden farklı muamele edilmemesi, mutlaka ilave bir ücret talep edilecekse, her öğrenci için nominal olarak geçerli olan ancak pratikte TC vatandaşı öğrencilerden istenmeyen cari öğrenim giderlerinin talep edilmesi doğru olacaktır.

Kapalı mahalle uygulaması kaldırılmalı: Bu uygulama geçici koruma altındaki bireyler açısından ağır ve bazen çifte kira yükünü beraberinde getirmekte, onları ev sahiplerinin keyfi ve makul olmayan sürekli kira yükseltmeleri karşısında çaresiz hale getirmektedir. Öte yandan çocuğunu kontenjan veya kota sebebiyle oturduğu mahallede kaydedemeyen aileleri bazen evden çok uzakta bir okula göndermek veya hiç okula göndermemek seçenekleriyle karşı karşıya bırakmakta, aileler imkânsızlık nedeniyle ikincisini de tercih edebilmektedir. Esas olarak bir bölgedeki göçmen yoğunluğunu azaltmayı ve gettolaşmayı önleme kaygısıyla getirilen bu düzenleme, pratik olarak sıkışma ve gettolaşmayı beraberinde getirmektedir. Gettolaşmanın mekândan çok algı ve hissedişle ilgili olduğu da göz önüne alınarak bu uygulama sonlandırılmalıdır.

“Gönüllü geri dönüş” yapmak durumunda kalan bireylerin geride bıraktıklarıyla ilgili hakları korunmalı: Türkiye’den Suriye’nin güvenli bölgelerine sınır dışı edilen kişilerin geride bıraktıkları aile, iş, sözleşme ve diğer hukuki sorumluluklarının yürütülmesi, mal varlıklarının tasfiyesi için vekalet vermelerine müsaade edilmeli veya söz konusu tasfiye işlemlerini şahsen yapabilmelerine imkân verecek bir süre tanınmalıdır.

İstisnai vatandaşlığın sebebi açıklanmadan geri alınması uygulamasına son verilmeli: Son zamanlarda özellikle kamusal olarak tanınan bazı kişilere verilen vatandaşlık statüsünün gerekçe belirtilmeksizin idari bir kararla geri alınması uygulaması, sosyal uyumdan hukuk devleti ilkesinin zedelenmesine ve Türkiye’nin devlet olarak istikrarlı ve güvenilir ülke imajına bir dizi zararı beraberinde getirmektedir. Kişiler kendileri ve aileleri için vatandaşlığın sona erdirildiğini, e-devlet sistemine girdiklerinde veya hukuki bir işlemi yapamaz olduklarında öğrenmektedirler. Vatandaşlığın geri alınması hukuki bakımdan çok ender durumlarda ve objektif hukuk normlarının gerekleriyle ilgili olarak verilmesi gereken ciddi bir karardır. Bu durum, sadece söz konusu kişilerle ilgili olarak bir anda vekalet dahi verecek kimliğe sahip olamama halini beraberinde getirmek gibi sorunlar arz etmenin ötesinde, Türkiye’nin vatandaşlık politikasıyla ilgili güvenilirliğine de zarar verici bir nitelik taşımaktadır.

Aile birliğinin sağlanması için özel önlemler alınmalı: Çeşitli sebeplerle parçalanmış ailelerin (Suriye’den ayrılış sürecinde birbirlerinden ayrı düşen veya Türkiye’de kendilerine tanınan farklı statüler veya çalışma, eğitim gibi sebepler dolayısıyla ayrı şehirlerde yaşamak durumunda kalmış olan aile fertlerinin) birleştirilmesi için bu kişilerin durumlarıyla ilgili olarak sorunlarının çözümü noktasında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın inceleme ve önerisi dahilinde karar alacak özel bir birim oluşturulmalıdır.

Göç yönetiminde ombudsmanlıktan yararlanılmalı: Göçmenlerin gündelik hayatta karşı karşıya geldikleri sorunların hızlı bir şekilde çözümünü sağlamak için Kamu Denetçiliği Kurumunda göç konusunda ayrı bir birim ihdas edilerek sürece katılması sağlanmalı veya spesifik olarak çalışan Göç Ombudsmanlığı kurulmalıdır. Göçmenler ve yerleşik toplum, göçmenler ile devlet

ve göçmenler ile diğer göçmenler arasındaki sorunları kronikleşmeden ve hukuki süreçlere yansımadan çözmeyi sağlayacak bu uygulama, devlet-sivil toplum-göçmenler ekseninde uyuma da katkı sağlayacaktır.

Göçmenlerle iletişimi kolaylaştıracak ara mekanizmalar oluşturulmalı: Göçmenlerin sivil toplum örgütleri ve kanaat önderleri aracılığıyla gündemlerini tartışacak, demokratik bir süreçte gündemdeki meselelerini müzakere edecek ve başta göç idaresi olmak üzere devletin ilgili kademelerine iletecek ara mekanizmalar oluşturulmalıdır. Hali hazırda göç idaresi göçmen STK'larıyla görüşmeler yapmakta olup, Türkiye'nin sivil toplum tecrübesi de bu konuda sıfır noktadan başlamayı gerektirmemektedir. Göçmen STK'larıyla iletişim içinde insan hakları ve mülteci hakları alanlarında çalışan STK'larla Suriyeli, Afganistanlı, Ukraynalı ve diğer ülkelerden göçmenlerin haklarıyla ilgili olan kişi ve kurumlar, göç yönetiminin partnerleri olarak görülmeli ve kurumsallaştırmaları yönünde onlara destek verilmelidir. Bunun için yerel yönetimlere görev ve işlevler tanımlanabilir; belediye meclisleri veya kent konseyleri içinde bir alan açılarak veya "göçmen meclisleri" oluşturularak, hem devlet nezdinde alınan kararları aşağıda göçmenlerin kendi sosyal aktörleri üzerinden iletmek kolaylaşır hem de aşağıdan yukarıya sorun, talep ve önerilerin hızlı ve sağlıklı iletimi mümkün olur.

Çocukların anadillerini unutmamaları sağlanmalı: Göçmenler hangi şekilde ve nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, hangi soy ve kökene sahip olurlarsa olsunlar, anadillerini unutmamaları için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu hem ahlaki bir ödev olup hem de Türkiye'nin imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer insan hakları belgelerinin de gereğidir. Pedagojik olarak da kendi dilini iyi konuşan bir çocuğun başka dilleri daha iyi öğrenip dersleri daha iyi kavrayacağı dile getirilmekte olup, Türkiye'nin de dünyanın diğer ülkelerindeki Türkçe eğitimi talepleriyle tutarlılık arz etmektedir. Özellikle geçici koruma statüsünün bireyi sadece bedensel değil kültürel varlığı ve diliyle de korumayı kapsadığı, bu rapor kapsamında katılımcılar tarafından da dile getiren haklı bir talebi ifade etmektedir.

Türkiye, göçmenlerin sınır aşan sorunlarını global ve bölgesel perspektiften ele alan bir yaklaşıma öncülük etmeli: Suriyelilerin, Afganistanlıların ve Ukraynalıların dünyanın diğer birçok ülkesindeki durumu genellikle ulusal sınırlar içindeki bölümü bakımından ele alınmaktadır. Oysa fotoğrafın tamamını görmek ve sınır aşan sorunlara sınır aşan çözümler üretebilmek, bölünmüş ailelerle onların ekonomik değerlerinin korunabilmesi ve benzeri konularda çözüm geliştirebilmek için göç alan ülkeler arasında sivil toplum ve devletler düzeyinde ilişki kurulması önemlidir. Bu çerçevede Türkiye'nin bu tür bir çalışmaya öncülük etmesi ve perspektiflerin ve çözümlerin ortaklaştırılması için çaba sarf etmesi, uluslararası düzeyde göç meseleleriyle ilgili de konumunu ve etkisini güçlendirecektir.

İdari gözetim altında tutulmasına son verilen göçmenlerin ve uluslararası öğrencilerin kendileriyle hiçbir ilişkisi olmayan şehirlerde imza yükümlüğüne tabi tutulmaları uygulamasına son verilmeli: Bu uygulama onlar açısından çok boyutlu güvenlik sorunu ortaya çıkardığı gibi, herhangi bir kamu yararı veya makuliyet de bulunmamaktadır. Özellikle uluslararası öğrencilerin kendilerinden veya üniversitelerinden kaynaklanan ihmallerle aktif öğrenciliklerinin kesintiye uğraması sebebiyle başka bir şehirde imza yükümlüğüne tabi tutulmaları, onlar açısından bir güvenlik riski arz etmektedir.

Geçici koruma altındaki bireylerin Suriye'nin kuzeyindeki geçici güvenli bölgeye gönderilmesi uygulamasına ilişkin iddialar incelenmeli: Son zamanlarda çeşitli sebeplerle yerleşik bireylerle sorun yaşayan geçici koruma altındaki bireylerin, mağdur oldukları bir saldırı veya başka türden bir hak ihlaline maruz kalmaları durumunda dahi, kimi zaman şikâyet söz konusu olmaksızın veya kimi zaman şikâyet geri çekilmiş olsa dahi GGM'ye alınıp sonrasında sınır dışı edildiklerine ilişkin olarak farklı illerden vakalara ilişkin haberler gelmektedir. Toplumda adalet hissini zedeleyen bu tür iddialara ilişkin olarak hak temelli STK'lara ulaşan başvurulardaki artış göz önüne alınarak gerek işleyiş ve gerekse de spesifik vakalar özelinde etkili bir inceleme yapılmalıdır.

Geçici koruma altındaki bireylerden suça karışan, tutuklanan kişilerin genel bir uygulama olarak görünen sınır dışı edilmesi uygulamasına son verilmeli: Bu tür durumlarda adli sürecin neticelenmesine kadar hukukun temel ilkelelerinden olan masumiyet karinesine uygun hareket edilmeli; mahkûm olanların cezasını Türkiye'de çekmesi sağlanmalıdır. Geçici koruma statüsündeki bireylere nasıl muamele edildiğine ilişkin algı, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu kadar, sosyal uyum ve güven duygusu açısından da önemlidir. Bir kişinin sadece suçlandığı bir durumda dahi sınır dışı edilmesiyle mahkûm dahi olsa geri gönderme yasağına uyulması arasındaki fark hem Türkiye'deki Suriyeliler açısından hem de Türkiye'den dünyaya hukuk ve adaletle ilgili bir mesaj olarak tanımlayıcıdır. Geçici koruma altındaki bireylerin hayatına ve haklarına riayet edildiği bir uygulamanın Türkiye'de yaşayan geçici koruma altındaki bireyler nezdinde sonuçlarının sosyal uyum açısından tamamen farklı olacağı anlaşılmalıdır.

Göç İdaresi'nin özellikle sınır dışı karar ve uygulamaları gözden geçirilmeli, idarenin yargı kararlarına uygunluk denetimi konusundaki eleştiriler göz önüne alınmalı: Bu durum özellikle Türkiye'nin iyi ilişkilerinin bulunduğu ülkelerin vatan-daşları bakımından öncelikli bir sorunu ifade etmektedir. Bu ülkelerle ilişki geliştirilirken hukuk devleti ilkesinin gereklerini uygulamak zorunda olduğu net biçimde ifade edilmeli ve geri gönderme yasağı (non-refoulement) hiçbir biçimde ihlal edilmemelidir. Sınır dışı kararlarında "güvenli üçüncü ülke" olarak görülen bazı ülkelerin de geri gönderme ve iade kararları verebilecekleri göz önüne alınarak, bu konuda hukuk ve hakların güvenceye alınması öncelenmeli; Türkiye, hukuka aykırı biçimde insanları sınır dışı eden ülkeler arasında anılmamalıdır.

Göçmenlerin ve hukuki temsilcilerinin savunma hakkı ve adalete erişimleriyle ilgili sorunlar giderilmeli: Göçmenlerin önce GGM'lere, oralardan da başka GGM'lere gönderilmeleri sürecinde aileleri ve avukatlarıyla iletişim kuramadan bir haftalık yasal itiraz süresini kullanamadıkları-veya tam da bu itiraz süresini kaçırmaları için bilinçli olarak böyle yapıldığı- da yaygın şikâyet konuları arasında yer alıyor. Avukatlardan ve noterlerden de kişilerle görüşme ve belge düzenleme konularındaki gecikme ve sınırlamalarla ilgili eleştiriler söz konusudur. Bekletilme, müvekkilleriyle görüşmeden GGM'den ayrılma ve son dönemlerde ise bu görüşmelerin avukat-müvekkil ilişkisi çerçevesinde mahremiyet hakkının kullanımına uygun bir ortamda gerçekleştirilmemesi gibi şikâyetler göz önüne alınarak söz konusu sürecin adalete erişim hakkı çerçevesinde ciddi bir incelemeye tabi tutulması gerekir.

"Gönüllü geri dönüş" olarak adlandırılan sınır dışı işlemleriyle ilgili hukuka uygunluk denetimi yapılmalı: Kişilerin bir kontrol esnasında evrakında eksiklik tespit edilmesi veya bir şikâyet üzerine hakkında kod ihdas edilip kimliğinin iptal edilerek GGM'ye götürülmesi ve sonrasında "gönüllü geri dönüş evrakını kendi rızasıyla imzaladığı" bildirilerek sınır dışı edilmesi söz konusu olabilmektedir. Kişilerin sokaktan alınarak, kimi zaman aileleriyle temas dahi kuramadan "gönüllü" olarak döndüklerine ilişkin açıklamaların hayatın olağan akışına uygun olmadığı ve imza sürecini kişinin tek başına tamamlayamayacağı sıkça dile getirilmiş ve Anayasa Mahkemesi de birçok kararında bu sürecin "gönüllü" olduğunu kabul etmemiştir. Bu sebeple söz konusu süreç, imza aşamasına kadar hukuka uygun hale getirilmeli ve imzanın da aile ve yasal temsilci ile hak temelli bir STK gözetiminde atılmasına ilişkin yasal temeli de bulunan şartlar yerine getirilmelidir.

Uluslararası öğrenciler GGM'lerde tutulmamalı: Herhangi bir eksikliği veya zamanında tamamlanmayan evrakından dolayı kişilerin Emniyet'e oradan da GGM'lere gönderilmesi uygulamasına son verilmelidir. GGM'lere alınma istisnai ve son süreç olmalıdır. Bu durum özellikle uluslararası öğrenciler açısından ciddi bir sorunu ifade etmekte olup, üniversite tarafından aktif öğrenci olduğunun ibrazına rağmen öğrencinin GGM'de tutulmalarından sınır dışı edilmelerine kadar bir dizi uygulama, hem öğrencilerin Türkiye'deki kariyerlerinin dramatik bir biçimde sonlanmasına neden olarak onlara zarar vermekte hem de Türkiye'nin uluslararası öğrenciler üzerinden kendisi için belirlediği stratejik hedeflere de zarar vermektedir.

GGM'ler şehir merkezlerinden uzak ve erişilmesi güç mesafelerde bulunmamalı, oralardaki şartlar uluslararası standartlara uygunluk da dahil olmak üzere temel insani gerekliliklerin altında olmamalı: Bu merkezlerde görev yapan asker ve sivil bürokratların hukuka uygun olmayan tutum ve davranışlarına ilişkin rapor ve şikâyetler göz önüne alınmalı ve etkili bir çözüm mekanizmasıyla hak temelli STK'lar başta olmak üzere sivil gözetim ve denetime uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Orada tutulan bireylerin haberleşme hakkını etkili biçimde kullanmaları sağlanmalı, hijyen ve havalandırma

dahil koşulların iyileştirilmesine ilişkin gelişmelerin TİHEK ve sivil toplumun gözetimi altında raporlanması sağlanmalı ve dile getirilen eksiklikler giderilmelidir.

Göçmenlerle ilgili tüm birimlerde görev yapanların, hukuk, göç ve insan hakları konusunda hizmet içi eğitim almaları sağlanmalı: Sınırlarda, limanlarda ve havaalanında görevli bürokratlar da dahil olmak üzere tüm statülerden göçmenlerle temas halinde olan kamu görevlileriyle İçişleri Bakanlığı ve Göç İdaresi personelinin hukuka ve devletin göç politikasına uygun, yeni düzenlemelere açık ve uyumlu bir yaklaşım geliştirmeleri için eğitimden geçirilmeleri sağlanmalıdır. Yabancılarla ilgilenen birimler, polis ve diğer güvenlik bürokratları, yabancıların hakları ve sorunlarının nasıl çözüleceği konusunda bilgilendirilmelidir. Hukukçulara ve avukatlara da göç hukuku ve özellikle geçici koruma kartı sahibi yabancıların hakları konusunda bilgi ve deneyimlerini artıracak şekilde bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Okullarda ayrımcılık, akran zorbalığı ve okuldan uzaklaşma sorunu çözülmeli: Okullarda ayrımcılık ve akran zorbalığı yaygın olup, özellikle Suriyeli öğrencilere yönelik dışlayıcı tutumlar kimi zaman öğretmenler ve okul yönetimlerinden de gelebilmektedir. Bu sorunun çözümü, müfredatın kültürlerarası anlayışa uygun, hak temelli ve kapsayıcı olabilmesiyle, ayrımcı ve zorbalık içeren tutumlara izin verilmemesidir. Bu konuda periyodik denetimler ve bilgilendirme etkinlikleri ve seminerler yapılmalı ve denetimlerde ayrımcılığın ortadan kaldırılması için okul yönetimlerinin ne yaptığına bakılmalıdır.

M plaka uygulamasıyla ilgili sorunlar giderilmeli: "Misafir Plakası" olarak bilinen ve Suriye'den toplu girişinde yurtdışından otomobil ithalatındaki sınırlamaları aşmamak için kişinin kendisinin ve yakınlarının kullanımına hasredilen araçlar için verilen plaka numarasıyla ilgili ilk sorun, bu kuralın uygulamada sadece Suriyelilerin yurtdışından getirdikleri araçlar için değil Türkiye'de satın aldıkları araçlar için de uygulanmasıdır. İkinci sorun ise son olarak Kayseri'de görüldüğü gibi herhangi bir ırkçı saldırıya açık hedef haline gelmeleridir. Bu kuralın amacına uygun biçimde uygulanması sağlanmalı ve dıştan bakıldığında aracın misafir olduğu anlaşılmayacak şekilde plaka numarası verilmelidir.

Suriye'den belge isteme uygulamasına son verilmeli: Esad rejiminin konsolosluklarından belge istenmesi uygulamasına derhal son verilmeli, söz konusu belgelerde denkliği sağlayacak birimler oluşturulmalıdır. İnsanları can havliyle ayırdıkları ülkedeki rejimden belge getirmeye zorlamak adil ve makul olmadığı gibi, çoğu kez mümkün de olamamaktadır. Öte yandan ortalama 500 dolar maliyeti olan evlilik, doğum ve öğrenim belgesi gibi belgeler istemek durumunda bırakmak, her yıl büyük miktarlarda paranın Suriye'deki rejimi destekleme anlamına gelen bir finansal aktarım anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Suriyelilerin lüzumlu belgelerinin akredite edilmiş birimlerinden veya Geçici Güvenli Bölgelerdeki yönetim birimlerinden alınması ve denkliğinin de YÖK gibi Türkiye'deki ilgili birim tarafından onaylanması sağlanmalı.

Hukuken varolan ayrımcılık yasağı işletilmeli: Altındağ'dan Kayseri'ye ırkçı ve saldırgan grupları sahaya süren, öncesinde sosyal medya kampanyalarıyla ortamı hazırlayan ve son olarak da uygulayan odakların üstüne kararlılıkla gidilmeli, bu konudaki ihmalin sorunu büyütüp daha da kökleşmesine sebebiyet vereceği gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye'de ayrımcı ve ırkçı nefretin siyasi odakları dağıtılmalı ve ayrımcılık yapan yerel yöneticiler başta olmak üzere, tüm hukuksuzlukların hukuki düzlemde gereği yapılmalıdır. Söz konusu siyasi odaklar ister bunu kendiliklerinden yapıyor olsunlar, isterse de Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermek isteyen devletlerin içteki uzantıları olarak işlev görsünler, her iki durumda da yapılması gereken hukukun gereği olan ayrımcılık yasağını net biçimde herkes için uygulamaktır. Diğer yandan Türkiye'de Arapça tabela yasağı veya kamu hizmetlerinin sunulmasında soy ve köken ayrımı yapan uygulamalara göz yummanın, benzer ayrımcılığın dünyanın herhangi bir yerinde, örneğin Avrupa'da Türkiye kökenli bireylere karşı uygulanması durumunda Türkiye'nin bunu eleştirecek etik zemininin zedelediği de unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Aberson, C. L. (2015). Positive intergroup contact, negative intergroup contact, and threat as predictors of cognitive and affective dimensions of prejudice. *Group Processes and Intergroup Relations*, 18, 743-760.
- Adamson, F. B., & Tsourapas, G. (2019). Migration diplomacy in world politics. *International Studies Perspectives*, 20(2), 113-128.
- AFAD. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması. Ankara: AFAD.
- Ager, A., & Strang, A. (2004). Indicators of Integration: Final report. London: Home Office Development and Practice Reports are produced by the Research, Development and Statistics Directorate.
- Ager, P., & Brückner, M. (2013). Cultural diversity and economic growth: Evidence from the US during the age of mass migration. *European Economic Review*, 64, 76-97.
- Akdağ, Z., & Ekici, S. (2017). Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 33-64.
- Akgündüz, Y. E., Van Den Berg, M., & Hassink, W. (2018). The impact of the Syrian refugee crisis on firm entry and performance in Turkey. *The World Bank Economic Review*, 32(1), 19-40.
- Akgündüz, Y., Van Den Berg, M., & Hassink, W. H. (2015). The impact of refugee crises on host labor markets: The case of the Syrian refugee crisis in Turkey.
- Aleksynska, M., & Peri, G. (2014). Isolating the network effect of immigrants on trade. *The World Economy*, 37(3), 434-455.
- Alesina, A., & La Ferrara, E. (2005). Ethnic diversity and economic performance. *Journal of Economic Literature*, 43(3), 762-800.
- Alesina, A., Devleeschauwer, A., Easterly, W., Kurlat, S., & Wacziarg, R. (2003). Fractionalization. *Journal of Economic Growth*, 8, 155-194.
- Alesina, A., Harnoss, J., & Rapoport, H. (2016). Birthplace diversity and economic prosperity. *Journal of Economic Growth*, 21, 101-138.
- Alesina, A., Spolaore, E., & Wacziarg, R. (2000). Economic integration and political disintegration. *American Economic Review*, 90(5), 1276-1296.
- Al-Hurra. (2023, September 21). Son olaylardan sonra Türkiye'de turizm tehlikeli bir hal aldı. Al-Hurra. <https://www.alhurra.com/turkey/2023/09/21/رطب-ايكرت-ي-ف-هيبر-علا-ة-ح-ايس-ال-قري-ح-ال-شد-او-ح-ال>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison Wesley.
- Altay, A., & Aslanpay Özdemir, E. (2022). Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Mülteci Krizi: Mali Yardım Programı Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 409-423. <https://doi.org/10.29029/busbed.1115128>
- Altuntaş, O. (2021). Exploring the occupational lives of Syrians under temporary protection in Turkey. *Australian Occupational Therapy Journal*, 68(5), 434.
- Amir, Y. (1976). The role of intergroup contact in change of prejudice and ethnic relations. In P. A. Katz (Ed.), *Toward the elimination of racism* (pp. 245-308). New York: Pergamon.
- Amirbek, A., & Ydyrys, K. (2014). Education and soft power: Analysis as an instrument of foreign policy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 514-516.
- Anayasa Mahkemesi Kararı, A.S.I.A. ve Diğerleri Başvurusu [Constitutional Court Decision, A.S.I.A. and Others Application]. (2018). Başvuru Numarası: 2018/11825. Karar Tarihi: 6/10/2021. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/11825>

- Anderson, A., Hamilton, R., Moore, D., Loewen, S., & Frater-Mathieson, K. (2004). Education of refugee children: Theoretical perspectives and best practice. In A. Fielden (Ed.), *Educational interventions for refugee children* (pp. xxx-xxx). London: Routledge Falmer.
- Aracı, D. T., Demirci, M., & Kırdar, M. G. (2022). Development level of hosting areas and the impact of refugees on natives' labor market outcomes in Turkey. *European Economic Review*, 145, 104132.
- Arksey, H., & Knight, P. (1999). *Interview for social scientists*. London: Sage Publications.
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y., & Alancioğlu, E. (2017). Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 129-148.
- Atasoy, A., & Demir, H. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 457-470.
- Awuor, M. (2024, February 13). How Russia Uses Education as a Soft Power Tool in Africa. *African Digital Democracy Observatory*. <https://disinfo.africa/how-russia-uses-soft-power-to-grow-its-influence-in-africa-cf88cf-0d911e> (Accessed on: 11.05.2024).
- Babacan, B., Coşkun, M., Öztürk Dönmez, R., & Mermer, G. (2017). The home living conditions, health status and characteristics of the use of health services of the Syrian asylum seeker who immigrated to Hatay. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Science*, 9(3), 272-279. <https://doi.org/10.5336/nurses.2016-54422>
- Bahar, D., Rapoport, H., & Turati, R. (2022). Birthplace diversity and economic complexity: Cross-country evidence. *Research Policy*, 51(8), 103991.
- Balkan, B., & Tumen, S. (2016). Immigration and prices: quasi-experimental evidence from Syrian refugees in Turkey. *Journal of Population Economics*, 29, 657-686.
- Balta, E. (2019). Tedirginlik çağı: Şiddet, aidiyet ve siyaset üzerine. İletişim Yayınları.
- Basok, T. (2022). The Precarious Lives of Syrians: Migration, Citizenship, and Temporary Protection in Turkey. *Studies in Social Justice*, 16(2), 531. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1z7khfp>
- Bastaki, J. (2018). Temporary Protection Regimes and Refugees: What Works? Comparing the Kuwaiti, Bosnian, and Syrian Refugee Protection Regimes. *Refuge*, 34(2), 73-84. <https://doi.org/10.7202/1055578ar>
- Bauman, Z. (1998a). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1998b). *Postmodern Etik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BBC Türkçe. (2024, May 16). Doğum oranları rekor seviyeye düştü: TÜİK verileri bize ne söylüyor? BBC. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1ejenpdllko>
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697-712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
- Bexell, M., & Jönsson, K. (2016). Responsibility and the United Nations' Sustainable Development Goals. *Forum for Development Studies*, 44(1), 13-29. <https://doi.org/10.1080/08039410.2016.1252424>
- Bianet. (2023, September 21). Bir geri gönderme merkezine günde 6 bin kişi götürülüyor. <https://bianet.org/haber/bir-geri-gonderme-merkezine-gunde-6-bin-kisi-goturuluyor-284248>
- Bjerrer, L., Helbling, M., Römer, F., & Zobel, M. (2015). Conceptualizing and measuring immigration policies: A comparative perspective. *International Migration Review*, 49(3), 555-600. <https://doi.org/10.1111/imre.12100>
- Books, M. (1997). *In-depth interviewing as qualitative investigation*. ERIC Publications.
- Boston, J. (1992). The problems of policy coordination: The New Zealand experience. *Public Administration Review*, 52(4), 88-103.
- Cabinet Office. (2000). *Wiring it up: Whitehall's management of cross-cutting policies and services*. The Stationery Office.
- Bove, V., & Elia, L. (2017). Migration, diversity, and economic growth. *World Development*, 89, 227-239.
- Bowling, A. (2002). *Research methods in health: Investigating health and health services*. McGraw-Hill Education.

- Boztepe, V. (2017). Televizyon haberlerinde Suriyeli mültecilerin temsili. *İlef Dergisi*, 4(1), 91-122. <https://doi.org/10.24955/ilef.312831>
- Bratti, M., De Benedictis, L., & Santoni, G. (2014). On the pro-trade effects of immigrants. *Review of World Economics*, 150(3), 557-594.
- Briant, A., Combes, P. P., & Lafourcade, M. (2014). Product complexity, quality of institutions and the protrade effect of immigrants. *The World Economy*, 37(1), 63-85.
- British Council. (2024, August 2). Refocus for UK higher education as international student numbers expected to fall. British Council. <https://www.britishcouncil.org/about/press/refocus-uk-higher-education-international-student-numbers-expected-fall>
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Budak, P. (2017). Yerel halkın algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri: Elazığ ili örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(62), 543-564.
- Büyükgöze, H. (2016). Bir etki aracı olarak Türk yükseköğretiminin 'yumuşak güç' bağlamında incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(1), 41-49.
- Çağlar, İ., & Özkır, Y. (2015). Suriyeli mültecilerin Türkiye basınında temsili. In K. İnat & M. Ataman (Eds.), *Ortadoğu Yıllığı 2014* (pp. 485-501). Açılım Kitap.
- Çakır, S., Erbay, E., & Kırdar, M. G. (2023). Syrian refugees and human capital accumulation of working-age native children in Turkey. *Journal of Human Capital*, 17(4), 557-592.
- Çalışkan, S. (2019). Ev sahibi halkın Suriyeli göçmenlere yönelik tutumu: İstanbul; Sultanbeyli-Kadıköy ilçeleri. *Journal of International Social Research*, 12(66), 640-650.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). Çalışma izin istatistikleri - 2022. <https://www.csgb.gov.tr/media/93249/calisma-izin-istatistikleri-2022.xlsx>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2023). Çalışma izin istatistikleri. Retrieved from <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>
- Candel, J. J. L., & Biesbroek, R. (2016). Toward a processual understanding of policy integration. *Policy Sciences*, 49, 211-231. <https://doi.org/10.1007/s11077-016-9248-y>
- Çavuş, T. (2012). Dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Cejudo, G. G. M., & Trein, P. (2023). Policy integration as a political process. *Policy Sciences*, 56, 3-8. <https://doi.org/10.1007/s11077-023-09494-6>
- Çelik, Ç., & İçduygu, A. (2019). Schools and refugee children: The case of Syrians in Turkey. *International Migration*, 57(1), 253-267. <https://doi.org/10.1111/imig.12488>
- Cengiz, D., & Tekgüç, H. (2022). Is it merely a labor supply shock? Impacts of Syrian migrants on local economies in Turkey. *ILR Review*, 75(3), 741-768.
- Centre for China and Globalization (CCG). (2017). Attracting skilled international migrants to China: A review and comparison of policies and practices. International Labour Organization and International Organization for Migration. <https://www.voced.edu.au/content/ngv:84719>
- Ceritoglu, E., Yunculer, H. B. G., Torun, H., & Tumen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: Evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6, 1-28.
- Çetin, S. (2017). İzmir'deki yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik algısı (Master's thesis). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cevik, S., & Sevin, E. (2017). A quest for soft power: Turkey and the Syrian refugee crisis. *Journal of Communication Management*, 21(4), 399-410.
- Challis, L., Fuller, S., Henwood, M., Klein, R., Plowden, W., Webb, A., ... Wistow, G. (1988). *Joint approaches to social policy: Rationality and practice*. Cambridge University Press.

- Christensen, L. B., Johnson, B. R., & Turner, L. A. (2015). Araştırma yöntemleri desen ve analiz (A. Aypay, Trans.). Anı Yayıncılık.
- Clemens, M. A. (2013). The effect of foreign labor on native employment: A job-specific approach and application to North Carolina farms. Center for Global Development, Working Paper(326).
- Congressional Research Service. (2023). Citizenship and immigration statuses of the U.S. foreign-born population. <https://crsreports.congress.gov>
- Connor, R., & Dovers, S. (2004). Institutional change for sustainable development. Edward Elgar Publishing.
- Çorlu, R. (2023). Türkiye'de göç çalışmaları üzerine bir alanyazın taraması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 52, 211-232.
- Council of Europe. (2014). Language education policies for adult immigrants. Retrieved from http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/MIGRANTS_EN.asp
- Cox, M., & Parmar, I. (2010). Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical, and contemporary perspectives. Routledge.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları (S. B. Demir, Trans.). Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2014). Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi (Y. Dede & S. B. Demir, Trans.). Anı Yayıncılık.
- Czaika, M., Bivand Erdal, M., & Talleraas, C. (2021). Theorising the interaction between migration-relevant policies and migration driver environments. Deliverable 1.4. <https://www.quantmig.eu/res/files/QuantMig%20D1.4%20Policy-Driver%20Interactions%20V1.1%2030Sep2021DL.pdf>
- Davies, C., Tropp, R., & Vaughan, B. (1993). The development of systems for the joint commissioning of mental health care: Summary of report to Department of Health. HSMC, University of Birmingham.
- Del Carpio, X. V., & Wagner, M. C. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market. World Bank policy research working paper (7402).
- Demirci, M., & Kırdar, M. G. (2023). The labor market integration of Syrian refugees in Turkey. World Development, 162, 106138.
- Demirci, Z. (2020, December 27). Türkiye mezunu Somalili Bakan ilk yurt dışı ziyaretini 'ikinci evim' dediği Türkiye'ye yaptı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-mezunu-somalili-bakan-ilk-yurt-disi-ziyaretini-ikinci-evim-dedigi-turkiyeye-yapti/2089959>
- Deshpande, M. (2014). Entrepreneurship approach to higher education policy aspects. In N. Baporikar (Ed.), Handbook of Research on Higher Education in the MENA Region: Policy and Practice (pp. 148-187). IGI Books. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-6198-1>
- DHA. (2024, May 2). Kahramanmaraş'ta fabrikalar çalıştıracak işçi bulamıyor. DHA. <https://www.dha.com.tr/foto-galeri/kahramanmarasta-fabrikalar-calistiracak-isci-bulamiyor-2432006/1>
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye iş gücü piyasasında Suriyeli sığınmacılar. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 187-198.
- Docquier, F., Turati, R., Valette, J., & Vasilakis, C. (2020). Birthplace diversity and economic growth: Evidence from the US states in the post-World War II period. Journal of Economic Geography, 20(2), 321-354.
- Doğan, N., Süleymanoğlu-Kürüm, R., Bekaroğlu, E. A., & Cin, M. (2020). İstanbul göç araştırması 2020. İstanbul.
- Dryden-Peterson, S. (2016). Refugee education: The crossroads of globalization. Educational Researcher, 45(8), 473-482. <https://doi.org/10.3102/0013189X16683398>
- Duman, B., & Alacahan, O. (2012). Getto tartışmasına bir metropolden bakmak: Adana örneği. Journal of Academic Social Science Studies, 5, 55-74.
- Dünya Gazetesi. (2024, January 29). Eskişehir'de 28 bin işsiz var çalıştıracak işçi bulamıyoruz. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/sectorler/eskisehirde-28-bin-issiz-var-calistiracak-isci-bulamiyoruz-haberi-716761>
- Easterly, W., & Levine, R. (1997). Africa's growth tragedy: Policies and ethnic divisions. The Quarterly Journal of Economics, 1203-1250.

- Edwards, R., & Ortega, F. (2017). The economic contribution of unauthorized workers: An industry analysis. *Regional Science and Urban Economics*, 67, 119-134.
- Ekonomim. (2023, November 27). Türkiye'de yaşayan yabancı sayısı, Bulgaristan nüfusunu geçti. Ekonomim. <https://www.ekonomim.com/gundem/turkiyede-yasayan-yabanci-sayisi-bulgaristan-nufusunu-gecti-haberi-717729>
- En Son Haber. (2018, November 30). Bir vefa örneği: Muhammed El Manguş. En Son Haber. <https://www.ensonhaber.com/tarih-haberleri/bir-vefa-ornegi-muhammed-el-mangus>
- Erder, S. (2006). Refah toplumunda getto. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2020). Syrians barometer 2019: A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey. MUGAM with the support of UNHCR. https://www.mmuraterdogan.com/_files/ugd/c99bb3_73fb751e51624c37b3117b98521e3205.pdf
- Erdoğan, M. (2021). Suriyeliler barometresi 2020. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf>
- Erdoğan, M. (2022). Syrians barometer 2021: A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey. Ö MUGAM with the support of UNHCR. https://www.mmuraterdogan.com/_files/ugd/24ce09_f0787ad86c42465299aef57e8c8497df.pdf
- Erdoğan, M. M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi.
- Erdoğan, M. M. (2021). Suriyeliler barometresi 2020. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf>
- Erguvan, D. (2015). Transnational education in Turkey. *Journal of Educational and Social Research*, 5. <https://ideas.repec.org/a/bjz/jesrjr/1132.html>
- Erken, M. (2024, January 4). Türkiye'den dünya liderliğine yükselen uluslararası öğrenciler. Fokus. <https://www.fokusplus.com/dosya-yasam/turkiyeden-dunya-liderligine-yukselen-uluslararasi-ogrenciler>
- EUR Council. (2001, August 7). Council Directive 2001/55/EC "minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons." EUR Council (OPOCE). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32001L0055&from=EN>
- European Commission. (2011). Migrant integration aggregate report. Retrieved from http://ec.europa.eu/com-frontoffice/publicopinion/archives/quali/ql_5969_migrant_e.pdf
- European Commission. (2015, October 15). Press Corner - EU-Turkey joint action plan. European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_5860
- European Commission. (2024). Governance of migrant integration in Sweden. https://migrant-integration.ec.europa.eu/country-governance/governance/sweden_en
- Feng, S., Krueger, A. B., & Oppenheimer, M. (2010). Linkages among climate change, crop yields and Mexico-US cross-border migration. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(32), 14257-14262.
- Ferraro, G., & Brans, M. (2012). Trade-offs between environmental protection and economic development in China's fisheries policy: A political analysis on the adoption and implementation of the Fisheries Law 2000. *Natural Resources Forum*, 36(1), 38-49.
- Fidan, M. S., & Taş, A. (2023). Türkiye'de geçici koruma statüsünde yaşayan Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(3), 13-35.
- Fielden, A. (2008). Local integration: An under-reported solution to protracted refugee situations. UNHCR.
- Fischer, A. (2019). Bringing development back into development studies. *Development and Change*, 50(2), 426-444.
- Fitzpatrick, J. (2000). Temporary protection of refugees: Elements of a formalized regime. *The American Journal of International Law*, 94(2), 279-306. <https://doi.org/10.2307/2555293>
- Funkhouser, E., & Ramos, F. A. (1993). The choice of migration destination: Dominican and Cuban immigrants to the mainland United States and Puerto Rico. *International Migration Review*, 27(3), 537-556.

- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Rust, M. C., Nier, J. A., Banker, B. S., Ward, C. M., ve ark. (1999). Reducing intergroup bias: Elements of intergroup cooperation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 388-402.
- Gallagher, A. (2019). Progress in Taliban talks, but 'long way to go', says US envoy. United Institute of Peace. Retrieved from <https://www.usip.org/progress-taliban-talks-long-way-go-says-us-envoy>
- Gans, H. (2007). The balanced community: Homogeneity or heterogeneity in residential areas? *Journal of the American Institute of Planners*.
- Gazete Durum. (2022, Nisan 8). İlk Afganlı mülteci, 40 yıl önce bugün geldi. *Gazete Durum*. <https://www.gazete-durum.com.tr/yazar-yazisi/ilk-afganli-multeci--40-yil-once-bugun-geldi-9028>
- Gazete Duvar. (2023, Ağustos 22). İzmir Barosu: Geri Gönderme Merkezi'nde keyfi uygulamalara son verin. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/izmir-barosu-geri-gonderme-merkezinde-keyfi-uygulamalara-son-verin-haber-1633943>
- Genç, H. D., & Öner, A. Ş. (2019). Why not activated? The temporary protection directive and the mystery of temporary protection in the European Union. *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 2(1), 1-18. <https://doi.org/10.14782/ipsus.539105>
- Gibbs, A. (1997). Focus groups. *Social Research Update*, 19. <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>
- Gill, B., & Huang, Y. (2006). Sources and limits of Chinese 'soft power'. *Survival*, 48(2), 17-36. <https://doi.org/10.1080/00396330600765377>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014). Geçici koruma yönetmeliği 25/12/2019-mevzuat. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014). Geçici koruma yönetmeliği ve getirdiği yenilikler. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014). Türkiye: Law No. 6458 of 2013 on foreigners and international protection. Refworld. National Legislative Bodies / National Authorities. <https://www.refworld.org/docid/56572fd74.html>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014, April 11). Geçici koruma yönetmeliği ve getirdiği yenilikler. Göç İdaresi Başkanlığı. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014a, February 17). Geri gönderme merkezlerine gönderilen yabancılara ilişkin gerçek dışı haberler hakkında basın açıklaması. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezlerine-gonderilen-yabancilara-iliskin-gercek-disi-haberler-hakkinda-basin-aciklamasi>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014b, October 22). Geçici koruma yönetmeliği 25/12/2019-mevzuat. Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2016). 2016 Türkiye göç raporu. Göç İdaresi. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). Göç İdaresi Başkanlığı. Göç İdaresi. <https://goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021, December 9). İkamet izinleri istatistikleri 2021. Göç İdaresi. <https://bit.ly/4eArN4A>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023, August 24). İkamet izinleri istatistikleri 2023. Göç İdaresi. <https://bit.ly/3VTUHFq>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). Geri gönderme merkezlerine gönderilen yabancılara ilişkin gerçek dışı haberler hakkında basın açıklaması. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezlerine-gonderilen-yabancilara-iliskin-gercek-disi-haberler-hakkinda-basin-aciklamasi>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b, June 13). İkamet izinleri istatistikleri 2024. Göç İdaresi. <https://goc.gov.tr/ikamet-iznileri>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024c). İkamet izni çeşitleri. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. Retrieved June 14, 2024, from <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri>
- Göç İdaresi. (2016). 2016 Türkiye göç raporu. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf
- Göç İdaresi. (2024). İkamet izni çeşitleri. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri>

- Göç İdaresi. (2024b). İkamet izinleri istatistikleri 2024. Retrieved from <https://goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- Göç İdaresi. (2024c). İkamet izni çeşitleri. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. Retrieved from <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri>
- Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-256.
- Goldfarb, M. (2014, September 9). Soft power: How American culture rules the world. *Raconteur*.
- Gözübüyük Tamer, M. G. (2016). Trabzon kamuoyunun geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere bakış açısı. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 180-211.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Technology Research and Development*, 30(4), 233-252.
- Güftâ, H., & Kan, M. (2011). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabının dil ile ilgili kültür öğeleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-256.
- Guillermo M. C., & Trein, P. (2023). Pathways to policy integration: A subsystem approach. *Policy Sciences*, 56, 9-27.
- Gümüş, E., Kurnaz, Z., Eşici, H., & Gümüş, S. (2020). Current conditions and issues at Temporary Education Centres (TECs) for Syrian child refugees in Turkey. *Multicultural Education Review*, 12(1), 53-78. <https://doi.org/10.1080/2005615X.2020.1756083>
- Güneş, A. (2018). A new type of soft power: Country branding. *International Journal of Cultural and Social Studies (Int.JCSS)*, 4(1), 252-259.
- Güney, Ü., & Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: Milliyetçilik, erillik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika*, 8(3), 505-535.
- Güven, S., & Alkar, E. (2022). Uluslararası öğrencilerin Türkiye'ye göç etme nedenleri ve yaşam memnuniyetlerine ilişkin bir araştırma: Tıp ve diş hekimliği fakülteleri lisansüstü öğrenciler örneği. *Kasım*.
- Haas, R. N. (2013). *Foreign policy begins at home: The case for putting America's house in order*. New York: Basic Books.
- Haberler.com. (2024, April 18). Belediye otobüsünde yabancı kadına ırkçı saldırı: Sizi burada istemiyoruz. Haberler.com. https://www.haberler.com/3-sayfa/yabanci-uyruklu-kadina-otobuste-tepki-ceken-17247519-haberi/#google_vignette
- Heinmiller, T. B. (2003). Harmonization through emulation: Canadian federalism and water export policy. *Canadian Public Administration*, 46(4), 495-513.
- Heinrich Böll Stiftung. (2019, December 11). Report on Turkey's asylum law and policies. Heinrich Böll. <https://tr.boell.org/sites/default/files/2019-12/ASYLUM%20ENG-S.pdf>
- Hewstone, M. (2009). Living apart, living together? The role of intergroup contact in social integration. *Proceedings of the British Academy*, 162, 243-300.
- Hill, C., & Beadle, S. (2014). The art of attraction: Soft power and the UK's role in the world. *British Academy*. <https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/322/the-art-attraction-soft-power-and-uks-role-world.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2024).
- Hilman, N. (2020). HEPI annual soft-power ranking 2020. Higher Education Policy Institute. <https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2020/08/HEPI-Soft-Power-Ranking-2020.pdf> (Erişim Tarihi: 27.04.2024).
- Hornung, E. (2014). Immigration and the diffusion of technology: The Huguenot diaspora in Prussia. *American Economic Review*, 104(1), 84-122.
- House of Lords. (2013, October 15). The Select Committee on Soft Power and the UK's Influence. House of Lords. <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/lords-committees/soft-power-uk-influence/uc151013Ev10.pdf> (Erişim Tarihi: 26.04.2024).
- Howlett, M., & Saguin, K. (2018). Policy capacity for policy integration: Implications for the Sustainable Development Goals (Working Paper No. LKYSPP 18-06). Retrieved from <https://lkyspp.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2018/04/WP18-06.pdf>

- Human Rights Watch. (2022, Ekim 26). Türkiye: Yüzlerce mülteci Suriye'ye sınır dışı edildi. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/tr/news/2022/10/24/turkey-hundreds-refugees-deported-syria>
- İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016, December 20). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*. <http://turkishpolicy.com/article/828/syrian-refugees-in-turkey-towards-integration-policies>
- Ineli-Ciger, M. (2017). *Temporary protection in law and practice*. Brill.
- International Commission of Jurists. (2021). Access to justice training materials on access to justice for migrants. Retrieved from <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/09/Module-0-Access-to-justice.pdf>
- International Labour Organization. (2020, March 16). Syrian refugees in the Turkish labour market. ILO. <https://www.ilo.org/publications/syrian-refugees-turkish-labour-market>
- International Organization for Migration. (2011). *World migration report 2010: The future of migration—Building capacity for change*. United Nations.
- International Organization for Migration. (2009). Göç terimleri sözlüğü: Uluslararası göç hukuku. IOM. [https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf) (Erişim Tarihi: 03.04.2024).
- International Organization for Migration. (2012). Migration crisis operational framework. IOM. https://www.ecampus.iom.int/pluginfile.php/14568/block_html/content/MC2355_-_IOM_Migration_Crisis_Operational_Framework.pdf
- International Organization for Migration. (2016). Migration governance framework. IOM. Retrieved from <https://publications.iom.int/books/migration-governance-framework>
- International Organization for Migration. (2017). Migration governance framework. IOM. Retrieved from https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd486/files/about-iom/migof_brochure_a4_en.pdf
- International Organization for Migration. (2019). Migration governance indicators: A global perspective. IOM. Retrieved from <https://publications.iom.int/system/files/pdf/mgi-a-global-perspective.pdf>
- International Organization for Migration. (2020). *World migration report*. IOM.
- Jahan, R., & Mumtaz, S. (1996). The elusive agenda: Mainstreaming women in development. *The Pakistan Development Review*, 35(4), 825-834.
- Jochim, A. E., & May, P. J. (2010). Beyond subsystems: Policy regimes and governance. *Policy Studies Journal*, 38(2), 303-327. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.2010.00370.x>
- Kalın, İ. (2011a). Soft power and public diplomacy in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 16(3), 5-23.
- Kalın, İ. (2011b, Ocak). Türk dış politikası ve kamu diplomasisi. TUIC Akademi. <https://www.tuicakademi.org/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/> (Erişim Tarihi: 27.04.2024).
- Kaplaner, C., Knill, C., & Steinebach, Y. (2023). Policy integration in the European Union: Mapping patterns of intersectoral policy-making over time and across policy sectors. *Journal of European Public Policy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2288932>
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 997-1016.
- Karlsson-Vinkhuyzen, S. I. (2012). From Rio to Rio via Johannesburg: Integrating institutions across governance levels in sustainable development deliberations. *Natural Resources Forum*, 36(1), 3-15. <https://doi.org/10.1111/j.1477-8947.2012.01453.x>
- Kasimoğlu, A. (2013). Milliyetçilik ve dil dil milliyetçiliğinin başarı ve başarısızlıkları. *Yalova Üniversitesi SBE Dergisi*, 5, 161-173.
- Kavas, D. A., Avşar, İ., Kadkoy, O., & Bilgiç, E. Ç. (2019, Haziran). İstanbul'da Suriyeliler ve savaş sonrası Suriye gettoları.
- Kaya, A. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de göç araştırmaları. <https://kureselcalismalar.com/dunyada-ve-turkiye-de-goc-arastirmalari/>
- Kaya, A. (2020). Migration as a leverage tool in international relations: Turkey as a case study. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(68), 21-39.

- Kaya, A. (2021). Syrian migration and municipal experiences in Turkey mass migration, local responses. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kemik, P., Gözübüyük, M., & Sever, M. (2019). Suriyeli sığınmacıların yoğun yaşadığı bölgelerdeki yerel halkın Suriyeli sığınmacılara ilişkin görüşleri: Altındağ örneği. *Mukaddime*, 10(2), 582-596.
- Kerwin, D. (2012). The faltering US refugee protection system: Legal and policy responses to refugees, asylum-seekers, and others in need of protection. *Refugee Survey Quarterly*, 31(1), 1-33. <http://dx.doi.org/10.1093/rsq/hdr019>
- Keyman, E. F. (2010). Globalization, modernity and democracy-Turkish foreign policy 2009 and beyond. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 15(2), 1-20.
- Khalilzad, Z. (2016). *The envoy: From Kabul to the White House, my journey through a turbulent world*. St. Martin's Press.
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A country of transition from emigration to immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Kirişçi, K. (2021, March 17). As EU-Turkey migration agreement reaches the five-year mark, add a job creation element. *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/03/17/as-eu-turkey-migration-agreement-reaches-the-five-year-mark-add-a-job-creation-element/>
- Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: Introducing focus groups. *British Medical Journal*, 311, 299-302.
- Kızılay. (2017). 2017 yılı göç istatistik raporu. Türk Kızılayı. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/25061207_38492657_2017-yili-goc-istatistik-raporu-ocak-2018.pdf
- Koschate, M., & Van Dick, R. (2011). A multilevel test of Allport's contact conditions. *Group Processes and Intergroup Relations*, 14(6), 769-787.
- Koyuncu, A. (2014a). Kentin yeni misafirleri Suriyeliler. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Koyuncu, A. (2014b). Gündelik hayatta komşuluk, komşuluk kültürü. In A. Koyuncu (Ed.), *Ensar muhacir kardeşliğinden yerli sığınmacı dikotomisine toplumsal barış ve Suriyeliler gerçeği* (pp. 11-26). İstanbul: Hece Yayınları.
- Koyuncu, A. (2016). Ensar muhacir kardeşliğinden yerli sığınmacı dikotomisine toplumsal barış ve Suriyeliler gerçeği. In II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu, 19-22 Mayıs 2016, Saraybosna, Bosna Hersek.
- Koyuncu, A. (2018). Türkiye toplumunda Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü ve dışlanması. In B. Kartal & U. Manço (Eds.), *Beklenmeyen misafirler: Suriyeli sığınmacılar penceresinden Türkiye toplumunun geleceği* (pp. 271-294). London: Transnational Press London.
- Koyuncu, A. (2019). Sığınmacılar ve Konya. In A. Aköz, D. Yörük, & H. Karpuz (Eds.), *Konya kitabı XVII geçmişten günümüze göçler* (Vol. II, pp. 231-252). Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Köse, T. (2014). Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki gücü: Zorlayıcı olmayan gücün imkân ve sınırları. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği İktisadi İşletmesi*, 41(Haziran), 29-61.
- Köseoğlu, A. M., & Çevikel, G. (2014). Yumuşak güç: İnsani yardım operasyonları ve Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/abuhsbd/issue/32934/365887> (Erişim Tarihi: 28.04.2024).
- Köseoğlu, S. (2019, October 8). Will Turkey succeed in creating a 'safe zone' for Syrians? Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/8/will-turkey-succeed-in-creating-a-safe-zone-for-syrians>
- Krueger, R. A. (1994). *Focus groups: A practical guide for applied research*. London: SAGE.
- Khalilzad, Z. (2016). *The envoy: From Kabul to the White House, my journey through a turbulent world*. St. Martin's Press.
- Lazear, E. P. (1999). Culture and language. *Journal of Political Economy*, 107(S6), S95-S126.

- Lebon-McGregor, E., Pasetti, F., Ike, N., & Diker, E. (2022). Advancing Alternative Migration Governance (AdmiGov) Piloting Indicators in the Netherlands, Spain and Turkey (AdMiGov Deliverable 7.3). Retrieved from https://admigov.eu/upload/Deliverable_73_Lebon-McGregor_Piloting_Indicators.pdf
- LeVine, R. A., & Campbell, D. T. (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. John Wiley & Sons.
- Liamputtong, P. (2013). *Qualitative research methods* (4th ed.). South Melbourne: Oxford University Press.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarının değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 2016(2), 789-808.
- Majone, G. (2014). Policy harmonization: Limits and alternatives. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 16(1), 4-21. <https://doi.org/10.1080/13876988.2013.873191>
- McBride, M. (2018). Refugee children's education: A review of the literature. Retrieved from <http://www.whatwork-scotland.ac.uk/>
- McCarthy, A. T. (2018). Politics of refugee education: Educational administration of the Syrian refugee crisis in Turkey. *Journal of Educational Administration and History*, 50(3), 223-238. <https://doi.org/10.1080/00220620.2018.1440541>
- Meijers, E. J., & Stead, D. (2004). Policy integration: What does it mean and how can it be achieved? A multidisciplinary review. In German Political Science Association (Ed.), 2004 Berlin Conference on the Human Dimensions of Global Environmental Change: Greening of Policies - Interlinkages and Policy Integration (pp. 1-15). Freie Universität Berlin.
- Memişoğlu, F., & Yavçan, B. (2022). Beyond ideology - A comparative analysis of how local governance can expand national integration policy: The case of Syrian refugees in Istanbul. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(3), 503-523. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1819780>
- Mete, M. (2020). Uluslararası yükseköğretim öğrencilerinin Türkiye'yi tercih nedenleri ile beklentilerinin karşılanma düzeyinin incelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- MIPEX. (2020). Key findings Turkey 2019. Retrieved from <https://www.mipex.eu/turkey>
- MIPEX. (2020). Main findings policy indicators: Key findings. Retrieved from <https://www.mipex.eu/key-findings>
- Mogli, M., Kalbeni, S., & Stergiou, L. (2019). "The teacher is not a magician": Teacher training in Greek reception facilities for refugee education. *International e-Journal of Educational Studies*, 4, 42-55. <https://doi.org/10.31458/iej.605255>
- Morgan, D. L., & Morgan, R. K. (2008). *Single-case research methods for the behavioral and health sciences*. SAGE Publications.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2017). *The integration of immigrants into American society*. Washington, DC: National Academies Press.
- NTV. (2024, February 24). ATO Başkanı Baran: En önemli sorun eleman bulamamak. NTV Para. Retrieved from <https://www.ntv.com.tr/ntvpara/ato-baskani-baran-en-onemli-sorun-eleman-bulamamak,eqdjaaP1mE-6DQjXs-Wy7A>
- NTV. (2024, January 16). Türkiye'de ikamet izniyle yaşayan yabancı sayısında düşüş. NTV. Retrieved from <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyede-ikamet-izniyle-yasayan-yabanci-sayisinda-dusus,kOCIATm09Ue850CpO-aj6ww>
- Nye, J. S. (1990a). *Bound to lead: The changing nature of American power*. Basic Books.
- Nye, J. S. (1990b). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153-171.
- Nye, J. S. (2004). Soft power and American foreign policy. *Political Science Quarterly*, 119(2), 255-270. <https://doi.org/10.2307/20202345>
- Nye, J. S. (2005). Soft power and higher education. In *Soft power and higher education* (pp. 33-60).
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109.

- Nye, J. S. (2012). Immigration and American power. Project Syndicate. Retrieved from <https://research.hks.harvard.edu/publications/citation.aspx?PubId=8709>
- Ober, J. (2007). The original meaning of 'democracy': Capacity to do things, not majority rule. Princeton/Stanford Working Papers in Classics Paper, 090704. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1024775
- Oğuz Karadeniz. (2023). Türkiye işgücü piyasasında geçici koruma sağlanan Suriyelilerin sosyal güvenlik durumu ve kayıtlı istihdama geçiş için öneriler. International Labour Organization (ILO), Ankara.
- Onay-Coker, D. (2019). The representation of Syrian refugees in Turkey: A critical discourse analysis of three newspapers. *Continuum*, 33(3), 369-385. <https://doi.org/10.1080/10304312.2019.1587740>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (1996). Building policy coherence: Tools and tensions. Public Management Occasional Papers, No. 12. OECD Publishing.
- Orhan, O., & Şenyücel, S. (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. İstanbul: ORSAM & TESEV Raporu, No 195.
- Ortega, F., & Peri, G. (2014). Openness and income: The roles of trade and migration. *Journal of International Economics*, 92(2), 231-251.
- Ortega, F., Edwards, R., & Hsin, A. (2019). The economic effects of providing legal status to DREAMers. *IZA Journal of Labor Policy*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s40173-019-0187-x>
- Ozdemir, F., & Oner-Ozkan, B. (2016). Social representations of social media users toward Syrian refugees in Turkey. *Nesne*, 4, 227-244. <https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-04>
- Özipek, B. B., & Yılmaz, A. (2024). Anayasa Mahkemesi ve mülteciler: Haklar için akıntıya karşı bir çıpa olabilmek. In C. II, Prof. Dr. Zühtü Arslan'a armağan (pp. 15299-1568). Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Özipek, B. B. (2018). Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi, (Ed.), İstanbul. UTESAV Yayınları.
- Özipek, B., Tanrıkulu, F., Uğur, Z. B. & Ersin, İ (2022). İstanbul ekonomisinde Suriyeli girişimciler. İstanbul. İTO Yayınları
- Özoğlu, M., Gür, B., & Coşkun, İ. (2012). Küresel eğilimler ışığında Türkiye'de uluslararası öğrenciler. In Seta. Retrieved from <https://avesis.hacettepe.edu.tr/yayin/babcebcd-d888-4be0-a5a9-38e449c4450b/kuresel-egilimler-isiginda-turkiye-de-uluslararasi-ogrenciler>
- Pandır, M., Efe, İ., & Paksoy, A. F. (2015). Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsili üzerine bir içerik analizi. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 1-26.
- Paolini, S., Hewstone, M., Cairns, E., & Voci, A. (2004). Effects of direct and indirect cross-group friendships on judgments of Catholics and Protestants in Northern Ireland: The mediating role of an anxiety-reduction mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 770-786.
- Parkins, N. C. (2010). Push and pull factors of migration. *American Review of Political Economy*, 8(2), 6.
- Parmar, I., & Cox, M. (2010). Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives. New York. Retrieved from <https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9780203856499&type=googlepdf>
- Parrotta, P., Pozzoli, D., & Pytlíkova, M. (2014). Labor diversity and firm productivity. *European Economic Review*, 66, 144-179.
- Patton, M. Q. (2005). Qualitative research. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Trans.). Ankara: Pegem A.
- Peters, G. (2013). Toward policy coordination: Alternatives to hierarchy. *Policy & Politics*, 41(4), 569-584.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 173-185. <https://doi.org/10.1177/0146167297232006>
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.

- Pettigrew, T. F. (2010). Commentary: South African contributions to the study of intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 66(2), 417-430.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. New York, NY: Psychology Press.
- Rah, Y., Choi, S., & Nguyen, T. S. T. (2009). Building bridges between refugee parents and schools. *International Journal of Leadership in Education*, 12(4), 347-365. <https://doi.org/10.1080/13603120802609867>
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Reçber, K., & Ayhan, V. (2013). Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Hatay bölgesi üzerindeki etkileri. *Alternatif Politika*, 5(3), 324-340.
- ReliefWeb. (2016). Closing borders, shifting routes: Summary of regional migration trends Middle East. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/world/closing-borders-shifting-routes-summary-regional-migration-trends-middle-east-may-2016>
- Reslow, N. (2019). Horizontal and vertical diversity: Unintended consequences of EU external migration policy. *The International Spectator*, 54(1), 31-44. <https://doi.org/10.1080/03932729.2019.1548840>
- Resmi Gazete. (2013). Law on Foreigners and International Protection in Turkey. Retrieved from https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/04/LoFIP_ENG_DGMM_revised-2017.pdf
- Resmi Gazete. (2016). Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine. Retrieved from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>
- Resmi Gazete. (2016, January 15). Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine [Temporary protection for foreign nationals' work permits]. *Mevzuat*. Retrieved from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>
- Riggs, T. (Ed.). (2018). Turkey. In *Legal issues across the globe* (Vol. 1, pp. 251-256). Farmington Hills, MI: Gale eBooks. https://link.gale.com/apps/doc/CX3661800060/GVRL?u=ull_ttdda&sid=bookmark-AONE&xid=9de3c8a7
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155-169.
- Rosina, M. (2024). Migration and soft power: The EU's visa and refugee policy response to the war in Ukraine. *Policy Studies*, 45(3-4), 532-550. <https://doi.org/10.1080/01442872.2023.2288237>
- Roth, J., & Petropoulos, J. (2005). *Gray zones: Ambiguity and compromise in the Holocaust and its aftermath*. NY: Berghahn Books.
- Rozana. (2024). Mısır ve Lübnan'dan girdiler.. Türkiye'deki Suriye krallarına yönelik kısıtlamalara son verin! Rozana FM, May 9. Retrieved from [insert full URL]
- Rygiel, K., Baban, F., & Ilcan, S. (2016). The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey 'deal' and temporary protection. *Global Social Policy*, 16(3), 315-320. <https://doi.org/10.1177/1468018116666153>
- Sabah. (2023). Malatya'da işçi bulamıyor! Maaşı ise aylık 70 bin TL. Retrieved from <https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/malatyada-isci-bulamiyor-maasi-ise-aylik-70-bin-tl>
- Saçan, S., Cizdan, G., & Tabak, H. D. (2017). Aydın halkının Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Sancak, K. (2016). Yumuşak güç kaynağı olarak kültür ve Türkiye'nin yumuşak gücünde kültür faktörü. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 16-26.
- Sarier, Y. (2020). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitimi üzerine bir meta-sentez çalışması: Sorunlar ve çözüm önerileri.
- Saxenian, A. (2000). Silicon Valley's new immigrant entrepreneurs. Retrieved from <https://escholarship.org/content/qt88x6505q/qt88x6505q.pdf>
- Schachner, M. K., Van De Vijver, F. J. R., & Noack, P. (2017). Contextual conditions for acculturation and adjustment of adolescent immigrants – Integrating theory and findings. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1142>
- Scharpf, F. W. (1994). Games real actors could play: Positive and negative coordination in embedded negotiations. *Journal of Theoretical Politics*, 6(1), 27-53. <https://doi.org/10.1177/0951692894006001002>

- Schnell, I., Diab, A., & Benenson, I. (2015). A global index for measuring socio-spatial segregation versus integration. *Applied Geography*, 58, 179-188. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2014.12.004>
- Sennett, R. (2002). *Kamusal insanın çöküşü* (S. Durak & A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Serbestiyet. (2023). Trabzon'da turizme yumruk: Kuveytli turistte yumruk attı, saldırının videosu Arap medyasında viral oldu. Serbestiyet. <https://serbestiyet.com/haberler/trabzonda-turizme-yumruk-kuveytli-turiste-yumruk-atti-saldirinin-videosu-arap-medyasinda-viral-oldu-142732/>
- Sevim, F. (2024, February 13). Haberler: 12 Eylül hortladı, gözaltına alınan göçmenler kayıp! Göç Günlüğü. https://www.gocgunlugu.com/H-12-eyul-hortladi-gozaltina-alinan-gocmenler-kayip-260?s=09&fbclid=IwZXh0bg-NhZWOCMTAAAR0lcV5hrfVTn3DNnY0aH4cnhtFuoewJbLgkwyFxFh2LBpAUwSD9OSewkYw_aem_AUB-GOSwXom4VHiJFvL3jpDQFqP8beSCWYqYkCVC5t-KFGhztq1DO96N0_hODljQtz-IHavY1px1Ns2IzETIlluuz
- Shaherhawasli, K. (2021). Türkiye iş piyasasında Suriye uyruklu işçiler. Syrian Dialogue Center. <https://sydialogue.org/tr/turkiye-is-piyasasinda-suriye-uyruklu-isciler/>
- Shaherhawasli, K. (2023). Türkiye'deki Suriyeliler: Depremün gün yüzüne çıkardığı zayıflık ve hassaslığın başka boyutları. Syrian Dialogue Center. <https://sydialogue.org/tr/turkiyedeki-suriyeliler-depremin-gun-yuzune-ci-kardigi-zayiflik-ve-hassasligin-baska-boyutlari/>
- Shaherhawasli, K., & Alhajji, F. (2023). Rakamların diliyle Türkiye'deki Suriyelilere ait bazı veriler. Syrian Dialogue Center. <https://sydialogue.org/tr/rakamlarin-diliyle-turkiyedeki-suriyelilere-ait-bazi-veriler/>
- Shaherhawasli, K., & Guvencer, E. N. (2020). Threats to social harmony between Syrians and Turkish society. Syrian Dialogue Center. <https://sydialogue.org/tr/muhtediyat-alinsijam-alijitmaai-bayn-al-suriyeen-walmujtama-turki/>
- Sherif, M., & Sherif, C. (1969). *Social psychology*. New York: Harper & Row Publishers.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., & Sherif, C. W. (1961). Intergroup conflict and cooperation: The Robber's Cave experiment. Norman: University of Oklahoma Institute of Intergroup Relations.
- Shifayee, A. (2018, December 27). Zulmai Khalilzad ve Afganistan'daki barışın zorlukları: Taliban ile yapılan üç görüşmede ne geçti? BBC Farsî. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-46670911> (Erişim Tarihi: 13.04.2024).
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133, 531-578.
- Silverman, D. (2013). *Doing qualitative research: A practical handbook*. New York: Sage.
- Sirkeci, İ., Yücebaş, M., & Şeker, D. (2015). Uyum çalışmalarına giriş. In D. Şeker (Ed.), *Göç ve uyum* (pp. 485-501). İstanbul: Transnational Press.
- Soylu, A., Kaysılı, A., & Sever, M. (2020). Refugee children and adaptation to school: An analysis through cultural responsivities of the teachers. *EB*, 5(1). <https://doi.org/10.15390/EB.2020.8274>
- Sözcü. (2024, February 1). İnşaatta ara eleman sıkıntısı: 'Günlüğü 2 bin liraya işçi bulamıyoruz.' Sözcü. <https://www.sozcu.com.tr/insaatta-ara-eleman-sikintisi-gunlugu-2-bin-liraya-isci-bulamiyoruz-p19498>
- Star. (2022, March 30). Türkmen Bakan Aydın Maruf: Anavatanımız Türkiye, Orta Doğu'da örnek bir ülkedir. Star. <https://www.star.com.tr/ekonomi/turkmen-bakan-aydin-maruf-anavatanimiz-turkiyedir-orta-doguda-ornek-bir-ulkedir-haber-1701429/> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).
- Stephan, C. W., Stephan, W. G., Demittrakis, K. M., Yamada, A. M., & Clason, D. L. (2000). Women's attitudes toward men: An integrated threat theory approach. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 63-73. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01001.x>
- Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., ... & Renfro, C. L. (2002). The role of threats in racial attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1242-1254. <https://doi.org/10.1177/01461672022812007>
- Stetar, J., Coppla, C., Guo, L., Nabyeva, N., & Ismailov, B. (2010). Soft power strategies: Competition and cooperation in a globalized system of higher education. In L. M. Portnoi, V. D. Rust, & S. S. Bagley (Eds.), *Higher education, policy, and the global competition phenomenon* (pp. 191-203). New York: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230106130_14 (Erişim Tarihi: 13.04.2024).

- Stewart, D. W., & Shamdasani, P. N. (1990). *Focus groups: Theory and practice*. Newbury Park, CA: Sage.
- Syria TV. (2022, March 24). Türkiye'deki binlerce Suriyeli için kimlik kayıtlarının durdurulmasının hikayesi nedir? Syria TV. <https://syriatv.net/turkiye-suriyeli-kimlik-kayitlari-durduruldu/>
- Şanlıurfa Barosu. (2023, October 11). Geri gönderme merkezi'nde hukuka aykırı uygulamalar var. Urfa Postası. https://urfapostasi.com/2023/10/11/sanliurfa-barosu-geri-gonderme-merkezinde-hukuka-aykiri-uygulamalar-var/?fbclid=IwZXh0bgNhZWQCMTAAR3WnalBBtQ8jKzCYtYJK2acB8PawSu-4u4kriAHnENEnI7YFh-FUt8BFG5Y_aem_AUBbVcUcmVucVwPzA5YSLruszhIYzoImnzusm_wt8l-99tsZozAQ2BmAB7zgBcEFeO-ZBd-aXiOljJUuzdxZmNN-B
- Şeker, B. D., & Sirkeci, İ. (2015). Challenges for refugee children at school in Eastern Turkey. *E&S*, 8, 122-133. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2015/8-4/9>
- Şengül, İ. (2022). Unpacking temporary protection of refugees: Failure of durable solutions and uncertainties. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 16-28. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.992439>
- Şenol, R. (2023, January 21). Türkiye'deki eğitim bize geleceğin yollarını açtı. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/turkiyedeki-egitim-bize-gelecegin-yollarini-acti-4501334> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Şimşek, D. (2019). Türkiye'de mülteci entegrasyonu: Zorluklar ve olanaklar. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 172-187. <https://doi.org/10.30784/epfad.596262>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 2024 Yılı Performans Programı. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2024-yili-performans-programi.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2024).
- T24. (2021, March 24). Suriyelilerin Türkiye'de kurduğu KOBİ sayısı 20 bini buldu; Aktif iş gücündeki 1,3 milyon kişiden sadece 50 bininin çalışma izni var. T24. <https://t24.com.tr/haber/suriyelilerin-turkiye-de-kurdugu-kobi-sayisi-20-bini-buldu-aktif-ic-gucundeki-1-3-milyon-kisiden-sadece-50-bininin-calisma-izni-var,941116>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (2010). *Sage handbook of mixed methods in social & behavioral research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Taşkın, P., & Erdemli, O. (2018). Education for Syrian refugees: Problems faced by teachers in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 18(75), 155-178. <https://doi.org/10.14689/ejer.2018.75.10>
- Taylor, S., & Sidhu, R. K. (2012). Supporting refugee students in schools: What constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), 39-56. <https://doi.org/10.1080/13603110903560085>
- Termeer, C. J., Art, M. D., Breeman, G. A., & Stiller, S. J. (2015). Governance capabilities for dealing wisely with wicked problems. *Administration & Society*, 47(6), 680-710. <https://doi.org/10.1177/0095399712469195>
- Terry, K. (2021, April 8). The EU-Turkey deal, five years on: A frayed and controversial but enduring blueprint. *Migration Policy Institute*. <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>
- TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. (1934, June 14). 2510 sayılı iskan kanunu (Kanun No: 2510). TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. https://www.peyzaj.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=49
- Tolay, J. (2016). Mass migration and images of state power: Turkey's claim to the status of a responsible rising power. *Rising Powers Quarterly*, 1(2), 135-149. <https://doi.org/10.13169/risingpoweuar.1.2.0135>
- Topal, A. H. (2015). Geçici koruma yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22.
- Topçuoğlu, A., Özelsel, E., & Koyuncu, A. (2015). Konya'daki Suriyeli misafirlerin ekonomik potansiyelleri ve işbirliği imkanlarının belirlenmesi. *Kalkınma Bakanlığı, MEVKA, MÜSİAD Konya Şubesi*. (Araştırmacı: 15 Eylül 2015 - 14 Aralık 2015)
- Torkunov, A. (2013). Education as a soft power instrument of Russia's foreign policy. *Russian Foreign Policy*. <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/education-as-a-soft-power-instrument-of-russia-s-foreign-policy/>
- Tortop, N., İspir, E. G., & Aykaç, B. (1999). *Yönetim bilimi: Gözden geçirilmiş 3. baskı*. Ankara: Yargı Yayınları.

- Trax, M., Brunow, S., & Suedekum, J. (2015). Cultural diversity and plant-level productivity. *Regional Science and Urban Economics*, 53, 85-96. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2015.05.003>
- TRT Haber. (2023, May 24). Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye'deki yabancı sayısını açıkladı. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/goc-idaresi-baskanligi-turkiyedeki-yabanci-sayisini-acikladi-769793.html>
- Tumen, S. (2016). The economic impact of Syrian refugees on host countries: Quasi-experimental evidence from Turkey. *American Economic Review*, 106(5), 456-460. <https://doi.org/10.1257/aer.p20161016>
- Tumen, S. (2018). The impact of low-skill refugees on youth education. *Journal of Development Economics*, 137, 215-233. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2018.01.003>
- Tumen, S. (2021). The effect of refugees on native adolescents' test scores: Quasi-experimental evidence from PISA. *Journal of Development Economics*, 150, 102633. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2021.102633>
- Tunga, Y., Engin, G., & Çağiltay, K. (2020). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir alanyazın taraması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21, 317-333. <https://doi.org/10.17679/inuefd.535845>
- Turkey: MIPEX 2015. (2015). MIPEX 2015. <https://2015.mipex.eu/turkey>
- Türkiye Bursları. (2022, November 8). 2022 Türkiye Bursları başvuru sonuçları. <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/duyurular/2022-turkiye-burslari-basvuru-sonuclari-28> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2014, July 10). Türkiye, kendisine yönelik her türlü tehdide karşı hazırlıklı ve donanımlıdır. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1407/turkiye-kendisine-yonelik-her-turlu-tehdide-karsi-hazirlikli-ve-donanimlidir> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2012, December 27). Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Düşünce Araştırma Vakfı'nın '2012'de Türk Dış Politikası ve Gelecek Ufku' Konferansında Yaptığı Konuşma, Ankara. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-stratejik-dusunce-arastirma-vakfi_nin_2012_de-turk-dis-politikasi-ve-gelecek-ufku_-k.tr.mfa (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 2024 Yılı Performans Programı. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2024-yili-performans-programi.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2024).
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2022, March 24). 102 ülkeden 7825 öğrenci Türkiye'de eğitim görmek için başvuruda bulundu. <https://tdv.org/tr-TR/102-ulkeden-7825-ogrenci-turkiyede-egitim-gormek-icin-basvuruda-bulundu/> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2024).
- Türkiye Mezunları. (2020). Salmir Kaplan. <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/salmir-kaplan> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024).
- Türkiye Mezunları. (2021, September 20). Zanzibar'ın yeni devlet başkanı Türkiye mezunu. <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/zanzibar-in-yeni-devlet-baskani-turkiye-mezunu-2021-09-20T13-52-15>
- Türkiye Mezunları. (2023, December 12). Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde Afrikalı Türkiye mezunları önemli bir rol oynuyor. <https://turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/YTB%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1%20Abdullah%20Eren%20ve%20beraberindeki%20heyet%20birtak%C4%B1m%20temaslarda%20bulunmak%20%C3%BCzere%20Tanzanya,%20Zanzibar%20ve%20Kenya%E2%80%99ya%20ziyaretler%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024).
- TurkPermit. (2021, December 18). Türkiye'de yaşayan yabancılar nerede yaşıyor? En çok alınan ikamet izni türü nedir? TurkPermit. <https://turkpermit.com.tr/BlogDetay/turkiyede-yasayan-yabancilar-nerede-yasiyor-en-cok-alinan-ikamet-izni-turu-nedir>
- Tutar, H., & Erdem, A. T. (2020). Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve SPSS uygulamaları (1st ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uğur, Z. B., & Doğanay, S. (2024). Risk and Time Preferences Following War Evidence from Syrian Children. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 102242.
- Ulukuş, M. Y., & Tümtaş, M. S. (2023). PİKTES Projesinin Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyonuna etkisi: Antalya örneği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 481-496. <https://doi.org/10.30692/sisad.1358917>

- Uluslararası Mülteci Hakları Derneği. (2021, February). Suriyeli sığınmacıların telefon hatları izinsiz taşıyor! https://umhd.org.tr/upload/Dokuman/opt-suriyeli_telefon_hatlari-O8W8EYJGB84HZD8JCSYL.pdf
- UN DESA, IOM, & OECD. (2019). Policy brief, SDG Indicator 10.7.2. Retrieved from https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/technical/Policy%20Brief_10.7.2.pdf
- UN DESA. (2019). International migrant stock 2019. Retrieved from https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationStock2019_TenKeyFindings.pdf
- Underdal, A. (1980). Integrated marine policy – What? Why? How? *Marine Policy*, 4(3), 159-169.
- UNHCR. (2013). Guidelines on temporary protection or stay arrangements. Retrieved from <https://www.unhcr.org/542e99fd9.pdf>
- UNHCR. (2014, February 1). Guidelines on temporary protection or stay arrangements. Refworld. <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2014/en/74916>
- UNHCR. (2023). UNHCR The UN Refugee Agency: Mid-year trends 2023. <https://www.unhcr.org/mid-year-trends-report-2023> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024).
- United Nations High Commissioner for Refugees. (1981). Protection of asylum-seekers in situations of large-scale influx. Retrieved from <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c6e10/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (n.d.). The 1951 Refugee Convention. Retrieved from <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>
- US Department of State. (2001, July 8). Statement on international education week 2001. Retrieved from <https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/4462.htm> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2024).
- Usul, A. R., & Yaylacı, İ. (2020). Dönüşen diplomasi ve Türkiye: Aktörler, alanlar, araçlar. Kure Yayınları.
- van Tatenhove, J., Arts, B., & Leroy, P. (2000). Political modernisation and the environment: The renewal of environmental policy arrangements. Dordrecht: Springer Science+Business Media.
- Veck, W., & Wharton, J. (2021). Refugee children, trust and inclusive school cultures. *International Journal of Inclusive Education*, 25(2), 210-223. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1707304>
- Wagdy, S. (2021, October 20). New education initiatives to follow France's soft power drive. *University World News*. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20211019224026221> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2024).
- Wagner, U., & Machleit, U. (1986). "Gastarbeiter" in the Federal Republic of Germany: Contact between Germans and migrant populations. In M. Hewstone & R. Brown (Eds.), *Contact and conflict in intergroup encounters* (pp. 76-91). New York: Basil Blackwell.
- Warren, R. L., Rose, S. M., & Bergunder, A. F. (1974). *The structure of urban reform*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Welch, A. (2010). Higher education, policy, and the global competition phenomenon. In Chapter 11: Vietnam, Malaysia, and the global knowledge system.
- Whitlock, C. (2019, September 12). Stranded without a strategy. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/investigations/afghanistan-papers/afghanistan-war-strategy/> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2024).
- Wilkinson, D., & Appelbee, E. (1999). *Implementing holistic government: Joined-up action on the ground*. Bristol: Policy Press.
- Williams, G. L., Kenyon, M., & Williams, L. (Eds.). (1987). *Readings in overseas student policy: A collection of essays commissioned by the Overseas Students Trust*. Overseas Students Trust.
- World Economic Forum. (2015). *The global competitiveness report 2015-2016*. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Yapıcı, U. (2015). Yumuşak güç ölçülebilir mi? *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 12(47), 5-25.
- Yıldırım, H. (2019). *Dünyanın Türkiye'ye ihtiyacı var*. İstanbul: Truva Yayınları.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, İ., & Çakır Sümer, G. (2020). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların komşuluk ilişkileri: Gaziantep kenti örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 241-252. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.593614>
- YTB. (2023, May 10). Fahrettin Altun: 'Türkiye mezunlarıyla gurur duyuyoruz'. Retrieved from <https://ytb.gov.tr/haberler/cumhurbaşkanlığı-iletisim-baskani-altun-turkiye-mezunu-ile-buyuk-bir-gurur-duyuyoruz> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024).
- Yukarıç, U. (2017). A critical approach to soft power. *Bitlis Eren University Journal of Social Sciences*, 6(2), 491-502.
- Yükseköğretim Kurulu. (2017). Yükseköğretimde uluslararasılaşma strateji belgesi 2018-2022. Retrieved from https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasılaşma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2024).
- Yüzbaşıoğlu, N. (2017, November 23). Türkiye mezunları ülkelerinin liderleri. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-mezunlari-ulkelerinin-liderleri/976194> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024).
- Zlotnik, P. H. (2022, April 6). Differential treatment of specific nationalities in the procedure. *Asylum Information Database | European Council on Refugees and Exiles*. <https://asylumineurope.org/reports/country/germany/asylum-procedure/differential-treatment-specific-nationalities-procedure/>

Ekler

Ek I

Göç Yönetişim Sisteminin Değerlendirilmesi: Hollanda, İspanya ve Türkiye

Projenin temel amacı daha güvenli, daha sürdürülebilir ve daha verimli göç yönetimini uygulamak üzere mevcut göç yönetim sistemlerinin ne ölçüde verimli, etkili ve kanıt ve değerlendirmeye dayalı olup olmadığını; aynı zamanda, BM'nin göç ve diğer yönetim çerçevelerinde ortaya konulan koruma ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle tutarlı olup olmadığını tespit etmektir.

Bu amaçla, mevcut göç yönetim sistemlerinin göçmenlerin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri yönünden güçlü ve zayıf yönleri, mevcut göç yönetim sistemlerinin taahhütleri ile uygulamaları arasındaki farklar oluşturulan 68 göstergeye yönelik geniş bir soru kâğıdı Hollanda, İspanya ve Türkiye pilot çalışmalarında değerlendirilmiş ve çalışmaların başlıca sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Yönetişim Açığı

AdMiGov pilot çalışmalarının en çarpıcı sonucu olarak, her ülkenin kabul edilen göç ile uygulama farklılıkları ortaya çıkmıştır (Şekil 1). Normatif ve uygulamaya yönelik iki tür yönetim boşluğu 68 göstergeden 40'ının toplanmasıyla da kanıtlanmıştır. Örneğin, Hollanda'da dağılım kağıt üzerinde nispeten güçlü bir normatif temel ortaya koyuyor; bazı alanlarda uygulama iyi bütünleştirilmiş olsa da orta puan aralığındaki göstergeler uygulama boşluklarına işaret etmektedir. Türkiye örneğinde hem normatif (0 puan alan göstergeler) hem de uygulama boşluklarını (orta düzey puanlara sahip göstergeler) daha fazla sayıda tespit edilmiştir. İspanya ile ilgili sonuçlar kağıt üzerinde var olan ancak sistematik olarak uygulanmayan karışık bir yönetim tasviri sunmaktadır.

Bu nedenle, potansiyel iyileştirici eylemleri belirlemek üzere altta yatan sorun alanlarına daha yakından bakılabilir. Örneğin, göçmenlerin gözaltına alınmasının uluslararası hukuka uygun olarak düzenlenmesi konusunda güçlü bir normatif çerçeveye dikkat çekiyoruz, ancak uygulamaya gelince, gözaltı alternatiflerinin eksikliği ve gözaltı süresine ilişkin normatif standartlarına ilişkin ihlaller her üç pilot ülkede de görülmektedir.

Ortaya çıkan kesişen sorunlardan biri, göç yönetimine yönelik istikrarlı ve sağlam kanıt dayalı bir yaklaşımın bulunmayışıdır. Veri toplama, izleme ve değerlendirme ile kanıtların politika yapıcılara sistematik olarak sunulmasını sağlayacak mekanizmalara ilişkin sınırlılıklar olduğu belirlenmiştir. Örneğin, AdMiGov göstergeleri, 1) gerçekleştirilen eylemler (örneğin, geri dönüş, geçici işçi prog-

ramları ve göç ve kalkınma programlarının etkisi) ile 2) bu konulara ilişkin güncel ve güvenilir verilerin mevcudiyeti yönünden her üç ülkede de önemli boşluklar olduğu tespit edilmiştir.

Çoğu zaman politika yapıcılarının iyi niyetleri, göçmenlerin karşılaştığı yapısal engeller nedeniyle göçmenlerin korunmasını sağlayacak uygulamalara dönüşememektedir. Engeller son derece bağlama özgü olsa da göç yönetim sisteminde geniş bir yelpazedeki paydaşların (göçmenlerin yanı sıra yerel yetkililer ve sivil toplum aktörleri de dahil) seslerinin duyulmasını sağlamanın belgelerin elde edilmesinin zor olması, idari gecikmeler, ihtiyari prosedürler ve karşılanamayan idari ücretler olarak sıralanmıştır.

Öneriler

Öneri 1: Hollanda, İspanya ve Türkiye'deki ilgili paydaşların sonuçları daha ayrıntılı biçimde gözden geçirmeleri ve göç yönetim sistemlerindeki sınırlamalara yanıt verecek bir eylem planı geliştirmeleri;

Öneri 2: Farklı yönetim uygulamalarını izlemeye ve değerlendirmeye yönelik sistemleri iyileştirerek kanıta dayalı politika oluşturmayı sağlamak üzere geçiş yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi;

Öneri 3: Engelleri azaltmak üzere geçiş yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi

Öneri 4: Yönetişim boşluklarını ölçmeye yönelik AdMiGov göstergelerinin diğer mevcut gösterge setleri ile birlikte daha geniş bir şekilde uygulanması.

Elaine Lebon-McGregor, Francesco Pasetti, Niels Ike, Eleni Diker, Advancing Alternative Migration Governance (AdmiGov) Piloting Indicators in the Netherlands, Spain and Turkey, AdMiGov Deliverable 7.3 University of Maastricht/CIDOB Barcelona, 2022'den özetlenmiştir.

Ek II**İyi Bir Uygulama Örneği: Göçmen Entegrasyon Politika Endeksi (MIPEX) Verilerinde İsveç**

Migrant Integration Policy Index 2020 verilerine göre, 56 ülkede sekiz alanda 58 göstergeye göre yapılan ölçümlerin sonuçları temel haklar, eşit fırsatlar ve gelecek güvenliği gibi üç temel boyutta değerlendirilmiş ve İsveç'in göçmen entegrasyon politikası 100 üzerinden en yüksek skoru (86) almıştır (MIPEX, 2020).

İsveç çeşitli yönetsel düzeylerden ve toplumsal alanlardan çeşitli aktörleri içeren karmaşık bir göç yönetim sistemine sahiptir. Yerel yönetimler, hükümetin göçmenlerin yerleştirilmesi konusunda belediyelerle anlaşmalar yaptığı 1985 yılından bu yana politikanın şekillendirilmesinde kilit rol oynamıştır. Avrupa göçmen krizinin ortaya çıktığı 2015 yılından hemen sonra 2016 yılında kabul edilen Yerleşim Yasası (Settlement Act) ile değiştirildi ve bunun sonucunda İsveç Göç Dairesi'nin (Swedish Migration Agency, SMA) sığınmacılar da dahil olmak üzere göçmenlere yönelik yeni bir sistem uygulanmaya başladı. Buna göre, İsveç hükümeti, politikalarının genel hedeflerini oluştururken ulusüstü (Avrupa Birliği) ve uluslararası (Birleşmiş Milletler) otoritelerle iş birliği yapar.

Her ne kadar belediyelerin göçmenlerle ilgili süreçte takdir yetkileri azaltılmış olsa da belediyeler politikanın uygulanmasında hala önemli bir özerkliğe sahiptirler. Ancak Yerleşim Yasası göç ve entegrasyon politikalarının daha uyumlu hale gelmesiyle daha bütünleşik bir politika alanı oluşturulmuştur. Böylece, göç ve entegrasyon politikalarının daha uyumlu hale getirilmesi yoluyla daha bütünleşik bir politika (joined up policy) alanı yaratılmıştır. Politika alanının aşağıdan yukarıya doğru ilgili yönetim birimlerinin girdi ve önerilerinin alındığı dikey doğası (vertical nature of policy) çok düzlemli yönetimi öne çıkarmıştır. Sonuç olarak, farklı düzeyler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar artmış ve farklı yönetim düzeylerinde geliştirilen önlemler ve çalışma yöntemleri diğer düzeylerdeki istek ve ihtiyaçlara daha iyi yanıt verir hale gelmiştir.

İsveç'te göçmen entegrasyonunun yönetimi (European Commission 2024)

İsveç uzun zamandır bir göç ülkesi olmuştur. 19. yüzyılda göç başat bir konu olmuştur. 1930'lara gelindiğinde 1,3 milyon İsveçli Amerika'ya göç etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında İsveç daha fazla sayıda mülteci almıştır. 1950'lerden itibaren göçmen işçiler konusu önemli hale gelmiştir. 1950'lerde ve 1960'larda gelenlerin çoğu aileleriyle birlikte Finlandiyalı, İtalyan, Yunan ve Yugoslav göçmen işçilerdi. 1970'li yıllarda işçi göçü daha sınırlıydı. Ancak Güney Amerika'dan ve daha sonra İran, Irak ve Afrika Boynuzu'ndan uluslararası korumadan yararlananların sayısı arttı.

Bugün İsveç yerleşik bir hedef ülkedir ve 2020 Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX), İsveç'i entegrasyon politikaları açısından dünyanın en iyi 10 ülkesinden biri olarak değerlendirmektedir.

Eurostat'ın Göç ve göçmen nüfusu istatistiklerine göre, 1 Ocak 2023 itibarıyla, nüfusun %5,1'ini temsil eden yaklaşık 535.200 üçüncü ülke vatandaşı ve 309.000 diğer AB üyesi ülke vatandaşı (%2,9) İsveç'te yaşıyordu.

İsveç Göç Kurulu 2023 verilerine göre 2022 yılında verilen oturma izinlerinin en büyük payı koruma talepleriyle ilgili olurken, bunu işçi göçü, aile birleşimi ve eğitim takip etmektedir.

İstatistik verilerine göre, ayrıca, 2022 yılında İsveç'te yaşayanların 2.145.674'ü, yani nüfusun %20'si yurt dışında doğmuştur. AB üyesi olmayan en yaygın menşe doğum ülkeleri arasında Suriye Arap Cumhuriyeti (197.799), Irak (146.831), İran (İslam Cumhuriyeti) (85.488), Somali (69.477) ve Afganistan (65.662) yer almaktadır.

Mart 2024 sonu itibarıyla İsveç, ülkede geçici koruma altında yaşayan Ukrayna'dan gelen toplam 36.315 yerinden edilmiş kişiyi bulunmaktadır.

Entegrasyon stratejisi

Göçmenlerin katılımını teşvik etmek için ardıl İsveç hükümetleri 1970'lerden bu yana entegrasyon stratejileri oluşturmaktadırlar.

2007 yılında hükümet yeni bir Entegrasyon ve Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı kurdu. Ayrıca, 2008 yılında entegrasyon sisteminde reform yapılmış ve Dışlanmaya Karşı Güçlendirme (Empowerment against Exclusion) başlıklı kapsamlı bir strateji sunulmuştur. Genel hedefi emek arzını ve talebini artırmak ve eğitimde eşitliği teşvik etmektir. Göçmen entegrasyonunun öncelikli olarak ana akım (yaygın) politikalar aracılığıyla gerçekleştirilmesi ve yeni gelenlerin oturma izni aldıktan sonraki ilk 2 yıl boyunca hedeflenen önlemlerle desteklenmesi amaçlanmıştır.

Sosyal Demokrat ve Yeşiller hükümeti 2014 seçimlerinin ardından göreve geldiğinde bakanlığı feshetti. Entegrasyon yalnızca ana akım ve işgücü piyasası politikaları yoluyla sağlanacaktı. Genel ilke, İsveç'te ikamet izni verilen bir göçmenin, ulusal bir mukimle aynı kurallara tabi olmasıydı. Ancak yeni bir politika alanı ortaya çıktı: yeni gelenlerin işgücü piyasasına entegrasyonu. 2016 yılında devlet bütçesi, göçmenlerin erken entegrasyonu için 200 milyon avroluk bir artış getirdi. Ek harcamalar işgücü piyasası programları, tercümanlar, mesleki eğitim, vatandaşlık yönlendirme kursları ve dil eğitimine yönelikti.

2008'den bu yana İsveç'in entegrasyon politikasının resmi hedefi "etnik ve kültürel kökene bakılmaksızın herkes için eşit haklar, yükümlülükler ve fırsatlar sağlamak" olmuştur.

2022 tarihli bir hükümet soruşturmasına (Hedefe yönelik bir entegrasyon politikasına ilişkin soruşturma, Utredningen om en målstyrintegrationspolitik) yakın zamanda bu hedefi değiştirme görevi verildi, çünkü “İsveç’in [sosyal] dışlanma ve sosyal yardımlara bağımlılık yanı sıra suçluluk ve paralel toplumlar” şeklinde önemli sorunları bulunmaktadır.

Hükümet soruşturması artık aynı zamanda “toplumun çabalarının uzun süredir İsveç’te bulunanların İsveç toplumunun bir parçası olma sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği varsayımına dayandığı entegrasyon politikası için yeni bir hedef” önermek ve yeni gelen göçmenlere verilen ödenek “yeni gelenlerin çalışmaya başlaması veya çalışma saatlerini uzatması için yeterince güçlü teşvikler içeriyor mu” sorularını analiz etmekle görevlendirildi. Ayrıca, hükümetin soruşturması “başlangıç ödeneği ve konut yardımının nasıl kaldırılabilceğine ilişkin teklif sunma” konusunu da içermekteydi. Hükümet, soruşturmasının nihai raporunun en geç 31 Mayıs 2024’e kadar sunulmasını talep etmiştir.

Entegrasyon programı

İsveç’in entegrasyon politikasının en önemli parçası, uluslararası koruma, ikincil koruma statüsü veya bir bireyin aile üyeleri olarak oturma izni almış, 20 ila 65 yaşları arasındaki yeni gelen göçmenlere açık olan Kuruluş Programıdır (Etableringsprogrammet). Programın amaçları göçmenlerin İsveççe öğrenmesi, iş bulması ve mümkün olan en kısa sürede kendi kendine yeterli hale gelmesidir.

Kuruluş Programı İsveç Kamu İstihdam Servisi Arbetsförmedlingen tarafından yürütülmektedir. Faaliyetler her zaman Göçmenler için İsveççe (SFI) kurslarını, iş koçluğunu (stajlara erişim veya önceki eğitim ve mesleki deneyimlerin doğrulanması gibi) ve ayrıca toplumsal oryantasyon kursunu içermektedir. Program 24 ay sürer ve tam zamanlı bir işe, yani haftada 40 saate eşdeğerdir. Kuruluş Programına katılanlar, yaşam masraflarını karşılamak için tanıtım yardımlarından yararlanır. Yardımlar İsveç Sosyal Sigorta Kurumu tarafından ödenmektedir. Bazı katılımcılar aynı zamanda barınma yardımlarının yanı sıra çocuklar için ek destek almaya da hak kazanabilirler. Katılımcılar, ayrıca, İsveç’in başka bir yerindeki bir iş görüşmesi için veya günlük ulaşımın mümkün olmadığı bir yerde bir programa katılmak için seyahat ve konaklama masrafları için seyahat hibesine başvurabilirler.

2018 yılında Kuruluş Programı zorunlu hale geldi. 2021 yılında bu programa Yoğun Yıl Programı (Intensivår) eklendi. Yine Kamu İstihdam Kurumu tarafından yürütülen programın amacı, Kuruluş Programı katılımcılarının hızlı bir şekilde İsveççe öğrenmelerini veya yoğun bir tam zamanlı stajı tamamlayarak hızlı bir şekilde iş bulmalarını sağlamaktır.

Değerlendirme

Göç Çalışmaları Delegasyonu (Delmi), göç ve entegrasyon alanında çalışmalar yürütmektedir. Son zamanlarda, dil öğrencilerinin İsveç'teki yaşam deneyimleri üzerine bir anket çalışması ve göç, din ve entegrasyon üzerine bir araştırmaya genel bakış raporu hazırlanmıştır.

Çalışma Bakanlığı'na bağlı bir araştırma organı olan İşgücü Piyasası ve Eğitim Politikasını Değerlendirme Enstitüsü (The Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy, IFAU) da işgücü piyasası ve entegrasyon politikalarının etkilerine ilişkin çalışmalar başlatmaktadır.

Ayrıca, 2020 Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX), İsveç'i entegrasyon açısından dünyanın en iyi 10 ülkesinden biri olarak değerlendiriyor.

İsveç, 14 AB üyesi devletin mülteci entegrasyon politikalarını ölçen ve kanıta dayalı politika oluşturma için bir çerçeve oluşturan Ulusal Entegrasyon Değerlendirme Mekanizmasına (NIEM) dahildir ve NIEM ölçeğinde 100 üzerinden 72,5 puan alarak ülkeler listesinin başında yer almaktadır. Bununla birlikte veriler, ülkenin geniş anlamda göçmen entegrasyonunu destekleyici olmaktan ziyade orta düzeyde destekleyici olduğunu göstermektedir.

Mevzuat

Yabancılar kanunu

Yabancılar yasası 2005 yılında kabul edilmiş ancak 2016'da bu yasanın yerini alacak geçici bir yasa kabul edilmiştir. Yasa, İsveç'in sığınmacı politikasında köklü bir değişiklik getirmiştir: uluslararası korumadan yararlananlar artık otomatik olarak kalıcı oturma izni almayacak, bunun yerine 3 yıllık bir geçici izin oturma izni olacaktır. İkincil korumadan yararlananlara artık 13 aylık izin verilecek. İzinlerini iki kez uzatabilecekler ve yalnızca mali bağımsızlıklarını kanıtlamaları halinde daimî ikamet alabileceklerdir.

Haziran 2021'de geçici yasanın yerini Yabancılar Yasası'nda kalıcı değişiklikler yapıldı. Göçle ilgili 2020 partiler arası hükümet araştırması (Migrationskommittén) tarafından yapılan önerilerin ardından hükümet, İsveç göç politikasında ve 2015 yabancılar kanununda önemli değişiklikler getiren bir yasa tasarısını parlamentoda kabul etti:

Tüm yeni oturma izinleri artık geçicidir (yeniden yerleştirilen uluslararası koruma faydalanıcılarına yönelik olanlar hariç). İlk süreli oturma izninin süresi farklılık gösterebilir ancak uzatma durumunda, izin türüne bakılmaksızın 2 yıllık oturma izni ana kuraldır.

Kalıcı oturma izni almanın yeni şartları arasında kendi geçim şartını da içermekte (yetişkinlerin kendilerini geçindirebilmeleri ve iyi bir barınma standardına sahip olmaları gerekiyor) ve ancak en az 3 yıl sonra verilebilecektir. İsveç

Hükümeti, İsveç dili bilgisini ve İsveç toplumuna ilişkin temel bilgileri İsveç'te daimî ikamet için bir gereklilik haline getirme olasılığını araştırmak üzere bir araştırma komisyonu oluşturmuştur.

Akrabaların oturma izni başvurusunda bulunması durumunda yeni bakım/geçinme koşulları: İsveç'teki bir akrabanın hem kendisinin hem de oturma izni başvurusu yapmak isteyen aile üyelerinin geçimini sağlayabilmesi ve herkesin yaşayabileceği yeterli büyüklük ve standartlarda bir eve sahip olması gerekmektedir.

İltica kanunu

2016 yılında kabul edilen Geçici Yabancılar Kanunu ile Sığınmacıların Kabulüne İlişkin Kanun'da (Law on Reception of Asylum Seekers) değişiklik yapılarak, uluslararası koruma faydalanıcılarına otomatik olarak daimî ikamet izni verilmesi durdurulmuştur.

2021 yılı itibarıyla yasanın 10a maddesinde değişiklik yapılarak sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı bazı bölge ve mahallelerde yaşamayı tercih eden sığınmacıların günlük harçlık hakkı kısıtlanmıştır.

1 Ekim 2021'den itibaren İsveç'e gelen tüm sığınmacıların İsveç toplumuyla ilgili bir tanıtım kursuna katılmaları zorunludur.

Entegrasyon yasası

İsveç'in artık özel bir entegrasyon yasası bulunmamaktadır. 2010 yılında yürürlüğe giren Bazı Yeni Gelenlerin Girişine İlişkin Tedbirler Kanunu (Law on Measures for the Introduction of Certain Newcomers), 1 Ocak 2018'de yürürlüğe giren Yeni Gelen Göçmenler Kanunu (Law on Newly Arrived Immigrants) ile 2017 yılında yürürlükten kaldırıldı. Düzenleme değişikliği, yeni gelenlere sağlanan desteği İsveç'teki istihdama sağlanan destekle uyumlu hale getirdi.

2023 yılında beceri ve yeterliliklerin doğrulanmasına ilişkin yeni bir yasa yürürlüğe girdi. Yeni yasa, her belediyeye, bilgilerinin haritalandırılmasını ve doğrulanmasını isteyenlere (örneğin, yetişkin eğitimi kapsamında yeni bir kursa veya seviyeye başlamadan önce) bir ön değerlendirme sunulmasını sağlama yükümlülüğü getirmiştir.

Vatandaşlık hukuku

İsveç'in vatandaşlıkla ilgili ilk kanunu 1950'de kabul edildi ve 2001'de tamamen yeniden düzenlendi. Yeni mevzuat en son 2014'te uyum esaslı vatandaşlığı teşvik edecek şekilde değiştirildi. O tarihten bu yana belediyeler vatandaşlığa yeni kabul edilenler için tören düzenlemekte; ebeveynler İsveç vatandaşlığını çocuklarına aktarabilmekte ve çifte vatandaşlığın reddini amaçlayan önceki hükümler sonucunda vatandaşlığını kaybeden İsveçliler artık bu vatandaşlığı geri alabilmektedirler.

Haziran 2023'te hükümet, "Ändrade regler i medborgarskapslagen" hükümet araştırması tarafından sunulan 2021 önerilerini dikkate alarak, "İsveç vatandaşlığının niteliğini artırmak ve bu vatandaşlığı elde etmek için gerekli koşulları daha katı hale getirmek" amacıyla Vatandaşlık Yasası'ndaki düzenlemeleri değiştirme görüşünü paylaşmıştır.

Ayrımcılık karşıtı yasa

Ocak 2009'da yeni bir Ayrımcılık Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, önceki Eşit Fırsatlar Yasası'nın (Equal Opportunities Act) yerini almakta ve etnik köken, din veya diğer inançlar da dahil olmak üzere 7 ayrımcılık temeline karşı aynı korumayı sağlamaktadır. Ayrıca, bu konuyla ilgili 4 ombudsman tek bir ulusal otorite altında birleştirilmiştir.

Göçle İlgili Kamu otoriteleri

İsveç'te entegrasyon sektörler arası bir konudur. Farklı bakanlıklar ve kurumlar farklı hedeflere ulaşmak için çalışmaktadır.

Ancak, işgücü piyasasına katılıma odaklanıldığı göz önüne alındığında, Çalışma Bakanlığının entegrasyonla ilgili sorumluluklarına ek olarak koordinasyon sorumlulukları da bulunmaktadır. Örneğin, Çalışma Bakanlığına bağlı bir kurum olan Kamu İstihdam Servisi, Kuruluş Programı'nı koordine eder, bireysel entegrasyon planları oluşturur ve Sosyal Sigorta Kurumu tarafından ödenen bireysel tanıtım yardımlarına karar verir. Kültür Bakanlığı etnik köken, din veya diğer inançlara dayalı ayrımcılığın önlenmesi, mücadele edilmesi, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa karşı tedbirlerin alınmasından sorumludur.

İlçe İdare Kurulları ayrıca bölgesel ve yerel entegrasyon tedbirlerinin koordinasyonundan da sorumludur. Ayrıca belediyeler, uluslararası korumadan yeni gelen yararlanıcılar için kalacak yer bulmakla görevlidir; yerel yönetimler, 2016'dan bu yana tanınan yararlanıcıları kendi bölgelerine yerleştirmekle yükümlüdür. Ayrıca, yetişkinlere yönelik eğitimin yanı sıra dil ve toplumsal uyum kursları da sunarlar. İkamet izni olan refakatsiz çocuklar için belediyeler gerekli görülmesi halinde yasal vasi atar. Belediyeler yeni gelenleri kabul etmeleri karşılığında İsveç Göç Kurulu'ndan tazminat alırlar.

Sivil toplum

İsveç'te entegrasyon konularının merkezi olmayan yönetimi göz önüne alındığında, ulusal düzeyde yapısal danışma organları bulunmamaktadır.

Ancak hükümet önerileri, söz konusu konulara bağlı olarak geçici olarak seçilmiş aktör ve kurumlara iletilmektedir. Danışılanlar arasında üniversiteler, STK'lar, sendikalar ve diğer sivil toplum kuruluşları yer alıyor.

Finansman

AB fonları

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve yerel yönetimler, çeşitli AB fonları aracılığıyla finansman başvurusunda bulunabilir. Ayrıca, hizmet sağlayıcılar ve diğer paydaşların entegrasyon projelerini yürütmeleri için ulusal ve özel fonlar da kullanıma sunulmaktadır.

İsveç İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF)

2021-2027 dönemine ilişkin İsveç AMIF programının mali kaynakları 363 milyon Avro'nun üzerindedir ve 'uzun vadeli sürdürülebilir bir göç politikası' sağlamayı amaçlamaktadır. Bu politikanın amacı iltica yasasını korumak ve düzenlenmiş göç çerçevesinde sınır ötesi hareketliliği kolaylaştırmak, talebe dayalı işçi göçünü teşvik etmek ve göçün gelişimsel etkilerinden yararlanmaktır. İsveç AMIF programı üç ana alandaki çabalara öncelik vermekte ve projeleri finanse etmektedir: sığınma, entegrasyon ve yasal göçmenin gönüllü geri dönüşü. İsveç'teki AMIF'nin ulusal yönetim otoritesi İsveç Göçmenlik Bürosu'dur.

İsveç Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

ESF+, 2021-2027 programlama dönemi için İsveç'e 707 milyon avro sağlayacaktır. Fonun 6 program alanı bulunmaktadır: Fonların en büyük kısmının tahsis edildiği ana öncelik olarak herkes için kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çalışma yaşamı olasılığının artırılması; ayrıca, ekonomik kırılganlık, işgücü piyasasına yerleşme, işgücü piyasasına yeniden giriş, işgücü piyasasında istikrarsız konum ve işgücü piyasasında istikrarlı konum; iş fırsatını arttırmak; finansal kırılganlık riskini azaltmak; seyrek coğrafyada kapasiteyi artırmak; sosyal yenilik; hızlı bakım (Ukraynalı mültecilere destek).

İsveç'teki ESF'nin ulusal yönetim otoritesi, İsveç'teki Avrupa Sosyal Fonu İsveç Konseyi'dir (ESF Konseyi).

ERASMUS+, AB'nin Avrupa'da eğitim, öğretim, gençlik ve spor destekleme programı gibi entegrasyona yönelik diğer AB fonları İsveç'te mevcuttur.

Ulusal yönetim otoriteleri:

İsveç Yüksek Öğrenim Konseyi (eğitim ve öğretim)

İsveç Gençlik ve Sivil Toplum Ajansı (gençlik ve spor)

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), bölgesel dengesizlikleri düzelterek AB'deki ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmeyi amaçlar.

İsveç Ekonomik ve Bölgesel Büyüme Ajansı, İsveç'teki ERDF operasyonel programlarından on tanesini yönetmektedir ve geri kalanı çeşitli ilçe idareleri tarafından yönetilmektedir.

En savunmasız veya ihtiyaç sahibi kişilere maddi yardım sunan Avrupa En Yoksullara Yardım Fonu (FEAD), İsveç ESF Konseyi tarafından yönetilmektedir.

Kırsal ekonomilerin ve toplulukların gelişimini destekleyen Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu (EAFRD), İsveç Tarım Kurulu tarafından yönetilmektedir.

Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu (EMFF), İsveç Tarım Kurulu tarafından yönetilmektedir. EMFF, kıyı topluluklarının ekonomilerini çeşitlendirmesini destekler ve Avrupa kıyılarında istihdam yaratan ve yaşam kalitesini artıran projeleri finanse eder.

Diğer fonlar

İsveç'teki diğer kamu finansmanı

İsveç Miras Fonu, kâr amacı gütmeyen kuruluşların çocuklara, gençlere ve engellilere yönelik proje ve faaliyetler geliştirmesini desteklemektedir. Fon, toplumsal cinsiyet eşitliği, entegrasyon, çeşitlilik ve erişilebilirlik için çalışan projelere öncelik vermektedir.

İlçe İdare Kurulları (Länsstyrelser), yeni gelen göçmenlerin kabulü için bölgesel ortaklığı ve iş birliğini teşvik etmek amacıyla belediyeleri ve sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir.

İsveç Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ajansı, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı mahallelerdeki projelere yönelik özel hibeler de dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin projelere devlet desteği sağlamaktadır.

Göç Çalışmaları Delegasyonu göç ve entegrasyon alanında Delmi himayesinde yürütülen araştırmalar, bunlarla sınırlı olmamak üzere bilgi toplama, veri işleme, analiz ve değerlendirmeyi içeren çalışmalar yapmaktadır.

İskandinavya Finansmanı: İskandinavya bölgesindeki entegrasyon projeleri için İskandinav Refah Merkezi aracılığıyla finansman fırsatları mevcuttur (buna İsveç, Finlandiya, Danimarka, Norveç ve İzlanda'nın yanı sıra Åland, Faroe Adaları ve Grönland gibi üç özerk bölge dahildir).

İsveç'te özel finansman kaynakları Alba Langenskiöld Vakfı; İsveç Spor Konfederasyonu (Riksidrottsförbundet), 2015 yılından bu yana yeni gelen göçmenlerin katılımı konusunda çalışan spor derneklerine "kuruluş desteği" (Etableringsstöd) aracılığıyla destek vermektedir. Yerel bir sığınma kabul merkezini desteklemek amacıyla kurulan Rockin' Pots Korosu, gelirinin bir kısmını entegrasyon projesini desteklemek amacıyla bir fona bağışlamıştır.

Ayrıca, İsveç Kamu İstihdam Kurumu ve onun adına faaliyet gösteren özel şirketler ve STK'lar entegrasyon programının uygulanmasına destek sağlarlar.